

చాటు ప్రబంధము

హరి కథా పితామహ
శ్రీ ఆదిభట్ట నారాయణదాసు

సంపాదకుడు
యస్వీ జోగారావు

ప్రకాశకుడు
కర్తా ఈశ్వరరావు

C7

శుభ్ర శాసనాశి

మాన్యవార్యు, సమృద్ధిజాత్యురూప

శ్రీమద్వి రామకృష్ణ మహాశయలకు

సామర్థ్య సాధువాదవలన

"మన్మథిన్ పరశయ"

యస్య శుభానంద

(సంపాదకము)

కరణి కి శ్రీరంజన

(ప్రకాశకుడు)

6.3.74.

B.

Handwritten text in Devanagari script, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is faint and mostly illegible due to fading and the texture of the aged paper. Some discernible words include "प्रमाण" (Prमाण) and "संख्या" (संख्या).

C

మేలుబంతి

[చాటు ప్రబంధము]

హరికథాపితామహ

శ్రీ ఆదిభట్ట నారాయణదాసు

సంపాదకుడు

అచార్య యస్వీ జోగారావు

M. A., Ph. D.

ప్రకాశకుడు

శ్రీ కర్రా ఈశ్వరరావు

B. Com. (Hons), B. L., F. C. A.

ప్రథమ ముద్రణ అవిష్కరణ
 { శ్రీనారాయణదాస వర్ధంతి-29 వది }
 { పుష్యబహుళ పంచమి-13-1-1974 }

ప్రతులు : 1000

సర్వస్వామ్యములు : ప్రకాశకులవి

ప్రాధిస్థానము
 కర్తా ఈశ్వరరావు
 Officer, I. L. T. D. Company,
 GUNTUR-4

వెల : 12 రూపాయలు

ముద్రణ
 పి. రామకృష్ణమూర్తి
 మేనేజింగ్ డైరెక్టర్
 వెల్ కంప్రిస్ డ్రైవ్ లిమిటెడ్
 2వ లైను బ్రాహ్మీపేట, గుంటూరు-2

E

Adihhatla Horayamedas
Principal,
Sri Vijayaranga Ganapateswara.
Vizianagaram.

F

మధుర సరస్వతి

కవిసమాఖ్య కళాప్రపూర్ణ పద్మభూషణ

డాక్టర్ శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణ

[అంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వాస్థానకవి

జ్ఞానపీఠపురస్కారగ్రహీత]

వితతి సగర్భమౌ వెలుగు విస్ఫుటమౌ మతిచే మఱిన్ వికా
రితమయి వేదశాస్త్ర సుపరీత పురాణ నవేతిహాస సం
గతిః గని గూడఁ దొల్లిటి సగర్భ్యత మానక యుజ్జ్వలత్సర
స్వతి యయి సర్వశాస్త్ర పరిషత్ప్రథమాకృతియై వెలుంగుచున్.

అవిదితముల్ మఱెన్నియొ మహాకళలందున లీనమై మఱిన్
జవు లుదయింపఁ జేయునవి సాగెను మెట్లవు ఖండకాలమున్
నవము స్వరాకృతిం జనిన నాదము వేదము శారదాంబుదో
దృవమయి వాన వెన్నెలలు పంటలు తీర్చినయట్లు సాగఁగా.

క్రతువులు చేసి స్వర్గమున కంటె నిమేష సజీవము క్తిగా
ప్రతను రసానుభూతి గల బంధుర కావ్య విశిష్ట శిల్పిని
త్కృతి రచనాంగ భూతమగు రీతి కవిత్య మనేకరాగ సం
గతమును భావ రాగ రస గానము శారద గర్భరూపముల్.

లయ గతి తాళ భేద పరిలక్ష్యముగాఁ గను ఖండకాలమున్
రయ విచలత్తురంగమ తరంగములై చను రీతిగాఁగ స
న్నయముగ మోదదాయి యగు నాట్యము భారతి వేటు రూపుగా
నయి బహుభిన్నవై భవ సనాథముగాఁ బొలుపొందు నిచ్చటన్.

ఈ యఖిలమునందుఁ బరమేశ్వరుఁ డెట్లు నిండియుండెనో
యా యఖిలము వచ్చి తనయందున నుండెన యాదిభట్టనా
రాయణదాసులో హరికథాకృతి భారతి సర్వశిల్పవి
ద్యాయుతి సంస్కృతాంధ్రముల యాకృతియై పెరిమూర్తులై మఱిన్.

Prof. S. V. JOGA RAO, M. A., Ph. D.

Head, Dept. of Telugu, A. U. P. G. Centre, Guntur.

President, Guntur Dist. Writers' Co op. Society.

[Formerly Professor, Leningrad University.]

సంపాదకీయము

ఉపోద్ఘాతము :

లక్ష్మీనారాయణులవలెను, శివపార్వతులవలెను, సరస్వతీచతురాస్యు లవతారము లెత్తినట్లు వినము. ఎత్తియుండిన ఇరువురును గలిసి యేకైక మవతారమెత్తియుందురు. అదియే శ్రీ ఆదిభట్ట నారాయణదాసావతారము. అనాదిగా సాగుచున్న యీ మహాసృష్టిలో వేదముఖుడగు పరమేష్ఠిపట్లనే “ఆదిభట్ట” సంజ్ఞ అన్వర్థమగును. అది యిటీవల ఇంటిపేరుగాగాక ఒంటబట్టిన విజ్ఞానము వై నముగ దాసు గారిపట్ల అన్వర్థమగుట చూడ ఆయనకు నీయనకు నేదో ఆంతరంగికమైన అనుబంధముండి యుండవలెను.

హరికథా పితామహులైన శ్రీ దాసుగారు హరికథలనేగాక నైక కృతులను సంస్కృతాంధ్రములందు గద్య పద్య గేయాత్మకములుగా రచించిరి. అందీ “మేలు బంతి” యొకటి. ఇది యొక చాటుప్రబంధము వంటిది. ఇదమితముగా ఒకవిషయముపై ఒకనాడు సావధానముగా రచింపబడినదికాదు. ఇందలి పద్యము లనేకము అప్పుడప్పు డనేక జీవిత సన్నివేశములలో సందర్భములలో అలవోకగా చెప్పినవే. అం దాశువుపాలే అధికము. అందు కొన్నిమాత్రమే పత్రికలలో ప్రకటితములైనవి. అసలు కొద్దిమాత్రమే యుపలబ్ధములు. అంటిపెట్టుకొనియుండిన అల్లుడు కీ. శే. ఉపాధ్యాయుల అప్పల నరసయ్యగారు హరికథలకై వేంచేయునప్పుడు హంగుదార్లుగా వెంటనుండిన శిష్యులు గణపతులును గురువాధులునైరి గనుక ఈ చాటుభారతము మన కీపాటియైన దక్కినది.

ముద్రణ :

అస లిది యీనాటి కిట్లచ్చుమొగము చూచుటకు మరియొక మహత్తర నిమిత్తము గలదు. అసూర్యంపశ్య లయ్యు బహుధా కీటకవిటాధముల నితాంతదంతక్షతములకు గురియై ఎక్కడెక్కడో విడివిడిగా పడియున్న పత్రసుందరులను హరి

నరకాసురకారముండి నానారాజ సరోజాతలను నిడిపించినట్లు పట్టుకొనివచ్చి నాచేత పాజీగ్రహణము చేయించినాడు శ్రీ కర్రా ఈశ్వరరావుగారు. దాసుగారి దౌహిత్రి వీరి దర్శపత్ని. పండితలోక పారిషదులు కీ. శే. ఆచార్య కర్రా వెంకటరావుగారు వీరి పితృపాదులు. ఉదయ వంశములును కళలకు కాణాచులై, చదువులకు శారదా పీఠములై వాసికెక్కినవి. ఈశ్వరరావుగారును చదివినది న్యాయ, వాణిజ్య, గణక శాస్త్రములై నను చేయుచున్న లోక మామవత్రి సంవర్ధక సంస్థలో దాద్యతగల పెద్ద యుద్యోగమైనను అనయోగము నాగుండి జేవకంతులు, సంస్కృతిప్రపణులు, సంగీత సాహిత్యాది కళా ప్రియంధావులు, సహృదయసమాప్టులు నై నవారు. హరిదాసులన్నను, భువిదారులన్నను, కిషోరులన్నను, కళాకారులన్నను మమకారము పెంచుకొని మనసుతోపాటు ధనమును భునముగా దానముచేయువారు. గుంటూరు రచయితల సహకార సంఘమునకు ప్రధాన సంవర్ధకులై విశేష ద్రవ్యము పోగుచేసి యిచ్చి “శ్రీ ఆదిత్య నారాయణదాన సారస్వత నీరాజన”మను మహాగ్రంథము నద్భుతముగా రూపొందించుచున్నవారు. ఈ గ్రంథమునకు స్వయముగా ముద్రణబాధ్యత స్వీకరించినారు. ఈ కృతిని చూచిన సహృదయుల పరితోషజే వారికి తగిన ప్రతి ఫలము కాగలదు. వారి నాశీర్వదించుట కిప్పుడు దాసుగారు లేరుకదా. సరస్వతీచతు రాస్యలే వారి నా దివ్యచామమునుండి దీవింతురుగాక :

నామకరణము :

వివిధ విషయములపై తత్తద్వేళావిశేషముగా ప్రసరించిన అంతరంగ సంగీతమైన సాహిత్యవిన్యాస బుది. ఆ విషయముల కొక వరుసయు వాడియు లేదు. కొన్ని ఖండితలు సమగ్రముగ లభింపలేదు. విపినవీధిలో విప్రకీర్ణముగా పడియున్న పూవులనేరి ఇతలు వింగడించి అభినవ స్తబకము లమర్చగా నీర్పడిన దీ మేలుబంతి. కాని దాసుగారు ఈ గ్రంథమునకు “మేలుబంతి” అనియే నామకరణము చేసుకొనిరి. మేలుబంతి యనగా వారి యర్థము ఒట్టబంతి లేక ఒరపడి యనుకొందును. లోక జ్ఞాదు, విశాలహృదయుడు, అంతర్ద్రిష్ట, సర్వతంత్ర స్వతంత్రుడు అయిన ఆయన సంప్రదాయసాధేయములు, గతానుగతికములనై న అనేక భావవ్యవస్థల గురించి తన మనస్సాక్షికముగ విచక్షణ విక్షరతో వేసిన ప్రతిపాదనములు నిర్ణయములు కొన్ని విద్వారముగ నున్నవేమి అవి యెల్లరకు నొట్టబంతులవలె నవశ్య మనుసరణీయము లని వారి యుద్దేశము కానోపును.

గ్రంథస్థ విషయము :

ఇందు పండ్రెండు స్తబకములు గలవు. మొదటిది దైవస్తుతి స్తబకము. ఇందు రెండు తెలుగు కీర్తనలు, ఒక సంస్కృత కీర్తన, ఆరు సంస్కృత శ్లోకములు, నాల్గు తెలుగు పద్యములును గలవు. రచనలో పోతనగారివలె అంత్యప్రాసయం దాస్థ జూపిరి దాసుగారు. సూర్యనారాయణ నామాంకితులైనవారు ఆ యిష్టదైవత స్తుతిలో స్ఫురితప్రస్తుతకల్పముగ తమ వ్యక్తిత్వమును నిక్షేపించిరి. అప్రధృష్యము, దుర్నిరీక్ష్యమునైన దా మహస్సు.

ద్వితీయము ప్రభుప్రశంసా స్తబకము. ఇందు దాసుగారిని గౌరవించిన ఆంధ్ర, ఆంధ్రేతర ప్రభువుల ప్రశంస లనేకముగలవు. అందరును వీరిని విజయ నగరాస్థానవిద్వాంసు లనుకొందురు. కాని యది సత్యముకాదు. దాసుగారి గాత్ర గాంధర్వమునకు మంత్రముగ్ధుడై దర్బారు సన్మానములు జరిపించిన అంత మైసూరు మహారాజే తమ యాస్థానము నలంకరింపుడని సప్రశ్రయముగ ప్రార్థింపగా “I will never serve a mortal” అని తిరిగివచ్చిన తృణీకృతబ్రహ్మపురందరు డీ హరిదాస జగద్గురుడు. అయితే ఆయా రాజులవలన సన్మానము లందినందులకు కృతజ్ఞతా సహకృతముగను, వారి గుణశీలములయెడ వా రొనర్చిన వాగ్దేవీ వరివస్య యెడను తన కేర్పడిన ప్రతిసత్తి చొప్పునను దాసుగారు వారివారిని పేరుపేరున సంభావించిరి. అంతే. అందు విజయనగర గజపతిప్రభువుల వంతెక్కువ. పూర్ణ పురుషాయుషజీవి యగుటవలనను, పుట్టుకతోనే పుట్టెడు కళాకౌశల పేశలమైన వ్యక్తిత్వమును, అలోకసామాన్యమైన ప్రతిభాసౌరభమును మోసుకొనివచ్చిన పుంభావ సరస్వతి యగుటవలనను, తన మనుగడ కాస్పదమైనది విజయనగరము కావునను, ఆ ప్రభువులు సరస్వతీపురోహితు లగుటవలనను దాసుగారు తమ యెరిగిన పెదవిజయ రామ గజపతి తరమునుండి నేటి శ్రీ పి. వి. జి. రాజుగారి తరమువరకు ఆ రాజులను రాణులను ప్రశంసించిరి. ఆనందగజపతి యంతటి దొడ్డప్రభువున కీయన పూజ్య స్థానము. ఇరువురును ఆ ప్తమిత్రులవలె మెలగిరి. అగ్గిపుల్లలు పందెమొడ్డి యిరువురును పేకాట లాడుకొనెడివారు. ఆ ప్రభువు నుద్దేశించి దాసుగారు “సత్యవ్రతి” శతకమును జెప్పిరి. అది నే డలబ్ధము. అందలి కొన్నిపద్యములీ స్తబకమున చేర్పబడినవి. విజయరామగజపతి విజయనగరమున దాసుగారు వేంచేసియున్నారకదా యని సంగీత కళాశాలను స్థాపించి తదధ్యక్ష పదవిని బేషరతుగా యావజ్జీవితము వీరి కుంకువ చేసెను. ఈ ప్రభువునకును వారి రాణి లలితకుమారీదేవిగారికిని అంకితముగా దాసుగారు తమ “ఉమరుకై యాము రుజాయతు”ను వెలయించిరి. ఈ రాణి

గారికిని రాజసోదరి రీనాసర్కార్ రాజు అప్పలకొండయాంబగారికిని దాసుగారు గురు స్థానము. అలకనారాయణగణపతిప్రభువు రాజ్యమునకు వచ్చిన తరువాత రాజసమక్షమున నలుగురును పాటించు నమ్రలక్ష్మి మర్యాదలు దాసుగారు పాటించుటలేదని గుర్తించి వారు—“దాసుగారి కీ మరి బాటలు తెలియవా?” యని వేరొకరి నడుగగా అనందగజపతి కాలమునుండియు దాసుగారి కిట్టవలె చిత్తించుటలేదని సమాధానము వచ్చెను. ఆయన రాజాశ్రితుడుగాడు, రాజుని త్రుతని గ్రహించి అలకనారాయణప్రభువులు గూడ దాసుగారి నాప్తకోటిలోని యిక్తిగా పరిగణించుచుండెడివారు. వారితో దాసుగారు నీలగిరియాత్ర చేసిరి. వారికి క్రమ “నవరసతరంగిణి”ని అంకితమిచ్చిరి. విజయనగర సంస్థాన శిరఃప్రధానులు యెనుమత్స జగన్నాథరాజుగారును, ఏమారు నరసింహంపంతులుగారును దాసుగారిని యిక్తిగా గౌరవాదరములతో చూచెడివారు. ఆ సంస్థానముతో దాసుగారి అనుబంధ చుట్టిది. వారికిను మైసూరు, సేతూరు, పుదుక్కోట, జయపురము, పితాపురము, చల్లపల్లి, సంగమవలస, బొబ్బిలి, తుని, ఉల్లాము ఇత్యాది నానారాజ సందర్శనము చేసి హరికథలును పాటకచ్చేరీలును మాత్రమే గాక తిరుపతి వెంకటకపులక్షణ అవధానములును అసాధారణ ప్రజ్ఞతో చేసి అపూర్వ సన్మానములంది అఖండీకీర్తి నార్జించిరి. మైసూరి ప్రభువు వీరి పాటలను రికార్డు చేసుకొనిరి. చల్లపల్లి ప్రభువు స్వయముగా గుండపెండేరపు ఘనసన్మానము చేసిరి. దాసుగారు పాలకొల్లున విజయపురపాకంకజము స్వీకరించిరి. నందిగామ, తుని నగరములందు వీరికి “బ్రహ్మరథ” సన్మానము జరిగినది.

మూడవది మహావ్యక్తి ప్రశంసాస్తోత్రము కులమతభేదభావన లేని దాసుగారెందరో మహానుభావుల నిందు ఘనముగ సంభవించిరి. అంబరీషునివంటి పరమ భాగవతుని కైర్తిస్తవ మహాదీయ మతప్రవక్తలను సరిసమానముగా గౌరవించిరి. తమ్ము సర్కరించిన జయంతి కామేశం, ప్రభుల యక్షిసరసింహంపంతులు, న్యాయ సుబ్బారావుపంతులు ప్రభృతులనేగాక నాటి వాతీయ నాయకులైన ప్రకాశం, రాజగోపాలాచారి, కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు, దుగ్గిరాల గోపాలకృష్ణయ్యగారలను, వివిధ రంగములలో లబ్ధప్రతిష్ఠులైన సర్ కళ్యాణ, సర్ అల్లాడి, సర్ రఘుపతి వెంకట రత్నంనాయుడు ప్రభృతులను ఆప్తమిత్రులు సోమంచి భీమశంకరం ప్రభృతులను, తన లంగ్ల కళాకాలాభ్యాసకులను మాటలో మనసుపెట్టి ప్రశంసించిరి. ఈ పొగడ్తులు కొన్ని పెట్టి పొడిముక్కలైనను రచనలో వాత్యమో, చమత్కారమో, రచయిత హృదయచారుత్వమో ప్రతిఫలించుచుండును. సోమంచి భీమశంకరంగారు దాసుగారికి పరమమిత్రులు. వెలయూలిని వలసి వలపించుకొన్న శృంగారశూరులు. ఆమె

పేరు చిన్ని లేక చిన్నన. కాని వారిపొత్తు వైశికాధికరణముకన్న పెద్దది. వారి రాసలీలాసౌరభమును తమ సంగీత సాహిత్యములలో గుఱాళింపజేసిరి దాసుగారు. తమ కళాశాల గురువులు చంద్రశేఖరశాస్త్రి, కిళాంబి రామానుజాచార్యులు పరమపదించిన సందర్భమున దాసుగారు వ్రాసిన పద్యము లా గురువుల గుణశీల గురుత్వమునేకాదీ శిష్యుని హృదయకడుష్టస్నిగ్ధశీలతను పరిస్ఫురింపజేయుచున్నవి.

నల్గవది విద్యత్రప్తశంసా స్తబకము. ఇందు నాటి వివిధ విద్యారంగప్రసిద్ధులు సుమారు నలువదిమంది ప్రశంసలు గలవు. దాసుగారి గీటునకు వచ్చిన హరికథకులను గుర్తింపగలము. అవి యేవో బోడి పొగడ్తలవలెగాక వారి వారి వ్యక్తిత్వములకు నికషోపలరేఖలవలె నుండును.

ఒక్క ఉదాహరణ :

జిలుగు రతనాల పేట పూచెండు లాట
క్రొంజవుల యూట అమృతంబు కొలను మోట
వలపు ముద్దుల మూట పువ్విల్లు వేట
హాయి నొడపోయు తేట రాజాయి పాట.

ఇట్టిదే చిట్టచివరి “మణిప్రవాళ” స్తబకములోని పప్పు వెంకన్నగారి పాటను గురించిన సీసపద్యము. ఈ ప్రశంసలలో వారి గానకళా పరిమళ ఘుమ ఘుమలేగాక దాసుగారి సరస వాక్ప్రసూనముల జలజలలు స్ఫురించును. అయితే కొందరు వందలు వేలును గ్రుమ్మరింతుమని తమపై పద్యములు వ్రాయుడని కోరగా దాసుగారు నిరాకరించిన సందర్భము లనేకము గలవు.

ఐదవది దేశ ప్రశంసా స్తబకము. ఇందడుగడుగున ప్రతి పంక్తి దాసుగారి దేశభక్తి కెత్తిన దీపికవలె నున్నది. అందును వారి తెలుగు మక్కువ నిరుపమానము.

“త్రిలింగ భూరేవ భూమిః॥ త్రిలింగ నర ఏవ నా
త్రిలింగ భాషైవ భాషా॥ నాత్ర కార్యా విచారణా॥”

అని వారి తీర్మానము. హరికథక చక్రవర్తిగా యావద్దక్షిణ భారతమున నేక చృత్రాధిపత్యము సాగించిన దాసుగారు తాము దర్శించిన పలు తెలుగు పట్టణములను, దక్షిణదేశ నగరములనుగూడ ఈ స్తబకమున వర్ణించిరి. అంత్య ప్రాసల విన్యాసములతో, పురముల కలరూపుల నిపుణనిరూపణములతో ఆ పద్యము లన పద్యముగ సాగినవి.

“వేసవి యెందైనఁ బ్రియ మగుచుండు ని
 ల్లాలి చూపుల పొలయల్క- మాడ్కి
 హితమయ్యెడు నకాల హిమసాతమయ్యు వి
 వాహ మందలి యువవాస మట్లు”

అని సాగిన యీ నీలగిరి వర్ణయందును, మరికొన్నితావులను ఉగ్గడిపాలతో దాసు
 గారి కట్టిన యువములు పచ్చికబయళ్ల వేళ్లతోలె క్రెచ్చరికినవి. కొన్ని శ్లోకములును,
 మైసూరు దండకము సంస్కృతప్రాసిన పద్యములకి పుచ్చుకొన్నవి. పితామహమును
 గూర్చి వీరు వ్రాసిన సంస్కృతసారశీకాంగ్లేయాంధ్ర చతుర్భాషా సీనము వాసి
 గాంచినది.

ఆరవది సంగీత సాహిత్య స్తవము. సంగీత సాహిత్యములు దాసుగారి
 కుచ్చాసన నిశ్వాసములు. ఇందు కొన్ని ఇండికలందు సాకల్యముగ సంగీత కళా
 ప్రాశస్త్యమును, గాణబయకాదుల హుదానుల లక్షణమును, వీణావాద్య నిర్మాణ
 ప్రక్రియను లాక్షణిక విశిష్టతలను ప్రజ్ఞతో నిరూపించినారు దాసుగారు.
 అటవణాటి కంటే విలక్షణమైన తెలుగు గాని తీరు తీయములను లేటెల్ల మొనర్చి
 నారు. ఆయన భరతశాస్త్రపేర్ల యగుటచే నందు నృత్య లక్షణ లక్షణ పాండిత్య
 మును గూడ ప్రకటించి “తెలుగు గొండ్లి” లో అనాటి ఆంధ్ర సంగీత విద్వాంస
 లను పేరుపేరున ప్రశంసించిన. వారు రచించిన “రవరనా” అను శిల్పసంఘము,
 చల్లపల్లి సువర్ణ ఘంటా కంఠజ స్వీకార సందర్భము నందలి సంగీత సమస్యా
 యుత్తమైన కీర్తనయు నందు పొందుపరుపబడినవి. కావ్య నక్షత్రమాల, చదువులు-
 కవిత్వము, కవిత్వము-కవులు అను ఇండికలను ఒట్టి చూచినచో దాసుగారు దొడ్డ
 కవి యగుటయే కాదు సారస్వత పరమాత్మ స్వరూపము నంతశుద్ధిగ గుర్తించిన
 ఆలంకారిక మూర్ధన్యదనియు విశద మగును. దేశ్యాంధ్ర భాష యన్నను, దేశ
 చందస్సు లన్నను వీరి కభినివేశము మొందినియు నీ స్తవమున విశదమగును.
 అట్లని సంస్కృతాభిమానము లేనివారు కాదు. సంస్కృతమున పలు రచనలు పరిధ
 వించిన వారు. వీరి సంస్కృత కీర్తనలు ముచ్చటయైన దీక్షితరు కీర్తనల వలెను,
 శ్లోకములు హితోపదేశ ఛందశ్శరణముల వలెను చతురస్రముగ నుండును. సంగీత
 సాహిత్యముల గురించి వీరు ప్రకటించిన ఆభిప్రాయములు కొన్ని విద్వారముగను,
 ఉగ్గడించిన నియమము అనుసరణ దుశ్శక్యములగు నుండును. అయితే అవి
 యన్నియు సకల కళా సరస్వతీ నైపథ్యమైన ఆయనకే చెల్లినవి.

సప్తమము వర్ణన స్తబకము. కడమ స్తబకములందు దాసుగారి కవిత దూతిక వాలకములు వేసినది కాని యిందు నాయిక వేషము వేసినది. ఇందలి మొదటిఖండిక-“శృంగార చాటువులు-సమస్యలు”లో హరిదాస హృదయము నుండి శృంగారలక్ష్మి సాక్షాత్కరించినది. బ్రహ్మచర్యాశ్రమమున దాసుగారంత మడికట్టు కొన్నవారు కారు. అనేక శాఖాచంక్రమణములు చేసినవారే. వాత్సల్యయనమును కాచి వడబోసినవారే. ఆ విషయమును స్వీయ చరిత్రలో వారే నిశ్చంకముగ నివేదించుకొనిరి. అయితే అది వాణి పలికినచోట చేసిన పైశికమేగాని పారదారిక పాపముగాదు. పాపమాయన యేమిచేయును! ఒంటబట్టిన కళారాసిక్యమున కాపాటి కండూతి యుండుట సహజమాయెను. అవధానములందు “అమిత విజృంభణంబు లబలా! తగునా? సుజనాశి కెప్పుడున్”, “చెలియపోలిక చలియును దెలియవలయు”, “....ప్రకృతిన్ వికృతుల్ సెలంగెడున్” అని యీ విధముగా ఈయబడిన సమస్యల నలవోక శృంగార పరముగ పూరించెడివారు దాసుగారు. కడుపు తుష్టి, కండ పుష్టి, కళాదృష్టి లేనివారికిగాని దాసుగారికి శృంగార మొక సమస్యయా? “వీరోత్సాహము” అను ఖండికలో వారి దేశభక్తి వీరమును చూడగలము. దేవుడంటేనే కాదు దేశమన్నను వారికిగల భక్తి కడు దొడ్డది. ఇందలి ప్రతిపద్యమును దాసుగారి ఉత్సాహ మావేశించినట్టే అలంకార చారుత్వ మావహించినది. “ఖరవత్సరపు కటవు” అను ఖండిక స్వభావోక్తి సుభగమైన యొక మహాస్మృష్టి. “నందన వత్సరపు సువృష్టి” యను ఖండికలో రెండవ పద్యమున వ్యాకరణ పరిజ్ఞానము నుండి దాసుగా రలంకారములను మలచిన తీ రతిమాత్ర మనోజ్ఞము. తదుపరి వర్ణ్య విషయములు గోదావరీ కృష్ణానదులు, దిగంతరేఖ, మైదానము, వేగుజుక్క, శీత కాలము ఇత్యాదులు-అన్నియు ప్రకృతి విషయములు. వర్ణ్య విషయములకు దగినట్లన్నిటికిని అలంకారపు మొలాము వేసిరి దాసుగారు. అందు వారి సువిశాల లోకజ్ఞత, సుదుచిర శృంగార మర్మజ్ఞత, ప్రకృతి పరిజ్ఞానము మున్నగు వ్యక్తిత్వ మూల ద్రవ్యములు మూరిబోయినవి.

ఎనిమిదవది హితోపదేశ స్తబకము. ఈ స్తబకము స్తబకమంతట దాసుగారి నయకోవిదత్వమును, ధర్మనిష్ఠను, దేశకాలమాన పరిస్థితి పరిశీలన తమమైన దృష్టిని దర్శింపగలము. మొదటి యెనిమిది ఖండికలును సంస్కృత ఘటితములు- 631 అను ఘట్టములును, ఒక గీతి. అన్నిట రుచిరార్థ సూక్తులు కోకొల్లలు. రచన సర్వతః ప్రసన్నము. వివిధ జీవిత వ్యవహార సందర్భములందు ఉదాహరణ యోగ్యములైనట్టి

నా శ్లోకములు. “యథార్థ కథనము “అను ఖండికలో పరమ నిర్భీకముగ దాసుగారు తమ యభిప్రాయములను ప్రకటించినారు :

“అంద తొందొరిమిక హాయిగా మనఁగలు
నాఁడు పు సైముడుపు వేదబంబు”—

“పనుల బాధింపక పను లన్నియున్ యంత్ర
ములచేత మాత్రమే నలుప వలయు”—

“సకల లోకోపకారము నల్పు రీతి
కొలఁది నాచారములు మాట్చుకొనవలయును”—

విద్య గురించి చెప్పినవి రెండు ముక్కలే యైనను “సుభాషిత” కర్త చూచిన సెభాషను నట్టివి. భాగవతుని వింపింప నొనరించును. విద్వాంసుడు, సమ్మాన పాత్రుడును లేదని దాసుగారి విశ్వాసము. “ఉగము నుండు” అను ఖండికలో మానవుడు తన ఆయుః ప్రమాణమును గుర్తెరింగుట కొర వట్టా చూపినారు. “పెండ్లిగోడు” అను నొక పెద్ద ఖండికలో వివాహ వ్యవస్థకు ప్రతికూలముగ వాదనైతికమును ప్రదర్శించిరి. ఆన కెత్తుగవయే-“పెండ్రవకం దప్పు పెండిలిగోడు” అని- మోక్ష మార్గమున కది పెద్ద ప్రతిబంధకమని. అంతేకాదు సాంఘిక నైతిక మనస్తాత్వికాది వివిధ దృక్కోణములనుండియు ఆ వ్యవస్థను చర్చించిరి దాసుగారు. “సూర్య నారాయణ” పేరును సార్థకము చేయు చూపు చారిది. వారి యుద్దేశము కిట్టని వారికిని వారి యుపపత్తులను, కర్మక ప్రజ్ఞను పరాస్తము చేయుట యన్న అంత తేలికగా నయ్యెడి పనిగాదు. ఈ స్తవకముంతయు అత్యంత ప్రబోధాత్మకముగ నున్నది. శిశు సంరక్షణ విధానము నుండి వేదసౌతక లక్షణము వరకు ఆయన కచుంబితమైన విషయము లేదనిపించును.

తొమ్మిదవది అనువాద స్తవకము. ఇందు కొన్ని ఆంగ్ల సంస్కృత రచన లకు దాసుగారు సంస్కృతాంధ్రాంగ్లములందు చేసిన అనువాదములు మూల సహిత ముగా చూపబడినవి. ఆయన తత్త్వాహిత్య సత్తనెరిగిన బహుభాషావేత్త. అనేకము లపదానములందును హరికళలందును అప్పటికప్పుడు వచ్చుకు లడిగిన మీదట అగువుగా కాళిదాస షేక్స్పియరు ప్రభృతుల కవిత లనువదించినట్లు నాటి పత్రికల వార్తలను బట్టి తెలియుచున్నది. ఆ సుహృదవుల వివిధకావ్యసౌందర్య సౌరము నాపోశనము పట్టి “నవరస రరంగిణి” యను బృహద్గ్రంథము వెలయించిరి. ఉమరు కైయూము రువాయతును పాశ్చిములమునందు సంస్కృతాచ్చాంధ్రములందు సంథ

రించిరి. వారి అనువాద విధానము మూలవిధేయము అన్యూనాతిరిక్తము నయ్యు
స్వతంత్ర రచనమువలె సాగి ముచ్చట కొల్పించుండును. ఆంధ్రీకరణ విధానమున
“నాటు తెలుగు” సలుకుబడియే వారి కుపాదేయము.

దశమ మాశాసన స్తబకము. ఇందు వ్యక్తిగతములైన ఆశాసనము
లటుండ కష్టజీవులైన కార్మికులను దాసుగారు సానుక్రోశముగ సమాశ్వాసముతో
ఆశాసించుట గమనార్హము. 1931 లో గుంటూరులో జరిగిన అఖిలాంధ్ర గాయక
మహాసభ కద్యక్షపీఠము వహించి తమ యుపన్యాసము చివర దేవభాషను, సంగీత
మును సమాశ్రయించి పాఠాక మంగళాశాసనము పలికిరి. అది ఆ గుంటూరు
సభకే పరిమితముకాదు. “వాగ్దేవీకృపవలన సర్వభారతీయులును పరస్పర మైత్రితో
ప్రమోదింతురుగాక! సర్వభూమండలమునను కృతయుగధర్మము ప్రగల్భించునుగాక!
....” అని యీ విధముగా సాగినది. అసలీక్యతిని వారు ప్రతి హరికథాంతమందును
మంగళము పాడుటకు ముందు పాడుచుండుట పరిపాటియని దాస జీవిత చరిత్రకారు
లైన శ్రీ మరువాడ చయనులుగారు తెలుపుచున్నారు.

ఏకాదశము “స్వవిషయ స్తబకము”. ఇందు దాసుగారి యుదంతము, హృద
యము కొంతకొంత ప్రకటమైనవి. ఆయన జీవుని వేదన, భక్తిభావపావిత్ర్యము,
ఆధ్యాత్మిక భావధారయు వ్యక్తములైనవి. ఇందలి “వింతకల” అనునది యొక
విశిష్టరచన. పైచూపునకొక కట్టుకతవలె కనిపించును. అంతర్వాహినిగ ఒక నిగూఢ
మైన ఆధ్యాత్మికమైన అర్థాంతరము గలదు. దానికి శ్రీ ఓరుగంటి సీలకంఠశాస్త్రిగారు
చేసిన వివరణ మక్కడనేగలదు.

ద్వాదశము “మణిప్రవాళ స్తబకము”. ఇందు చేర్చబడిన రచన లనలు మేలు
బంతిలోనివి కానేకావు. కాని అవియన్నియు గ్రంథస్థములుకాని అనిబద్ధ రచన
లగుట వలనను, ఇదియొక చాటు ప్రబంధమగుటవలనను ఇందు చేర్చబడినవి.

ఒక చిత్ర మేమన మొన్నమొన్నటి దాసుగారి గ్రంథములే నేటి కుత్సన్నము
లై పోయినవి. వారి సత్యప్రతి శతకము, ముకుందశతకము, దంభపుర ప్రహసనముల
నుండి కొలది పద్యములు తప్ప అసలు గ్రంథములు లభించుటలేదు. అందుచే
ఆ పద్యములను దాసుగారి అముద్రిత స్వీయచరిత్రమునందలి కొన్ని పద్యము
లనుగూడ నిందు చేర్చితిమి. ఇందలి పద్యములు కొన్ని చయనులుగారి దాస జీవిత
చరిత్రమున నుదాహృతములైనవి.

రచనాసమీక్ష :

ఇది ప్రధానముగా తెలుగు గ్రంథమే యైనను సంస్కృతము నిందు పలు కావుల చోటుచేసికొన్నది. మనకు తెలుగునగా సంస్కృతాంధ్ర మిశ్రభాష. కాని దాసుగారి తెలుగునగా తప్పవములతోగూడిన అచ్చతెలుగుగూడ కాదు, శుద్ధ దేశ్యాంధ్రమే. దానికి "నాటు తెలుగు" అనివాకొక ముద్దుపేరు పెట్టుకొనిరి. అందులో శుద్ధ దేశ్యములేగాక మారుమూల మాండలికములును వినియుక్తము లైనవి. (మరి కఠినములనుకొన్న కొన్ని పదములకు మాత్రము అర్థము చూపితిని) అచ్చతెలుగే కఠోపనిషత్తు మనుకొనగా దానికి మించిన దీ నాటు తెలుగు దీక్ష. అంగ్రికరమునకెట్లున. వాని నాటు తెలుగున వచ్చు ససేమిరా మరియొకటి వాడను. అది వారి ప్రకరము. అంతెకాదు నాటు తెలుగున ఆనేక స్వతంత్ర గ్రంథములనుగూడ పెరియించిరి. మిశ్రభాషలో మిసమినబాడునట్లు వ్రాయగల్గియు నాటుతెలుగుపై మమకారమును పెంచుకొనిరి. అది కొంత ముదురుపాకమున బడినదనక తప్పదు. అందువలననే వారి ఆ గ్రంథ సంచయమునకు రావగినంత ప్రశస్తి రాలేదు. పోనీ వారికి సంస్కృతము పొడయంత గిట్టినదెడమాయన్న కేవల గీర్వాణముతో పండిత సుత్రామల్లాసూరికః కంప పాత్రములైన రామకము హరికథామృతము, రామచంద్ర కాశీశరీరములు మున్నగు సురచనలు చేసిరాయెన. ఈ మేలుబంతి యందును సంస్కృతమున శ్లోకములు, కృతలు, కీర్తనములును కుప్పించిరి. మిశ్రభాష నాశ్రయించి కొన్నిపద్యములు సకద్బంధుగా వెన్నకపోలేదు. కాని నాటుతెలుగు నవ్వురు నవ్వురులేవారి నచ్చిక.

.మొలక లేతటికను తలిరులనవకము

మొగ్గ సోగదనము పూవుతావి

అలరుతేనెతీపి తెలుగునకేకావి

మోటలాఁలి నాటుమాట కేది? (చూ. పుట 141)

అయితే అంత కక్కులకల్లెము వంటి నాటుతెలుగు నందును భావ వ్యక్తీకరణ పైశడ్యము వారి సొత్తు. అటువుగా చెప్పినపుడైన అనాయాసముగా వ్రాయుట వారి చాకచక్యము. పద్యరచనలో గణయతిప్రాసల కోసము పడిగట్టు రావ్వను పేడు కిగింపులును కన్పింపవు. సహజముగా వారికైతి సర్వతః ప్రసన్న మైనది. కాని కైరీచాలిత్యసాధనకు పనిగట్టుకొని ప్రయత్నము చేయరు కావునను, ఉన్న భావపుష్కరంతయు నొక్కయూభావ పద్యము పీకలమీదికి త్రోయుదురు కావు నను ఒక్కొక్కచో కైతి ప్రీతిపోవును సంభసౌందర్యము సడలుచుండును.

దాసుగారు సంగీత ప్రాణస్నాయువు లగుటవలన నిందు పలు కీర్తనలును గలవు (కొన్నిటిని వారే స్వరపరిచిరి). కాని పద్యకవితపాలే యధికము. అందును వారి తెనుగుదనము మక్కువచొప్పున సంస్కృత శ్లోకములందు దప్ప తెనుగున వృత్తములు తక్కువైనవి, జాత్యుపజాతులే యెక్కువైనవి. సంస్కృత వృత్తములకును తెలుగుపేరు పెట్టిరి. ఉదా : చంపకమునకు బంగారమనియు, మత్తకోకిలకు కోయిల యనియు. దేశిచ్ఛందస్సులలో సీసము, తేటగీతి, ఆటవెలది, కందము, ద్విపద, మంజరి, మధ్యాక్కర, తరువోజ, రగడయు ప్రయుక్తములైనవి. ఇవియే “తెలుగు కూర్పులకు నమరెడు” నని వారి అభిప్రాయము (చూ. పుట 141). వీనిలో మంజరికి ప్రాచుర్యము. దానిని చెండు, పూగుత్తి, బంతి అని వ్యవహరించిరి. అట్లే కొన్నియెడల ద్విపదకు అద్దుదోయి, జంట అనియు, మధ్యాక్కరకు నడియక్కర అనియు, కందమునకు మూపు అనియు తెలుగు పేర్లు పెట్టిరి. అఖండయతి, రలయతి వంటివి వారి కభ్యంతరములు కావు. సంస్కృత శ్లోకములందును తెలుగు రివాజుగా యతిప్రాసలను పాటించుటయు కాననగును. సంస్కృతరచనకు తెలుగు ఛందస్సులను వినియోగించుట కద్దు. అస లొక్కొక్కచో సంస్కృత రచనకే తెలుగువలకము వేయుదురు. అనేక పద్యముల నాశువుగా చెప్పుటవల్లనో యేమోకాని ఛందస్సును సరిపెట్టుటకోసము అటనట శైలి కుంటువడినట్లే వ్యక్తివాచక శబ్దములకు వికృతి యేర్పడుట శోచనీయము. అయితే దాసుగారెచటను భావమును బలిచేయరు. ఆయన ప్రతిభాసమగ్రుడు. ఆ పాండిత్య పరిణాహ మెంత దొడ్డదో లోకజ్ఞత యంతలోతైనది. అనుభవమెంత సువిశాలమైనదో ఆలోచన యంత సునిశితమైనది. వీని యన్నిటికిని దోడు దొడ్డహృదయ మున్నది. పొగడ్తలలో పొడిముక్కలేకాని ఉపదేశ వాక్కులలో ఉదాత్త భావ నంపదగలదు. వర్ణనలలో మధురభావములు తమ చతురాస్యములతోను కవితా సరస్వతిని కదుష్టచుంబనము చేసినవి; రచనలో రాణివాసపు రామణీయకము గోచ రించినది.

అయితే దాసుగారి అభిప్రాయములు కొన్నికొన్ని కొందరికి నచ్చవు, అవి ఆత్యధునాతనములుగను వింతగను విడ్డూరముగను గూడ నుండునని యిదివరకే మనవిచేసితిని. ఆయన సంప్రదాయప్రవణత లేనివారుకారుగాని స్వతంత్ర వివేచన వారి స్వభావజీవలక్షణము. నారాయణునకుగూడ నమ్రుడగునే కాని భయంపడడు. కనుక నిశ్శంకాతంకముగ ఎంత నిరంకుశభావములనైన వ్యక్తము చేయగలరు. ఇంకొక విశేషము. ఆయన యొక పూర్ణపురుషుడు. లోకములోని మానిసులెల్ల అట్లే

యుండవలె ననుకొందురు. అది సందేహమైనచో మంచిమాటే గాని తమకున్న వివిధ కళాకౌశలములు, విద్యావిదగ్ధతలు, వ్యక్తిత్వ లక్షణములు, శరీరశారీరములు గలవాడే కవి, వాడే గాయకుడు, వాగ్గేయకారుడు, అసలు మానవుడుననియు కాకపోతే కాదనియు నుగ్గడింతురు. అది అతివాద మనిపించుకొనును.

ఏమైననేమి ఒక ఆరితేరిన అమలవళిలి యగు మాలకరి కట్టిన మేలుబంతి యిది. సర్వ సహృదయ మధువ్రతముల కించునుగాక !

ఏతద్గ్రంథ పరిష్కారమున వేదాంతసారీణులు, విద్యాభాషాప్రవీణులు శ్రీ ఓరు గంటి నీలకంఠశాస్త్రిమహోదయులు గారి తమ సంపూర్ణసహకారము నందించిరి. వారికి నా కృతజ్ఞతాపురస్సర పురస్కారము.

ఆవిష్కరణ :

తేది 31-8-1864 లో ప్రభువీరరాజు దాసుగారు పూర్ణపురుషాయుషజీవిత్యై 2-1-1945 న పుష్య జహుళ పంచమి నాడు పరమపదించిరి. వారి 29వ “వర్ధంతి” 13-1-1974 న పడినది. నాడు వారి వర్ధంత్యుత్సవమును, ఈ “మేలుబంతి” ఆవిష్కరణమును గుంటూరు “భారతీయ విద్యాభవన” కేంద్రము పక్షమున జరుగుటకు కారణభూతులైన తద్వ్యవస్థాపకులును, సహృదయలోకపారిషదులును అయిన శ్రీ చౌటుకూరి భానుమూర్తి, ఎం. ఏ. గారికి నా సౌహార్ద సాధువాదములు.

ఒకసలహా :

దాసుగారి గురించి యింకను తెలిసికొనగోరువారు శ్రీ మరువాడ వెంకట చయనులుగారు, B. A., B. L. కలిపిన— “శ్రీమదభట్టా దాదిభట్ట నారాయణదాస జీవితచరిత్రము”ను (ప్రకాశకులు : కొండపల్లి వీరవెంకయ్య అండు సన్సు, రాజమండ్రి), శ్రీ వసంతరావు బ్రహ్మజీరావుగారు, B. A., B. L. వ్రాసిన— “Life of Sri Adibhatla Narayana Das” అను గ్రంథమును, శ్రీ కర్రా ఈశ్వరరావు ప్రభృతుల వితరణవశమున నా సంపాదకత్వమున గుంటూరు రచయితల సహకార సంఘము ప్రచురణముగా త్వరలో వెలువడనున్న— “శ్రీ ఆదిభట్ట నారాయణదాస సారస్వత నీరాజనము” అను నొక భారీ పరిశోధన నిబంధమును సంప్రదింపదగును.

మేలుబంతి - చాటుప్రబంధము

డాక్టర్. ప్రసాదరాయ కులపతి, M. A., Ph. D.

శ్రీ దాసుగారి చాటుపద్యముల సంకలనగ్రంథ మిది. దీనికి మేలుబంతి యను పేరు వారే పెట్టిరి. నిజముగా నిది మేలైన పంక్తియే. చాటుపద్యముల ప్రకృష్టమైన బంధముగా దీనిని పరిగణింపవచ్చును. చాటుపద్యములనగా ఒక కావ్యంతర్గతములుకాక ముక్తకములుగా అప్పుడప్పుడు చెప్పినవని అర్థము. తెలుగుదేశమున ఈయర్థమున చాటుశబ్దము రూఢమైనది. నిజమునకు చాటువనగా ప్రియోక్తియని యర్థము. ప్రాచీన సంస్కృతకవు లీయర్థముననే ఉపయోగించిరి.

1. ప్రియః ప్రియాయాః ప్రకరోతి చాటుం — ఋతుసంహారము 6-14

2. శిప్రావతః ప్రియతమ ఇవ ప్రార్థనాచాటుకారః — మేఘసందేశము—31

3. విరచితచాటువచనరచనం చరణరచితప్రణిపాతం — గీతగోవిందము—11

4. పటుచాటుశతై రనుకూలం—గీతగోవిందము—2

తెలుగు కవులును ఈయర్థమున ప్రయోగించినవారు పెక్కురు.

1. చాటుప్రౌఢికి చేసె ధూర్జటి మహాశ్లాఘాశిరః కంపమున్ — శ్రీనాథుడు-కాశీఖండము

2. చాటుప్రౌఢిఁ బిసాళమాడెదవు కాసల్పాటి బాపండవో — క్రీడాభిరామము—92

3. హాటకగర్భవధూటీ
వీటీకర్పూరశకలవిస్మమరసౌర
భ్యావోపచాటుకవితా
పాటవమరుదవని వల్లభన్నకు నమరున్ — క్రీడాభిరామము—24

4. భోటకలాటకిరాటవ
రాటమరాటాంగవంగరాజన్యసభా
రూటనిరాఘాటనట
చ్చాటుకవిత్వాంకు డరయ జగ్గన ధరణిన్ — కూచిమంచి తిమ్మకవి-సింహశైల మాహాత్యము

పైన ప్రయోగింపబడిన చాటుకొడి, చాటుకవితలలోని “చాటు” శబ్దము మృదుమధురోక్తి యను నర్థముననే కలసిండుచున్నది. అద్భుష్టితో కావ్యాంతర్గత కవితయు చాటుకవితయే. కాని ఏకారణమువేతనైనను కాలక్రమమున చాటుకవిత్వ మనగా కావ్యములలోనిదికాక విడిగా నివిధవిషయములపై వివిధసందర్భములలో పలుకబడిన కవిత్వమని లోకయాధి వచ్చినది.

కావ్యము నిలుకడగా ఆలోచించి నవరసాత్మకముగా కవి నిర్మించెడి ప్రకృష్టమైన బంధము. చాటు వట్లుగాక తక్కువ వసరమునుబట్టి సామాన్యముగా ఆకు వుగా పలుకబడినది. శాంతచిత్తముతో ప్రాంతించినలో నిర్మితమగు కావ్యమున సహజముగా రససిద్ధియందును, కాని ముక్తకములలో ఆయవకాశము తక్కువ. రససిద్ధి కవసరమగు విభావానుభావవ్యభిచారిభావములకు వీలుండదు. అట్లని రసస్థితి రాదనజాలక ముక్తకములలో అసంలక్ష్యక్రమమున రసనిష్పత్తి యగునని కొంద రాలంకారికులు భావించిరి.

విమర్శక పరేణ్యులు శ్రీ రాళ్ళవల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారు వేమననుగూర్చి వ్రాసిన గ్రంథములో నొకచోట ప్రాచీనకవి కావ్యములలోకంటె వారి చాటువుల లోనే రసవంతమగు కవిత్వము కనబడిచున్నదని పలికిరి. అలసాని పెద్దననుగూర్చి ఉదాహరించుచు మనుచరిత్రలోని కావ్యము అన్నింటికంటె కృష్ణదేవరాయల నిర్యాణానంతరము వ్రాసిన “నిదురైనచో తన మదకరీంద్రము డిగ్గి కేలాతయొసగి యెక్కించుకొనియె....” అను పద్యము విక్రీరి రసవత్తరమైనదని వ్రాసిరి. దానికి కారణ మేమనగా మనుచరిత్ర దాని కొరకు, తోడిసంతులయొగము చూచుచు తన ప్రజ్ఞాప్రాధివము ప్రదర్శించుటకు వ్రాసినది. రాయల మరణానంతర పద్యమో దుఃఖాదేశముచే సహజముగా వెలువడినది. ఆసహజత దానికా రససిద్ధి నిచ్చినదని శర్మగారు భావించిరి. కావచ్చును. కొన్నిచోట్ల చాటువులలో పరమరమణీయము లైన కవితాజలపాతములు కావ్యమహితత్వము నధిగమించినవి లేకపోలేదు.

నారాయణదాసుగారి చాటువులలోను అవిధమైన వైశిష్ట్యము, మృదుమధు రోక్తి గుణవిధానము, చిమత్కారచారుత్వము కలవనుట అతిశయోక్తికాదు. సహస్రాధికములైన అముక్తకములలో అనేక సమయములలో అనేక సందర్భములలో పలికినవికలవు. వ్యక్తిగత జీవితము, సేవాంతము, శృంగారము, భక్తి, లోకపరి శీలన, దేశభక్తి, భాషాభక్తి, ఉత్తమపురుషకీర్తనము, ప్రకృతివర్ణనము, దేశవర్ణ నము, నగరవర్ణనము, సంగీతాదికకాప్రాశస్త్యము మొదలగున వెన్నియో ఆయన చాటువులలో చోటు చేసికొన్నవి.

దాసుగారి దైవభక్తి నిరుపమానము. ప్రాచీనసంప్రదాయానుగతమైన భావ పరంపరకు తోడు వైయక్తికమైన నిశ్చలచిత్తవృత్తి అందుకు బాగుగా తోడ్పడి వారినొక ఉత్తమ సారస్వతోపాసకునిగా తీర్చిదిద్దినవి. విద్యాధిదైవతమగు వినాయ కుని వారెట్లు స్తుతించిరో చూడుడు—

శ్లో॥ హేరంబ లంబోదర వక్రతుండ
సదావతంసీకృతచంద్రఖండ
సమస్తభక్తాభయదానశౌండ
నిజప్రభాభాసితపద్మజాండ

అంత్యప్రాసనుండరమైన ఈపద్యమునకు తీసిపోనిదే యీక్రింది తేటగీతి

గీ॥ బొజ్జ నుండ్రొళ్ళ నించిన గుజ్జువేల్పు
పాప జన్నిదములు నెలవంక తాల్పు
రమ్ము భక్తుల భవసాగరమునఁ దేల్పు
తగునె నాబోటి నీదు తత్వంబు బోల్పు.

కవి ఆదేవతలంతవా డనియే దాసుగారి నమ్మిక. కవి సాక్షాద్వేదపురుషుడనియే వారు పలికిరి. పరికింపుడు—

శ్లో॥ కవి స్సాక్షాత్ త్రియామూర్తిః కావ్య మేత చ్చరాచరమ్
నకశ్చి ద్వస్తుతో భేదః కార్యకారణయో స్తయోః.

శ్లో॥ ధర్మార్థకామమోక్షాణాం కావ్య మేకై కసాధనం
ప్రత్యక్షదేవతామూర్తిః కవిరేవ నసంశయః

నర్తించుచు, పాడుచు, స్వకార్యము నాలాపించుచు కవి తాను తరించి వరులను తరింప జేయునట!

శ్లో॥ నృత్యన్ గాయన్ స్వరచితం కావ్య మాలావయన్ కవిః
స్వయం తీర్త్వా తారయతి సంప్రదాయాత్ పరా నపి.

వారి సిద్ధాంతము ప్రకారము కవులందరును నర్తకులు, గాయకులు కాకున్నను వారు మాత్రము నర్తకులు, గాయకులు, నైన కవులు. ఈశ్లోకము వారివిషయమున నన్వర్థము.

సంగీతసాహిత్యముల సంబంధమును, వానిఫలమును వారు చాల సుందర ముగా భావించిరి,

శ్లో॥ సంగీతం పుష్ప ముద్దిష్టం సాహిత్యం తద్రజః స్మృతం
ఆస్తికత్వం ఫలం ప్రోక్తం కైవల్యం రస ఈరితం

సంగీత మొక పూవు, సాహిత్యము పుష్పాడి. సంగీతసాహిత్యముల పరమావధి రసానుభవము. అది అందరు సంగీకరించును. కాని ఆస్తికత్వమును ఫలమునుండియే అది యుదయించునని దాసుగారివంటి కాత్తికుడు తప్ప పలుకజాలడు.

కావ్యము వైదికము లౌకికము రెండు విధములట! దేవతాస్తోత్రాత్మకమైనది వైదికమనియు, మర్త్యవర్ణనము లౌకికమనియు వారిట్లనిరి.

శ్లో॥ వైదికం లౌకికమితి ద్విధా కావ్యం విభిద్యతే
వైదికం దేవతాస్తోత్రం లౌకికం మర్త్యవర్ణనం.

అటులే కావ్యము ఛాందసము, ఆర్షము భాషారూప మని మూడువిధములుగా వారు భావించిరి. వేదము ఛాందసమనియు, రామాయణ మార్ష మనియు, గీతగోవిందము భాషారూప మనియు నిట్లు వర్గీకరించిరి.

శ్లో॥ కావ్యం త్రిధా ఛాందసార్షభాషారూపేణ కీర్తితం
సామ, శ్రీరామచరిత, గీతగోవిందనామకం.

ఇట్లు కవితాతత్వమునుగూర్చి ఒక నక్షత్రమారిక పలుకుచు “కావ్యనక్షత్రమాలేయం కృతా మందధియా మయా” అనిరి. అందు “మందధియా” అనివిడదీసిన “మందః కవియశః ప్రార్థీ” అన్నకాళిదాసువలె విశయమును సూచించును. లేక “ఆమంద ధియా” అని సంధివిడదీసిన చతురాహంకారముస్ఫురించును. రెంటును యోగ్యులే దాసుగారు.

మరియొకచోట కవిత్వము కవులు అనుశీర్షికపై పలుకుచు సహజకవితా లక్షణము నీరీతి నిర్వచించిరి.

గీ... సాగితమొచ్చునన్ వచ్చు తీగకరణి
సాలెపురుగు కడుపులోని నూలువలెను
దబ్బునన్ దొర్లిపడు కొండ దార మాడ్కి
సహజకవిత బయల్ వెడి నన్నుతిగను.

తిక్కన “జాత్యముగాని నొప్పయిన సంస్కృత మెయ్యెడ తొన్న” నని తెనుగు కవిత్వమున సంస్కృతోపయోగమును నియమబద్ధము గావించెను. దాసుగారును అటులే

గీ॥ అతుకు లుంచక పద్యము లల్లవలయు
యమకమున్ జెప్పవలెను రసము చెరపక
అనవసరముగ జొన్నరా దాంధ్రకృతుల
రచన చేయు కవి తన గీర్వాణమెల్ల.

అని పలికిరి. ఇందలి “గీర్వాణ” పదప్రయోగములోని సొగసు సహృదయవేద్యము.

బాణ, భవభూతి, కాళిదాసాది మహాకవుల గ్రంథములు చూచిన వా డెవ
డైనను తాను నొక కవియని కవిత వ్రాయబూనుట సాహసమే. ఐనను లోకములో
కవు లుదయించుచునేయున్నారు. కావ్యములు పలుకుచునే యున్నారు. దాసుగారును
అభావననే వినయపూర్వకముగా నిటు లందించినారు :

గీ॥ కాళిదాసుని రఘువంశకావ్యము కను
గొనియు భవభూతి నాటకమును జదివియు
బాణు గద్య మరసియు, కవనము చెప్ప
వెరవ డద్దిర నావంటి వెర్రివాడు.

పూర్వకవులలో సంస్కృతమున గీతగోవిందకారుడగు జయదేవుడన్నను,
ఆంధ్రభాగవతక ర్తయగు పోతనయన్నను వారికి మిక్కిలిభ క్తి:

గీ॥ పూర్వకవులందఱున్ గడు పూజ్యులందు
భాగవతులయి గోస్తనీపాకముగను
కృతు లొనర్చు నధికుల సంస్కృతమున జయ
దేవు తెనుఁగున పోతనన్ దెలిసి యెంతు.

వారిద్దరు భాగవతు లగుటయు తానును “భాగవతార్” అగుటయు ఆభ క్తికి హేతువు
కావచ్చును.

సంస్కృతకవితకంటె తెనుగుకవిత యనిన వారికి ప్రీతి అధికముగా
కన్పించును.

1. తల్లి నుద్వేషుఁగని ద్రావికు జేజేల
నుడి గ్రుడ్డి కద్దము వడువగుఁ గద

2. తిన్ననివాఁ డచ్చ తెనుఁగునఁ బల్కు
ఁకకరి వేల్పు మాటల బాణు సేయు

3. మొలక లేతదనము తరికుల నవకము
మొగ్గ పోగదనము పూవు తావి
తేనె తీయదనము తెలుగునకే గాక
పరుషసంస్కృతాఖ్యభాష కేది.

4. తేట తీయని అచ్చతెలు గల్లువాడు
సాటిగానని కయినది మొసగాడు
తియ్యని తెలుగున్నదే పల్కు వెరవు
దయ్యపు నుడ్డు గోతాల్కాయు తెరవు.

దేవభాషను వికృతిలో దయ్యపు నుడు పసుటలోని చమత్కారము గమనింపదగినది.

అచ్చతెను గనిన దాసుగారికి ప్రాణాధికము. అందు వారనేకగ్రంథము లే రచించిరి. పోతనగారి పద్యమువలె శబ్దాలంకారకై లీనమన్వితమగు ఈ యచ్చ తెనుగు సీసము చూడుడు—

సీ॥ అంకుల కొల్చున కంకింప కున్నచో
నాట కాదది పేకులాటగాని
జన్నపుఁ దిండుల నెన్నఁ బోవనియెడఁ
బాట కాదది బంగిపాటకాని
వేల్పుల గొప్ప తోపింపనేరని చోట
మీట కాదది మోట మీట గాని
జేజేల నెపుడు కై పేయని పట్టున
మాట కాదది కానిమాటగాని

గీ॥ మ్రోలఁ దెలుగంట్ల రావింపఁ జాలనప్పు
చదువు కాదది నెఱి గ్రుడ్డి చదువుగాని
జియ్యల న్మది నెలకొల్పఁ జెల్లనపుడు
వ్రాత కాదది చెదపుర్వు వ్రాత గాని.

తెనుగు సీమ యనిన దాసుగారికి ప్రేమాస్పదమైననేల. రాష్ట్రభక్తిపూరితమైన వారి హృదయమునుండి తెనుగుసీమ వర్ణన మిట్లు వెల్వడినది.

సీ॥ పాడి పంటల నెల్ల నాడులన్ మించిన
ధనయము మన మంది తెనుగు సీమ

కలిమికి నలువ నెచ్చెరి కున్నిపట్టు ని
 చ్చలు మన పుట్టిన తెలుగు సీమ
 వేయేం డెదురు లేక రాయలు మొదలు తేం
 డలరిన మన మేటి తెలుగుసీమ
 తిక్కన్న పోతన్న తిమ్మన్న పెద్దన్న
 వెలసిన మన గొప్ప తెలుగుసీమ

గీ॥ చెలగు నన్ని యిమ్ముల మన తెలుగు సీమ
 చెలగు పెద్ద యేరుల మన తెలుగుసీమ
 తనరు పొడవు గుడుల మన తెనుగు సీమ
 పొనరు వేల్పు కొండల మన తెనుగుసీమ.

దాసుగారు అచ్చ తెనుగుపై మోజు పెంచుకొనిరి. కాని అది కొంత మితి
 మీరినదేమో అనిపించును.

“తెలుగు పలుకు చేను వలనుగాఁ బెరుగదు
 వేల్పు నుడువు కలుపుఁ బెరుకకున్న”

ఆంధ్రసాహితీక్షేత్రములో సంస్కృతపదములు కలుపుమొక్కలవంటి వనుట
 అత్యంతసాహసము. అనేకసందర్భములలో సంస్కృతభాషాభక్తిని ప్రకటించిన
 దాసుగారు - పోతనవంటికవివరుల సంస్కృతపదబంధురకవితను స్తుతించిన దాసుగారు
 అంతగా సంస్కృతమును తిరస్కరించుట ఏదో ఆవేశవశమున పలికినదై యుండు
 నని భావించుట సముచితము.

దాసుగారు చాల అష్టావధానములు చేసిరి. వారి గంగాప్రవాహమువంటి
 ఆశుధార, అపారపాండిత్యమును, దానికి వన్నె చేకూర్చినవి. కాని హరికథకునిగా
 వారికి వచ్చిన కీర్తి ఇతర నైపుణ్యప్రజ్ఞాప్రాభవలబ్ధకీర్తులను మ్రింగివేసినది.

ఒక అవధానములో “అమితవిజృంభణమ్ము లబలా! తగునా? సుజనాళి
 కెప్పుడున్” అని సమస్య నొక రిచ్చిరి. దానిని దాసుగా రెంత శృంగారమధురముగా
 పూరించిరో చూడుడు—

చం॥ క్రమ మెఱుంగంగలేని విధి వ్రాత బలమ్మునఁ దమ్ము మోయు మ
 ధ్యము పయి నీదు చన్ను లిసుమంతయు నక్కటికంబు మాని యు
 బ్బి మదకతోతభావమున విస్తరమంది చలింపఁజేసి జృం

భము నటు చూపకున్న క్షతమర్గనబాధల పాలుగావుగా
అమితవిజృంభణమ్ము లబలా! తగునా? సుజనాశి కెప్పుడున్—

శృంగారము దాసుగారికి కావ్యమునను, జీవితమునను మిక్కిలి యిష్టమైన
రసము. అటువందే మరొకటి పరికింపుడు—

చం॥ వలపుల మీరి మీరి నును వాతెరి పేనియ లాని యాని గు
బ్బల నెదఁ గ్రుమ్మి గ్రుమ్మి పరుచింగుల ముద్దులు పెట్టి పెట్టి నే
వలచిన వన్నెకాడఁ యక వద్దుర జాగని పైకి లాగు నిన్
దలఁచిన గుండె యుల్లుమని తల్లడ మందుగదే! తలోదరీ!
ఇంకను చిత్తగింపుడు—

ఉ॥ సన్నపు మోటికల్ కలుగు చక్కని చన్నుల పైట జారఁగా
చెన్నగు వీణ మోపి శ్రుతిఁ జేయుచు మెట్టు లమర్చి తీగెలన్
క్రొన్నెలవంక లొప్పు కొనగోళ్ళను మీటుచు నీడుచెంత నా
చిన్నది వాద్యగానములచేత దలంచెద భీమశంకరా!

వినవచ్చు వీణాగానముమీద నెంత శ్రద్ధయున్నదో వీణీయ మీటు చెలువ
పైట జారగా బయటపడు వక్షోజములపై నంత శ్రద్ధయు దాసుగారి కున్నది.
మనసు గానముపైన- చూపు స్తనములపైన.

శ్లో॥ చతుర్భుజే చంద్రకళావతంసే !
కుచోన్నతే ! కుంకుమరాగశోణే !
పుండ్రేక్షుపాశాంకుశపుష్పకాణ
హస్తే ! నమస్తే జగదేకమాతః !

అని జగన్మాత కుచోన్నత్యమును విస్మరింపని కాళిదాసును,

గీ॥ సద్మకోశాభినయహస్తపల్లవంబు
ఘాపె నచ్చోట రమణికి సౌబగు డొక్క
దంత యోగిర మడిగెనో అంతలేసి
మెరుగు పాలింద నడిగెనో మెలత నతఁడు.

అని భోజనసందర్భమున నైషధములో పలికిన శ్రీనాథుడును నారాయణదాసుగారి
కాదర్భకవులై వారిచేతను ఆట్టి పద్యములు పలికించి యుండవచ్చును.

భర్తృహరి శృంగారశతకశ్లోకిమునకు వారి అనువాదమును ఇట గమనార్హము.

శ్లో॥ ఉరసినిపతితానాం స్రస్తధమ్మిల్లకానాం
ముకుళితనయనానాం కించిదున్మీలితానాం
ఉపరిసురతభేదస్విన్నగండస్థలానాం
అధరమధువధూనాం భాగ్యవంతః పిబంతి.

అనువాద మిది—

ఉ॥ అక్కున వ్రాలి వాలి బుజమందున క్రొమ్ముడి వీడి చిందులన్
ద్రొక్క సగంబు మోడ్చువడు తొంగలి రెప్పల విప్పి చెమ్మటల్
చెక్కుల గ్రమ్ముచుండ మగసేతల చొక్కెడు తీగబోండ్లలో
దక్కిన మోవి పానకము త్రావెడువా రెటువంటి ధన్యులో.

స్రస్తయనుటకు చిందులు ద్రొక్క యనుటయు వధూ శబ్దమునకు తీగబోడి యనుటయు మేల్తరమగు ననువాద నైపుణ్యమునకు సూచన. పురుషాయితమునకు “తీగబోడి” మిగుల సమర్థురాలుగదా !

ఈ శృంగారపు పట్టులోనే ఏ మధురస్మృతులు హృదయమున మెదలినవో గాని ఈక్రింది పద్యమును గూడ పలికినారు

ఉ॥ వీడిన రైకతో సగము వీడిన కొప్పున రాలు పూలతో
బేడిసమీల కన్నవను వింతగు నిద్దుర మబ్బు చొక్కుతో
వీడిన నీవి నొక్కకయి వెల్లగ బట్టి మహానుభావ ! నన్
గూడుము ప్రాణముల్ నిలిపి గొబ్బునఁ బ్రోవుము చేడిఁ జంపగా
గూడ దటంచు నాడు పలుకున్ వినవా ! యది నీవెరుంగవా !
వేడి తమిం బయిం బడిన వెట్టక కూడిన పాప మున్నదా ?
కూడు మటంచు నన్ను మును కొంగును లాగు నొయారమైన నీ
జాడలు గంటి గాదె ? యిక చాలదె ! స్వర్గము వేరె యున్నదె ?

ఆ ప్రి యెవరో గాని వరూధినివలె

“వెతలన్ బెట్టకు మింక నన్ననుచు నీపీబంధ మూడన్”

పై బడినది. కాదనుటకు దాసుగారేమి ప్రవరుడా ? కాదు కనుక ఆతరుణీయు ధన్యురాలైనది. వారును భూలోకస్వర్గము ననుభవించిరి.

దాసుగారు జగదాకర్షకమూర్తియని ప్రసిద్ధి. అట్టి వ్యక్తిని స్త్రీలు వలచుట పెద్ద ఆశ్చర్యము కాదు. గోదావరీతీర్థస్నాంతముల శ్రీనాథుని కాలమున పంచారామ ప్రౌఢేందుబింబాననలు కానుకలంపి సుస్సభతుల్యుడగు బెందపూడి అన్నామాత్యుని కవయుటకై కబురులు పెట్టెడివారట. అట్టి అనుభవములు దాసుగారికిని కలిగినట్లు తోపింపఁజేయునదీ క్రిందిపద్యము. ఇందు వారిరూపవైభవముకూడ కన్నుల గట్టి నట్లు వర్ణింపఁబడినది.

ఉ॥ చక్కని నవ్వుమోము కడు సన్నపు కౌను పెడందరొమ్ము బల్
నొక్కుల కొప్పు సోగయగు నున్నని చామనచాయ మేను పై
నిక్కు బుణంబుల్ జీవురు నిగ్గుల మోవి దయారసంబు నల్
దిక్కుల జొక్కు. వాల్గనుచు రీయని మాటలు మొల్క మీసముల్
గ్రక్కున జుట్టిరా బవిరిగడ్డము దిద్దిన జవ్వనంబుతో
నిక్కడి కేగుదెంచి నను నిట్టుల మాటల పాటలన్ గడున్
జొక్కగజేసి నాచునము చూరగ గొంటివి ధూసురేంద్ర! నే
దక్కితి నీకు నన్నెదను నాచ్చెచొ మారుని కప్పగంచెదో
నిక్కము చెప్పుమా! యిప్పుడు నిన్ బ్రతిమాలెద నంచు వేడు నా
చక్కదనాల కుప్ప! నిను సంస్మరియించెద జీవితేశ్వరీ!

ఇట్టి దాసుగారిని గూర్చి కాముకు తనియో అహంకారి యనియో ఏవో అధి
క్షేపణలు చేయువా రుండకపోరు. అట్టి వారినిగూర్చి ఏసుగు పోవుచుండగా మొరుగు
కుక్కలవంటివారని ఆయన తిరస్కరించెను.

కం॥ దొరవేపి మొరగినంతన్
వెరపున నాకొమ్ముచేన్గు వెనుక దిరుగునే
కొరగాని మాట వదరిన
సరకు గొన రొకింతయైన చదువరి మిన్నల్.

కవి యన్నవానికి కొంత సాత్వికాహంకార ముండక తప్పదు. అది లేనిచో కవి
త్వమే పుట్టదు. దాసుగారును శ్రీనాథాదుల వంటి వారు.

“నాల్గేంద్ర యీడున నాకెల్ల చదువు
లద్యై తమంతనే నరసినకొలది
నేబుట్టులయకాడ నేమాటకాడ
నాటపాటల మేటి ననిపించుకొంటి.”

నాకెదు రేరికే నాడులనైన
వేవేలమందికి వినుచు నాగొంతు".

అనియు బహురాజసన్మానములందితిననియు, బహురాష్ట్రములు నిరాఘాట పరిపాటి సంచరించితినినియు దాసుగారు చెప్పుకొన్నారు. తమ వ్యక్తిత్వము యొక్క విశిష్టత నిటులే అనేకస్థలముల వారందించిరి. నాలుగేండ్ల యీడుననే విద్యలు వారిని వరించినట. "ప్రపేదిరే ప్రా క్తనజన్మవిద్యాః" అను కాళిదాసోక్తి వారియం దన్వర్థమైనది. ఆయన పలికినట్లే తాను జన్మభాగవతుడు. భాగవతకళాభ్యుత్థానమునకై జన్మించిన మహితాత్ముడు.

ఆయన చాటుపద్యములలో నీవిధముగా వారి వ్యక్తిగతజీవితరహస్యముల నుండి లోకరహస్యపరిశీలనమువరకు అనేకశతాధికవిషయములపై నాధికారికమైన చిత్రణము కానిపించును.

నాటి దేశపరిస్థితిని, దేశదౌర్భాగ్యమును వర్ణించుచు దానికి హేతువులను 1942 సం॥ ఎడ్వర్టైజరు అను పత్రికలో కొన్ని శ్లోకములు ప్రకటించిరి. అందులో కొన్ని

శ్లో॥ ఆర్యాణాం మ్లేచ్ఛసాంగత్యం పునుర్బాపాణిపీడనం
హీనజాతినమస్కారః కదర్యధనసంచయః॥

శ్లో॥ అత్యంతస్వార్థపరతా సామరస్యవిహీనతా
పరధర్మానుసరణం శిష్టాచారవిదూషణం॥

శ్లో॥ స్వవర్ణాశ్రమసంత్యాగః శుష్టగ్రంథావలోకనం
అనర్హోద్యోగాధిపత్యం పుణ్యభూమివినాశనం॥

వారుపలికినట్లు పుణ్యభూమియగు భారతసీమనాశనమునకు కారణములగు మ్లేచ్ఛ సాంగత్యము, గోమహీసురనిందయు, అనర్హోద్యోగాధిపత్యము మొదలగునవి ఇంకను అధికాధికముగా సాగుచునే యున్నవి. ఈజాతి యెప్పటికి బాగుపడునో : ఈభూమి యెప్పటికి ప్రాచీనాన్నత్యమును చెందునో :

ఇట్లే వారి చాటువులలో నీతి ధర్మప్రబోధకములు, సంస్థారప్రేరకములు నగు నెన్నో విషయములు కన్పించును. ఆ స్తికుడైనను నా స్తికుడైనను ప్రజాశ్రేయోరతుడైనచో జగత్పూజ్యు డనియే వారిహృదయము.

శ్లో॥ స్యాదాస్తికో నాస్తికో నా సర్వలోకహితే రతః ।
యస్స ఏవ జగత్పూజ్యో నాత్రకార్యా విచారణా ॥

సంస్థారరహితయగు శ్రీయును, గ్రంథతస్థుడగు కవియును, తీర్థరహితమగు దేశమును, వ్యాధిపీడితమగు దేశమును ఉండియేమి లేకేమి ? యనుచు దాసుగారు

శ్లో॥ కిం శ్రీ సంస్థారరహితా ? కిం కవి ర్గ్రంథతస్కర ?
కిం దేశ స్తీర్థరహిత ? కిం వచ్చ ర్వాధిపీడితమ్ ?

అని ప్రశ్నించిరి.

వట్టి కవికంటె పండితునికంటె భాగవతుడు శ్రేష్ఠుడని వారి సిద్ధాంతము. విద్వాంసుడు పాడిన చెల్ల ఆడవలెనని దేదము చెప్పుచున్నది గాన వట్టి మాటలు చెప్పిన మెచ్చరాదని వారి అభిప్రాయము.

గీ. కొనరి సంగీతసాహిత్యరసికులెల్ల
హాయి హాయి యనంగ తానాడి పాడి
అభిలదేశంబులందు ప్రఖ్యాతిగన్న
భాగవతుకన్న సన్మానపాత్రు డెవరు ?

అని భాగవతుని విశిష్టత వారు బహుముఖముల కీర్తించినారు. ఈవిధముగా భాగవతులగూర్చి, నాటి సమకాలీనకవులగూర్చి, రాజులగూర్చి, ప్రాంతములగూర్చి, సరిస్థితులగూర్చి వా రనేకపద్యములు పఠికినారు. కాళిదాసు షేక్స్పియరు మొ॥ సంస్కృతాంగ్లకవుల రచనలకు నిపునమగు సహవాదములును చేసినారు. ఇట్లు బహువిధముల విస్తరించిన దాసుగారి చాటుపద్యప్రపంచము ఆంధ్రసాహితీ కొక చక్కని జ్యోత్స్నావిహారభూమి.

ఈ దాసభారతీని ఆంధ్ర రసజ్ఞచతురాస్యుని కందించుచున్న పుణ్యము మాన్యమహోదయులు శ్రీ కర్రా ఈశ్వరరావుగారిది. నా మీది యాదరముతో వారీ పీఠికారచనకు నన్నాదేశించిరి. వారి సహృదయతకు సౌహార్దమునకును నా సాధువాదములు.

విషయ సూచిక

I. దైవస్తుతి స్తబకము

1. వినాయక స్తవము 1; 2. గజముఖ కీర్తన 2; 3. సూర్యస్తుతి 4;
4. బాలాత్రిపురసుందరి 5; 5. భగవత్కీర్తన 5; 6. పెనుగొండ కన్యకాపర
మేశ్వరి 6.

II. ప్రభు ప్రశంసా స్తబకము

౧. విజయనగర ప్రభువులు

1. గజపతిరాజ కీర్తనము 7; 2. పెదవిజయరామగజపతి 8; 3. ఆనంద
గజపతి పట్టాభిషేకము 9; 4. ఆనందగజపతి ప్రశంసలు 11; 5. ఆనందగజపతి
వాల్మీకీగీతములు 14; 6. సత్యవ్రతి 16; 7. రాణి అప్పలకొండయాంబ 18;
8. విజయరామగజపతి 19; 9. మహారాణి లలితకుమారీదేవి 21; 10. అలకనారా
యణ గజపతి 22; 11. విజయానందగజపతి 27; 12. మహారాణి విద్యావతీదేవి 29,
13. విజయరామగజపతి 29; 14. విశ్వేశ్వరగజపతి 30; 15. దివాన్ పేనుమత్స
జగన్నాథరాజు 30; 16. దివాన్ ఏచూరు నరసింహంపంతులు 30.

౨. ఇతర ప్రభువులు

1. మైసూరు చామరాజు ఒడయరు 31; 2. సేతూరుప్రభువు 33; 3. శ్రీకృష్ణ
రాజేంద్ర ఒడయరు 34; 4. వాడ్రేవు వెంకటప్పారావు 34; 5. విక్రమదేవవర్మ 34;
6. పుదుక్కోట మహారాజు 35; 7. పితాపురం మహారాజు 35; 8. సంగమవలస
ప్రభువు 35; 9. చల్లపల్లిరాజు 36; 10. ఉర్లాం సంస్థానము 36; 11. బొబ్బిలి
మహారాజు 36; 12. తుని రాజు 36; 13. మంత్రిప్రగడ భుజంగరావు 37.

III. మహావ్యక్తి ప్రశంసా స్తబకము

1. అంబరీషుడు 38; 2. ఏను, జేకబ్ 39; 3. మహమ్మదు 40; 4. విక్టో
రియారాణి 41; 5. సోమంచి భీమశంకరం 42; 6. జయంతి కామేశంపంతులు 43;

7. W. R. S. సత్యనాథన్ 41; 8. సర్ కూర్మా వెంకటరెడ్డి 44; 9. రాజగోపాలా
చారి 51; 10. మంత్రి ప్రగడ నరసింహం పంతులు 51; 11. ఈడ్పుగంటి రాఘ
వేంద్రరావు 51; 12. తంగుటూరి ప్రకాశం పంతులు 51; 13. బుర్రా రాజలింగ
శాస్త్రి 52; 14. ప్రభు లక్ష్మీనరసింహం పంతులు 53; 15. కాశీనాథ నాగేశ్వర
రావు 54; 16. న్యాపతి సుబ్బారావు 54; 17. దుగ్గిరాల గోపాలకృష్ణయ్య 55;
18. సర్ అల్లాడి కృష్ణస్వామి 56; 19. చూడూరి సోమయ్య 56; 20. గరికిపాటి
సుబ్బారాయశాస్త్రి 57; 21. బ్రహ్మర్షి రఘుపతి వెంకటరత్నం 58; 22. చంద్ర
శేఖరశాస్త్రి 58; 23. కిళాంది రామానుజాచార్యులు 59; 24. వ్యాసుల జగన్నాథ
రావు 61; 25. వల్లూరు సూర్యనారాయణరావు 61; 26. గంటి లక్ష్మన్న 61;
27. దండెమురాజు రంగవాస్తు 63; 28. తణ్డా రంగనాయకులు 63; 29. ముప్పన
సోమరాజు 64; 30. అవసరాల జగన్నాథరావు 64; 31. చుండూరు నారాయణ
రావు 65; 32. జనగంటి బుచ్చితమ్మయ్య 66; 33. కరిడేహాల శ్రీనివాసరావు 66;
34. పాలంకి సూర్యనారాయణ 67; 35. మెహర్ 67; 36. బి. రాఘవేంద్రరాజు 67;
37. జుజ్జవరపు బ్రహ్మన్న 67; 38. పేర్ల సత్తెయ్య పెట్టి 67; 39. పొట్టా
అచ్చయ్య పెట్టి 68; 40. చిన్నారావు 68; 41. నాయక ప్రశంస 68; 42. వివిధ
వ్యక్తులు 68; 43. సొలసా వెంకటరామయ్య 68; 44. జూపూడి వెంకన్న 69;
45. జూపూడి సుబ్బన్న 69.

IV. విద్యత్రుశంసా స్త్రుకము

1. శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి & అకొండి వ్యాసమూర్తి 70; 2. తంగుటూరు
శ్రీరాములు 70; 3. ఓరుగంటి రామారావు 70; 4. బంకపల్లి బాలకృష్ణదాసు 70;
5. మద్ది రంగనాయకులు 71; 6. గోరు వీరభద్రదాసు 71; 7. కొమ్మూరి బాల
బ్రహ్మనందదాసు 71; 8. నాటి హరిభద్రకేశవులు 71; 9. బుర్రా శేషగిరిరావు 71;
10. వావిళ్ళ వెంకటేశ్వరశాస్త్రి 72; 11. చుద్రాభట్ల రామశాస్త్రి 72; 12. దంట
సుబ్బాపదాని 73; 13. వెదురుమూడి రామారావు 73; 14. నగర్కొయిల్
దాక్టరు 73; 15. తిమ్మరాజు వెంకటశివరావు 74; 16. వల్లూరి జగన్నాథరావు 74;
17. తిరువల్లూరు రాజాయి పాట 74; 18. పంతుల లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రి 74;
19. కానుకుర్తి లక్ష్మీనరసింగరావు 75; 20. ఎనమండ్ర నారాయణమూర్తి 76;
21. కోడుగంటి రామదాసు 76; 22. పసుమర్తి యజ్ఞనారాయణశాస్త్రి 76;
23. ముడుగంటి నరసింహాచార్యులు 77; 24. కొంపెర్ల సుబ్బారాయశాస్త్రి 77;

25. పరవస్తు రంగాచార్యులు & బులుసు పాపయ్యశాస్త్రి 77; 26. తిరుపతి వెంకట కవులు 77; 27. కొక్కొండ వెంకటరత్నశర్మ 76; 28. తాతా సుబ్బారాయ శాస్త్రి 78; 29. ఆర్యసోమయాజుల పార్వతీశ్వరావధానులు 79; 30. వివిధ విద్యా రంగ ప్రసిద్ధులు 79.

V. దేశ ప్రశంసా స్తబకము

౧. మనదేశము—మనసీమ

1. భరతమాత 82; 2. భరతవర్షము 83; 3. బ్రిటిష్ పరిపాలన 83; 4. తెలుగు సీమ 84; 5. త్రిలింగదేశ ప్రశంసా 86; 6. ఆంధ్రుల కర్తవ్యము 87; 7. ఎన్నందగు తెలుగువారు 87.

౨. వివిధనగర ప్రశంసలు

1. సికిందరాబాదు 88; 2. విజయనగరము 89; 3. కాకినాడ 93; 4. రాజ మహేంద్రవరము 94; 5. శ్రీకాకుళము 95; 6. బందరు 95; 7. నందిగామ 95; 8. విశాఖపట్టణము 96; 9. గుంటూరు 96; 10. పీఠికాపురము (చతుర్పాషా సీసము) 96; 11. సింహాచలము 97; 12. తుని 98; 13. పార్వతీపురము 98; 14. పాలకొండ 99; 15. ఏలూరు 99; 16. తణుకు 100; 17. సింగరేణి 100; 18. పెద్దాపురము 100; 19. పాలకొల్లు 101; 20. మూలపేట 101; 21. గొల్లల మామిడాడ 102; 22. ఎలమంచిలి 102; 23. నెల్లూరు 103; 24. బొబ్బిలి 103; 25. ఉప్పాడ 103; 26. క్రొత్తపేట 104; 27. ఆకివీడు 104; 28. చెన్నపట్టణము 104; 29. నీలగిరి 105; 30. బెంగుళూరు 106; 31. మైసూరు 106; 32. పుదుక్కోట 107; 33. రవణసముద్రము 108; 34. బళ్ళారి 108.

VI. సంగీత సాహిత్య స్తబకము

1. సంగీతప్రశస్తి 109; 2. వాగ్గేయకారుడు 110; 3. అయకారుడు 111; 4. ఆట-పాట 118; 5. వీణీయ 120; 6. దెబ్బకుదెబ్బ 124; 7. శ్రీకృష్ణావతార భారతపీఠిక 126; 8. తెలుగు గొండ్లి 131; 9. "తదరన" అను తిల్లానా 134; 10. చల్లపల్లి సువర్ణ ఘంటాకంకణ కీర్తన 135; 11. కావ్య నక్షత్రమాలా 135;

12. చదువులు-కవితలు 139; 13. కవిత్వము-కవులు 147; 14. సీమపట్లు 150;
15. నాటు తెలుగు 150.

VII. వర్ణన స్తబకము

1. శృంగార చాటువులు-సమస్యలు 156; 2. వయ్యారిపిల్ల 160; 3. వీర
త్సాహము 161; 4. ఖరవత్సరపు కలుపు 162; 5. నందనవత్సరపు సువృష్టి 165;
6. గోదావరీనది 167; 7. కృష్ణానది 168; 8. త్రివేణి 168; 9. కాల్యలు 169;
10. కొండధార 169; 11. నూతులు 170; 12. దిగంతరేఖ 170; 13. కొండల
వరుస 170; 14. మైదానము 170; 15. అడవివేల 171; 16. వేగుజుక్క 172;
17. శ్రావణమాసము 172; 18. శీతకాలము 172.

VIII. హితోపదేశ స్తబకము

1. విజ్ఞాపనమ్ 173; 2. విచారిణి 174; 3. దుఃస్వభావః 174; 4. దేశ
రిష్టమ్ 175; 5. వైపరీత్యమ్ 176; 6. నిర్జయః 177; 7. సిద్ధాంతః 177; 8. వేద
పాఠకః 178; 9. యథార్థకథనము 179; 10. విద్య 181; 11. భాగవతుడు 182;
12. ఉగము నరయిక 184; 13. పెండ్లిగోడు 185; 14. శిశు సంరక్షణము 193;
15. చదువరి బాపడు 198; 16. కోమలి గొప్ప 202; 17. కాపు గొప్ప 203;
18. మందలింపు 205; 19. నిరుకు 206.

IX. అనుబంధ స్తబకము

1. India's Glory 207; 2. The Seven Ages of Man 212;
3. పేక్స్పియరు సొగసులు 214; 4. కాళిదాసు సొగసులు 216; 5. రామాయణ
రత్నము 218; 6. భర్తృహరి శ్లోకము 219.

X. ఆశాసన స్తబకము

1. సభాకుభాశంసనము 220; 2. శ్రీమదానందగజపతి మహారాజు 220;
3. పప్పు సోమసుందరము 220; 4. కోతి సన్యాసయ్య 221; 5. గొట్టిముక్క అ
జగన్నాథరాజు 221; 6. గరిమెళ్ళ అచ్చయ్య 222; 7. పనివారలు 222;
8. దీపన 223; 9. గుంటూరు గౌననభ 224.

XI. స్వవిషయ స్తబకము

1. నామాట-నాయెఱుక 225; 2. యథార్థ రామాయణము 229; 3. నంది గామ హరికథాభివర్ధినీ సభాప్రసంగము 229; 4. భంగుపాట 230; 5. ముకుంద వందనము 230; 6. పరిదేవనము 231; 7. స్వాంత సాంత్యనము 232; 8. వింత కల 233; 9. హరికీర్తనము 239.

XII. మణిప్రవాళ స్తబకము

1. రాధారుక్మిణీ సంవాదము 241; 2. బాలరామాయణ కీర్తన 242; 3. పసి పాప 242; 4. వేసవి 243; 5. జయంతి కామేశంపంతులు 243; 6. కాళింగంగన 244; 7. న్యాపతి సుబ్బారావు 245; 8. బొడ్డు వెంకటేశము 246; 9. పప్పు వెంకన్నగారి పాట 246; 10. లోకము పోకడ 247.

272 a

62

మేలుబంతి

శ్రీ భక్త నారాయణదాస్

ప్రే. శ్రీ. ॥

Aharayanada.

శ్రీ. నారాయణదాస్

పంసృత, పారశీక, ఆంగ్ల, ఆంధ్రములలో
శ్రీ దాసుగారి చే వ్రాలు

హ రి దా స జ గ ద్గు రు వు

"దాసు నారాయణునకు నీ తండు, వీని

దాసు లెల్లెడగల హరిదాసు లెల్ల"

—తిరుపతి వేంకటకవులు

I దైవస్తుతి స్తవము

1. వినాయకస్తువము

శ్లో॥ హేరంబ లంబోదర వక్రతుండ
సదావతంసీకృత చంద్రఖండ
సమస్త భక్తాభయ దానశౌండ
నిజ ప్రభాభాసిత పద్మజాండ.

గీ. బొజ్జ నుండ్రాళ్ళ నించిన గుజ్జవేల్పు
పాప జన్నిదములు నెలవంక దాల్పు
రమ్ము భక్తుల భవసాగరమునఁ దేల్పు
తగునె నాబోటి నీదు తత్వంబుఁ బోల్పు.

: కల్యాణి - మిత్రగతి :

ప॥ కరిరాజ వదన సజ్జనచిత్త సదసనే-గనిపెట్టుకొంటి నీరాక
పప పాప పపప మాపద పాద నిదపమగా - మగారిని సారిగారి

అ॥ కరమరుదుగనెల్క గుట్టమెక్కి వేగ - గదలిరావేల పరాక
సససని ససరీరి గామాపదనీదపమగరీ - నిదపమాగారి నీపారిమగా

౧॥ భోగిభూష సంతత భక్త పోషబె-బ్బలితోలు నీవల్లెవాటు
వేగ మమ్ములగావ వేంచేయుదేవ నీ-వే తొల్లి మ్రొక్కుటోల్లేటు.

౨॥ కారుణ్యసాగర మాయంట నాగర-గణనాథాయేకదంత
నారాయణదాస మానసోల్లాసని - న్రబ్బస్తుతింపగ నేనెంత.

పప పాప పప పామ పదపాథా నినిదప మగానిదపామగారిని సరిగా
మగరీ సససానీసస రీరిగామా పదనీదపమగరీ, నిదపామా గారి రీ
గమ పామగారి॥

2. గజముఖ కీర్తన

దేశీయము -

మార్గము -

సరిమపనిస
సనిదపమగరిస }

సరిగమరిపమపదనిస
సనిదపమగరిస }

కాపిరాగము - ఆదిరాశము

“గృహలక్ష్మి” 1-4-1938

22వ మేళకర్తయగు “భరహరప్రియ”యందు జన్యము.

ప్రేలి!! నాలుగు అక్షరములచొప్పున ఘాతనుండి రెండు
అక్షరములు త్రోసి పాడుకొనవలయును.

పల్లవి|| గజముఖ రూపా ! మనత ప్రతాపా !

భుజగ భూషణ సుతా ! త్రిభువన సన్నతా ! ||గజ||

అనుపల్లవి|| ఆద్యంతముల కాధారంబగు

వేద్యుడవని మనసా నుతింతును ||గజ||

చరణము|| అమరులకెల్లను అధినాయకులై

ప్రమదగణములతో కొలువైయుండెడు

పార్వతీశ్వరుల అంకితముపై

బరగుచు భక్తుల నిరతము బ్రోచెడు. ||గజ||

ప|| ,, : పపామపా పనుగరిమాపా | ,, మనీదనీ | పమపా. మగరిస |

గజా ముఖారు డేడేడేపా ఆ | ,, వినూతప్ర | త అల. ప అలల

రిను:నిదానిపా పమగరిమాపా | ,, పసానిసా | దనిపా. మగరిస |

అల : గజామ:ఖారు డేడేడే పా ఆ | ,, వినూతప్ర | త అల. ప అలల

రిమ : నిదానిపా పామ:మగరి నూపా | ,, పగరిసా | నిదనిప. పమగరి

అల : గజామ:ఖారు డేడేడే పా ఆ | ,, వినూతప్ర | తఅలల. పఅలల

మప : పనీనినీ సానీసనిసా ,, నిదానిపా | పమగరి. సరిరిమ

అల : భుజగభూషణసుడితా । ,, త్రిభువన । సలలల. న్నుడతల.

మప : పనీనినీ సాసాసానీపనిసరి । గరి. నిదానిపా । మగరిస. రిమపని.

అల : భుజగభూషణసుడిత అలలల । అల త్రిభువన । సలలల. న్నుడతల

సరి : నిదానిపా. పామామగరీ మాపా । పదమపగరిసరి । మపనీదపా.

అల : గజముఖా రూడ ఉడడ పాట । అలలలలలలలలల । అలలలలల,

అ॥ ,, : నినిమాపానీనీ సనిసా । ,, పగారిగా । సారీసనిసా

అలల ద్యంత ముడలూ । ,, కఆధాట । రం బలగూ

,, : నిదని పమప నీనీ సనిసా । ,, పగారిగా । రిమగరిసనిసా

అలలలలద్యంంతము డలూ । ,, కఆధాట । రంంంబలగూ

,, : నిదనిపమప నీనీ సనిసా । ,, సమాగమా । రిమగరి సనిసా

అలలలలద్యంంతముడలూ । ,, కఆధాట । రంంం బలగూ

,, : గా, రిసనిదానీ పామా । పానీ నిరిసా నిదనిప । పమగరి. సరిరిమ

వే, ద్యుడలవ ని మన । సాఅలలలరలనుడ । తింంంతుడనుడ

మప : గా, రిసనిదానీపామా । రిమపని సరిగరి । సనిదని పమగరి

ఉడ : వే, ద్యుడలవనిమన । సలలలలరలనుడ । తింంంతుడనుడ

మప : నిదానిపా పామా మగరీ మాపా । పదమప. రిమపని, దపా,,,

ఉడ : గజముఖారూడ ఉడడ పాట । అలలలల. అలలలల । , అల,,,

చ॥ ,, : పపాపపా-పా ,, పాపా । ,, మగామమా । మగమమ-గారీ

అమారులా-కే ,, ల్లను । , అధి. నల । యలకుడ-లై ఈ

,, : పపాపపా-పా ,, పనిపసనినిపా । , మగామమా । రిమపని. దపమగ

అమారులా-కే ,, ల్ల అలలలనుడ । ,, అధినల । యలకుడ. లై ఇఇఇ

రిమ : నిదామపా-మగరీ సనిసా । ,, సమాగమా । రీగా-రిసరీ-

ఇఇ : ప్రమదగ - అలమూలలతో । ,, కొలు వై ఈయం-డేఎడూ-

,, : నినిమ పపా నీనీ సనిసా । ,, పగారిగా । సారీ - సనిసా

,, : పలల ర్వతీ ఈశ్వరుడలూ । ,, అం కత । ల ము-పై ఇఈ

,, : నిదని పమపనీనీ సనిసా । ,, పగారిగా । రిమగరి - సనిసా

,, : పరివర్తతి ఇ కశ్యపుడేహా । ,, అం క త ల అముడ-పై ఇ ఈ
 ,, : నిదని పమపనీసని సా । ,, సమాగమా । రిమగరి-సనిసా
 ,, : పరివర్తతి ఇ కశ్యపుడేహా । ,, అం క త ల అముడ -పై ఇ ఈ
 ,, : పగారిసా--నిదనిపామా । పానీ సనిసా--నిదనిపా మగరిస . సరిరిమ
 ,, : పరాగుచూ-భరిత క్తులూ నీ కరలత-తలముడ । బ్రాబబబ చెఎడుడ
 మప : పగారిసానిదనిపామా । రిమపని - సరిగరి । సనిదని-పమగరి
 ఉడ : పరాగుచూభరితక్తులూ । నిగరలతలముడ । బ్రాబబ

బ బ చె ఎ డు డ

మప : నిదనిపా పామామగరి మాసానిదపమ.గరిసరిమపదనీదపా
 ఉడ : గజా ముఖరూఉడఉడఉడపాతలలలలల,లలలలలలలలలలలల

: చిట్ట స్వరము :

,, నీనీ పమగరి . సరిమపని . మ । పనిసాసాగరి । సరిసని- దనిపమ
 గరి . మామాపనిమపనీసని నిససాసాదని । పాపా - మగరిస ।
 రిమ : గ జ ము ఖ రూ పా —

3. సూర్యస్తుతి

శ్లో॥ భూవనై ర్భూవనై ర్భూవీ
 విష్ణు భాగవతస్య కిమ్
 పావండ్లై శ్రోత్రయై ర్భూవీ
 కిం సదా కర్మ నాక్షిణమ్.

౧

కం॥ దోఱవేపి మొలంగినంతన్
 వెలిపున నాకొమ్ము తేన్లు పెనుకఁ దిరుగునే
 కొఱగానిమాట వదరిన

సరకుగొన కొకింతయైనః జదువరి మిన్నల్.

౨

గీ॥ వెలుగుల దొరకెదుట నిల్వ వెఱచి పగలు
గ్రుడ్డియై మూలదాగున్న గ్రుడ్ల గూబ
తెలివి మాలినరే ప్రాపువలన రేగి
బయలువడి యూలవెట్టు సీవాట్లుమాని.

3

శ్లో॥ నిజభక్త పరాయణం దయాఽఽధ్యమ్
త్రిజగద్బంధు ముషాపతిం ద్యురత్నమ్
లజ మవ్యయ మాశ్రితాను కూలమ్
భజ మానస సూర్య మిష్ట దైవమ్.

౪

4. బాలా త్రిపురసుందరి

శ్లో॥ క్రూర విశిష్టా చరణం
త్యజ భజతవ రూప సంపదా భరణం
కమపి కులీనం దాసం
సవిలాసం శ్యామలాంగి నిస్త్రాసం

శ్లో॥ సర్వాంగ సుందరీం తాం
బహుశోమాం వీక్షితం సమాయాతాం
మన్యే జ్యోత్స్నా రచితా
మథవాకవి దంత కల్పితా కాంతా.

శ్లో॥ జననీ సర్వలోకానాం । సచ్చిదానంద రూపిణీ
మాం పాతు సతతం దేవీ । బాలా త్రిపురసుందరీ॥

5. భగవత్కిర్తన

నవరోజు - చతురస్ర

ప॥ మానససంచరరే బ్రహ్మణి మానససంచరరే

౧॥ సృష్టి స్థితిలయ కారణ భూతే
శిష్ట భక్తజన పారి జాతే

౨॥ పరమ హంస భావిత పదయుగళే

నిరత దుఃఖ భాజన భవ నిగళే

3॥ నారదాది సన్నత గుణ జాలే

నారాయణ దాసావన లోలే॥

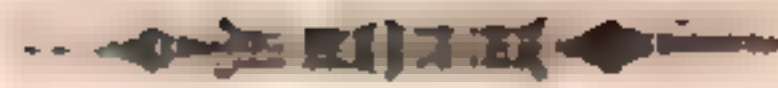
6. పెనుగొండ కన్యకాపరమేశ్వరి

గీ॥ ఎన్నఁగాఁ బెనుగొండనీ - పున్నయూరు

పూని నినుగొల్పు వాడునీ - లోనజేరు

నీవు ముక్కంటి మేన సంగోరు పేరు

హాయి నలరారు మాకన్యకామ్మవారు.

II ప్రభు ప్రశంసా స్తబకము

౧. విజయనగర ప్రభువులు

1. గజపతిరాజ కీర్తనము

: వేగడ రాగము - చతురశ్రజాతి రూపకలాపము :

ప|| ,, గగ | మా పధప || ; మపధా | ధపమా మగ || గరి+గగమా ||
విజ య నగర మే.లు చుం . డు || . . + విజయ ||

అ|| ,, సరి | స స రి స || రిని | ధపమగ || గరి + గగమా ||
గజ పతి బిరు దుగ లుగుదొర || లు + విజయ ||

చ|| ,, సస | గ రి గ మ || గ గ | రి రి స స |
.. విత రణగుణ మిం తంతని

,, సా | సా స ని దా పా || ,, మప | ధా పమమగ || గరి+గగమా .
.. వే యినో . . ళ్ల .. బొగ డ ద ర మ || . . + విజయ ||

,, సా | సా గా రీ గా || ,, మప | మా గ గ రి ||
.. అ గ్ర హో ర .. ముల ను స . ల్పి

,, గ ప | మా ,, ,, ,, || ,, ,, | ,, ,, గ మ ప మ ||
.. నా రు త మ పు ర

గ రి స రి ! సా సా రీ నీ || నిని | ధ ప మ గ ||
మున అఖ ల వి . ద్య ల నె లకొ . ల్పి

రి గ ! ధా ధ ప మా గా || రీ ,, || సా ,, ,, ,, ||
. నా . రు

,, గ గ | మా పా ,, పా || ,, పా | ధ ప సా ,, రీ ||
.. అమ ల జీ .. వ .. నం బు . ని .. ల్పి

ని ధ | పా , గ మ ప మ || గరి సస | గ రి గ మ||

నా . రు .. లే మ వ్ర ర మున నౌ . రౌ . ర .

ప మ | మ గ రి గ || మ ప ధ ప | మ ప ధా ధ ధ ధ ||

పూ . . స పా : ట్యూ .. న్వ యా బి

రి స స ని | ని ధ ధ ప ప మ మ గ || గ రి + గ గ మా||

చం క్రులు శ్రీ . || . . + వి జ య

,, గ మ | పా ధ ప || సా | రి ని ధ ప ||

.. అ ల క్కా . మ హా . . రా . జ్ఞి

,, మ ప | ధా ధ ప మా గా || , మా | ధ ప ప మ మ గ గ రి||

.. అం లు గ . . ట్టి .. తి య . మ . . . వి.

,, స ని | స గ రి గ మ || మ గ మా | గ గ రి స ||

.. అది పు డు. క . ల్ప . వృ . క్ష మయి

రీసా | , రి స ని ధా పా || మ ప చా | ద ప మా గ గ || గ రి + గ గ మా||

యభీ. . వృ . క ల మా. లి డు. ప్ర జల || కు + వి జ య

చిట్ట స్వరము

స నీ స | గ రి గ మ ప మ గ రి || త ర్మొంత | కిట ర్మొణుత కుడ రి||

స రి స సా , రి స ని ధ ప సా | క్షుంతరి | కిట త క గ మ గ రి||

గ మ ధ మ | గ రి స ని స గ గా || మ ధ ప మ | త ర్మొణుత కిట త క ||

త రి కిట | త క ర్మొం త రి కిట || త క ధ శం గు త క ద ధి గిణ || తొం - వి జ య |

2. శ్రీ శ్రీ శ్రీ పెదవిజయరాఘ గజపతి మహారాజులుంగారు

నీ || అ స హా యు డై వులి నై నఁ జంపఁ గఁ జాలి

నట్టి సామార్థ్యమే జెట్టి కలరె

పురుషులకై నను మోహంబు పుట్టించు
 సౌందర్యమే నెరజాణ కమరె
 ఊణములోఁ దనకు వశ్యంబుగ నాంగ్ల ప్ర
 భుతఁ జేయు నేరుపే ప్రోడకుఁదగె
 రమ్య సంతానము, రాజ్యాభివృద్ధి, మ
 హారాజ బిరుదే కృతార్థు నందె
 భోగ సురరాజు విద్యల భోజరాజు
 శౌర్య మృగరాజు విజ్ఞాన జనకరాజు
 ధైర్య గిరిరాజు సూన్యత ధర్మరాజు
 రాజలెన్ శ్రీ పెదవిజయ రామరాజు.

3. శ్రీశ్రీశ్రీ ఆనందగజపతి మహారాజపట్టాభిషేకము

: ధన్యాని - తానవర్ణము - (ఆది)

పట్ట అల, భిఱ, పిఱ, క్తు ఉడయి, న అడే

ప॥ సాసధప, ధపమప, మరి, మమరిరిసా
 రిస మరి పమదపదరి ॥సా॥
 ఆల, నం, ద అ । గజపతి॥
 సరీదసా పదా మపారిమ పదపమరిసరిమ
 ప్రభాకరాన్వయాబ్ధి చంద్రుడు, నం, రంద అన, అలొ
 పదమప, ధరిసధ, పధసా॥
 ఒబ విజ, య నగరమున

ప॥ సా సదప దప మప మరి మమరిరి సా
 పట్ట అ అభి ఱపి ఱ ఇ క్తుడయిన అడే
 రిసమరి పమద పధరి ॥సా॥
 సరీ దసా పదా మపారిమ । పధప మరిస ।
 రిమ పధమప । ధరి సదపద ॥సా॥

అ॥ రీరి పమరి మప దాదాసా, సద పద పమ

పాపా, మా మరిస పాప, మరిదాద పమ

సా సదప, రీరి సద, సరిదప పదమ, రిమమ పదరి ॥

సా॥ పఅఅఅఅఅఅట్టు గడ్డెన్ । కూ ఉఉర్పుం ఉఉడి నామం ।

తుల్ సతులు సేయ, భట, అఅఅఅర్గంబు, గొబ, ఒల్వ ।

బ్ర అఅఅఅహ్మణులు ది ఇఇఇవిం ॥స॥

పదమప, దసపప, మరిసరి, మరిపమ, పదపస, ధరిసద

రిసమరి, సరిమప, దసరిమ, పమరిస, రిమపద, సరిపద

పదరిస, రిమపమ, పధమరి, మపదరి ॥సా॥

అ॥ దాదా, పాపామరీ, సాసారి మపదా

యెట్టి వే, ఏడుకే, నేడంద అడికి

౧॥ పదాపమ పమపా మరి మరీమప

ఖిరాబ్బపు గరు వెచ్చటికి బోయెను

మదాపదపసదాపమరి సరిమప ॥దా॥

గదా చెరువులు నిండి పొలములలరె

౨॥ కృపాళుడైన మన ప్రభువు రహితుల, కిడెమదుపులు బకాయి

మాపుజేసి, యిపుడెల్ల కౌఖర్ల జీతంబులు హెచ్చించెన, ట

సద్గుణ సాంద్రుడు

౩॥ రిపామ పామరి మపద పమరిసరి, దసరి మరిసరి మాపదాసరీస,

ద పదా సదాపామపాదాపమరి మారిస, దసాదరి సాదప ॥దా॥

౩॥ గుత్తలకమ్మబడిన కోవెలయినే, సత్తరవుల బాగుచేసెధర్మం

బుత్త మమగ పసులకంపన మ్మలు కొప్పడట యాప్రభువుమార్గట్టున

౪॥ జీతంబులు శుభ్రత కన్పించె, పోతులకీకయర్హుల కొసంగుచు

ఖ్యాతిని బావతాలాలు సర్వవిద్యలకై గట్టించుచుండెనట ప్రభు ॥వె॥

రహితు = రైతు (శ్రీకాకుళమండల వ్యవస్థాపకుడు); బకాయి = బాకీ,

3|| దాద్దపదాపమపమరీమరిసా, పప్పమపమరీమరీ సరీరీ
మమ్మపపదదరిసదాపమా పదరీసదపదాపమరి మారీమప ||దా||

౪|| పాదాపదసాధాపమపామరి, మాపమపాదపామరిమమారిస
దాసరి మారిపా మదాపదారి సదాసాదాపమారి సరిమప ||దా||

4. ఆనందగజపతి ప్రశంసలు

౧

౧|| దానాధ్యుడే దయాజలనిధి స
దా నంద మూర్తియే శ్రితులకు ని
ధా నంబె సుమ్ము గాయకకవిహ్మ
దానుమోది ప్రమదా నవాంగజుడే.

౨|| సంతతము దయారసమొలుకు నేత్రసరోజాతుడు శ్రితపారిజాతుడు
సుంతయుంగొండెములవినబోడు, సుకవితాగాన చణుం
డెంతయునై దారుభాషలందెక్కుడు శక్తివీణన్ బ్రజ్జ య
త్యంతబాహుబలము మేటిసౌందర్యంబు సాహసౌదార్యముగల
ప్రభువు ||దా||

3|| సారిసదసదాపదసరిమరీస, ధసారీసరిమపదాపమారిస,
రీమపాదాపమరిసరిసాద, పదపమారీమపాదారిసా,
దాపమరీ మాపమారిసా, పామరిమాపదారీ సాదపా,
దారిసాదపదపమారిసాద, రీసరీమరీపాదపమరిమప ||దా||

౨

శ్లో|| దీన విబుధానుకూలః
సూన్యత పాలో మహాదయాశీలః
గాన కవితా విలోలః
జీయాదానంద మత్త శుండాలః

కం॥ ఆనంద మహారాజున
 కే నరులున్నాటి గాంచ రీవిన్ రీవిన్
 గాన కవితారసజ్ఞత
 ధీనయ బలరూప సంగతిన్ చిత్తభక్తిన్.

సీ॥ జగముపై నొరిగియున్నెర్యంబు దప్పని
 లింగలక్ష్మజ ధీశీలతోడ
 అమలుడై యుద్యోగ మరయు విజయపురి
 కోదండరాము సుగుణముతోడ
 శిష్టవృత్తిన్విభుసేనించు కరడాల
 నరసింహరాయు వినయముతోడ
 హిత మిత భావలనే పారు ద్వారకా
 సుబ్రహ్మణ్యుడై దిక శోభతోడ
 మిగులు నీ పరివారంబు మెలపుతోడ
 పరిమళముఁ జవిగలమేల్చి పసిడియగుచు
 వన్నెగను నీ విజయపురి భాగ్య పదవి
 నవరసోద్దీప! శ్రీమదానంద భూప!

శ్లో॥ సంధ్యాతపరక్తాంగం
 మడవారణ కుంభ పీఠికాసీసం
 కందుక కేళీ కుతుకం
 విజయదశమ్యా మపశ్యమానందం.

3

: మణిమాల - బండరూపకము - దన్యాన :

ప॥ ఆనందగజపతింగంటి - చెలి ॥ రూ॥

అ॥ సూన శరాకాతుడే - దీన జనాధారుడే

మిత్ర॥ గాన కవితా వినోది - హూణ భాషాను వాది
సూన్యతవచోభూషణుండు - సుగుణనిధి - సుఖజలధి -

స్తుతికవధి ॥ ఆ ॥

౪

: స్వరజతి - సింహేంద్ర మధ్యమ - ఆది :

ప॥ సంతోషించుచుండ నీప్రజ ॥సం॥

నీ గా.....

లెంతో యానంద గజేంద్ర! గుణసాంద్ర!

ఆ॥ సంతతంబుం దయాంభోనిధివని

జనులకు మేలె వెదకుచుందువని

౧॥ సేవకులెంతయపరాధ మొనరించి సహించి యేలుకొనుచుందువని

పై వారలదేకనీ పురజనులనె భాగ్యవంతుల సేయుచుందువని

దేవబ్రాహ్మణ భక్తింగలిగి సదాస్వధర్మముండప్పకుందువని

నీవెల్లపుడున్నమ స్త విద్యాభివృద్ధి న్నెరపుచుందువని ॥సం॥

౨॥ ఉత్తమక్షత్రియ వంశంబునందు బుట్టినందుకు దగినయట్లె యు

దాతౌదార్యగాంభీర్య వీర్యధైర్య శౌర్యధుర్యుండవీవని ॥సం॥

౩॥ చల్లని విక్టోరియాంబా ప్రభుత్వమునంగడు విశ్వాసముంగలిగి

యెల్ల హూణాధికారులయెడ నేర్పునమెలగి బిరుదులందితివని ॥సం॥

౪॥ కాపులకు మదుపులిడి భూములంబాగుసేయించి నీ రాజ్యమునెం

తోపండించెదవని మూన్నిపాలిటింగడు జాగ్రతసేయించెదవని

నీపురికేటికాల్వల దెప్పించి నీటియంత్రముల నింపించెదవని

వేపరి నారాయణ దాస కవిత విని యాదరించి పెంచుదువని ॥సం॥

5. శ్రీమదానందగీతపతి వాల్మీకీగీతములు

౧ : ఏక - ద్వ్యాసి - మంజరి :

ప॥ ఆనందస్యప - గనరాకృప

ల॥ నే నమ్మితిమే నమ్మితిసీ - కా॥

౧॥ గామ పామ గామగారి సాగరి సాగిసీ సనీగపానిదాపమ
 గాపమానిపాసనీగరీ సరిగరిని, సనిగపమ, నిధపమగదపమగరి
 సదానంద మదేభ సంత్రితఃచాతకఘనాభ
 బుధాళి మధురవవిలాసపుష్పి వసంతమల్లికాభరితవికాస
 మదవతి యాకలి నిదురెరుగదు.
 నినుదలచి సైప జాలదు.

౨॥ నన్ను జూచినంత నిన్నుగన్న యల్లు పొంగు
 గామపామపానిదాపమా పమాగరీస
 వన్నెకాడ నాకుదెల్పవశమే దానిరంగు
 గాపమాని పాసనీ గరిసని గాపమాగ
 చిన్నది - నినుగన్నది - భ్రమ | గొన్నది | ర | మ్మన్నదిరా ||స॥
 రీనిస-గమ, నీవప--నుప--గరిస, పా, సానిధపా ||స॥

3॥ జాబులో వ్రాసెబదము చక్కబాడుమా
 పానిదా పామదపమ గానిదాపమా
 యీబులాకి యానవాలిదిగో చూడుమా
 గాపమాని పాసనీ గరిసనీ సమా
 గూడుమా, మాటాడుమా, చిగిచిడు, నీతోడు ||మాస॥
 గాదమా, మానీద మాపమా పాదమాపాసాద ||మా॥

౪॥ అన్నమన్నమాటపై పదక్క-టక్క-టా
 సాగగామ మాపపానినీవగారిసా
 కన్నుమూతలేదు తెన్నెలకాక పొక్కట
 సానినీదపాపపాకు మాగగారిసీ॥

యెన్నరా కన్నెమిన్నరా మించువన్నెరా నాయన్నరా

॥స॥

రీనిసాగామ గారిసానీదపాని సాగామాపనీ

॥స॥

౨. హేమవతి - శబ్దపల్లవి - తిస :

ప॥ సానిదని దపాపమ పాదని దపమా

రాజ విజయ రామతనూజవి ఇద్య

గపమపమగరిగరిరి సనిసగరిగ సరిస

భోటజ అలశ్రితక అల్పభూజసు ఉర్యతేజ

జణుంత జణుదణాంతధిణగధీంతగధీతధిగిణత

2. కాలం.

౧॥ సనిసరిసనిదనిసా, పదనిధపమ పదపా

కలికి మనవి వినరా కనికరమును గొనరా

గపమపమ గరిమగమగరిపగరిగరినిస

వలసిన చెలియుసురిడుట వలదు వలదు

పాప పానిససాపాపపారి తాంతకిణత తద్దదిగిణత

బ్రోవరా ధీవరా దేవరా

3॥ సగరిగారి సరిసనిదని సరినిరీ సనిసనిదపా

మమ పప దద నిని దద పమ పదపమ దమపమ గమగరీ

ససస పపమ ససస

3. కాలం.

ధిర్గ్ ధిర్గ్ తకద్దదిగిణత తదదిగిణత దధిగిణత

నెలత సోయగము గని చెలువలె విరాళి గొనెదరురా

కలికి జలిబిలి పలుకులు విని చిలుకలె బ్రమయునురా

వినరా చనరా గనరా॥

నిగరి సనిదని ధపమా పనిదపమ గరిసనిసా

నిగరిగా - రిమగపా - గదపదా - పసనిసా

నిగరి సనిదప మగరి సనిసాపాసా

అనుగు చెలియ కనుతుదల్

నిను గనుగొనినది మొదల్

చనవురా నిదురకున్, మనవు తెన్నెలలకున్ నిముసమయిన
సెరసరసుడ, రా, వేరా.

౪॥ పాససానీగగానీరీ పామానినీ పాసనిదపమగరిసా
నీరినీ సగరిగరి సనిసరి సనీరప నీనీ పాదపసాసా
రిరి గగ మమ పప, దదనిని ॥సా॥

ఆటలుం బాటలున్ మాటలున్ మాని నీతోడిదె జగమనియెరా
తోటలో బువుపొద నడగినదిర, నీటుగారమ్మా, కూటమింగొమ్మా
ఆ అలలలలన నంద గజపతి

6. సత్యవ్రతి

(ఆనందగజపతిని కంకితమైన శతకమునంగలి వద్యములు)

క॥ బ్రతుకున సుంకం బెఱుంగక
స్వతంత్ర రాజ్యంబు చేయు - ప్రభువువలెబతి
వ్రతవలె సహజ కవివలెన్
సతతము సంతస మెసంగు - సత్యవ్రతికిన్ ॥

క॥ అతిజార విసుగుఁబతికిన్
మతిహీనుఁడు ధనము లొసఁగు మఱి తిరుపతికిన్
స్తుతిపాసఁగు జగత్పతికిన్
సతతము సంతసమెసంగు - సత్యవ్రతికిన్ ॥

క॥ క్షితిలోఁ గొండెమలఁతికిన్
మతిలో ధైర్యంబుపూత - మానుషసతికిన్
వితయగు బ్రతుకు కుమతికిన్
సతతము సంతసమెసంగు - సత్యవ్రతికిన్

కం॥ అతుల వికారము మీస మ
నృతవాదికి శక్తిహీన - నీచకుమారికిన్
క్షీతి సూన్యతునెడ సాగసది
సతతము సంతసమెసంగు - సత్యవ్రతికిన్॥

కం॥ బ్రతు కుపకృతి సలుపుట సూ
నృతమునకు ఫలంబు మంచి - నేర్పుదెలుపుటల్
జతపడు సుస్థిరధృతికిన్
సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్

కం॥ క్షీతి నానందమయము సూ
నృత మది వివరించి వ్రాయు తెటులౌ నిక్క
ల్పిత కవిత నిజ మెఱుంగదన
సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

కం॥ క్షీతిఁ గొంట పొగడ్త చమ
త్కృతి కల్పన లిచ్చకములు - గేరడములు గ
ల్లితనమునకుఁ బిల్లలనన్
సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

కం॥ క్షీతి దాతృత్వము సత్సం
గతిత్వ మాదార్య శౌర్య - గాంభీర్యంబుల్
తత కరుణా సూన్యతములు
సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

కం॥ అతిరతివాంఛ కుమారికిన్
బ్రతిమర్కట చేష్ట నీచ - మనుజాకృతికిన్
బ్రతుకు వృథ లోభరతికిన్
సతతము సంతసమెసంగు సత్యవ్రతికిన్॥

కం॥ క్షీతిలో సూన్యత తత్వము
మతి నెఱిగి నుతించి నడుపు - మాన్యులకు న్నం
తత జీవనము క్తియనన్
సతతము సంతసమెసంగు సత్యప్రతికిన్॥

కం॥ బ్రతుకునఁ జరుపులుసందెలు
జతురకళానిపుణతయును - సర్వప్రజ్ఞల్
విత సూన్యత మాడనిచో
సతతము సంతసమెసంగు సత్యప్రతికిన్

కం॥ చతురకళావిద్యా సం
గతికిన్ స్థిరధృతికిఁ బ్రకట - కిరుణామతికి
కృతి యానంద గజవతికి
సతతము సంతసమెసంగు - సత్యప్రతికిన్.

7. శ్రీ శ్రీ శ్రీ రాణి అప్పలకొండయాంబాదేవిగారు

సీ॥ కాశీపురంబందు ఘట్టము కట్టించి
శాశ్వత కీర్తిని జరుపుతల్లి!
పాలుపుగ నీదు తమ్ముని యాశ్రయితులకు గొం
దరికి జీతము నిల్పు ధర్మమూర్తి!
పేదసాదలఁగని ప్రియమున సన్నవ
ప్రయులిచ్చి కాపాడు సదయహృదయ!
ఘనతకెక్కిన నీదు జనకునిపలె కేశ
రూప గాంభీర్యము లొనరు బోటి!
కుటిల కుంతల రోలంబ! సగ్గుణకదంబ!
సైకత నితంబ! ముఖజిత చంద్రబింబ!
గమన కాదంబ! మధురవాక్య నికురంబ!
భోవిద వలంబ! యస్సల కొంకమాంబ!

గీ॥ నిలువఁజేసె ధనంబు లక్షలకొలందిఁ
బారులకు నెల్ల నిత్యజీవనము పెట్టె
మించి స్వర్గంబునకు నెల్ల మెట్లు గట్టెఁ
గొంకెఱుంగని యప్పల కొండయాంబ.

8. శ్రీ శ్రీ శ్రీ విజయరామగజపతి మహారాజులుంగారు

గీ॥ మాటతప్పడు జీవహింస న్సలుపఁడు
పారులకు సుంతయైన నిబ్బంది యిడఁడు
భక్తి శ్రద్ధల నిఖిలదేవతలఁ గొల్చు
విజయరామ గజపతిరాజు జనహితుఁడు.

గీ॥ కూర్చు జీవన మప్పల కొండయాంబ
జనులకు, విజయరామ గజపతిగాన
పాఠశాలను స్థాపించి వన్నెతెచ్చి
రి తమ పూర్వుల సద్గర్మకృత్యములకు.

సీ॥ ఈశ్వర ధ్యానమం దెంతయు లీనమై
శివరాత్రుల నుపవసించుచుండె
సంగీత మిహపర సాధకంబని రామ
చంద్ర సాక్షిగ గానశాల నిల్పె
తన పూర్వు లేర్పఱచిన ధర్మములకెల్లఁ
బట్టుదలన్గడు వన్నెపెట్టె
భూతదయయు సత్యము న్నాశితప్రజా
పాలన మొనరింప వ్రతముపట్టె

ఇరుకెలఁకుల నిజపుత్రు లేపుమీఱ
వజ్రములమధ్య మాక్తికప్రభతనర్చి
నిండుకొలుపుండె నెల్ల పండితులుమెచ్చ
విజయరామ గజపతి వేల్పే నిజముగ.

సీ॥ ఏరాజ చంద్రుడశ్వారోహణ ప్రవీ
 ణతఁ జూపె నభినవనకులుఁ డనఁగ
 ఈ విజయనగర మేలిన నృపులలో
 పల నే ప్రభువు మేటి భాగ్యశాలి
 జేజేలు మెచ్చుఁ గాశీక్షేత్రముఁడు గ
 న్యాదాన మిచ్చిన యనఘమూర్తి
 భూవిభునకుఁ బలుపుర నెట్లులెనఁ బో
 పించుటే తగవను మంచి తేఁడు

కడుపుఁడె గొట్టి యెఱుంగఁడు కపటిఁ కాడు
 ఆ స్తికో త్తముఁడుం బండితాభిమాని
 ఐహికాముష్మికముల విఖ్యాతిగన్న
 విజయరామగజపతియే వీరవరుఁడు.

శ్లో॥ శ్రీ విజయరామ గజపతిరాజః
 సంశిత జనాఽమర మహీజః
 విద్యాభోజః సంపన్నోగబిడౌజాః
 స్మితాఽఽననాం భోజః.

కం॥ శ్రీ విజయరామ గజపతి
 భూవిభునకు సాటి యెవఁడు పురహారభక్తిన్
 జీవావనానురక్తి న
 హా వే నుడులేల మరి మహాత్ముఁ డతఁడే.

గీ॥ విద్య లభివృద్ధి గావించి, వితరణంబు
 సలుపు, పూర్వుల పేరు పెంపులకు వన్నె
 దెచ్చె విజయరామ గజపతి విజయనగ
 రమున సంగీతపాఠశాల మొనయుంచి.

చెందు॥ ఏఁ గన్న యొడయండ్ర - నెవరైన విజయ
(మంజరి) రామ గజపతితో - రాలేరు సాటి

కనికర మోర్పుము - క్కంటిపైఁ దలపు
మంచిప లీకవి యీ - మన్నియ పాడి
పాటుల వేల్పుల - వలెఁ గాంచినాఁడు
నలుతీర్లఁ దేజీల - నడిపించినాఁడు
తగనాలు బిడ్డలం - దాఁ బెంచినాఁడు
అడి తప్పని నిక్క - మా మగవాఁడు
ఎల్లడన్నేరక్క - నీ యెకిమీఁడు
ఇంతటి గొప్పతో - డిఁకఁ బుట్టబోఁడు.

9. శ్రీ శ్రీ శ్రీ మహారాణి లలితాకుమారిదేవిగారు

శ్లో॥ శ్రీ సూర్యవంశ సింహరాజప్రియే
దినకరదినేశ మాతామహి
దివాకర లలితా మాతాదేవి
శతం సమాభూయాః సౌభాగ్యవతీ.

గీ॥ రాజ్యమేలు పిల్లలఁ గన్న రాజపత్ని
ప్రచుర సౌభాగ్యమలరారు రాజపుత్రి
సంశ్రితుల గారవించు ప్రసన్నహృదయ
మంచిమాటల లలితాకుమారిదేవి.

సీ॥ రాజునకుం బుట్టి రాజు చెట్టంబట్టి
రాజులఁ గన్నట్టి రాణివీవు
మెల్లని మాటలఁ జల్లని చూపుల
నెల్ల ప్రజంబెంచు తల్లివీవు
*ఒడమి కుప్పొంగక యిడుమకున్లుంగక
తాలిమిగొను ముద్దరాలవీవు

అన్ని జగంబుల కాదరువగు గుజ్జ
వేలుపమ్మకు బత్తురాలవీవు

ఒరుల నొప్పింప సుతయు నొప్పవీవు
ఎప్పటికినైన మఱి యాడితప్ప వీవు
మంచిన నీవి నీ సొమ్ము తెంచిచూడ
కారివే నీవు లలితానుమారిదేవి !

10. శ్రీ శ్రీ శ్రీ అలకనారాయణగజపతి మహారాజులుంగారు

శ్లో॥ జీవ చిర మలకనారా
యణ గజపతిరాజ విజయనగరీశ!
వీరాత్మజ వీరా గజ
వీర జనక! పూషవాణ్మహావీరమణే!

ద్వీ॥ పూషవాడన్వయభూషణ! విజయ
రామన్యపతి పుత్రరత్నమా! జగతి
నీ సాహసాచార్య నీతు లద్భుతము
విజయనగరమేలు విభువులం దెల్ల.

శ్లో॥ మృదుమధుర వాక్పూరం
దయార్ద్ర హృదంచితమ్
ముహూః పరిచితాశాంతం
కాంతం నిజాన్వయభూషణమ్.

శ్లో॥ విజయనగరీదీపం భూపం
సదలక నారాయణమ్
ముహూరిహ మహాహయ
త్పాయాత్కరాగ్ర గిరికర్తరి.

శ్లో॥ ఆదిత్యో లలితావిష్ణు
ర్గణనాథో మహేశ్వరః
నారాయణ గజపతి
మహారాజ మవస్తుతే.

సీ॥ నీ తండ్రికొఱకు గన్నీళ్ళ నూర్పుల జల
స్థలములఁ దార్మారు సలిపినావు
శ్రద్ధతో మిక్కిలి శ్రమకోర్చి పితృమేధ
ము న్యథావిధినంతపుచ్చినావు
దిక్కుల నీ కీర్తి పిక్కటిలన్ బాత్ర
మెఱిగి కోరని కోర్కెలిచ్చినావు
పూషవాడన్వయంబున గజపతి బిరు
దలరు పెద్దలపేరు నిలిపినావు

గడ్డెపై గూరుచుండి యోగ్యతగల సచి
వుల నియోగించి ప్రజల సంపాదనము
కొఱకుఁ గంకణముం గట్టుకొంటి వీవు
మనుము సుచిర మలక *నారాయణ గజపతి!

సీ॥ పిలచిన రాబోక బిట్టబిగిసిన నీ
కులమువారలను లోగొన్న నేర్పు
గడ్డెపైనుండి మేకలఁ బులులంగూడ
జతగూర్చి యేలు నీ జాణతనము
పట్టపుటేనుంగుపై స్వారి వేంచేసి
జనుల కన్పండువు సలుపునెనరు
ఆశ్రితులకు దగు నాదరమొనరించి
యలరుతోట నృతులందు ఘనత

నారాయణ - ఈ శబ్దము నీయన బుద్ధి పూర్వకముగనే పలుతడవులు ప్రయోగించెను.
ఇది పశ్చి తత్పురుషము.

పండితులయెడ నీకున్న భక్తి, విద్య
లందు నీ చూపు ననురక్తి యసదృశంబు
నిక్కమిది యుచ్చకముకాదు నీకు నీవు
పమ యలక నరాయణ గజపతి నరేంద్ర!

సీ॥ సకల కలా పాఠశాలా దివానిశం

తావకీన రసిక-తాం స్తువన్తి
నియతవేళాదత్త నిత్య సత్రాన్నస
న్తర్పితాస్తే భవంతం నువన్తి
జాగరూకా స్వ దుద్యోగినో భక్తి వి
శ్వాస విభాసురాస్త్యాం భజన్తి
పరమ సుహృత్పాణ బాంధవాః కింకరాః
సర్వేపి యుష్మద్వశాశ్చరన్తి

దాతృ వర్య! ప్రవియల స్వతంత్రచర్య!
రసిక శేఖర! దివ్య సూర్య కులనృపర!
త్వం చిరంజీవ సజ్జనతాం సదావ
లలక నారాయణాఖ్య! విద్యాత్మసఖ్య!

సీ॥ త్వద్విరహాతపతప్తమై తాపకా

గమ సుధావృష్టి మౌగమ్ములెత్తి
వీలిన వారి నెడ్డెళ్లు కందుము యని
తత్తరః గనురెప్ప లెత్తి చూచి
అబాల గోపాల మందఱుం బారులు
నెంతయు సందడి నెదురువచ్చి
పువ్వులు గురిపించి నివ్వాళులంబట్టి
కనుపండువుగ నముఖమున నిల్చి

దిగ్విజయముగ హోయి నేతెంచి మఱల
ప్రజలఁ బాలింప దొరకొన్న భద్రమూర్తి
అలక నారాయణ గజేంద్ర! అఖిల సుఖము
లలర నీశ్వరకృపను శతాయువగుము.

....

మిత్ర - దేహగు

- ప॥ మంగళంబు యువరాజా నీకు మంగళంబు
స్వచ్ఛమా క్తిక తేజా మంగళంబు॥
- ౧॥ విజయనగరరాజ్యపాత్ర॥ శ్రీవిజయరామ
రాజ గజపతి పుత్ర ॥మ॥
- ౨॥ పలుసుగుణంబులఁబుట్టి - శ్రీలలితా మహారాజ్ఞ
తొలిఁగన్నపట్టి ॥మ॥
- ౩॥ అమల విద్యావతీ స్వాంతాబ్జధామ
అలక నారాయణ గజపతినామ ॥మ॥

....

గీ॥ విజయ నగరము పాలించు గజపతులను
రామచంద్రుండు సూర్య శూరాన్వయుండు
పెంచఁ దగునంచు వేట ప్రార్థించ నేల
విడువఁడు కులాభిమాన మే వేలుపైన.

గీ॥ ఉద్భవిల్లిరి కృష్ణుఁ డీ వొక్కనాఁడె
కనుక నారాయణాఖ్యతోఁ దనరినావు
పూవవాటి కులాంబుధి పూర్ణ చంద్ర!
విజయమొందు మహారాజ గజపతి! క్షీతి.

పార్థమానీ వృత్తము :-

నిరత సామంత వినమిత పదపాథోజ!
సతత సంపాషిత వివిధవిధ విద్యాజ!

నరహరి స్త్వాం సమవతు సుకవితాభోజ!
అలక నారాయణ గజపతి మహారాజ!

కం॥ ఆయెడఁ బద్మవ్యాహం
బా యభిమన్యుండు చించి -- యశమందె న్దా
నీయెడఁ జూపె నలక నా
రాయణ గజపతి నృపాలుఁ -- డతి పౌరుషమున.

గీ॥ సతత సత్యవ్రతుండు హరి -- శ్చంద్రమాడ్కి
శరణనఁగఁ బ్రాణమిడు శరీ -- క్కొసతివఱ
పోరువ జ్ఞానకీర్తుల -- న్నర్హమేగ
కలఁడె యలక నారాయణ -- గజపతికెన.

శ్రీ అలక నారాయణ గజపతి చెన్నినక్రిడా వినోదము

సీ॥ ధర్మార్థమెగఁచు మత్స్యమాల లంకించు
గ్రద్దలగతి బంతి కోలలు చలింప
అస్వతంత్రపు బ్రతు కట్టు బిట్టు బ్రూలఁ
గొట్టఁబడిన చెండ్లు మిట్టి పడఁగ
రాణివాసపు లేఱలా గంటరాళ్ల మ
ధ్యస్థమౌ జూలు మర్యాద నిలుప
యజ్ఞవాటమునలె స్వచ్ఛమై నున్నది
హద్దుల నొటప ట్టలగుచుండ

భటులు మగ్గపుకండల పగిది తిరుగ
ఓటమి గ్గల్పు లెక్కించు మాట చెలఁగ
అలక నారాయణ గజేంద్రుఁ డతిలఘువుగ
వేడుకలుమీరఁ గందుకొక్రిడ సల్పె.

11. శ్రీ శ్రీ శ్రీ విజయానందగజపతి మహారాజులుంగారు

: కమాచీ రాగాము - మిశ్రజాత్యేకతాళము :

పల్లవి॥ మమమథాధ పథ ధధ నీరీ నీధా
వి జ య నంద గజ, పతి రాజా! రాధా
స స మా సా సా సా పప ధా నీరిసా నిదపమ
ప్రియ! లక్ష్మీ రాజా, జన కా! జయము, నీ—గు ||విజయ||

అనుపల్లవి॥ సస మాసాస సానీనిధధా నీసా
సుజన వంద్య, యశోవి—శాలా
సా సానిస నిరిస సాసా
శూ రా గ్రణి — నూ
పాధా ధానిరి సనిధపమ
రేండ్లు హాయిగనుం — డు ||వి||
మగమ ధాధనీ ధపా పపా పాప
నీవే పరాక్రమ శాలివి రాజా
ధస పాపాపాధ నీధపాపాపా
నీవే సంగరరంగ, శూలివీరాజా,
సాసాసా, సాసససా, నీరిసా పపప
నీ వింత, ధైర్యమ, పారమాలలితా
సా మా సా స పాధానీధపాపాపా
దేవీ కన్న, కడసారమా రాజా ||విజయ||

౨॥ చూడఁదగిన వెల్లఁ - జూచితి మిగుల
వేడుకతోఁ బ్రజలఁ గాచితి ||రాజా||
లేడు నీకు సాటి - తేడు పితృభక్తిఁ
దోడివారలందు నీ కెంతో యనురక్తి ||విజ||

3|| ఆసేతు శీతనగంబు, నీ - ముయ్య పేడ్కలఁ గొన్నడంబు
రాజా, ఈ సర్వజగము న్నించితీ, వాసి -
నీవు నీతండ్రి న్నించితీ || రాజా || వి||

౪|| నీదెంతో గొప్పసావాసము, పరిగ, నీ స్వభావము
చిద్విలాసము రాజా
నీ వాక్కు లప్పుతసారము, భళిర, నీతోడఁబుట్టె
నీ బీరమురా జా ||విజ||

౫|| పూసపాటి వంశభూషణా! సుజన! పోషణ నిత్యసంతోషణ! రాజా
నీ సాహసాదార్య నీతు లచ్చరములు, నీకు దేవుడిచ్చుఁగోరిన
వరములు ||విజ||

నీ|| పురుషాగ్రగణ్య! అద్భుత పరాక్రమశాలి!
ధైర్యమందరుండ! రాధా ప్రియుండ!
లలితా మహాదేవి కడచూల! విజయరా
మావనీశ్వరు ద్వితీయాత్మజుండ!
ఆస్తిక! అలకనారాయణ గజపతి
రాజానుజుండ! రాజాదనకుండ!
పూషవాడన్వయాంబుధి పూర్ణచంద్ర! య
ప్పలకొండయమ్మ ముద్దు లిడు తంచి!
నమ్ర! పితృభక్తుండ! విజయానందరాజ!
సుందరాకారుండ! విజయానందరాజ!
అందరికి మిత్రుండ! విజయానందరాజ!
వందయేండ్లు మను! విజయానందరాజ!

౬|| ఆనంద గజపతియె విజ

యానందగజపతి యయి విజయమున ప్ర
హ్లాదముతోఁ జెలఁడు
నా నంబాపాద భక్తితత్పరుడగుచున్.

12. శ్రీ శ్రీ శ్రీ మహారాణి విద్యావతీదేవిగారు

శ్లో॥ రాజపత్ని రాజమాతా

రాజజా రాజసోదరీ

విద్యావతీ మహాదేవీ

బాలాత్రిపురసుందరీ.

శ్లో॥ సుతద్వయం సుతాద్వయం

త్వత్సంతానం ప్రపయత్

విద్యావతీ మహాదేవి

తవజన్మైవ సార్థకమ్.

శ్లో॥ తవభర్తా మహారాజః

పౌరుషజ్ఞాన కీర్తిమాన్

విద్యావతీ మహాదేవి

తాదృశీ త్వం తపస్విని.

శ్లో॥ శ్రీమదలక నారాయణ

గజపతి రాజస్య ధర్మపత్నిత్వమ్

సంశ్రితరక్షాదీక్షే

జయజయ విద్యావతీ మహాదేవి!

13. శ్రీ శ్రీ శ్రీ విజయరామగజపతి మహారాజులుంగారు*

శ్లో॥ విద్యావత్యలక నారాయణ గజపత్యైరసః

శ్రీవిజయరామ గజపతి ర్జీవ్యాచ్ఛిరం ప్రభుః॥

శ్లో॥ శ్రీవిజయరామ గజపతి మహారాజ చంద్ర!

విజయనగరరాజ్యలక్ష్మీం పాలయ నరేంద్ర!

శ్లో॥ మాతా విద్యావతీదేవీ! తే ప్రత్యక్ష సరస్వతీ

పితా సత్యహరిశ్చంద్రోఽలక నారాయణప్రభుః

శ్లో॥ జనవర! శ్రోత్రియస్త్వం పూషవాద్రాజ చంద్రముః

శ్రీవిజయరామ గజపతీంద్ర సుగుణసాంద్రః

* వీరు ఆంధ్ర విశ్వకళాపరిష దధ్యక్షకలులు, ఆం. ప్ర. మాటి విద్యామంత్రులు
ఆయన శ్రీ పి. వి. జి. రాజగారు.

శ్లో॥ శ్రీవిజయరామరాజ! విశ్వా నారాయణాత్మజ!
శ్రీత విద్వత్కల్పయాజ! రాజ్యం శాధ్యధునా మహత్

గీతః॥ సూన్యత వాచా పితరం

పితామహం శీతల మనుసర తమయా

దానే నాప్తుల కొండ

యాంబా మానంద గజపతిర బుద్ధ్యా.

14. శ్రీ శ్రీ శ్రీ విశ్వేశ్వర గజపతి మహారాజులుంగారు

శ్లో॥ శ్రీవిజయ నగర రాజ్యాధిపతి

శ్రీ మదలక నారాయణ గజపతి

మహారాజాధి రాజస్య ద్వితీయశారస పుత్రః

శ్రీ విశ్వేశ్వర గజపతి శ్చిరంజీయాత్.

15. విజయనగర సంస్థానము దివాణీ

శ్రీ పెనుమత్త జగన్నాథరాజుగారు

గీ॥ కొద్ది స్థితినుండి మిక్కిలి గొప్పపదవి

నొంది బంధుల దీనుల నుద్ధరించె

చదువకయ బుద్ధిచేత రాజ్యంబు నేలె

నరవరామాత్యుడౌ జగన్నాథరాజు.

16. దివాన్ శ్రీ ఏచూరు నరసింహంపంతులుగారు

శ్లో॥ ఏచూరు నంశ వార్ధిన్దు | క్వలనాటి మహీసురః

నరసింహా రాజపంత్రి | జేమా బాచస్త్రితారకమ్.

ఒరులకు నేర్పు సలిపి కేలొందు వెరవు

అంతయు నెఱింగి కెఱుంగునట్లమరు మెలపు

జెడ్డకుం జెడ్డ మంచి మంచికి గడించు

తీరు నీ పేరు తగు నీకు నారసింహ!

౨. ఇతర ప్రభువులు

1. మైసూరు శ్రీ చామరాజేంద్ర ప్రశంస

[హిజ్ హిసన్ మైసూరు మహారాజా శ్రీశ్రీశ్రీ చామరాజ
ఓడయర్ వారి దర్బారులో ఫోనోగ్రాఫులో సం॥ 1894 డిశంబరు
నెలలో రికార్డుచేయబడినవి. ఈయవి నూరు సంవత్సరముల వరకు విన
నొనని ప్రభువువారు సెలవిచ్చిరి]

సీ॥ ఏ మహాప్రభు నీతి-యేపారు నాంగ్లేయ
విక్రమాంభోధికి-వేలయగుచు
నే మహిజాని వీ-తూ మాత్రమున నిరు
పేదయు నెగడుఁ గు-బేరుడగుచు
నే ధరణీకాంతు-నేలుబడి నిర్రి
తనరారుఁ దామర-తంపరగుచు
నే రసికాగ్రణి-చారుధోరణి మించుఁ
బండితజన కర్ణ - పర్వమగుచు
నలరు గావుత! గాన వి-ద్యాప్రకేలి
దుష్టవనకీలి, భక్తి సం-తుష్ట శూలి
శ్రితకమల హేళి, రూపమో-హితనరాళి
రమ్యగుణసాళి శ్రీచామరాజమాళి॥

కం॥ సర్వస్వతంత్ర రాజ్య ము
ఖర్వం బురు విక్రమము ని - గర్వము వీక్షా
పర్వంబగు సంతానం
బుర్విన్ శ్రీ చామనృపతి - కొక్కనికె తగెన్॥

శ్లో॥ బాలసూర్యారాతప సరాగ ముఖపద్మమ్
మాం విదేశీయ ముపలక్ష్మిత కటాక్షమ్

చారు * 'లేగోరు' యవరాత్న మధిరూఢం.
చామరాజేంద్ర మహా సున్నత మపశ్యమ్.

శ్లో॥ విద్యజనే సవినయం
స్వజనే చాక్షిణ్య మార్ద్ర మా ర్తజనే
శత్రుజనే చాత్యుగం
ప్రసరతి భో చామభూప! తే దృష్టిః

శ్లో॥ న్యాయస్థానే ధర్మః
లాల్యాగారామ మండపే మదనః
మైసూ ర్విషణిషు జనకః
భాతి శ్రీ చామరాజ దేవేంద్రః

శ్లో॥ సింహాసనాధిపత్యం
విశ్రుత సత్యం సరాగ దాంపత్యం
పశ్యామి విబుధమాన్యం
మహిషపురీ చామరాజమూర్ధన్యం.

మానిని.

అశ్వచతుష్టయ రశ్మి పరిగ్రహణాతతకౌశల హస్తయుగం
హూణ విలాసవతీ చతుశ్శత్రుసుకారి మనోహరహాసయుతం
మామపి పూర్వనివేదిత మన్యని వీక్ష్య కృతస్మితదృగ్గసితం
చామనృపం గత సాయమ బిభృజదాత్మరథస్థ ముపేంద్రనిభమ్.

చ॥ సన్నని మబ్బులో మెరుపు-చందుకుపోల్కి మొగంబు, పెన్వలం
బన్నగఁ ద్రుళ్లు బేడిసల-హూడ్కి గనుంగవచూపు, చాపలోఁ
జెన్నలరారఁ గల్గిచెలి-చెల్వగు రాణియుఁ బట్టు గద్దెపై
వెన్నునిబోలు కేమదొర-నించుత కోరిక తల్లిదండ్రులై ॥

* లేగోరు - ఇది అశ్వప్రశస్తిని దెలుపు నొక ప్రదేశము పేరై యుండును.

శ్లో॥ యేన ప్రథమ కటాక్షా
దేవ జ్ఞాతా మమాంచితప్రతిభా
తం గాతుం మత్కవితా
నేచ్ఛతి కిం చామరాజ ముచితజ్ఞం.

శ్లో॥ వాణీ విలాసాక్షిచకోర చంద్రం
సౌజన్య సంతాన విభూతి సాంద్రం
స్వచ్ఛంద కార్యేషు సదా ప్యతంద్రం
పాయా చ్ఛివ శ్చామధరాధిపేంద్రం.

: కమాచీ - మతియ :

ప॥ నీ దామ పాదా నిదా, మమపా - ధనిసానిధమ ॥ద॥
చామ భూపతిం గంటివా - చెలియా మైసూర్విభుని॥

2. సేతూరు ప్రభుప్రశంస

రాగః - కమాచీ - ఆదితాళః

ఉద్గ్రాహః॥ శ్రీసేవక పాండ్యమహారాజ - సేతూరురాజ్యభోగవిఠ్ఠాజ
ఆభోగః॥ భాసుర సుగుణవ్రజ సత్తేజ-పండిత సురభూజ విద్యాభోజ
స్వరః॥ సా నిధాపథప సానిధా - కిటకధిన్న, పాథపామపథానినీ
(త్రివారముత్తాయి) స ని ధ ప మ గ రి స, ధిగుణు, ధిగుణు, తరికిటతక
తళంగు తకదధిగిణతోం.

శ్లో॥ శ్రుతి పూర్ణ లయబ్రహ్మన్
కంజరావాద్య కోవిద
సేతూర్మహారాజ చంద్ర
త్వం జీవ శరదాం శతం.

{ తిరువనంతపురము }
18-7-38

3. శ్రీ శ్రీ శ్రీ కృష్ణరాజేంద్ర ఒడయరు మహారాజులుంగారు

శ్లో॥ సకల విచిత్రరాజ్యాంచిత హింమానృప తిలక! చామరాజసుత!
జయజయ మహిసూరవిభో! ఉడయరబిరుదాధ్య! కృష్ణరాజేంద్ర!
విజయాద్వైపశ్యసహంత్వాం పితృనంకస్థితం మహారాజ!

4. శ్రీ వాడ్రేవు వేంకటప్పారావు

గీ॥ వేడి వేలుపు, గొరమ్మ, పెన్నదొంగ
*యెంటికొమ్ముదేవర, బేసికంటి జేజె
కాచుచుందురు మిముఁ గోరికల నొసంగి
యెప్పటికిని వాడ్రేవు వేంకటప్పారావు! (17-3-82)

5. 'సాహిత్యసమాజ్' శ్రీ శ్రీ శ్రీ విక్రమదేవవర్మ మహారాజులుంగారు

శ్లో॥ దాతృత్వం ప్రియ వక్తృత్వం ధీరత్వ ముచితజ్ఞతా
తవైవ శ్రీవిక్రమాఖ్య చత్వారః సహజాగుణాః

ఉపేంద్ర వ్రజః :-

విద్యుత్ప్రభో విక్రమదేవవర్మసే! రాజన్య మూర్ధన్య సదాన్య మాన్య
జీయాశ్చిరం వైష్ణవ ధర్మమూర్తే దిగంత విశ్రాంత నితాంత కీర్తే॥

కం॥ జయపుర మేలెడు తేడా
వయిపు తెలియు వక్కని చతు-పది మొనకాడా
కయికెమ్ము లేనివాడా
నెయి తెలుగుల ముమ్మడిగతి - వేలుపుప్రోచున్

ఒంటికొమ్ము దేవర = ఏకదంతుడు; వేడి వేలుపు = సూర్యుడు;
బేసికంటి జేజె = తిన్నేట్రుడు.

6. శ్రీ శ్రీ శ్రీ బృహదంబాదాస రాజగోపాల తొండమాన్

బహదూర్

[పుదుక్కొట మహారాజావారు]

శంకరాభరణ రాగః - ఏకతాళః

ఉద్ఘాతాః॥ శ్రీనవసాల పురీ రాజ్యాధ్యక్ష దైవ
దక్షిణామూర్తి స్వరూప సదాశివ.

ధృవః॥ బ్రహ్మాండ సరస్వతీ సమనుగృహీత రాజ
కుటుంబాధీశ్వర సంగీత సాహిత్య విద్వదవన

మేళాపకః॥ సంశ్రిత జనమందార జగజ్జేగీయమాన
యశః పూరిత సకల దిగంతర

ఆభోగః॥ శ్రీబృహదంబాదాస మహారాజ రాజగోపాల
తొండమాన బహదూర్ సుఖం చిరంజీవ.

7. పిఠాపురం మహారాజావారు

గీ॥ ఏకపత్నీ వ్రతుండు, సూ-నృత పరుండు
దాతృ శేఖరుఁ, డఖిల వి-ద్వ త్త్రియుండు,
ఇపుడు పీఠికాపురమేలు-నృపుఁ, డనాథ
రక్షకుం, డట్టి మంచిదొ-ర మఱిలేడు.

8. శ్రీరాజా మృత్యుంజయ నిశ్శంకబహద్దరే

[సంగమవంశ వ్రతువు]

గీ॥ రేయి పవలుగఁ బగలు రా-త్రిగఁ జరించి
సకల విద్యల సాధించి-సమద సింహ
మువలె నూటేండ్లు నారోగ్య-ముగను బ్రతికె
నార నిశ్శంక మృత్యుంజ-యాఖ్య నృపతి

9. చల్లపల్లి రాజావారు

అ॥పె॥ కమ్మవారి కెల్ల-గడు వన్నియ న్నేచ్చి
చల్లపల్లి రాజ్య-సంపదఁ గొని
యేలుచుండె నలువ-దేవతమండియు మల్లి
కార్జున ప్రసాదుఁ - ధార్యమతుఁడు.

10. ఉర్లాం సంస్థానము

గీ॥ వేదశాస్త్ర పరీక్ష స-ల్పించి శ్రోత్రి
యులకు బహుమతి లేటె-నొసఁగుచుండు
శ్రావణి బసవరాజు, త-త్సర్వతలియును
వన్నియనైచ్చె నాత్వేల-నాకెల్ల.

11. బొబ్బిలి మహారాజావారు

గీ॥ పేదలంబెంచె, రాజ్యము-వృద్ధి చేసె,
ఏగె నీమ, కథివతుల-లోఁ గొనియెను,
పడసె బిరుదు, శాసనసభ్య-పదవిగాంచె,
రాజతముగ బొబ్బిలి మహారాజమాళి.

12. తుని రాజావారు

శ్లో॥ అధిరాజన్వతి తునిపురి సుధియః కవయో వసంతి రాజానః
శ్రీశ్రీమీర్జా నల్లపరాజామృత రామరాట్ ప్రభుర్యేమాం॥

గీ॥ భారతీవదనాంబుజ భ్రాజమాన!
కలిత కర్పూర తాంబూలకబళ గంధ
బంధురంబులు నీ మంజు బాహణములు
లలితగుణధుర్య! అమృత రాజనర్య!

18. కీ॥ శే॥ రాజా మంత్రప్రగడ భుజంగరావుగారు

సీ॥ సత్యవాక్య ప్రేయం-డత్యంత శాంతుఁడు
 బ్రహ్మణ్యమూర్తి, స-ర్వజనసముఁడు
 సంశ్రిత శల్పభూ-జము, కవీశ్వరుఁడు, ని
 మ్క-పట మానసుఁడు, భా-గవతమాళి
 రమ్య సద్గ్రంథ విరచనాధురీణుఁడు
 ప్రఖ్యాత పురుషుఁడు - బహుకుటుంబి
 భవ్యవర్తనుఁ, డేక-పత్నీవ్రతుం, డిహ
 పరములఁ దరియించు - భాగ్యశాలి

ఆఱువేల నియోగి, ధ-ర్మానురాగి
 మహిత మంత్రప్రగడ వంశ-మండనుండు,
 భూసురాగణి, యేలూరు-పురనివాసి
 స్వర్గమరిగెనె “రాజ భు-జంగరావు”

III మహావ్యక్తి ప్రశంసా స్తవకము

1. ఆంబరీషుడు

- ఉ॥ పాలన చంద్రిక న్ననుజ భావ కళంకము తామసింప ను
శ్శీలుర జార గోరులను జేతికి సంకెలు వేసి నెల్ల వై
రాళి మొరుంగ జేసి గరునామృత బిందు తుమార బద్ధమై
తూలగనీక చేనివలె గోఃపరిక్షణ మోసి రాజ్యమున్.
- గీ॥ యవన హయ మేచుమున గుఱు పలర కమ్మి
మిక్కుటపురుము పిలురొద విక్కటిల్ల
నంపవానల గురిపించి యరుల ముంచి
పిడుగు మొత్తిన రాలకై పడిగ జేసి॥
- గీ॥ నడుచు నెడ, జీవితేశ్వరి కడను బూలు
ముడుచు నెడ, మద్దుపాపల మురిపెపుసిరి
గుడుచు నెడ సత్య గర్వంబు వడియు నంబ
రీషుఁ డన్ని తఱులను హరిసె తలంచు॥
- గీ॥ స్వపరివారంబు లిహపరివార శ్రీల
సతత పర పరివార విజ్ఞాన మీన
పాడి పంటలు గల రాజ్య భార మేలి
గొడుకునకు బట్టమొం గట్టి యడవి కరిగె॥
- సీ॥ నిహ్నాన్నతంబుల నిడున వాల్లనగ
భూమి సహన భారములను దెలుప
సాటివారలఁ దన మేటి సతీత్వంబు
ఫలమురలి భాగ్య సంపదలఁజెంప

గారవ మందము గల రత్నమై విభు
 నికి దన వయ సలంకృతులు దెలుప
 దాన ధర్మ ప్రతానూన విఖ్యాతి వి
 ప్రుల చెవులకు నంటుపోగు నిలుప

చెలఁగు పరభృతవాణి శ్రీయలరుభాణి
 తులిత శార్వాణి నూత్న కిసలయ పాణి
 విస్తృత శ్రోణి దృఙ్గిత విచకితైణి
 యంబరీషుని రాణి రోలంబ వేణి॥

2. ఏను చరిత్రము

శంకరాచార్యము - త్రివేది

- ప॥ శాంతకైస్త్రు చరిత్రము - సకల లోక పవిత్రము
 అ॥ సంతత సుజన మిత్రము - సతతానంద పాత్రము
 చ॥ సత్యవేద స్థానము - సర్వభూత సమానము
 నిత్య దయా ప్రధానము - నిశ్చేయ నిదానము
 భవ్య తత్వ ప్రచితము - పాపాత్మ సంకుచితము
 సత్యవాక్య సముచితము - నారాయణ రచితము.

- సీ॥ నవ మన్మథాకృతి నృగగియు నాజన్మ
 బ్రహ్మచర్యంబునఁ బ్రబలినాఁడు
 తన సోదరుల మాడ్కి మనుజుల నందఱ
 బ్రేమ మిఱఁగ నాదరించినాఁడు
 ఏ కోరికలు లేక యెల్ల జనంబుల
 న్గూరిమి పెంపారఁ గొల్పినాఁడు
 దైవ భక్తియును భూతదయ సత్య జ్ఞాన
 ములు మూర్తి చాల్చిన ట్ల లరినాఁడు

శక్తి గల్గియు దుష్టుల నైచినాఁడు
మంచి మాటల మలము బోధించినాఁడు
ఒరుల మేలునకై బాధ కోర్చినాఁడు
యెనువంటి మహాత్ము డెందేని గలఁడె.

గీ॥ బుద్ధు డాల్పిద్యుల స్మృతపుచ్చినాఁడు
కృష్ణుఁడు న్యవనునకు వెన్నెచ్చినాఁడు
ఇద్దరాండ్ర మహమ్మదుఁ డీకికినాఁడు
శంకరుఁడు పశుహింస కాజ్ఞ యిడినాఁడు.

—: కమాత్ - చతురశ్ర :-

ప॥ ఏనువంటి ప్రభువేడి బగమున - నెంత పెదకిన న్నాని
అ॥ యీ సకల లోకములో నా పురుషుఁడే నిక్కంబగు జ్ఞాని.

—: జంజాటి - ఆది :-

ప॥ పరమార్థము చెప్పిన యనతాత పురుషులలో యెనుదొకడే ఘనుఁడు
అ॥ సరిగ దానాచరించిన ధర్మమే పరుల కెరిగించె నమ్మహామహుడు.

—: జే క ణ :-

గీ॥ కోరి గోదరిలోఁ గొంతు - కోసికొంచు
నీళ్ళ నుడికిన యాతతా .. యి న్దలపడి
పట్టి తెచ్చిన జాకబు - పంటి జెట్టి
కలుగునే యెన్నఁజ్జె న జంగంబునందు॥

(9-8-40)

3. మహమ్మదు

గీ॥ ఎవరి కందని మింటిపై - కెక్కినాఁడు
చిమ్మచీకటుల న్బార - జమ్మినాఁడు
సరిగ నందరికి న్నేలె - నల్పినాఁడు
బగము చుట్టము పీర్కొన.. సాగు నెపుడు.

ఉ॥ కల్లులు వేదముల్ స్మృతులు - కల్లులు సువ్రత యజ్ఞకర్మముల్
కల్లులు పైతృక క్రియలు - కల్లులు ఘోరతపః ప్రభావముల్
కల్లులు వేదవాక్యములు - కావున బైజలు మాని మామతం
బెల్ల విధంబుల న్నడుపుఁడిమ్ముల ముక్తికిఁ బోవ గోరినన్.

4. విక్టోరియా రాణి జయంతి

సీ॥ ఏయమ్మ పాలింప - నెల్ల హిందువులకు
నిర్భయ భోజన నిద్ర లొదవె
నేరాణి శాసింప - దూరదేశంబులు
చేరువ లయ్యె సంచారములకు
నేదేవి యాజ్ఞచే - నేర్లు కట్టువడి కో
రిన తావులందు జీ-వనము లొసగె
నే చక్రవర్తిని - యేలగ ధనధాన్య
విద్యాయురారోగ్య - వృద్ధి దనరె
నట్టి విక్టోరియాంబ యా-స్య శశి బింబ
వితత సింహాసన ప్రదీ-పిత నితంబ
కోవిద జనావలంబ స-ద్గుణ కదంబ
నేడు పుట్టిన దినమంట-నేస్తులార॥

ఆ॥ వె॥ ఎనుబడేండ్ల పాయ- మెంతయో సుగుణంబు
నేలయందు సగము - నేలుచుంట
కడుపు నిండ మంచి - గంపెడు పిల్లలు
దనరు రాణి కన్న-తల్లి తల్లి॥

శ్లో॥ జీయా దాండ్లెయరాజ్ఞ చిరతర విభవా దీన వాత్సల్య మూర్తిః
దేయా ద్విక్టోరియాంబా స్మిత ముఖ కమలా హిందు రాజ్యాభిలాషమ్

ద్యూకాఫ్ కెంట్యాత్మభాతాం శరదశ శరదో హ్యదిదేవః ప్రపాయాత్
గేయా త్వర్వత్ర లోకే ప్రతికవి కిలకః పాలినీం భారతోర్వాహః.

5. శ్రీ సోమంచి భీమశంకరంగారు

(వకీలు - రాజమండ్రి)

ఉ॥ చక్కని రూపు, నెమ్మి వేద-తెల్లెడు చూపును, వాడవాడ బెం
పెక్కిన విద్య, సత్యరతి - యింకగు వర్తన, దీనబాంధవం
బెక్కుడు గాగ గల్గినను .. నిట్లుల బొంగగఁజేయు వాని ని
న్నక్కవతో స్మరించెదను-సత్యరసాంకుర! భీమశంకరా!

చ॥ కులుకుమిటారి మేల్పసిడి గుబ్బలు, ముద్దు మొగంబు, చేరలం
గొలువగ వచ్చు వాల్లనాలు - క్రొమ్మెరు గారెడి మేని జన్మనం
బలరగ నిన్న నిన్నలచి హాయిగ దంబుర మీటి పాడఁ బు
వ్విలుతుని బోలి నీవు విను వేక్క దలంచెద భీమశంకరా!

ఉ॥ తేలెడు కన్నుబోయి, వద-తేలెడు ముద్దుమొగంబు, కాకలం
దూలెడు మేను, మిట్టిపడి-త్రుళ్ళెడు చన్దవ, వేడి చెమ్మటల్
గ్రాలెడు చెక్కుటన్దములు - గల్గుచుఁ గ్రన్నన నీదుకొగిటన్
సోలెడు గాత యాసవము - చొక్కునఁ బైకొని భీమశంకరా!

గీ॥ తొడపులకు నెల్ల తొడవైన - మొడలితోడ
వలపులకు నెల్ల దనమేను - వలపు దెలుప
చిన్నిపాటలతోడుత - వెన్నెల నిను
వలచి కొల్చుట కన్నుల - పండు వయ్యె.

—: పదము : చలతోడి - రూపకము :-

ప॥ మరుడు వెలిగుడారు వైచినాడె - మగువరొ నేనేమి సేతు ॥మరు॥

గ॥ చల్లగాలితోడు గోరినాడె - మెల్లపుపు బాకు నూరినాడె ॥మరు॥

- 2|| గండుకోయిల దండు నంపినాడె-మెండు తేంట్ల గుండ్లు
నింపినాడె ||మరు||
- 3|| చెఱకువిల్లు చేత బట్టినాడె - కఱకుటమ్ము లెక్కు వెట్టినాడె ||మరు||
- 4|| చిలుకపై సవారు చేసినాడె - చివురుబాకున కొర దీసినాడె ||మరు||
- 5|| భీమ శంకరుడుగ వచ్చినాడె-కామితములమెచ్చి యిచ్చినాడె ||మ||
- చ|| ఒగులు వినంగ లేని యెడ - నొండొరుతోడుత ముచ్చటాడుటల్
ఒగులు వినంగ గల్గు నెడ - నొండొరుతోడుత సర్మగర్భముల్
ఒరులకు దోచితోచనటు - లొండొరుతోడుత గన్నుసైగ లి
ట్టి గువుర మొక్కపై సలుపు తెన్నడొ దెల్పుమ ప్రాణ మిత్రమా||

6. కీ|| శే|| జయంతి కామేశముపంతులుగారు

- సీ|| పసినిమ్మ పండట్లు - పచ్చని దేహ, మా
అడ్డుల నర పొడ, వంగుళములు
నలువదెన్నిది చుట్టుకొలత తొమ్ము, నిడుపు
చేతు, లేచుఁగు చూపు, సింహముఖము,
హృదయము నవనీత, మింద్ర భోగ, మనంత
పాండితి, వెలనాటి పైదికతయు,
సమ్మోహనాకృతి, సరసకవిత, మహా
ర్జున శక్తి, జానకీ రామ భక్తిః

బరఁగెడు జయంతి కామేశు వంటి దాత
ఆగతి స్వతంత్ర పురుషుఁ డెం - దైన లేఁడు
పౌరుష జ్ఞాన కీర్తులఁ జూఱఁగొన్న
యతనితోడ రసిక సృష్టి - యంత మయ్యె.

- శ్లో|| ఈడే జయంతి కామేశ! పండితం గుణ మండితమ్
జీవన్ముక్తం రామ భక్తం! సుందరం ధైర్యమందరమ్||

శ్లో॥ దివ్యేషు రామచంద్రః పంచజనేష్వపి జయంతి కామేశః
గణ్యా వితి మన్యే నాఽ తిశయోక్తి రియం నను స్వభావోక్తిః॥

శ్లో॥ బాంధవ జనానురక్తి ర్విద్యా
సక్తి రపి దేవతా భక్తిః
అవ్యాజోక్తి రాభిలే
స్మిత శక్తి స్తప్త భక్తి రనుభూతా॥

7. W. R. S. సత్యనాథన్

సీ॥ శ్రీమహితుండు సుస్థిర రాజ్య భక్తి మూ
ర్తి భవించిన మహా - వైభవుండు
జవ్వనంబున బ్రహ్మచారిత్వ మివుల లో
కోపకారము సల్పు నుత్తముండు
నోచిన తల్లిదండ్రుల కొక్కడే చాలుఁ
దగిన కొడ్కనుట కుదాహరణము
పై దేశమునఁ బాటుపడి ప్రయోజకుఁడయి
మాతృభూమి న్గల్గు మంచి ప్రభువు
ధీరుఁ డుద్యోగవీరుఁ డు-దారమాళి
గొప్ప చదువరి మొత్తని-గుండెవాఁడు
భరత శాస్త్రప్రియుండు - సర్వమత సముండు
సత్యనాథనుఁడొర యా-జానుకరుఁడు.

8. సర్ కూర్మా వెంకటరెడ్డి

కం॥ ఏయెడ వెంకట యను పే
రేయే వారలకుఁ గల్గు-నీ మొత్తముపై
నాయాయి వారె మేలులు
వేయెలా పెట్టుదొడ్డి - వేంకట రెడ్డి.

కం॥ పలికెదు చిటునగు ముత్రము
లొలుక న్బద్ధలకు వంగి - యొనరించెదు మ్రొ
క్కులు తెలుఁగు వారి గొప్ప
స్వలయించితివి - చవిబుడ్డి - వేంకటరెడ్డి.

కం॥ మొనగాఁడవు చదువరుల
న్బనిపాటులు నేర్పు మేలు-బంతివి నీవే
యనినైన నెవరికేని
స్వనుకాడవు పందె మొడ్డి-వేంకటరెడ్డి.

గీ॥ నేను గొనియాడ నిను మఱె-ద్దానికైన
గాని మెచ్చక తీరని - కతము కలదు
వెన్న దొంగయై తగు నల్ల-వేలుపుపయి
దొడ్డ కోర్కి సర్వంకట-రెడ్డి నీకు.

కం॥ వైజాగులో గవర్నరు
గాఁజనుదెంచి దొర కొలువు-కావించు తఱి
న్నీ జాను నుడి వడికి నీ
యోజకు మేమెల్లఁ బొంగు-చందుము రెడ్డి.

గీ॥ ఆలకాపరి నీ యిలు-వేలు పగుట
నిడితి గోపాలుఁడనుచు నీ-కొడుకు పేరు
జాలిగుండె నవ్వుల బండి-మేలి మగడ
పాలబిడ్డి వేంకటరెడ్డి-పసిఁడి కడ్డి.

కం॥ తలపపు చేరువ్వరికిన్
గొలిచెదు పెరుమాళ్ళ నెల్ల - కోర్కులు దీరన్
సలిపెదు మేలే పగటకు
నెలి పుచ్చపు నీదు నడ్డి - వేంకటరెడ్డి.

గీ॥ చెలగి నోచిన తల్లిదండ్రులకు నిన్ను
వంటి కొడుకొక్కడే చాలు-బవర మందు
వెలు పెరుంగని మగవాడ-వెలితి పడిని
యింటికాప*తిక్కుడి మిన్న-యీనికాడ.

అ॥నె॥ నిన్నుఁ గన్న తల్లి-నిన్నట్లుకొన్న యి
ల్లాలు నీ యిలువడి - యవ్వ లెల్ల
గొప్ప పేరు గొన్న - క్రొత్తడు ల్లావున
నింత వాడ వైతి - కీపు రెడ్డి.

గీ॥ నా యెఱింగిన యిప్పటి - నాల్గు తెగల
వారిలో నెల్ల నీవంటి - వాడు లేడు
నెత్తిపైఁ బెట్టుకొందువు - నేస్తకాండ్ర
మెచ్చి చదువరులనె పైకి - దెచ్చి దీవు.

గీ॥ నాలుగవది పెండ్లివోవయ్యె - నయ మయినటు
నాలుగవ తెగవారి యందఱికి వాసి
కాలిపుట్టువుల నెల-గాలు మేలు
వారలందు కూర్మవారు - వాడి మగలు.

గీ॥ అలరెఁ దొల్లి ౪నంబెరుమాళ్ళ - యడుగు నిన్ను,
కలిగె నద్దాన విసువాక - కాపు తోడ
మ్రొక్కఁ దగు నడ్డులే నల్పు - బొంబె నెల్ల
మందిలోపలఁ దెలగాలె - మంచివారు.

బంతి॥ ప్రాయేలు తూర్పున - స్పృహమట నుడిపి
†వలవైపు కంచి, డా-పలఁ గటకంబు

* తిక్కుడి (తిరుముడి) = వైష్ణవుడు;

♦ క్రొత్తడి = పతివ్రత.

౪ నంబెరుమాళ్ళ యడుగు = విష్ణుపదము = అకాశము;

† వలవైపు = దక్షిణదిక్కు; డా-పలఁ = ఉత్తర దిక్కు;

నడుమ నలరుఁ దెల్లు - నా డెల్లు నేల
 రాకట్టు తెలగాదొ - రల కాటపట్టు
 నాగేరు కావేరి - నడి యాణిపూస
 నయకల పాడిపం - టలకుఁ బుట్టిల్లు
 తెనుఁగునాడు వలె నెం-దేలేదు నీమ
 తెలగా దొరలవంటి - తెగువరు లేరు
 తల తొల్త, జబ్బలు - తరువాత, తొడలు
 పిదప, నడ్డులు పైకి - వెడలుచు నుండు
 అంజలు లేని మే - నరుగుట యెట్లు
 కాపులు కలుగక - గడువ దెవ్వరికిఁ
 గాఁచు వారలు గానఁ - గాపు లైనారు,
 అడియరి కొలిచెడు - నప్పు, *డయ్యల్ల
 దినుసు లందరికి నం - దించెడు నపుడు,
 ఆలము కావించు - నంతట తేఁడు,
 ప్రాజదువుల నేర్పు- పట్ల బాపండు
 గా మారుచుండు నొ-క్కండె నిక్కముగ
 వేతె తెగలు లేవు- వేంకటరెడ్డి.

సీ॥ తన తల్లి యబ్బ పే-ర్దాల్పు బాపన్నయ్య
 నాయఁడు నీతండ్రె- నీయనుంగు
 పెద్ద నాయన గారు-వేంకట రామయ్య
 కొడుకులు వెంకన్న-కొడుకండ్రె
 కిత్తమ్మకు, న్నీదు- ముత్తాత కూర్మ సెం
 బన్న♦ తాఁ గాపుర- మున్న యూరు

* బంతి = మంజరీద్వీపద (దీనినే దాసుగారు వేటొకచో 'చెండు' అని పేర్కొనిరి.

అయ్యల్ల = వైశ్యవాచక శబ్దముగా ప్రయుక్తమైనట్లు తోచును.

♦ 'సాంబన్న' అని తె. భా. స. విజ్ఞాన సర్వస్వము సం. 4,

ద్రాచ్చరామ కెలన- దచ్చి¹ తోడనోర్చిరి

తా నెగ్గికొనె కుమం-దాను² బిరుదు,

ఆతఁ డేడదుగుల పొడ, - వందగాఁడు

గొప్పవాఁ, డుక్కుతునియల-కు మొనకాఁడు

ఎఱుక గలవాఁడు, తగవరి, యీవికాఁడు

తరలె నాతనితోడ న-తని పొలంతి.

బంతి॥ కూర్మాపురం బేలు-కొను జమిందార్లు

నీ తొంటి పెద్ద లో-నిండు మగండ

అలరారెఁ గొన్నాళు - లా దివాణంబు

గొప్ప మీఁజ నొప్పంగు - క్రుంగులు వచ్చు

నోజమై యెటువంటి - యొడయలకై న

* పెట్టు వేలుపుగిడ్డి - వేంకటరెడ్డి.

తరువోజ.

ఎలమిఁ గూర్మావార- ఇంటిల్లీ పాది - యెవ్వరినైనఁ దా-మెగ్గింప బోరు

సులువుగా మనుచంద్రు-సోమరుల్కారు- చూపరు లెరవారి

జోలికి బోరు

కలిగిన దానితో - గడుపుకొనెదరు- కల్లులు వలుకరు- క స్తి కోర్చెదరు

వెలితి కన్నర్చరు- పెరుమాళ్ళ నెపుడు- వేడుకొంటురు పెంతు -

పేదల నెల్ల.

కం॥ నిడుద కయిగవ, గుడుసు మెడ,

వెడంద తొ మొద్దు పొడవు - పిడికెడు నడు మా

విడి తమ్ముల గేరు కను

ల్పడమాడి సెంబన్న వంటి-లావరి యేడి.

1. దచ్చి = దచ్చివారు; 2. 'Commandant' శబ్దభవము.

* పెట్టు = ఈవి;

౪ ఇంటిల్లిపాది = ఇంటనున్న యెడలు (ఇది శ్రీకాకుళం మాండలికము);

మ॥ కడిమి న్గుట్టము నెక్కి యుక్కు- పగమూఁ-క న్మట్టి మల్లాడు న
ప్పుడు సెంబన్న కడింది చేవఁ గని య-బోబ్బ యీ*దునేదారు క
న్వడికో కర్వలిపట్టికై న నెన దాఁ-గావచ్చు నెందేని లొం
గఁ డితండే మగఁడంచు నెంత్రు తెలగా-లెకొన్న పేరెల్లరున్.

కం॥ కూర్మా వెంకన్న కడున్
బేర్ని న్దన యూరిలోనఁ- బెత్తనకాఁడై
కూర్మిఁ గనుచుండు నందటి
నోర్మిం గొని యెల్లవార- లోహో యనఁగాన్.

కం॥ వెంకన్న కొడుకు కిత్తమ
కొంకఁడు పై దుముకుచున్న - క్రోల్పులి కై నన్
గ్రుంకఁడు చెడు నలవాటుల
నింక నతని గొప్ప పొగడ - నెవరి తరంబా.

కం॥ ఒప్పే కైకొను చుండు
న్దప్పుల కోసరిలుచుండుఁ - దాఁ గిత్తమ్మొ
క్కప్పు డయినఁ బైచెల్వకు
విప్పఁడు తన పట్టుచెడ్డి - వేంకటరెడ్డి.

కం॥ ఏమెడ వేంకటరామయ
నాయఁడు తెలగాలలోన - నయగారి కడున్
హాయిగ నందటికి న్నే
లే యొనరిచె నాళువారు - లెస్సబ్రతుకునన్,

బంతి॥ అరయఁ గూర్మా వారి - యాడుపడుచులు
క్రొత్తడు లందఱు - న్గొప్ప కోరెదరు
నీ తలిదండ్రులు - నికపు వేలుపులు

* దునేదారు = కృపాణపాణియైన భూరుఁడు. కర్వలిపట్టి = వాయుపుత్రుడు.

* పై చెల్వ = పర ప్రి.

నచ్చి బాపన్నయ్య - నాయఁడు గారు
 తమ తల్లితండ్రు పే - ర్గాల్చిన వారు
 పొదుపుగా గాపుర - ము స్సల్పినారు
 తోడి వారల కెల్ల - దోడయినారు
 తనకన్న బెద్దల - న్నాఁగొనియాడు
 కొంట గొప్ప వైపు - కొంటె యెల్లెను
 వెఱపు తెఱచు దిడ్డి - పెంకటరెడ్డి.

ఉ॥ ఇమ్మయి పుట్టితీవు పదు - ఇన్నిది వండల బెబ్బడైదులో
 నమ్మెయి నుడ్వతేడు తిని - హోయిగ నుయ్యెల నూఁగు చాలికి
 న్దమ్మ యొసంగ బాబిలి ప - దంపడి మీసము దువ్వుకొంచు ప
 ద్దమ్మ కనున్గొనంగఁ దలి - దండ్రుల నోముల పంటయో యనన్

సీ॥ నేర్పున రాజమం - ద్రీ కెన్ననగరులఁ
 జదివి, బీయే వయి - పొనలి, యిర్వ
 దేండ్ల యీశునఁ దెల్పి - యెసఁగ సయన్నసి
 పైంటు టీచరు పని - చేసి, పిదప
 బీయలై ప్లిడరీ - వెరవున సల్పి సి -
 టీ తండ్రి బోర్ద్దసి - డెంటు వైతి,
 మెద్రాస్లెస్సెటీ - ప్పెంబరై, వరుసగాఁ
 బై కెక్కి- యాక్కింగ్గ-వర్నరు వయి
 నేడు వైస్సాన్సలరు పని-నెఱపు చుంటి
 వార లెన్గు సీమకుఁ దెల్లు- వారి కెల్ల
 నిండు పేరెచ్చినాఁ నా-తేండ్ల వఱకుఁ
 బెంపు మీఱఁగ నీవు నీ-బిడ్డ లెల్ల
 నందరు న్నెచ్చ హోయిగా- నలరినావు

గీ॥ ఇండియా వారి గూర్చి ని - స్తండ నాశ్ర
కాల కేలిక పంప నీ-వచట గొప్ప
పనుల నెఱవేర్చి తిరిగి నీ-పట్టు చేరి
నావు వేంకటరెడ్డి క-న్పండు వగుచు.

9. శ్రీమూన్ చక్రవర్తుల రాజగోపాలాచారి (మధుర)

శ్లో॥ శ్రీ రాజ గోపాలాచారి
స్వరాజ్య పరిపాలకః
చీరం జీయాత్ ముఖ్య మంత్రీ
హిందీ భాషానుశాసకః

10. రావుబహద్దూర్ శ్రీమంత్రప్రగడ నరసింహం పంతులు

గీ॥ మహిత మంత్రప్రగడ వంశ - మండనుండు,
దాత, స్మిత పూర్వ భాషి, స-త్యవ్రతుండు,
దొడ్డ యధికారి, రావభా-దు ర్నసింహుఁ
డాటువేల నియోగుల -ఖ్యాతి నిలిపె.

11. శ్రీ ఈడ్పుగంటి రాఘవేంద్రరావు (నాగపూరు)

ఆ॥వె॥ తెలుఁగు సీమ పరువు -మెలఁగించు మేల్త్రోవ
నాల్గు తెగల కెల్ల -నయము నీవ
బొర సాటిలేని -పేరు వడసినావ
ఈడ్పుగంటి రాఘ-వేంద్రరావ!

12. శ్రీ టంగుటూరి ప్రకాశముపంతులు

(రాజమహేంద్రవరము)

గీ॥ ఆడితప్పఁ దెన్నఁడు, తెల్లు-నాడుకొఱకు
కడఁగి తన యసురులనైన - నిడు వజీరు,
ఏ నెఱింగిన వారిలో -నెల్ల టంగు
టూర్ప్రకాశుఁ డొక్కరడె నిం-డు మగవాఁడు.

13. చోడవరము డిస్ట్రిక్టు మున్నబు

కీ॥ శే॥ బుర్రారాజలింగ శాస్త్రి

- ప॥ ఫేర్వే శేర్వే ల్బీరాజలింగ - శర్వాణీప్రేమ పాదజలజాత భృంగ
 ౧॥ ఫేర్వే శేర్వే ల్బీసులా శర్వంగ - సర్వదా జనహిత సత్యప్రసంగ
 ౨॥ లాంగ్లీ వ్ లాంగ్లీ వ్ లబ్ధా వృత్త - ఆంగ్లేయాంధ్ర విద్యా పు
పూర్ణ

3॥ ఫేర్వే శేర్వే ల్బీతార్తి భృంగ - గర్విత కామాంధకార పతంగ.

ఉ॥ పాలన వృత్తి, పౌరుషవల, - వైదికసంపద, పండువంటి యి
 ల్లాలును, మంచుముత్తియును - లట్టుల గంపెడు పిల్లలు, న్నువా
 జ్జాలము, గ్రామ్యమేట్టిపాడు - గల్గిన పండిత రాజలింగమున్
 బోలిన పుత్రునిం గనంగ - నోచిన తల్లి యదృష్ట మెట్టిదో.

కం॥ పరకాంత మాతృభావము

పర ధనములయందు లోభ్య - భావము గల ధీ
 వర రాజలింగ శాస్త్రికి
 సరి మునసబుఁ జోడవరము - జన మింక గనునే.

సీ॥ పెద్ద కుటుంబముం - బెంచుచు నుండియు

లంచం బెఱుంగని మంచి ప్రభువు

బహుళాధికారంబుఁ బచరించు చుండియు

గర్వింప బోని విఖ్యాత కీర్తి

అఖిల లోక వ్యవహారమం దుండియు

తప్పు సేయని సూన్యత వ్రతుండు

ఉరు హూణ విద్యా పరమోధి యయ్యును వైది

కుల నిరసించని తోవిదురెడు

తనదు బంగారు జవ్వన-మునకు సత్ర

వర్తనము లొపగాక స-వ్యాధి నరికె

అవనిలో బుట్టి రాజలింగార్కుఁ డెడయఁ
దగు మనుష్యుల సంఖ్య- యెంతయునుఁ దగ్గె.

14. శ్రీ ప్రభుల లక్ష్మీనరసింహం పంతులు
(విశాఖపట్టణము)

సీ॥ వేద వేదాంగ వి-ద్యా దర్శకాగ్రణి!
పూర్వ శిష్టాచార పోషకమణి !-
సంతత జప తప- స్సాధ్యాయ శాలి! దే
వీ భాగవత కేలి! విబుధ మాళి!
ధర్మావలంబి వే-దాంత వీణాతుంబి !
స్వర్గ వైభవ చుంబి! బహు కుటుంబి!
సంస్కృతాంధ్రాంగ్ల భా-షా సార సంవేది!
హరికథా మోది! సన్నామ వాది!
జ్ఞాన వైరాగ్య పరిపూర! దానవీర!
వర యశః సాంద్ర! వైదిక బ్రాహ్మణేంద్ర!
లలిత వాగ్రూప! ప్రభల వంశ ప్రదీప!
కీలితాంహ! ధీ రంహ! ల-క్ష్మీనృసింహ!

... ..

గీ॥ ప్రభల లక్ష్మీనృసింహ వి-ద్వద్వరేణ్య !
పొందు మీవు మఱొక షష్టిపూర్తి వేడ్క
అమరు నీయిల్లు వేయి యింద్ల మొద లగుచు
నీయశంబు జగంబులో నిండి యలరు.

... ..

గీ॥ ప్రభల లక్ష్మీనృసింహుఁడా! వైదికమణి!
దాత! వాగ్మీ! తపోనిధి! త త్వవేత్త !

ఇహపరములదరింపు న-దృష్టశాలి !
అకట! మము బాసినావ !నుహనుభావ!

15. దేశోద్ధారక శ్రీ కాశినాథ నాగేశ్వరరావు

సీ॥ గొప్పతనంబున-కు న్గుర్తు నాసిక,
యను శాస్త్రమున కీపు -దాహరణము
సర్వ ప్రపంచ ప్ర-సంగావహత్మ్య వి
ఖ్యాతి నీపే ర్భంగ-రాభరణము
సంగీత సాహిత్య- సారాన్మృతాంజనం
బలరు నీవృత్తి యూర్తావనంబు
ఎల్లప్పుడు న్లసా-శ్రేష్ఠరమునకునె
యరుగుట నీ సహ-జాచరణము

నాడు బమ్మెరపోతన- నేడు నీవు
వన్నియ ద్దెచ్చి రాశ్వేల-వారి కెల్ల
ఔర సకలాంధ్ర జనసదో-ద్ధారకమణి!
కాశినాథ నాగేశ్వరాఖ్య సుగుణిమణి !

కం॥ తన కష్టార్జిత ధనమున
తన యిలు తన కన్నతనయ:- దాదన మేన
ల్లున కిడు భాగ్యము నీకొ
క్కనికే తగు నాంధ్రపోషకా! నాగేశా!

16. ఆంధ్రభీష్మ-శ్రీ న్యాయతి సుబ్బారావు పంతులు
(రాజమండ్రి)

సీ॥ ఏలోపములు గాన- కెన్నదె బేండ్లును
హాయిగా బ్రతికిన న్యాయ వాది

ఇహ పరంబులు రెండు- నెంతయు న్సుఖవుగా
 దరియింపఁ గల్గిన- ధర్మమూర్తి
 మేని చెమ్మట నూర్చి- వేనవేలు గడించి
 సద్వినియోగము- సల్పు ఘనుఁడు
 తెనుఁగు దేశంబున- నెనలేని పేరు ప్ర
 తిష్ఠలు గొన్న య-దృష్టశాలి

భవ్య వర్తనము న్గన్న- బహు కుటుంబి
 యఖిల జన సమ్మతుండు వి-ద్యా రసికుఁడు
 రాజమాహేంద్రనర నగ-రమున నలరు
 సుగుణముల ప్రోవు న్యాపతి- సుబ్బరావు.

గీ॥ ఆలు బిడ్డలు మంచి ము-త్యాలు, గృహము
 నాక సదృశము, పే రాస్వర్వ-తాకికంబు,
 జన్మ మెల్ల గతుల నీకు-సార్థ కంబు
 సుగుణముల ప్రోవ! న్యాపతి -సుబ్బరావ!

17. ఆంధ్రరత్న- శ్రీ దుగ్గిరాల గోపాలకృష్ణయ్య (చీరాల)

గీ॥ దుగ్గిరాల వంశాంబుధి తుహిన కిరణ
 గో మహీసురుల న్గొల్పు గొప్పవాఁడ
 ఆంధ్రరత్న గోపాల కృష్ణయ్య నీవు
 పౌరుష జ్ఞాన కీర్తులఁ బరగినావు.

గీ॥ ఉత్తములు భారతీయులె యుర్విలోన,
 వారిలోపల నాంధ్రులే, వారిపట్ల
 ఆరువేలనియోగులే అందు దుగ్గి
 రాల గోపాలకృష్ణయ్య మేలుమేలు.

18. సర్ అల్లాడి కృష్ణస్వామి (చెన్నపట్టణము)

శ్లో॥ ఆదిత్య లలితా విష్ణు! గణనాథ మహేశ్వరాః
కృపయా తేల్లాడి కృష్ణ! స్వామినం సాన్తు సర్వదా.

శ్లో॥ తాకిక వ్యవహారేషు! దక్షిణేఽపి పరమార్థవిత్
చిత్రం శ్వే మల్లాడి కృష్ణ! స్వామి న్నుభయతారక.

సీ॥ న్యాయనాది మణి యాన్ధ్ర) బ్రాహ్మణుల పెద్ద
తల బిరుదంబును.. చాల్చినావు
ఇంగ్లీషు తెలుఁగు సంస్కృత మరవము మొద
లెన్నియో భాషల- నెఱిగినావు
అమల వర్తనుఁ డాస్తికాగ్రణి గృహమేధి
బహుపోషకుఁ డను పేర్వడసినావు
చెన్నపట్టణమునఁ జెప్ప దగిన గొప్ప
వారల కెల్ల మేల్బంతి వీవు

మంచి వినయ వివేకము ల్గొంచినావు
దేవరాజ సేవల నారి తేరినావు
సత్కుటుంబి వాశితపారిజాత మీవు
లాలితామృత కృష్ణ! అల్లాడికృష్ణ!

19. ఆనరబుల్ శ్రీ బూదూరి సోమయ్య

శ్లో॥ పద్మావతీ రాక్షసురీ లక్ష్మీ నారాయణా వివ
సమస్త వై భవోపేతౌ, భవతాం శరద శ్శతమ్ ॥

చెంఱు॥ బూదూరి వారిపే గొప్పవలించినావు
నందవరీకుల న్నన్నాకు నీవు
నీతల్లిదండ్రు లెంతే గొప్పవారు
నీవంటి మంచివాని న్గొంచినారు

చెల్లియు న్సుంతేని చెఱుపు సలుపవు
చదువర్ల నందఱి న్నాకుచుండెదవు
ఆలుబిడ్డలతోడ హాయిగా నీవు
బ్రతుకుము నూతేండ్ల వఱకు సోమయ్య!

శ్లో॥ బూదూరు వంశ క్షీరాబ్ధి | పూర్ణచంద్ర ద్విజోత్తమ|
త్యాగ భోగైశ్వర్య విద్యా| అధికారాధిక సోమయ!

20. శ్రీ గరికిపాటి సుబ్బారాయశాస్త్రి

శా॥ సత్యం వాచి దయా నిజాశ్రితజనే స్నేహ సహోద్యోగిషు
తూంతి శ్వాత్యపకారిషు ప్రియ మహో నిర్వాజ మా ప్రవక్షే
భక్తి ర్గో ద్విజ సంచయే పర వధూ ద్రవ్యేషు నిర్లిప్తతా
సాధో సాధు వితన్యతే సచివ సుబ్బారాయ శాస్త్రి స్వయా

కళావతీరాగము - ఏక తాళము

౧॥ ఫేర్వోర్ ఫేర్వోల్ సుబ్బారాయశాస్త్రి
గుర్వఘాద్రీ భీదురాస్త్రి

అ ఉర్వినిను బోలెడు సదుద్యోగి యుంట యరుదు గద వెదకి జూచినను
భళి భళి భళిరా నీసుజనత

౧ సాధు విధేయ. లలిత వచన సముదాయ
ఆంగ్లేయాంధ్ర భాషార్థ హేలా. అంచితైక పత్నీ వ్రత పాల

౨ నీదు శత్రు వగు దుర్వ్యసనమ్ము - నీకు నాగర్వము సొమ్ము
పేదలయెడ నీ యాదరమ్ము - విబుధులతో నీ సావాసమ్ము

3 గరికిపాటి కుల జలధి ముత్తియమ
కలుగుత నీకు విజయమ - మరి నీకున్ గుడ్డేయని పల్కెడు
హరిదాసుని స్నేహంబు మరువకుమ ॥ భళి భళి భళిరా ॥

21. బ్రహ్మర్షి రఘుపతి వేంకటరత్నం

కం॥ వర! రఘుపతి వేంకట ర

త్న! రమ్యగుణ! సాంద్ర పండితవరా! దీనో

ద్ధరణ నిపుణ! బ్రహ్మర్షీ!

ధరలో నీతో నె చెల్లె ధర్మము తండ్రీ. [జనవాణి. డి. 29-5-1939]

22. స్వర్ణీయ చంద్రశేఖరశాస్త్రి

సీ॥ ఏదినంబున శోక మెటుంగని బుధు లెల్ల

కన్నీటి వరదలు గార్చినారు

చీమ బారులవలె శిష్యు లేదినమున

నెండలో బడి పరు పెత్తినారు

గ్రహణ దినము పోల్కి గనుపట్టె నెద్దిన

మఖిల జనస్నాన మతిశయిల్లె

నెద్దినంబున బ్రతు కెల్ల నీపురిలోన

దుర్దినమై యేమి దోచకుండె

నెద్దినంబున మనబడి యేపు దరిగె

నెద్దినంబున గురువుల ముద్దు చెల్లె

నెద్దినంబున శ్రోత్రియం బేపు దొరగె

తద్దినంబా యిది విబుధ విషద్దినంబు.

మ॥ స్మితపూర్వాస్యసరోజ, మున్నత భుజా శ్లిష్టంబు, నాజాను లం

చిత బాహుద్వయ మబ్జ రిక్కుల శిరోవేష్టంబు, సత్యామృతాం

చిత వాక్పూర, పుఖండ పక్ష, మరుణ స్థితంబు, శిష్యాళి బ్రో

వుత మంచు న్గురు చంద్రశేఖర మహామూర్తిం బ్రశంసించెదన్.

23. కీ॥ శే॥ కిళాంబి రామానుజాచార్యులు

శ్లో॥ పూర్ణ చంద్రాంశ సంభూతం! వాసుదేవ నిభం గురుం
కిళాంబి వంశా భరణం! రామానుజ మహం భజే॥

గీ॥ వేంకటాద్రి వలన నంకురించెను బడి,
ఫల్ల వించె నరుణ పర్వతమునఁ,
బూచి కాచెఁ జంద్రభూషుచే, రామాను
జన్ముచేతఁ గల్పశాఖ యయ్యె॥

గీ॥ పౌరుష జ్ఞాన కీర్తులఁ బరగె నేని
వాన్నిజీవన మొక్క పూటైనఁ జాలు
నాఁడు శ్రీరామచంద్రుఁడు నేఁడు నీవు
సరి కిళాంబిరామానుజాచార్య వర్య॥

గీ॥ మంచి రూపు, మంచి మాటలు, మంచి ప్ర
వర్తనంబు, మంచి కీర్తి, మంచి
యనుభవంబు, మంచి యాలు బిడ్డలు, మంచి
బ్రతుకు జూరఁ గొన్న ప్రాజ్ఞుడీవె॥

కం॥ ఒప్పవు మెప్పున కీవు
న్నప్పు డిప్పుడు తప్పకీవె యాచించెదవో
యప్పా దేవగురుండే
చెప్పెడు నీగొప్ప నీకు శిష్యుండగుచున్ ॥

గీ॥ తప్పనాడు తెఱుంగ వప్పు జేయుతెఱుంగ
వెప్పుడైన లంచ మిడుతెఱుంగవు
అడుగుతెఱుంగ వయ్య అంత గొప్ప కుటుంబ
మెట్టు లుద్ధరించు తెఱిగినావు॥

సీ॥ ధర్మమూర్తి! నీకుఁ దర్పణ తోయము
 భక్తి నేపారు మా బాష్ప ధార
 పరమ పావన! నీకు పార్వణపుష్కద
 లకలంకములగు మా త్రికరణములు
 పండితోత్తమ! నీకుఁ బ్రచ్ఛాదనం బచ్చ
 నిజమున కలరు మా నిర్మలాత్మ
 అగ్రజాగ్రణి! నీకు నాబ్ధిక కర్మము
 పరువైన మా సత్ప్రసర్తనంబు

తే॥ గీ॥ డెబ్బదై డేండ్లు బ్రతికినా పబ్బ యుభయ
 తారకంబుగ నీవలె గౌరవంబు
 కాచుకొన శక్య మెవని కిక్కలియుగమున
 సత్కిలాంబి రామానుజాచార్య వర్య॥

గీ॥ వన్నె గంపెడు పిల్లల న్గన్న తండ్రి
 కడుపు శోక మెఱుంగని పుడుమి వేల్పు
 ఏ కొఱంతయు లేని యదృష్టశాలి
 సత్కిలాంబి రామానుజాచార్యుఁ డొకఁడె.

గీ॥ అయ్య రామానుజాచార్య యక్కటకట!
 యెగ్గు విజయనగరమున కెంతవచ్చె
 మంచి మర్యాద నడిచి బోధించు నిన్ను
 వంటి బ్రహ్మణ్యు డొక మా కంటఁ బడడు.

గీ॥ డెబ్బదాటేండ్లు బ్రతికినా పబ్బ యుభయ
 తారకంబుగ నీవలె గౌరవంబు
 గాచుకొన శక్య మెవనికి కలియుగమున
 సాధుచర్య! రామానుజాచార్య వర్య!

24. కీ॥ శే॥ వ్యాసుల జగన్నాథరావు

గీ॥ పవలు రేలు రాధాకృష్ణ -భజన గాంచి
గరిమ నవ విధ భక్తి మా-ర్గముల మించి
నాకమునకు వ్యాసుల జగ-న్నాథుఁ డరిగె
విజయనగర నివాసుఁ డు- ర్వీసురుండు.

మంజరి. నా స్తి వ్యాసుల జగ-న్నాథుని వెనుక
విజయనగరమున -విష్ణుభక్తుండు.

25. శ్రీ వల్లూరు సూర్యనారాయణరావు

సీ॥ కడగి రెంటాల వెంకట సుబ్బరావు ప్రా
పగది బియ్యే బియ్యలైతి వీవు
పార్వతమ్మను ధర్మపత్నితోడన్ గూడి
కొడుకుల న్నూతులఁ బడసినావు
బందరులో న్యాయవాదివై లక్షకు
మించు రూప్యముల గడించినావు
వ్యసనము లెవ్వియు నంటక స్వేచ్ఛతో
హాయిగా డెబ్బదేండ్ల లరినావు
కొనకుఁ గొవ్వూరిలో నెలకొంటి వీవు
సంస్కృతాంధ్రములకు బడి సల్పినావు
పౌరుష జ్ఞాన కీర్తుల బ్రతికినాడ
వార వల్లూరి సూర్యనారాయణుండ!

26. శ్రీ గంటి లక్ష్మన్న పంతులు

(ఆంధ్రపత్రిక 6-12-40)

శ్లో॥ న్యాయవాదాగ్రణీః సాధుగ్రామణీ ర్గంటి లక్ష్మణః
త్రిలింగ దేశే నాస్యైవ తాదృశః కోఽపి భాగ్యవాన్.

వస॥ జ్ఞానీ వదాన్యః స్మిత పూర్వ భాషీ
సనాతనా ఒచార రతః ప్రసిద్ధః
శ్రీగంటి వంశాంబుధి పూర్ణచంద్ర
స్ఫులక్షణ స్సర్వ జనోపకారీ.

గీ॥ ఈడున న్వాసి నీకు నీ-యింతి కలతి
హాయిగా మీరు కన్నవా-రలరర్చి దొల్త
నరిగె నీచెల్వ పండుము-తైదు పిదప
వేల్పునగరునకు న్గతు-వేసి తీవు.

గీ॥ మిగులఁ బొడవైన నమ్మేను-నగవు నోరు
నిండు చూపుల మేల్మి ప-సిరిడి మెఱుఁగు
గొప్ప తెల్వి తేటలు కల్గున -గోలుతనము
మెచ్చఁదగు వాఁడు మాఁగఁ టి-లచ్చనుఁడు.

కం॥ తబ్బిబ్బు లాడ నొప్పవు
డబ్బునకై పెలితి పడవు -డాబెఱుఁగవు నీ
వబ్బ లచ్చనుఁడా యే
మబ్బుఁగనని నిన్ను వంటి-మగవాఁ డేఁడీ.

సీ॥ ఏ వదాన్యోత్తము నిల్లాలు మిక్కిలి
పెట్టుపోతల పట్లఁ బేరు మించె
ఏ మహోదారుని సామే నలువదేండ్లు
ముతైదు క్రొత్తడి బొట్టునుంచె
ఏ మాన్య చరితు పెండ్లాను పల్కుల మగ
యాడు బిడ్డలఁ గని హాయి బెరిచె
ఏ పురుషాగ్రణి కై పట్టు చిలుకల
కొలికి చుండటిలోన గొప్ప గాంచె

మగఁడు కొడుకులు కూతులు- మనుమ లెల్ల
కూర్కిఁ గొలువగ నెన్నఁడే - కొదువ గొనక.
గంటి లక్ష్మన్న చెలువ ము- క్కంటి ముదిత
యందు పొందుగ డిందె నా-సుందరమ్మ,

27. శ్రీ దండెమురాజు భగవాన్లు పంతులు

ఉ॥ ధన్యులు నిన్నుఁ గన్న తలదండ్రులు, దండెము రాజు వంశమూ
ర్ధన్యుఁడ, వర్కభక్తుఁడ, పుదార చరిత్రుఁడ, వారువేల స
మ్మాన్య నియోగి భూసుర సమాజ విభుండపు, రాజమాన సౌ
జన్య పవిత్రమూర్తివి, రసజ్ఞుఁడ వోభగవాన్లు నీవొహో..

28. తత్తా శ్రీరంగనాయకులు

శ్లో॥ బ్రహ్మ పాదోద్భవ స్సాధుః తత్తా శ్రీరంగనాయకః
ఉన్నతోద్యోగ చతుర శ్చిరం జీయా ద్యధాసుఖమ్॥

కం॥ తొట్టల గాచిన నందుని
కుట్టని చరితామృతంబు- గొనకొని చెవులన్
జుట్టుచుఁ దనివి న్గొనఁడి
తత్తా వంశాంబునిధి సు-ధాకరుఁ డౌరా.

కం॥ చిటునగవునఁ బను లన్నియు
నుటిది న్జేయించుఁ గ్రింది యుద్యోగులచేఁ
దెలు వెఱిగిన యజమానుఁడు
గుటిగా శ్రీరంగనాయకులు నాయఁ డిదో.

కం॥ పరుషంబు లాడ నొల్లఁడు
సరసుండు న్నత్కుటుంబి- చదువరి సుగుణా
కరుఁ డీ తత్తాకుల భట
గురుండు శ్రీరంగనాయకులు నాయఁ డిదో.

కం॥ కనఁ బ్రభువుల విశ్వాసము
మనుచుండు న్సుంతయైన - మాట పడక వే
తన మభివృద్ధిగఁ బనిగై
కొని కను శ్రీరంగనాయఁ-కులునాయఁ డహ॥

కం॥ మఱి యేఁబడేండ్లు నీవే
కొఱంతయు న్లేక యెల్ల కోరిక లలరన్
గఱివేల్పు కరుణ మనుమా
గుఱుతుగ శ్రీరంగనాయఁ-కులు నాయండా॥

29. శ్రీ ముప్పన సోమరాజు

సీ॥ అడుగ లేదని చెప్ప -చాలస్య మొనరింపఁ
డౌదార్యమున కల-యంగరాజు
న్యాయముగా లక్ష-లార్జించి నిజకుల
కర్మ శూరులఁ బెంచు -ధర్మరాజు
సంగీత సాహిత్య -చతుర విద్వాంసుల
పాత్రైప్పుడు న్గోచ -భోజరాజు
ప్రతిపక్ష మత్త ద్వి-రద మద భేదన
శౌర్య ధైర్య ప్రళ-స్త పృథరాజు
దుండగీడులకు నైప్పు-దోసిరాజు
పేద పెన్నెల పులుఁగుల -నృపంచరాజు
బోజ ముప్పన వారిలో -రాజ రాజు
సోయగంబున వలరాజు -సోమరాజు.

30. శ్రీ అవసరాల జగన్నాథరావు పంతులు

గీ॥ అవసరాలాస్వవాయ దు-గ్ధాబ్ధి చంద్రు
డాడి తప్పని మేటి వి-ద్యారసికుఁడు

గొప్పయుద్యోగి దైవభక్తుడు నిగర్వి
న్యాయ వర్తనుఁ డీదగ-న్నాధరావు.

31. శ్రీ చుండూరు నారాయణరావు

సీ॥ ఎనలేని తన గొప్ప -తన మేడు నాల్గంత
రవుల గుమ్మటము రేబవలు పెంప
చల్లని చేతుల న్దల్లి పిల్ల న్వలెఁ
గాల్వల గోదారి కౌగిలింప
వేయి తీరుల కూర -గాయల నింపారు
కమ్మతోటలు చవు ల్లుగ్గుఱింప
తిని పెట్టఁగల మేటి -తెగువరి తగువరు
లిరుపేదలన్దని-యించిపంప

వన్నెవన్నెల సన్నని -వలువ లల్లు
సులువుగా బేరములు చేసి -కలిమినొల్లు
నెఱ చదువరులకుఁ బసిండి -విరజల్లు
పాడిపంటల పుట్టిల్లు -పాలకొల్లు!

శ్లో॥ చుండూరు నారాయణార్య -కవి గాయక బాంధవ
వదాన్య మూర్ధన్య మాన్య -త్వేన జీవ శరదాం శతమ్॥

గీ॥ ఆహూయ విజయఘంటా
కంకణ మత్యంత సమ్మదేనాదాః
కలిరపి కృతాయతేహా
చుండుర్నారాయణ త్వయా చిత్రిమ్॥

సీ॥ కోరు మిచ్చెద నంటి -వొర నీసరి యీవి
కాఁడు నాకెందున -గాన రాఁడు
నీచూపు చల్లన -నీమాట మెత్తన
నెమకిన న్నిచేతి -కెముక లేదు

ఎందఱనో తిర్చె - మెత్తిన కానుక
 నీ వొంటి నిడు సగ - కీడురాదు,
 నినుగాంచి పెంచిన - నీ తలిబంధుల
 స్వేల్పు ప్రోలున సెల-కొల్పినావు
 నెగడి తొడపుట్టువుల పర్వ - నిల్పినావు
 చాల చుండూరు వంగడ - మేలినావు
 పాలకొల్లున హాయిగా - వంద యేండ్లు
 బ్రతుకుచుండు నారాయణ - రావు నీవు॥

కం॥ ఎగ్గెన్నక యందఱకి
 న్లగ్గున నీపాలకొల్లున న్లడు తెంపున్
 దిగ్గున నీవి న్నేర్పిన
 జగ్గయ నునుమండవు నీకు - పాటి యిక్కడి॥

[28-1-34 వేదీన పాలకొల్లులో దాసుగారి విజయభంటాచార్యులు సమర్పణ నందర్పణ]

32. శ్రీ ఇనగంటి బుచ్చితమ్మయ్య

-1 స్వరజతి - కాంతోడి - చత్రన :-

ప॥ సానిదపమగసా! రిసనిపదనా! సమగరి! గదపమ! గనిపధరి ॥ పా॥
 సామిచెలి గనరా! కరుణ గొనరా! కుగువ ను! సు రిదుట!

తగదు సుమి॥

అ॥ పాధానిపాదమపదమగపదగారినిధమాగాపదరి
 కామించి యున్నది రమా పొలతు! క యినుగంటి బుచ్చితమ్మయ్య
 దొర॥

33. శ్రీ కరిడేహోల్ల శ్రీనివాసరావు

శ్లో॥ కర్దూల శ్రీనివాసేన ముద్రితా పక్షపత్రికా
 ప్రసిద్ధా సేతుకీతాది భూయో వాచనిద తారకమ్.

34. శ్రీ పాలంకి సూర్యనారాయణ

శ్లో॥ సర్వ సంపద్యుతః సాధ్వీ భర్తామృతకరః సుధీః
ద్వితోవదాన్యః పాలంకి సూర్యనారాయణో భిషక్.

35. విజయనగరము సబ్ కలెక్టర్ మెహర్

శ్లో॥ ముహూ రహరహ రిహ మెహర
మృహోన్నతం జనహితం దయా సహితమ్
పాలక బహూకృతం గుణ
మహితం పాయా దహో మహాదేవః.

36. బి. రాఘవేంద్రరాజు

గీ॥ వితరణంబున సంగీత విద్యయందు
రామభక్తిని భోగ సామ్రాజ్యములను
మిక్కిలి రసజ్ఞతన్ నిన్ను మించ నేర
డెవ్వడై నను బి. రాఘవేంద్ర రాజు

37. శ్రీ జుజ్జవరపు బ్రహ్మన్న

శ్లో॥ సమస్త విభవోపేతో విష్ణు భాగవతాగ్రణీః
దాతా భోక్తా జుజ్జనర్పు బ్రహ్మన్నః స్యా చ్చిరం సుఖమ్॥

38. విజయనగరం - శ్రీ పేర్ల సత్తెయ్యసెట్టి

గీ॥ ధర్మ మార్గము నప్పక - ధనము గూర్చి
అగ్రహారము లొనరించి - యఖిల సంప
దలను మించు పేర్ల సత్తెయ్యకు సాటి.
గౌర వైశ్యులయందునఁ - గాన రాధు.

39. గజపతి నగరము శ్రీ పొట్టా అచ్చయ్యసెట్టి

క॥ పెట్టె నేబ్బదల కన్నము
పుట్టెడు బలగమున సకల - భోగములకడన్
ముట్టెన్ వైశ్యుల లోపలఁ
బొట్టా యచ్చన్నచంటి పుడువలె డేచీ.

40. శ్రీ చిన్నారావు

గీ॥ అన్నవరపు సత్రమందు ధర్మము గాయ
ధర్మవరపు వేల్పు దాటులేయ
నీవె దగుదు పసిడి నెమ్మికి దలపోయ
చెలుల మేలు వ్రాయ జిన్నరాయ

41. నాయక ప్రశంస

ఆ॥ వె॥ కోడె రామమూర్తి - నొప్ప బలాధ్యుడు
రామదాసు నాయు - రణ చతురుడు
జనులఁ గాచు పైన - సన్యాసినాయుడు
హనుమ మల్లనాయు - డమితదాత.

42. వివిధవృత్తులు

గీ॥ ఘనులు సోమంచి భీమశం - కరుడు, కొమ్ము
రెడ్డి మూర్తియు, జాగరి - తిపురసుంద
రయ్య, బాదము పేంకట - రత్నగుప్త,
పైడ పేంకట చలపతి, - బనివిరెడ్డి.

43. శ్రీ సొలసా వెంకటరామయ్య

పిలిపించెన్ నన్ను వణి
క్కుల మణి సజ్జనవిధేయ గుణానిధి పాల్కోల్

సాలసా వెంకట రామయ

కలుముల చెలి మగని పెండ్లి కత లాలింపన్,

14. శ్రీ జూపూడి వెంకన్న

గీ॥ మేనరికము వావి-మిసమిస నూనూగు

ప్రాయము కులగుణ-వైభవములు

సుబ్బమాంబ మఱియు-జుప్పూడి వెంకన్న

యలరుచుండ్రు కొత్త-యూలుమగలు.

45. శ్రీ జూపూడి సుబ్బన్న

సీ॥ కన్యావరణ వేళ ఘన సదస్యము తఱి

ద్విజులకుం దగిన సత్కృతు లొనర్చి

ఐదు దినంబు లహర్దివముం బేద

సాదల కన్నవ-స్త్రము లొసరి

అబాల గోపాల మందఱానందము

దవుల నూరేగు నుత్సవము సల్పి

ప్రియ బంధు మిత్రులం బిన్న పెద్దల నెల్ల

నర్హముగా గడు నాదరించి

అగ్రజుడు పెండ్లికొడుకున కాకివీడు

నందు నెలకొన్న గౌరవైశ్య ప్రభుండు

శక్తికొలది ధర్మము కొనసాగ నిచ్చి

పేరు జుప్పూడి సుబ్బన్న జూరఁ గొనియె. 19 - 3 - 25.

VI విద్యోత్పత్త్యంసా స్తబకము

1. శ్రీ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శ్రీ ఆకొండి వ్యాసమూర్తి

గీ॥ ఆంధ్రమున భారతంబుల - నాచరించి
కీర్తి కైకొందు శ్రీపాద - కృష్ణమూర్తి
పండితాగ్రణి యాకొండి వ్యాసమూర్తి
వారి సాహస మేమనవచ్చు నార!-

2. తంగుటూరు శ్రీరాములు

గీ॥ ఆంగ్ల భాషను సుకవిత్వ పూచరించు
వ్యసనరహితుండు, సూన్య చాక్కు, వినుల
హృదయుండు, పరోపకారి, పాపదమనుండు
తంగుటూరి శ్రీరాము తెలియు ఘనుండు.

3. శ్రీ ఓరుగంటి రామారావు

చెండు॥ మా యోగుగంటి రామారావు తెలుగు
పెరుమాళ్ళ పాట యొప్పిద మలరించు.

4. శ్రీ బంకపల్లి బాలకృష్ణదాసు

ఆ॥పె॥ నీకు విజయవాడ - నెలపు నీ వేలుపు
స్వర్ణదుర్గ భాగవతుండ నీవు
నిన్నువంటి దాత నెమరిన న్నేడిటు
- బళిర బంకపల్లి బాలకృష్ణ॥

5. శ్రీ మద్ది రంగనాయకులు

ఉ॥ వాసిగ యత్నగానముల-భక్తిరసం బలరారఁ బెక్కులన్
జేసి యశంబుఁగన్న సర-సీదభ వాంఘ్రిజవర్చు సద్గుణ్

భాసితు రంగనాయకులు-దాసుని మద్దికులాభిచంద్రునిన్
శ్రీసుదతీమణివిభుఁడు-శ్రేయము లెప్పు డొసంగికావుతన్.

6. శ్రీ గోరు వీరభద్రదాను

గీ॥ నాదు శిష్యోపశిష్యుఁడై నా రచించు
హరికథల నెల్ల నేర్చి సభ్యాళి మెచ్చ
నాట పాట మాటలఁగడు నారితేరి
దొడ్డ పేర్గోరు వీరభద్రుండు కొనెడు॥

7. శ్రీ కొమ్మూరి బాలబ్రహ్మానందదాసు

శ్లో॥ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తేః కలాప్రపూర్ణ కవిసార్వభౌమస్య
శిష్యో మహామహోపాధ్యాయస్యానందనామకః జీయాత్.

గీ॥ ఇంపుగా శ్రీహరికథపిన్నింపఁ గలుగు
చలువుమై నాంధ్రకవనంబు చెప్పఁదగును
నతము కొమ్మూరు వంశాబ్ధి చంద్రుఁడలరు
వాసి బాలబ్రహ్మానంద దాసుఁ డితడు.

8. నాటి హరికథక శ్రేష్టులు

గీ॥ హరికథకుఁ గుప్పసామినాయుండు, నాది
భొట్ల నారాయణుండు, చేబ్రో లెఱకయ
వాజపేయ సుబ్బయ్యయు బాలకృష్ణ
దాసు నేమానివరహాళు తగిన వారు.

9. శ్రీ బుట్టా శేషగిరిరావు

కం॥ బుట్టగల వారి లోపల
బుట్టా శేషగిరిరావు - ముఖ్యుఁ డతఁడబుల్

జుట్టున దివి కేగంగఁ

గుట్టలకు న్గవుల కూతకోల యింకేదీ?

కం॥ పరువగు బుట్టా శేషగి

రిరావు తగు నాటక మొనరిచె బుధు లలరన్

మరి యేడి యిట్టి కవీ

శ్వరుండు సముచిత పదార్థ భావజుడిలన్.

గీ॥ తెలుఁగునాడునకు న్గొప్ప - దెచ్చినాఁడు

మంచి చదువరి యను పేరు - గాంచినాఁడు

విజయనగర ప్రభుల పేర్ని పెంచినాఁడు

సాటిగానని బుట్టా శేషగిరిరావు.

10. శ్రీ వావిళ్ళ వేంకటేశ్వరశాస్త్రి

శ్లో॥ వేంకటేశ్వర శాస్త్రిమ శ్రీరామస్వామి శాస్త్రిణః

వావిళ్ళ వంశక్షీరాద్ధి రాకాపూర్ణ సుధాకరః॥

శ్లో॥ వస్త్రేణ వపుషా నాచా విద్యయా వినయేనతే

కోపి నస్యాత్ సమోఽత్యంతం వేంకటేశ్వరశాస్త్రిణః

11. శ్రీ రుద్రాభట్ల రామశాస్త్రి

శ్లో॥ పండితగ్రామణీ రుద్రా

భట్టాగ్రణ కులాగ్రణీః

సహస్రదాస జీవీ శ్రీ

రామశాస్త్రి దివంగతః

గీ॥ అడుగ నిక్కమె మెత్తగా - నుడివినాఁడు

మంచియే తీసికొని హెచ్చరించినాఁడు

చట్లఁ దనుమించు చదువర్ల సలిపినాడు

బ్రతికినా డెనుబది యేండ్లు - రామశాస్త్రి.

12. శ్రీ దంటు సుబ్బావధాని

శ్లో॥ శ్రీ దంటు సుబ్బావధానీ వాగ్మీవైదికసత్తమః
కవి ర్వదాన్యః సర్వశ శ్చతుర్భాషావిశారదః.

గీ॥ వాసికెక్కిన చదువుల - పంటచేని
యుల్కు కుల్కుల తీయని - పల్కు తేని
ఎఱుఁగుఁ దెవులులకు న్నందు - లెన్నియేని
యే వెఱపు లేని దంటు సుబ్బావధాని.

శ్లో॥ వైదికాచార సంపన్నః! సర్వ విద్యాధురంధరః
స్వర్గస్థః సుబ్బావధానీ! దంటు వంశాబ్ధిచంద్రమాః

గీ॥ తెలుఁగునాడునకు న్వాసి - తెచ్చినాఁడు
మంచి చదువరి యను పేరు - గాంచినాఁడు
ఏబడవ యేటఁ బెంద్రోవ - కేగినాఁడు
మేవడి న్బాని దంటు సుబ్బావధాని.

13. శ్రీ వెదురుమూడి రామారావు

శ్లో॥ త్రైలింగ సంస్కృతాంగ్లేయ పార్శ్వ భాషా విశారదః
న్యాయవాదీ వెదుర్మూడి రామారావ్ వైష్ణవమోత్తమః

మంజరి॥ గొప్పగాఁ గొడుగులు - కూతు లింపలర
మనుమలు, మునిమనుమలు కొనసాఁగ
నిండు చదువరులు - నిన్ను గొండాడ
మాయమైనావ రామారావ యయ్యో!

14. నగర్కొయిల్ డాక్టరు

శ్లో॥ పియానో వాదనచణా
వీణావాద్య విచక్షణా!

ప్రాచీనాశ్వాసీన గాన
సమానేయంసరస్వతి॥

15. శ్రీ తిమ్మరాడ్వేంకట శివరావు

గీ॥ పేద విద్యార్థులకు బడి వేతనములు
శాశ్వతముగఁ బలుపుర కొసంగినాఁడు
సంస్కృతాంధ్రాంగ్ల భాషా విశారదుండు
తవరయా తిమ్మరాడ్వేంకట శివరావు.

16. శ్రీ వల్లూరి జగన్నాథరావు

గీ॥ వితత సంగీత సాహిత్య - చతురతయును
ఘనతపోవ్యోగ మఖిలసౌఖ్యములఁ గాంచి
ఆంధ్రశారీరకగ్రంథ - మాచరించె
నవ్యకీర్తి వల్లూర్ జగన్నాథరావు.

17. తిరువళ్ళూరు రాజాయిపాట

గీ॥ జలుగు రతనాలపేట పూజించులాట
కొంజపుల యూట అమ్మతెలు కొలను మోట
వలపు ముద్దులమూట పువ్విల్లువేట
హాయి నొడపోయి తేట రాజాయిపాట.

18. శ్రీ పంతుల లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రి ధ్వన్యాలోకము

శ్లో॥ తిలిజ్ఞ భాషయా ధ్వన్యాలోక మన్వవదీ దయమ్
పన్తులాన్వయ రాకేన్దు ర్లక్ష్మీనారాయణః కవిః॥

గీ॥ నాటు తెలుఁగున వేలుపు చూట గుట్టు
తెలుపఁజాలిన చదువరి కలుగు టరుడు;

ఈ నుదుల కూరుపరి పిన్నయైన గాని
పెద్దపని చేసి మిక్కిలి పేరుపొందు॥

19. శ్రీ కానుకు ర్తి లక్ష్మీనరసింగరావు పంతులు

సీ॥ తంత్రి వాయించు సుధారస మొల్క నెం

తేనిఁ బ్రసంగించుఁ జేనచిల్క

నలువారఁగా వ్రాయు నాల్గైదు భాషలఁ

బరుల కెల్ల పుడుపకృతులు చేయు

ఆగర్భశ్రీమంతుడై విరాజిల్లు స

త్సంగతికి న్నడు సంతసిల్లు

ఆత్మలాభము మాని యధిపుల సేవించు

మఱిమఱి రామనామము జపించు

విజయరామ మహారాజ గజపతీంద్రుఁ

గరముఁ బ్రోత్సహ మొనరించి గానపాఠ

శాల స్థాపింపఁజాలిన సకలరసిక

శేఖరుఁడు కానుకు ర్తి నర్సింగరావు.

సీ॥ చల్లని కుత్తుక న్నరసంబుగాఁ బాడు

నింపుగాఁ దంత్రి వాయింపఁ గలఁడు

హితమిత మృదుభాషి - యెవరికి న్లోంగఁ దా

గర్భశ్రీమంతుఁడు - గర్వికాఁడు

ఇంగ్లీషు హిందీ తెలుగుల జాణ శ్రీ

రామకోటి వ్రాయు - ధీమహితుఁడు

రమణీయమూ ర్తి పరద్రవ్య మెఱుంగఁడు

రసికుఁడు బంధుమిత్రపరవశుఁడు

కానుకు ర్తి వంశాబ్ధి రా కావిధుండు

చెల్లి పోయె లక్ష్మీనరసింగరావు

అటువదారేండ్లు బ్రతికి బుధాళి పొగడ

ఇచ్చకములాడ నొల్లదా బుచ్చిబాబు.

20. శ్రీ ఎనమండ నారాయణమూర్తి పంతులు

సీ॥ ఆంధ్రాంగ్ల భాషల సధిక పండిత్యము

మధుర ప్రబంధ నిర్మాణశక్తి

ముత్తియములవంటి పుత్రుల గూతుశ్శు

బలువురల గన్న యశావనధనమ్ము

హితమిత వాక్కులు హృదయశా వేష మ్ము

దారత్యము పరోపకారబుద్ధి

ప్రభువుల యెడల నపారవిశ్వాసము

మచ్చ సుమంతము లేని మంచినడత

వెలయ గానకవిత్వాభివృద్ధి చేయ

శ్రీ విజయరామ గజపతి భూవిభుల బురి

కొలిపి యెంతయుఁ గనిగాయకులకు గార

ము నెనమండ నారాయణమూర్తి కూర్పు.

21. శ్రీ కోడుగంటి రామదాసు పంతులు

మంజరి॥ రామ జోగారావు ప్రథమ పుత్రుండు

కోడుగంట్యస్వయ కువలయేశుండు

గొప్ప భారత్వాజ గోత్రోద్భవుండు

దైవభక్తుండు రామదాసనామండు

వైణికాగ్రణి హోయ బ్రతుకు మారేండ్లు.

22. శ్రీ పరుమర్తి ముజ్జనారాయణ శాస్త్రి

మంజరి॥ బందరుపురావాసి - పసుసుర్తి వంశ

బలధి చంద్రుండు కాశ్యపసగోత్రుండు

వెలనాటి వైదిక-విప్రుడు సూర్య
నారాయణుడు జన్మబ్రహ్మచారి.
యనఘుడు యజ్ఞ నారాయణశాస్త్రి
సర్వకళావేది - జగదుపకారి
శివభాగవతుడు వాసిగఁ బ్రచురించు
వరచిత్రకళ స్థిరప్రఖ్యాతి నలరు.

(7-8-39)

23. శ్రీ ముడుంబ నరసింహాచార్యులు

గీ॥ అఖిల లోకోపకారార్థమై రచించెఁ
గావ్యములఁ బెక్కులన్ మతగంధములను
కవిశిఖామణి వైష్ణవగ్రామణి నర
సింహుఁడు ముడుంబ వంశాబ్ధి శీతకరుఁడు.

24. శ్రీ కొంపెర్ల సుబ్బారాయ శాస్త్రి

గీ॥ సకల సిద్ధాంతముల బృహస్పతిసముండు,
సంస్కృతాంధ్ర భాషా విచక్షణుఁడు, రసిక
శేఖరుండు, వదాన్యుండు, శిష్టవైష్ణవ
నాయకుండు కొంపెర్ల సుబ్బారాయశాస్త్రి.

25. శ్రీ పరవస్తు రంగాచార్యులు శ్రీ బులుసు పాపయ్య శాస్త్రి

గీ॥ జగతిఁ బరవస్తు రంగయాచారి వంటి
బహుముఖప్రజ్ఞ గలిగిన పండితుండు
బులుసు పాపయ్యశాస్త్రినిఁ - బోలినట్టి
నిఖిలవేదార్థవక్త జన్మించఁబోఁడు.

26. తిరుపతి వెంకట కవులు

గీ॥ ఉభయభాషా కవులలో సమున్నతిఁ గని
సకల రాజసభల యందు జయముగాంచి

శతవధానంబు సల్పు పంపితులులేరు
భరిత తిరుపతి వేంకటేశ్వరులు దక్క

27. మహామ హూపాధ్యాయ-శ్రీ క్రొక్కొండ వెంకటరత్న శర్మ
తరువోజి|| అలరె మహామహాహూధ్యాయుఁ డౌచు నాంధ్రభాషా పండి
తావతంసుండు! సలలిత వాక్కుభాసార సంప్రీత సకల సజ్జన
సభాచయుఁడు క్రొక్కొండముల పయఃపాథోధి కువలయేశుండు
కోమలహృదయుఁ డికుటిలనర్తకుఁడు! కలుషదూరుండు
శంకరమతశాలి కవికుంజరుండు వేంకటరత్నశర్మ.

గీ|| సాంఖ్య శాస్త్రంబు చేతను సర్వశబ్ద
వితతి నోంకారమయము గావించినాడ
వే మహామహాహూధ్యాయ! నిబుధగేయ!
ప్రచురసత్కర్మ! క్రొక్కొండ! రత్నశర్మ

28. మహామ హూపాధ్యాయ శ్రీ తాతా సుబ్బారాయ శాస్త్రి

(షష్టిపూర్తి సమ్మాన సభ)

మంబరి|| తెలిగంబు నుడి తీరు - తెలిసి తెల్పుటకుఁ
దగువాఁడ వీవె తా - తా సుబ్బారాయ
హాయిగా నిత నెన్ని - దె బేండ్లు మనుము
పేరూరి యరవల - పెంపు నిలుపుము
నీ వంటి చదువరి - నేలయం దరుదు
పాఠులకన్నాక - *వహితోడునీడ!
దొరల మెప్పించు పం - యల మేటి వీవు
వేలుపునుడి బడి వెన్నెలగాయ
నెలనవ్వున స్టేప్పె - దే చదువైన
కన్నట్టెదవు పైకి - గలకుగాఁ గాని

* వహి = వృద్ధకము.

జాలిగుండెవు నీకు - సాటి యెవండు
చిన్నలకు న్నంది - సెబ లెటింగి
వెరవు మప్పుటకు నీ - వే యాటపట్టు
నాకన్న చిన్న వ - న్నానిన్ను బొగడి
నాటుమాటలు మాటి - నా నోట నూర
నాటసాటలమేటి - నగుచు దీవింతు.

29. శ్రీ ఆర్యసోమయాజుల పార్వతీశ్వరావధానులు

శ్లో॥ ఆర్యసోమయాజివంశ! భరవ్యాజగోత్రజాత!
పార్వతీశ్వరాభిధాన! యజుర్వేదవిద్యరేణ్య!

కం॥ నడువడి దిద్దు పనులఁ దగు
*మిడియల చదుపరులలోన మేటి, నుడువు త
ప్పడిదిగొ మావాడియ్యెడఁ
గడుఁ బొగడిటు గొనుట మాకుఁ గన్పండువుగా.

కం॥ తొలిమినుకులు దిన్నఁగఁ బం
తులు చెప్పినయట్లు పలికి దొడ్డచదువరుల్
సలిపిరి మే లిప్పటి వా
రలు నాలుక మెవపలేని వ్రాయసకాండ్రే.

30. వివిధ విద్యారంగ ప్రసిద్ధులు

సీ॥ గంతు సీతన నీల - కంఠావధాని ప్ర
ముఖులు నిరమశాస్త్రములకు ఘనులు
ముఖ్యులు జ్యోతిషం - బున దండిధట్ల రా
ముండును బిడపర్తి మూర్తిశాస్త్రి,
నాయకు ల్వైద్యము-నన్ మండలీక వెం
కన్న మంగయ్యనాయుడును మిగుల

న్యాయవేదాంతము-లందాదిభట్ల మూ
 ర్తియును గూరెళ్ళ సూరియు నధికులు
 వ్యాకరణమున నొరి బ్ర-హ్మణ్యశాస్త్రి
 పేరి వెంకటశాస్త్రియుం-బెద్దవారు
 పేర్కొనిరి స్మృతులన్నడి-వింటి రామ
 జోగిశాస్త్రియుఁ కిరపూరి-సోమయాజి.

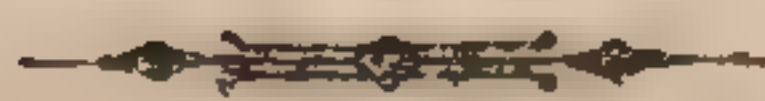
గీ॥ ఆంగ్లభాషఁ గిళంబి రా-మానుజుండు
 సంస్కృతము తాత సు-బాంధ-శాస్త్రి విజయ
 నగరమున నేర్పి బడులలో-నన్ గురువుల
 గురువులై గొప్ప ప్రఖ్యాతి-గొనుచునుండ్రు,

సీ॥ ఉద్యోగులై పండితోత్తము లగు వారు
 పంతుల శ్రీరామ-పండితుఁడు, జ
 యంతి రామయ్య, జం..బ్యాల గౌరీనాథ
 శాస్త్రి, హర్షాగభూషణుఁడు, గిద్దు
 రామమూర్తియును, గు-ర్జాడ యప్పారావు,
 వావిలాలా వాసుదేవశాస్త్రి,
 ఆత్మకూరి నృసింహ-యజ్ఞ, ధర్మవరపు
 కృష్ణమూచాచారీ. కూరెళ్ల సుబ్బ
 రాయగుప్తయు, దాసు శ్రీ-రామకవియు,
 మచ్చ పెంకటకవియును, -మండ సూరి.
 దేవగుప్త నన్యాసి, గా-దెల్లపురుష
 మణియును, జల్లేపల్లి మాను-మంతరావు.

సీ॥ సంస్కృతాంధ్రములం దసములు శ్రీ రామకృ
 ష్ణకవులు శతవధానకరులు శివ
 రామచిదంబరుల్ శ్రీ మండసాక పా
 ర్శ్వుఁడు మల్లాది యచ్యుతుఁడు పంతు

బ్రహ్మయ్య యాకొండి - వ్యాసమూర్తియుఁ దెలుం
గందు శ్రీ మంత్రప్రగడ భుజంగ
రావు, వడ్డాది సుబ్రహ్మణ్యుడు, పాన్లంటి,
చెట్టి, చిలకమర్తి సింహు, లాది
పూడి సోమనాథుడు, బేతపూడి సుభగ
వానుఁ డాచంట శర్మ, త్రిపాన తమన
రాయకవి, మామిడన్న భద్రమ్మ, బుట్ట
సూరమయును, గుండచ్చెమ్మ నారులందు.

సీ॥ న్యాయవాదులొన నాయకుల్ మారెళ్ళ
చలపతియున్ బుట్ట శంకరుండు
కూరెళ్ళ వెంకన్న గుండాల చంద్రుఁ డా
కెళ్ళ సూరయ బజ్జెళ్ళల్లి సూర్య
నారాయణుడు బయ్య నరసింహ చల్ల పే
రయ్యయు సోమంచి శ్యామలుండు
గంట సుబ్రహ్మణ్య లక్ష్మన్నలు పేరి నా
రాయణమూర్తి పురాణ వెంక
టప్పయ్య మండ సూర్యనారాయణుండు
ఓరుగంటి సుబ్రహ్మణ్య వల్లూరి సూరి
దాసు మాధవరావు దుర్వాసమూర్తి
చదలవాడ్లోపి మోచర్ల చంద్రరావు.

V దేశ ప్రశంసా స్తబకము

మ స దేశము మ న నీ మ

1. భరతమాత

గీ॥ సరిగ మాపని ధర్మము - బరిపి మమ్ము
గరుణ నేలుము భారతి - భరతమాత
భారతీయుల కెల్ల నీ - ప్రాపుదక్క
కలుగునా వేటు శరణ మో - కన్నతల్లి.

కం॥ సరిగ మని సరిసరిగ మా
పరిదానము* లుచుకొనెడు - స్వాతంత్ర్యముతో
దిరిగించు మమ్ముఁ గావ్వేం
దిర భారతి మేము భార - తీయులమమ్మా.

[మదరాసు సంగీతసభలో చదివినది]

2. భరతవర్ణము

(ద్వితీయ ప్రపంచ సంగ్రామా నంతరము)

సీ॥ ప్రతివ స్తువు న్నాల్లు - వంతలు భరిహొచ్చె
నంతటి దుర్దశ - యిప్పువచ్చె
సంగ్రామమునకునై - సకలదశము చెల్లె
భటునికరము పరం - పదమువెళ్ళె
వర్ణములకుఁ బర - స్పర కలహముమించె
బ్రాచీన మర్యాద - లంతరించె
కలుపు, వింతతెవుళ్ళు - పుట్టిమిటి కొనసాగె
బ్రజలకెల్ల న్నాస్వర్థ - పరతరేగ

* పరిదానము = వస్తు వివిమయము.

డంబ మేసారె, దుష్టభో - గంబు మీటె
ధర్మము నశించె, స్త్రీస్వతం - త్రతలభించె
ఆస్తికత యద్గువట్టె స-త్యమ్ము గిట్టె
కర్మభూమికి శని గూడె - జ్ఞానమూడె.

హరిణి॥ ప్రబల రిపుసంగ్రామాత్ యమా న్మహుర్విషమజ్వరా
దననసర వేషాలంకారాన్నిరుద్ధ వణిగనాత్
బహుకులమతాన్యోన్య ద్వేషాద్విదానాశితవై భవా
దవతు సపునర్జాజ్ఞికర్మావనిం విజయోన్నతః॥

గీతి॥ దుర్గమ దేశాన్లత్వా ౭ కుర్వన్ భవదాజ్ఞయా మహాయుద్ధమ్
భారత వర్ష భటా, స్తాం స్తోషయ, దత్త్వే ప్సితం బ్రిటిష్ రాజ॥

నీ॥ భారతవర్ష మ - హారాజపుత్రు లు
సుటుఁగోలు పడిరి నీ - కొరకుఁబోరి
కర్మావనీ భట - కాంతలు నీకయి
బహుఘోర వైభవ్య - పాత్రలైరి
పుణ్యభూమి న్దన - మున్ధాన్యములు నిన్ను
బట్టి బొత్తిగనిట్లు - వట్టిపోయె
ఆసేతు శీతన - గాంచిత ప్రజలెల్ల
నీ చెప్పుసేతల - నిరుగుచుందు

రింత విశ్వాసమున నిన్ను - నెప్పుగొల్చు
హిందుదేశ నివాసుల - కీ వభీష్ట
పదవులందిచ్చి వేగఁగా - పాడఁదగవు
కరము మే లెఱింగిన బ్రిటిష్ - దొరతనంబు

3. బ్రిటిష్ పరిపాలన

మాళవగోళ చతురస్ర

ప॥ బ్రిటిష్ పరిపాలనంబు వింతలు-

విన్నపెద్ద మర్యాద లేక పెంచుచుండె వంతలు

అ॥ కట! మారె మంచిపాంతలు-

కొఱగాని జాతివాని గోలు లపెంతలు

చ॥ ఏల చెప్పవలయు నేటి దుడుకులు

రచ్చ కెక్కు-చుందురు కన్ననాకొడుకులు

తాళగలవ దగినవారి మిడుకులు-

తలదాకనలసె సిగ్గువలన ముడుకులు ॥బి॥

4. తెనుఁగు సీమ

సీ॥ పాడిపంటల నెల్ల నాడుల న్నించిన

దనయుము మన మంచి తెనుఁగుసీమ

కలిమికి నలువనెచ్చెలి కున్ని-పట్టు ని

చ్చలు మన పుట్టిన తెలుఁగుసీమ

వేయేం డైదురులేక రాచులు మొదలు తేం

డ్లలరిన మన మేటి తెలుఁగుసీమ

తిక్కన పోతన్న తిమ్మన్న పెద్దన్న

వెలసిన మన గొప్ప తెలుఁగుసీమ

చెలఁగు నన్నియిమ్మల మన తెలుఁగుసీమ

చెలఁగు పెద్దయేలుల మన తెలుఁగుసీమ

తనరు పొడవుగుడుల మన తెనుఁగుసీమ

పొనరు వేల్పుకొండల మన తెనుఁగుసీమ.

తరువోజ:

నలు తెఱంగుల తెన్ను నలుపుగా నింట నంగక పల్కు జాణలు

తొలికమ్మ

వెలనాడు తెలగాణ్య వేనా డాబు వేలవారు న్నేల వేలుపు లందు

పెలుచఁగా పల్నాడు పెనుముర్తి-నాడు వింత కరణకమ్మ

వేపారులెల్ల

లలిఁ గోనసీమ యలరు తోట దిమిల లంకలలోన మెలంగు
ద్రావిడులు.

కం॥ మానిసు లనందగిన ప్రజ
లీనేల దైనుఁగువారలే, యేమనఁ దె
ల్లే *నేటెల్ల నుడులలో
గాన న్మాటలకొలంది గారవమబ్బున్.

మ॥ తెలుఁగు న్నన్నడ మప్పచెల్లె లటు లెంతే కై తలు న్నాతలున్
పలుకు ల్నడ్వడు లెల్ల వంటకములు న్బాటాటలు న్దొగ్గులున్
తలఁపు ల్పెయ్యులు నించుమించు వలకేల్దాచేయి చందంబుగా
వెలయు న్గాని విలాతియేలుబడికి న్వేరొటయే మేలగున్.
తెలుఁగుపలుకుచేను-వలనుగాఁ బెఱుగదు
వేల్పునుడువు కలుపుఁబెఱుకకున్న
తెలుఁగుసీమ కేల్బడిల వేఱు కాదేని
దెలుఁగువారి బ్రతుకు-తిన్నఁబడదు.

చ॥ తురితపు దొడపాట, కడు దుందుడు కెంగిలి నంగిమాట, యే
కురవలనైన నా స్తి సమకూర్చు కొనన్బడు పీకులాట, పై
దొర కెటులేని లంచమిడి దొంగిలు బల్లలపాటుపీట పొ
ర్పొరి వెలిపుచ్చు నా యజ్ఞవమోట సయించునె తెల్లుపేరిమిన్.

ఉ॥ ప్రేముడియొప్ప నొండొరుల పేరున కోరిచి తెల్లువార లెం
తే మరియాద నొక్కటయి తెన్గువిలాతికి వేఱె యేల్బడిన్
నేమముతో గడించుకొని నేర్పున నెగ్గెడు కల్మిబల్ములన్
వేమఱుఁ గల్గఁజేసి వడిఁబెంచు వెలుంగులతేడు నిచ్చలున్.

శా॥ వారున్వీరనఁబోక తెల్లనెడు నవ్వాచెల్ల నొండొర్మికన్
మేరన్మీఱక రచ్చలెక్కి తమసొమ్మే వేఱుగా నేల్బడిన్

* నేట = దృఢ మైనది, ఋజువైనది.

దాతే యుక్తైలమాడ్కిఁ జేసికొనఁ బంతంబూనిన న్దప్ప కా
సీరాముండు బిఱాన సాక్షుపడి లచ్చి న్నెచ్చి యిచ్చున్లుఁడి.

మ॥కో॥ పట్టుపట్టి తెనుంగువారలు బానిసీండ్లటు గాక యా
వట్టిపోకిరి పంబ తైర్వడవాండ్ల నమ్మక చేర్పుతో
నట్టులేనియు కెల్గుసీమల మోబ్బడి న్మన చేతిలోఁ
బెట్టుకొంటుకుఁ బూనుకొండము వేల్పు సాయముచేయుతన్.

5. త్రిలింగదేశ ప్రశంసా

శ్లో॥ త్రిలింగదేశభాషైవ పరమాక్షరవర్జితా
విస్పష్టా సర్వసులభా స్వతంత్రా సార్వతోకికా॥

శ్లో॥ త్రిలింగభాషైవాస్మాకం నాంధ్రభాషా కదాచన
వయం ప్రమాదతోహ్యంధ్రా ఇత్యాఖ్యాతా న సంశయః॥

శ్లో॥ వేదభాష్యా ద్రావిడా ల ప్యాంధ్రాస్తే మ్లేచ్ఛజాతయః
రామేశ్వరప్రాంతజనా స్తస్మాదాంధ్రాః కథం వయమ్॥

శ్లో॥ సమశీతోష్ణస్థిత్యా సంకలనధాన్యభోగసంపత్త్యా
విద్యావిజయవిఘాత్యా త్రిలింగదేశ శ్చకాస్తివిఖ్యాత్యా॥

శ్లో॥ తృణకాష్ఠజలసంస్పృహః సంతతవావనకులీన పరిశుద్ధః
శిష్టాచారనిబద్ధః త్రిలింగదేశః ప్రసిద్ధకవివృద్ధః॥

శ్లో॥ త్రిలింగదేశ వాస్తవ్యః స్వతంత్రః సూన్యతప్రతః
దానధర్మదయాపీఠః స్వతతోముఖపండితః॥

శ్లో॥ స్వాపజ్ఞాశృతకావ్యః స్వతం చనిష్కలుషజీవనః ఖ్యాతః
నిత్యదయాంతఃకరణః త్రిలింగదేశోద్భవః సురూపాధ్యః॥

శ్లో॥ శ్రీశైల కాలమాస్తి ద్రావిరామ త్రిలింగదేశోయం
భాషాత్ర సమాజసిద్ధా విభాత శశ్వదపి లోకమాతేవ॥

శ్లో॥ త్రిలింగభూరేవ భూమిః | త్రిలింగనరవవనా
త్రిలింగభాషైవభాషా నాత్ర కార్యావిచారణా॥

....

గీ॥ తెలుఁగు మాటాడువారలు - తెలుఁగువారు
కాని చెడుగులౌ నాంధ్రులు - కారు కనుక
ఆంధ్రరాష్ట్రము మాది మే-మాంధ్రుల మని
చెప్పుకొనరా దింక న్దెలు-సీమవారు॥ [ఆంధ్రపత్రిక 28-11-1941]

6. ఆంధ్రుల కర్తవ్యము

గీ॥ రెండునాల్కల తైర్వడదిండ్ల నమ్మ
వలదు తెలుఁగు మాటాడెడు వారమెల్ల
కడువడిన్ దెన్లుసీమ యేల్బడి మనకయి
నుంచుకొని యెనలేని పేర్గాంచవలయు.

అ॥పె॥ పూటకూళ్లు, చాడపాట, యెంగిలిమడి
మప్పి చెఱచినారు మన కరవలు
ఇంకమీఁదనైన నేమగ కీ మన
తెలుఁగుతల్లి పరువు నిలుపవలయు. [జనవాణి-తేది 1-9-1988]

7. ఎన్నందగు తెలుఁగువారు

గీ॥ భరతవర్షము శ్రేష్ఠ మీ-ధరణిమీద
ఆంధ్రదేశము గడులెస్స-యందులోన
మఱియు మేలు గోదావరీ-మండలంబు
నాణెము సలిపె వాయువు-రాణ మిట్లు.

గీ॥ తెలుఁగుదేశమునం బుట్టి-తెనుఁగు సహజ
ముఁగ బలుకు జగదుపకారు-ల గడియింతు

సరిగ నా యెఱిగినయంత--వఱకు గొప్ప
వారిచరిత మరయ మేలు-వచ్చు గనుక.

గీ॥ తెనుగుదేశమునందు నేః బెలుపకున్న
ప్రజలలోన నెందఱో గొప్పవారు కలరు
ఇప్పుడీ జనపదము ప్రత్యేకపాల
నాధికారము నందుట కర్హమయ్యె.

గీ॥ వర్ణధర్మము విడువని-బ్రాహ్మణులను
జూడఁగోరినఁ బోవలె-సుంకికిపుడు
కోవిదులు, చాతకా వైది-కులను గాంచ
వలసినప్పుడు కాకట-పట్టునకును:

౨

వివిధ నగర ప్రశంసలు

1. సికిందరాబాదు

శ్లో॥ యత్ర యత్ర యథా వాఞ్ఘం
తత్ర తగ్ర తథా సరః
మిదం గంధర్వపురీ
కింవా కింసర పట్టణమ్॥

సీ॥ చల్లగాలుల దిడ్డి-చదువు బండెలగొడ్డి
మేలిపెట్టునకు తేజేల గిడ్డి
పాడిపంటల కిక్క - పగజ తెదురుచుక్క
చదలకాపుల యింటి-సగము ముక్క
మిన్నముట్టిన పేరు-పెలలేని బాజారు
వెల్లదొరల దగ్గు - విడిదియూరు

* మంత్ర = శ్రీకృష్ణ మందలమగోని యొక అగ్రహారము.

వసతుల పై మెట్టు-వలసీమ తలకట్టు
మేటి తెగలకెల్ల-నాటపట్టు

జంట యేలుబడుల సందు-కంటివిందు
దాపురంబు మంచికిఁ జౌక-కాపురంబు
ఆలుమగల కూరిమితార్పు-పూలకూర్పు
చెల్లరె! సికిందరాబాదు-సిరులపాదు.

2. విజయనగరము

సీ॥ తఱుచుగ నల్లి తామరతంపరగఁ జివు
రించెడి విద్యల మించు నెద్ది
సమద గజేంద్రదాశ్వ సంపద నలరారి
విజయరామ విభూతిఁ బెంచు నెద్ది
సతతము రత్నకాం-చన సమృద్ధుల మీఱి
నెఱి నలకారేఖ-నించు నెద్ది
ఆనందపరవశం-బై జగన్నాథ వీ
క్షణమున నభివృద్ధి-గాంచు నెద్ది

కోటపేటలకున్ బూవుదోటలకును
నీటుబోటుల కతిచిత్ర నాటకముల
కాటపాటల కుద్యోగి కూటములకు
ఆటపట్టెద్ది శ్రీ విజయనగ రిద్ది॥

ఉపనిషద్విహారమందిరము

బంతి॥ పాడియాడుచు నెల్ల వారు పెంద్రోవ
మలఁగుటకై పెరుమాళ్ళకుఁగాని
చలివిండలకుఁ గాని సంతకుఁ గాని
యెల్ల వారికి బువ్వ నిడుటకుఁగాని

చొప్పరికిం గాని జోగికిం గాని
 తేవులుగొంట్లకుం గాని తిమినాళ్ల కేగు
 నతనికిం గాని పుర్తాండకుం గాని
 యిమ్ముల సమకూర్ప ని య్లుకావలయు
 తెలిసియుఁ దెలియుని దేదెలుకూడి
 యుబుసు పుచ్చకొనుట నినికిపట్టెల
 వ్రాఁతలు బొమ్మలు నాఁచుపుపనులు
 తాటోటులేగాని తగునారుకసరు
 తనతల్లిదండ్రుల న్దాఁబోల్చలేని
 ద్రాబ మిమ్ములజోలి తలఁపెట్టఁజనదు
 కూడుగుడ్డలు కుంటిగుడ్డల కిచ్చి
 విన్నలనెబ్బదల న్బింఁచఁ దివురక
 డాబుసలుపుచు నడ్డాడిడ్డి నుడులఁ
 జదువరివలెఁ దగ సాఁగెడు పెంకె
 కొంటెల కిటు కొల్కుకూటంబులిడుట
 పాముల కిరవులు పన్నులు కాదె
 పుట్టుకతోఁ దెల్వి పాడమెడు నోజ
 వేపితోఁక నిలుప నేరి తరంబు
 మిడియలు వల్లించి మిడిసినయంత
 నాలిముచ్చలకు మేల్పడత లెట్లబ్బు
 పనసల తలఁతిప్పు పరుషడికాదు
 కొలువుచావడియని కగాచ్చుఁడేపేరు
 పేరుపెంపుల మించి పెక్కిండ్లు మన్ను
 మాల్మి నంబెరుమాళ్ల ములపట్టి కావ
 నా మాటలకు మాఱు నాలు తెలుఁగున
 నెవరైన నిందున్న యెడఁ బల్క వలయు॥

మహారాజావారి కాలేజి

ఆ॥ వె॥ వేంకటాద్రి వలన-నంకురించిన బడి
పల్లవించె నరుణ-పర్వతమున
పూచికాచెఁ జంద్ర-భూషుచే, రామాను
జన్మచేతఁ గల్ప-శాఖ యయ్యె.

గీ॥ ఆంధ్ర గీర్వాణ హూణ భా-షాశి చేపు
బహులవిద్యార్థి నోముల-పంటకాపు
శ్రీమదానందగజపతి-చేతి ప్రాపు
విజయనగరము కాలేజి-వెల్లుచూపు.

భారతీ తీర్థ సభ

శ్లో॥ శ్రీ భారతీ తీర్థ సభా
దేవతా పరివన్నిభా
దిగంత సిద్ధ ప్రతిభా
పండితేతర దుర్లభా.

కం॥ ఒకఁడు త్రివిక్రమదేవుం
ఁకొకఁడు స్వయ చూడిశేషుఁ ఁకొకఁడు నృసింహుం
డిక నేమి చెప్పవలయున్
బ్రకటితముగ భారతీ స-భా విభవంబున్.

పుర ప్రముఖులు

శ్లో॥ అల్కనారాయణగజ పతిరాజాఽఽత్మజోత్తమ
మూర్ధాఽభిషిక్తో భూత్వాత్వం రాజ్యం శాధి చిరం ప్రభో.

శ్లో॥ చక్రవర్తి ప్రతినిధి రామకృష్ణాఖ్య దంపతీ
విద్వాంసౌ గుణసంపన్నౌ భూయాస్తాం చిరజీవినౌ.

శ్లో॥ త్రత్ర కలక్ష్మ విజయ నగరా స్థానపాలకః
అనంత నారాయణోయం జీయా దాచంద్రతారకమ్.

శ్లో॥ నృసింహాచారీ సంస్కృతః | పాతశాలాఽభిషః సుధీః
శ్రీమా నువారచరితః | శిష్యునః జీవ్యా ద్యథా సుఖమ్.

శ్లో॥ శేష సీతారామస్వామి | విరచా నుజమూర్తయః
రాజంతే విద్యాపూర్తయః | సన్నత స్థిరకీర్తయః

.....

సె ద్ద చె యి వు

సీ॥ పొట్టిబాతులు కరియ-పులు నిర్భయంబుగ
నెద్దాని మధ్యమం-టిదులాడు
ప్రతి భానువారమం-దతిమాత్రముగ జేని
చక్కటి నృశువుల-సంతగూడు
ఎద్దాని పడమర-కేగి చూచిన నిరు
వైపులఁ గల పురి-వన్నెవీడు
వలదెస నెయ్యది-వరిపొలముల కెల్ల
చూరిచా ముఱుగుడు-నీరుతోడు

పరఁగు నెద్దాని దరి రాచ-బండ్ల తెర్వు
స్థిరముగా నెద్ది కాపాడు-జేప పర్వ
కడచు నెద్దానికడ బయ-కాండ దగ్గు
వెలయ వెట్టును-కపు టిర్వు-పెద్దచెట్టు॥

...

అ య్య కో నే యి

సీ॥ కపురము రాసిన-కై వడి నెద్దాని
యొడ్డున గాలి చేయు నృచారు
పున్నమ నడిరేయి-వెన్నెల న్గాఁకర
ననసి నల్లెద్ది త-నర్చు సౌరు

పట్టురుమాలు న-ల్లట్టుల మొగ్గంచు
నలె వెల్లయిండ్లటఁ-జెలుపుమీఱు

ఎద్దాని తూర్పున-నేనుంగుగున్నల

మిన్నలై మించెడు-స్మృతబారు
అయ్యకోనేఱు ము తెపుం-దియ్యనీరు
అయ్యకోనేఱు జలిబిలి-యలలసారు
అయ్యకోనేఱు చేప స-య్యాటగోరు
అయ్యకోనేఱు లెక్కింప-నాఱునూఱు॥

....

3. కాకినాడ

గీ॥ ఓడ వర్తకమున కెల్ల నున్నిపట్టు
ఘనవదాన్యులౌ వైశ్యుల కాపురంబు
నాగరకతకుఁ బుట్టి ల్లనదల పాలి
కల్పవృక్షంబు నీడ యాకాకినాడ.

సీ॥ ఒకవైపు తన సంపదున్నతిఁ దెల్పుచు
రత్నాకరంబు పరంగుచుండ
తక్కిన దెసల గోదావరి కాల్యలు
సర్వ సస్యసమృద్ధి సలుపుచుండ
తనదు వైభవ మిరుకెట్టుల ధూమనౌ
కలు పొగబండి లోకమునఁజాట
నున్నని పెడలుపు తిన్నని వీధులు.
నిరత మారోగ్యము నెఱపుచుండ

శ్రీ నిరంతరమున్ విహరించు జాడ
సకల విద్వాంసులకుఁ గల్పశాఖ నీడ

అలరుచుండెను నిఖిలసౌఖ్యములతోడ
నాకపురికి సమానమై-కాకినాడ॥

4. రాజమహేంద్రవరము

సీ॥ పరమసావనులు నీ ప్రజలౌను రసంగ సుం
దరతరాఖండగౌతమియె సాక్షి
నీ వాలవాలము-డై వభక్తి కనంగ,
శ్రీరామ నవమీ ప్రసిద్ధి సాక్షి
నీ నరు లేశాభిమాను లనుటకు వం
దేమాతరం బను తెంపె సాక్షి
దిక్కుమాలిన వారి దిక్కు-నీ వనుటకు
నార్తులఁ బెంచు గృహాభిసాక్షి
ఎల్ల చదువుల కీవె పుట్టిల్లనంగ
నఖిలదేశీయ విద్యాలఁకుంబె సాక్షి
పుడమి లోపల నిన్బలు పురము గలదె
ఎన్నఁదరమ నిన్ రాజమహేంద్రవరము॥

సీ॥ నగునోతి నాలుగు తెగల ముగలు మగ
నాండు బిడ్డలు మాట లల్లువారు,
చదువరి మొనకాండు సాటిగానని యివి
కాండు, పెన్నెఁడుని గడుసుదొరలు,
తార్మాలు సల్పని తగవరు త్నేర్చిన
పనుపరు త్తీర్పరు ల్పాటకాండు,
తడిపొడి తెర్వుల స్నడచు తేపలు బొడ్లు,
కాపుర మలరింపఁగల వసతులు,
మేటియైపులఁ దొలగించు నేటియొడ్డు,
తిరుగఁ బెండ్లాడు పడుచుల కిరవుపట్టు

నేలయందెల్ల వీడుల మేలుతరము
హెచ్చు నికరము రాజమహేంద్రవరము॥

5. శ్రీకాకుళము

గీ॥ తనరు నాగావళి నదీ-తటమున నెది
అరసవల్లి సూర్యునికడ-నలరు నెద్ది
పాడిపంటల కెయ్యది-పట్టుకొమ్మ
ఆకర మది దాతలకు శ్రీ-కాకుళంబు॥

6. బందరు

గీ॥ అధిక భూసురసంఖ్య వి-ద్యారసికత
తమలపాకు పొగాకు వా-ర్తాకములును
తీయమామిడి మిగుల వి-స్తీర్ణగృహము
బందరం దటుమల్లె మ-తెందులేదు॥

గీ॥ మచ్చరము లేక బహుమతు-లిచ్చు చోట
నెల్ల విద్వేల సారము-నలుగు పట్ల
తెలుగుదేశంబె జగతిలో-పలను లెస్స
బందరే యాంధ్రజనపద-మందు మేలు॥

7. నందిగామ

సీ॥ నీ జను ల్మిక్కిలి నిర్మలు లనుటకు
నీ దరి మునియేటి నీరె సాక్షి
ఆ స్తికు ల్ని ప్రజలనుటకు నీయందు
జరుగు ముక్కోటి యుత్సవమె సాక్షి
నీ కీర్త్యరుండు సన్నిహితుఁ డనుటకు నీ
యందలి దేవాలయంబె సాక్షి

గానకవిత్వాభిమాని వీ వన నీ మా
రికథా పరీక్షా సభ కద సాక్షి

అవిరళప్రేమ విహితార్థ యవనధామ!
శ్రిత బుధస్తోమ! భువన ప్రసిద్ధనామ!
అఖిల గ్రామలలామ! నగాభిరామ!
సుందర రసాల వనసీమ! నందిగామ॥

శ్లో॥ ధిగ్ధి గాత్రమ్మచానన్యాన్
నా స్తికాన్, స్వ స్తిరస్తువః
హరేః కథాతిరసికా
నందిగ్రామ నివాసివః.

8. విశాఖపట్టణము

గీ॥ నీలగిరి మించు నెటఁజల్వ-వాలతేరు
రెండు రాజసంస్థానంబు-లుండు నెచట
ఎల్ల పొగయోడల న్నావ-నెద్ది రేవు
స్వర్గతుల్యంబు వై శాఖ-పట్టణంబు॥

9. గుంటూరు

గీ॥ ఆయురారోగ్యములతోడ...సఖిలజనులు
సకలసౌఖ్యంబుల వృన్ద-బాలు తావు
సుస్వరంబుగ మాటాడు-చోటు నిశ్చ
యముగ గుంటూరుకన్న నె-దైన లేదు॥

10. పీఠికాపురము

గీ॥ కుక్కు-తేశ్వ మాధవు-లో-రెక్క లిడఁగ
నెచ్చటన్ రావుదొర లభివృద్ధి గల్గెడు

తెలుపుఁ జన్నిపూఁదేనె జనులయెదనెట
కల్మికాపురమా పీఠికాపురంబు॥

[సంస్కృత పాఠసీకాంగ్లేయాంధ్ర చతుర్భాషాసీసము]

సీ॥ భాజణే కుక్కుటేశ్వర మాధవాలయా
భ్యాం నభశ్చుంబి సా-ధాంతరేణ
హాసిల్లామీషజ-హాతాబ్జమూనబి
హివస్తుసాఫీర్జి-హీరసాల
రావు సూర్యారాద్ది-రాజా బహదుర్ది
చారిటబిల్లూల్ ప్లే-జంట్పురెవి
చదువుల పుట్టిల్లు-చల్లగాలి న్నెద
జల్లుఁ బొగడ్త లి-వెల్లఁజెల్లు

మేటి పంటలఁకుంకి క-ల్మి మెడలంకి
బెస్తుటా ని న్నొదావరీ-యీస్తిసీజె
మర్జపీర్వజవాల్జవాల-మిర్జనాన
పీఠికాపుర మ స్తి త్రి-విష్టప మివ.

(19-5-1931)

11. సింహాచలము

సీ॥ నిర్ఘర మదధార నిగుడఁ బైపట్టుక
త్తళము వలె న్నేఘ మలముకొనఁగ
పుత్తడి గోపురంబులతోడి దేవళం
బులు పైఁడిహాదాల చెలువుచూప
చెందిరము న్నూయు చందమునన్ గైరి
కాదిధాతువులు చెన్నారుచుండ
అమరవర బ్రాహ్మణార్చక తైర్ధిక
వినుత నృహర్యుపవిష్ట మగుచు

జానుగానుండు ఫలవృక్షసంకులంబు
 లలిత బహువిధ భగమ్మగ కలకలంబు
 పూర్వవేలా సమాప సముజ్జ్వలంబు
 అఖిలపురుషార్థకలిత సింహచలంబు.

12. తుని

సీ॥ జనవందితో తమ క్షణియప్రభు పరి
 పాలనంబునఁ గీర్తి ప్రబలుచుండ
 ప్రథిత గోదావరీ వై శాఖమండలం
 బుల మొదలు తుదయై యలరుచుండ
 ఎడమవై పునఁ గొండకుడితట్టు మున్నేరు
 తన సంపద న్గావఁ దనరుచుండ
 బహుసమృద్ధిగఁ బాడిపంటల న్బొంపారఁ
 జేయు తాండవనది న్జలగుచుండ

బహుళ ధనధాన్య సకల సంపదలకు గని
 నలువ సృష్టి నెల్లను నెన్నఁదగిన పని
 మనసు కింపై నపండ్లకు నందనవని
 చెలువుగా వినికని తీరవలయును దుని.

(10-11-88)

13. పార్వతీపురము

సీ॥ ఏనాదము*నకు మూఁడఁ గానుడల దప్పు
 వేలుపునగరుతోఁ గాలుదుప్పు
 పొలములు మివుల నిర్మలకుల నొప్పారు
 కారుదిక్కుల సంపకపు కొటారు

* ఏనాదము = సముద్రతీరము.

పలురకంబుల నాటుపలుకులఁ దులకించుఁ

బాడిపంటల బరాబరిక మించు

ననయును వాసికెక్కిన చదువుల బుట్టి

గుంపముక్కంటి పెన్నూర్ని పట్టి

దాపురం బీవి కీ పార్వతీపురమ్ము

మూపురము మంచి కీ పార్వతీపురమ్ము

గోపురము తెల్వి కీ పార్వతీపురమ్ము

కాపురము కల్పి కీ పార్వతీపురమ్ము.

14. పాలకొండ

ఆ॥ వె॥ ఘోర కాననమునఁ - గుటిల పర్వతపంక్తి

నొక్కప్రక్క నది మఱొక్కవైపు

తనరు నడవినరుల తథ్యవాక్యంబులఁ

జారనాగరకతఁ బాలకొండ.

15. ఏలూరు

గీ॥ శృష్ట గోదావరియును జెఱియొక వైపు

కాల్వల నభయకరముల కరణిఁ జాపి

జీవనంబిడ నభివృద్ధి చెందుచున్న

నగర మేలూ రది ధనధాన్యములకు గది.

కం॥ ఆల న్బాల నేలనిఁ

కే లావునక్త న నేల - నెల్ల వేడుక నీ

యేలూరు సాటిరాఁగల

దేలూరే శ్రీలశాల - నేలలవాడన్.

16. తణుకు

సీ॥ ఈసున నిడ నీకుఁ - గాసెన నొకగవ్వ
 కలుములచెలువ నీ - కన్నయవ్వ
 ఈవికి సనుబోలు - టెట్టు వేలుపుతువ్వ
 పుట్టెన్న డెరుగవు - రట్టురవ్వ
 కుడిపెదు పేదకుఁ గడుపుచువ్వ బువ్వ
 విన్నంటిమోగునీ - పేరుమువ్వ
 పెంకెవారలకు నీ - వే పేదయ్య నీ
 వైపుల నెదురగుఁ - బాలగువ్వ
 అన్ని తెవులు నీచూట - యన్నవణుకు
 నీయెడం బాడిపంటలు నిండితొణుకు
 చెలఁగి నీలోన నెరజాణ - పలుకుచెణుకు
 వీడులందున నెద్ది నీ - యీడు తణుకు.

17. సింగరేణి

ఆ.వె॥ మిగుల నేల క్రిందమీఁదల లరయఁజాలు
 నాణెకాండ్రు సింగరేణివారు
 వెడఁగు మాటకారి వీరలన్ మెప్పింపఁ
 గలఁడె వేల్పుతోడుఁ గానకున్న

18. పెద్దాపురము

సీ॥ మన్నెముదిన్నులు - మంచిబెల్లము పట్టు
 పంచెలు చొకగాఁ - గట్టఁబెట్టు
 సత్తరపులఁ బెంప - బలిపెంకుఁ స్నింపఁ
 బడిగుడు ల్పన్నింపఁ బట్టునట్టు

నలువగు మగవాండ్రు-నాడెమా నిల్లాండ్రు
 నన్ని తెగలలోన-నంటగట్టు
 కోటల యిరువులఁ-గొమ్ముల వాడల
 మేడల గోడల-న్నిన్నముట్టు :

ఆపు నలినీపురమ్ము పెద్దాపురమ్ము
 చూపు గోమూపురమ్ము పెద్దాపురమ్ము
 కాపరుల దాపురమ్ము పెద్దాపురమ్ము
 కోపలరు కాపురమ్ము పెద్దాపురమ్ము॥

19. పాలకొల్లు

సీ॥ కాల్యలన్ జల్లనికరములుఁ జాచి గా
 తమి నీ జనచయ ప్రదాన మొసఁగు
 నీ యందె నెలకొని నిన్న పోషించు నీ
 శ్వరుఁ డని గొప్ప గోపురము చాటు
 మిన్నంటు తలలెత్తి యన్నార్థుల న్గుంపు
 కూడి నీ కొబ్బరుల్ కోరి పిల్చు
 సిరియు సంపదయు రసికత నీ సొమ్మని
 నీ దివ్యభవనముల్ నెగడుచుండు

బహుళ వాణిజ్యముల కీలు-పాలకోలు
 ఫలరసంబుల చవిదేలు-పాలకోలు
 పండితుల నెల్ల దయనేలు-పాలకోలు
 స్వర్గపురి కెన రాజాలు-పాలకోలు.

20. మూలపేట

సీ॥ పవలుమాపు-స్తదు-వరుల *కిర్పట్టువు
 పంపించె మేటులు వడ్డించు-కూటిచేట

* కిర్పట్టువు = ద్విజుడు (బ్రాహ్మణుడు)

నిగ్గుసరిగె నూలు - మగ్గుము లల్లుచుఁ
 గొచుముట్టని నేత - కాండ్రకోట
 * ఏనాడమున కేగి - * రెండువలన్గొని యాడు
 బలిదవారలు సల్పు - సరిగెవేట
 మఱునూ టనక తమ - మగిలఁ గొల్పెడి మంచి
 క్రొత్తడు లలరెడు - గొప్పబాట
 పోటుపాటుల జట్టుప్పు - టేటియూట
 దొడ్డ టంకాయ సరుగుడు - దోటపాట
 నివ్వలులు కడలినులుక - నవ్వులాట
 గాలి ముద్దులమూట యీ - మూలపేట.

21. గొల్లలమామిడాడ

- గీ॥ ఎన్న గొల్లలమామిడా - డ స్నలకొను
 గొప్ప భూమంచికెడ్డల - స్తోక్కెకొలది
 మిగుల నేటేట జాతర - ల్లిగిలి యిడుచు
 నెపుడు నారాయణులు ముప్పు రేలుచుండు.
 గీ॥ దేవతా గో మహీసుర - దివ్యభక్తి
 సాధుల నేదల న్నాచు - సత్ప్రసక్తి
 ఇండ్ల నాముదపు నివ్వె - లిడెడు రక్తి
 కృతయుగము నిల్పు భూమంచి - రెడ్లశక్తి.

22. ఎలమంచిలి

- ఉ॥ కొంచెము గొప్పదేసికొని - కొల్పిన వీడుల నించుమించుగా
 మించిన పాడిసంట లెలమి న్ననిపాటలఁ బేరుపెంపుల
 న్నాగచిన పిన్న పెద్దలు గొ - న్నగు కొరబ్బకోర్కె తెంతయు
 బంచి గడించి పెంచు నెల-మంచిలి మించి దలంచి యెంచెదన్.

* ఏనాడము = సముద్రతీరము : ఎడవల = ఉకరకము పద.

23. నెల్లూరు

నీ॥ పెన్న నీట న్మన్ని - వన్నెవాసులఁ గన్న
 పిన్న పెద్దలఁ బెంచి - పెంపుమీఱు
 చేతికందిన మంచి - నూతనీతుల నెట్టి
 తెవుతుల న్దవులక తెమ్మదేఱు
 ప్రానుదువులఁ దెల్లు-పల్కుల మేల్కొల్పు
 తీయని దర్వుల-నెల్లవాఱు
 పేదసాదల నెఱ-వాదిమిన్నలఁ గూర్మిఁ
 బ్రోచిన రెడ్ల కాపురము గోరు
 వీడులం దెల్లెడ న్గాంచు-వెడదపేరు
 పొగడఁదగు వేల్పుతోడ నె-ప్పుడలరారు
 అన్ని చదువుల నిగుల-నారితీరు
 మిగుల నెల్లూరు జేజేల-నగరుగేరు॥

24. బొబ్బిలి

మంజరి॥ లాఠి పొతుళ్ళ ప-ట్లనెబ్బబ్బలి రొద
 కలిమికి మేల్మిబం-గరుగుబ్బలి తుద
 ప్రేతల వెన్నుఁ డూ-పిన ప్రబ్బలి పొద
 రంగరావుల కాపు-రము బొబ్బిలి కద.

25. ఉప్పాడ

నీ॥ పట్టుకోకలు కడలిమీ-ల్పుపుజాడ
 చెలఁగు నేయడఁ జల్లని-చెట్లనీడ
 కలిమి యీవుల దేవాంగు-లలరుమేడ
 నెగడు నుప్పాడ మిక్కిలి-నీటుతోడ॥

26. క్రొత్తపేట

గీ॥ క్రొత్తపేట సారవమ్మ జ - గత్తునందు
శ్రీ హరికథాభివర్ణనీ - శ్రేష్ఠ మగుట
ఉత్తములు క్రొత్తపేటవా - రుర్విలోన
హరికథామృత పానతత్పరులు గాన.

27. డాకివీడు

గీ॥ అఖిల విద్యల నాటాడు - డాకివీడు
ఆర్యయవనానుల సయిదో - డాకివీడు
నాకసంపదల న్నూడు - డాకివీడు
అద్దిర తనకుఁదానె యీ - డాకివీడు.

28. చెన్నపట్టణము

శ్లో॥ సమసితోష్ణస్థిత్యా
నిర్వాహిత సమధి కారస్సంగత్యా
అప్యతి ధనసంపత్త్యా
చెన్నపురీ రాజతే త్రిదివ భూత్యా॥

కం॥ కనుతెప్ప మూయనేరరు
మినుచక్కి న్గాని నేల-మీదఁ దిరుగలే
రనయము వేలుపు లీ చె
న్ననగరున నలరెడు మీ కె-న యగుదురొక్కొక్క॥

సీ॥ లీలమై హీజెక్క-తెన్న గచన్నరక్క
పన్నరి పాలించు-భవ్యపురము
రసికాగ్రగణ్యులు-రాజులు వర్తకు
శ్రేణి యుద్యోగులు-మెలఁగునగరు

సకల విద్యాపాఠ-శాలలు సర్వాధి
 కారస్థలంబులు-స్థానిలుప్రభులు
 అన్ని మతములవా-రన్యోన్య మైతితో
 గలసిమెలసి హాయి-గాంచువీడు
 అతివిశాలము సతత సౌ-ఖ్యాకరంబు
 వార్ధి తీర రమ్య మఖిల-వస్తుయుతము
 పలుకుఁ దెలుఁ గెక్కువుగఁ జెన్నపత్తనంబు
 భరతవర్షపు భాగ్యజేవత మగుటము.

29. నీలగిరి.

సీ॥ వేసవి యెండైనఁ బ్రియమగుచుండు ని
 ల్లాలి చూపుల పొలయల్క-మాడ్కి
 హితమయ్యెడు సకాల హిమసాతమయ్యు వి
 వాహ మందలి యుపవాసమట్లు
 పరుషప్రకృతి యయ్యు బహుఫలదం బగు
 ననవరతంబు పి-త్రాజ్ఞకరణి
 అభ్యున్నతం బయ్యు నతిసులభం బగు
 సాధులన్ భగవత్ప్రసాదమువలె
 చెమటపట్టనితావు, సౌఖ్యములప్రభు
 అలసటలగొట్టు, దొరలకు నాటపట్టు
 క్రూరజంతుల వేర్వీత్తు, తోడినత్తు
 కనుక నీ నీలగిరియె స్వర్గంబు తునుక॥

సీ॥ మూడువంతులు మిన్నముట్టితి మంచు మ
 బ్బుల నెగదన్న క-ప్పురపుచెట్లు.
 మా యన్నిరకములు-మఱి యెట న్లేవని
 వేడ్కఁబూచిన వింత-వింతపూలు

శ్రమకరంబయ్య నూ-ర్థవైయె స్వర్గము
 గొనునను నెక్కు-దు-నునుపుత్రోవ
 పున్నమి వెన్నెల-కన్న నింపయి తుద
 మొదలు జూపని నడు-ప్రొద్దుమొండ

గీ॥ మలయును బాగవెల్పు కల-బముల గయులు
 తెఱపి మఱపించి తేబవ-ల్లరియు వాన
 పంక మెఱుంగని పంటలం బండు నేల
 వేసవిన్ నీలగిరివాసమే సుఖంబు.

80. బెంగుళూరు

నీ॥ అలరుతేనియ లూరు, లీల జగ్గి మీరు
 విన్నగ గజవుదీరు, బెంగుళూరు
 చిఱుతమబ్బుల కాదు, చెమటరాని పిఠారు
 వేమక లింపారు బెంగుళూరు
 చెఱకు తీయని నీరు చేలసచ్చనిబారు
 వేల్పునగరుఁగేరు బెంగుళూరు
 ఆవుల పాలేరు తావుల వేమారు
 బిలువఁదగిన కేరు బెంగుళూరు

వింత నగనాశెముల నారు బెంగుళూరు
 కను వెచ్చుకును మంచితే క్షృంగుళూరు
 వెల్లదొరలను రాగోరు బెంగుళూరు
 వే నుడువులేల బంగారు బెంగుళూరు.

31. మైసూరు

శ్లో॥ వార్తానో నాగవల్లిచా నానాజననైభవం
 స్త్రీ పాశళాలా గోజాతిః మైసూరిన నమత్రచిత్ ।

దండకం॥ జయ జయ జగతి శీతానిలోద్భూత రంగ త్తరంగావళీ
 రమ్య కాసారకేళీ చరన్మత్త శుండాల శుండోద్ధి తాంభః
 కణాస్వాదనోత్పల్ల సూనాంచి తారామవల్లీనికుంజా;
 టులాయాసుర క్రూరసమ్మర్ద నాంఘ్రిద్వయస్ఫార
 దుర్గాలయాలంకృతా శేషభూమిధర భ్రాజతాగ్నేయభాగా;
 ముహూర్బల సూర్యాంశుదీప్తాయుధస్తోమవేషా
 లసత్సైనికాజ్ఞానుకూల ప్రచండప్లుతప్రాపిత స్వేద
 పూర్ణాభిషిక్తాంగ విభ్రాజమానాశ్వరింఖా
 సముద్భూతధూళీ పరివ్యాప్త దిబ్బుండలా;
 లోహాయంత్రోజ్జితస్కాదునీక ప్రపూర్ణస్ఫురత్కుంభ
 భారోచ్ఛలన్మధ్య వక్షోజవేణీ నితంబాంచితాంభోరుహక్షీ
 కటాక్షేషు మూర్ఛద్భవప్రాప్త వాతాయన
 ప్రోన్నతస్థితసౌధాగ్ర సంభాసురా;
 పాతశాలా గతానేక బాలానుణీవార సల్లాప
 మంజు ప్రతిధ్వాననత్కూజ దుత్కంఠశాలీ శుకీయుక్త
 నానావిధాలోల భూమిజ పంక్తి కనన్మార్గ
 పార్శ్వోరువీధీ మనోజ్ఞా రమావిష్ణు దాంపత్యశోభాయమాన
 త్తమాసాల చూడామణీ శ్రీమహా చామరాజేంద్ర
 వాణీ విలాసాధి వాసప్రియా;
 సర్వకర్ణాటదేశోత్తమాంగీకృతా
 రాజధానీ మహీశూర నామ్ని

౩౨. పుదుక్కోట

గీతి॥ భూలోక నాకవాటః

శ్యాత వర్ణ్య పరాస్త జనకూటః

స్యాతవగండ భూపటః

పురీకికోరోఽచకాస్త పుదుక్కోటః

33. రవణ సముద్రము

శ్లో॥ రవణసముద్ర గ్రామ
స్సహ్యాది సముత్థిత సరిదభిరామః
పావన విప్రస్తామ
స్సమస్త సంపూర్ణ వైభవోద్దామః

శ్లో॥ ఉత్తర పశ్చిమ దక్షిణ
దిశాసు సాంద్రాది సన్నిరుద్ధాపి
రవణసముద్ర గ్రామః
సమశీతోష్ణః కరోతి జనసౌఖ్యం.

శ్లో॥ రాజ్యాంగ నీలకంఠాది
వదాన్య బ్రాహ్మణోత్తమైః
సదా విభాతి రవణ
సముద్రగ్రామ తల్లజః

శ్లో॥ దూరస్థా విప్రవీణితో
మేచ్ఛాంచ జనవాటికా
సమీచీనతయా ధూమ
శకటార్ధ్య విరాజితా.

(16 - 8 - 38)

34. బళ్లారి

గీ॥ తెలుఁగు కన్నడఁగుల నెన్ది తెలుపు సంధి
పెండ్లి కూతు సొమ్మెటఁ దైఁడి వీసెల కొల
లేదు పూలు ముడుచి మత్తెను పెచట
అలరు బళ్లారి సరసుల కదియె దారి.

VI సంగీత సాహిత్య ప్రబంధము

1. సంగీత ప్రకృతి

సీసమాకృతి

చంద్రాక్షరీ గూడ-సంగీతకోవిదు
 నకుఁ బుట్టు నానందనము కలుగదా,
 విభంసుఁ డెంతయున్-విధిగ నృత్యముచేయ
 వలయు నతఁడె దాన-పాత్రమగును,
 సిరిఁగోరు నాతని-చెంగట మ్రోగించఁ
 బడెడు వీణియ యజ్ఞ-వాటమందు,
 వాగ్గేకారులౌ-బ్రాహ్మణక్షత్రియ
 వైణికు ల్లప్పక-పాడవలయుఁ
 దమ రచిన సత్క-థలని శ్రుతులును; ద
 ణకర్ణమునఁ బుత్ర-శిష్యహితము
 వలచి సస్వరం-బుల నుపదేశింప
 యు నాచార్యుఁ, డ-పస్వరమగు
 నాశీర్వచోఽత-లశనిపాతంబు, లం
 గుందు స్వరపద్ధ-తు లగుపర్చు
 నతఁడె వేదాచార్యుఁ డనఁబడు, స్వరవై ప
 రీత్యచేఁ జెడున్-వృత్తు పగిది
 ననుచు వేదాచార్యు; స్వాధీనమగును సం
 గీతవేళు ము-క్తి యని స్మృతులు;
 అన్నవస్త్రములుఁ మౌళి కుపాధ్యాయు
 లకు నోముల్-సరిగనిచ్చి
 నాట్యవేదమును-నాయకుల్ నేర్పించ
 వలయునానము-వలె మతెదియు
 గావింపఁజాలదు-నకున్ దృష్టి
 యని పురుషులు; తౌ-ర్యత్రైకజ్ఞు

గాయనాధ్యక్షుగాఁ-జేయకతీరదు

రాజంచు నీతిశాస్త్రములు; మఱియు

సంగీతసాహిత్య-సారానభిజ్ఞుఁడు

కడు మొండి పశువని-కావ్యములును;

పలువిధంబులఁ జాలు-బయకాండకు న్మోచి

జను బాదరింతురు-సంతసమున

మాసట్టుఁ దఱుచుగ-శ్రుశ్రవ్యకృత్ "గై" ధాతు

పునకు స్తవన మర్థ-మనియును, మన

సోద్యాయతి యనుచో-మల్లమున న్మోచు

కొనుట మాత్రమొంచుని-యును, మనుజుల

శామ్మకై కూని దీర్ఘములుః గొనియాడు

వారలు మాత్ర మపాత్రులనుచుఁ

బల్కు శ్రుతులనియు-వర్గ సంకగులకు

గాయకనటవిటా-ఖ్యలు స్మృతి యెడ

సంజ్ఞ లనియు నెన్ని-సవృత్తి నాట్యప్ర

చారకులకు గొప్ప-సలుపుచుండదు

భక్తి నేటేట గానసభలను జరిపి

నృత్య గీత వాద్యంబుల రేబవల్లు

దైవసంకీర్తనమున గాంధర్వవిదుల

సత్కరింతురు మీచంటి సభ్యులెల్ల॥

2. వాగ్గేయకారుఁడు

గీ॥ స్వయముగాఁ బూర్వరాజ్ఞి - చరితముల్లి

పాడి యాడుచు వినిపించు-భాగవతుఁడు

విక్రమగు పండితుఁడు గాని-తక్కువాఁ

చదువరివలె దంభముఁ జూపు-పదరుబా

గీ॥ ఆటపాటల నేర్పు త-నంత గలుగ
వలయుఁగాని చదువుకొంట-వలన గాదు
వ్రాతకూతలు మంచివా-రలకుఁ జవక
కొంటెలకుఁ గొయ్యద్రీప్పుల-కుం బనుపడు॥

గీ॥ హరికథాగాన మొక విద్య-యా యటంచు
జ్ఞానలవ దుర్విదగ్ధుఁడు-చాటుచుండు
సహజ సంగీత కవితావి-శారదుఁ డగు
వాచకుని కన్న గొప్ప వి-ద్వాంసుఁడెవఁడు॥

గీ॥ ఆటపాటమాటల చేత-నఖలజనుల
భక్తిలో ముంచగల్గిన-శక్తి లేక
హరికథాగాయకులఁ జల్క-నాడుకొంటె
వ్రాతలం జాటు నల్పవి-ద్వాంసుఁడెపుడు॥

3. లయకాఁడు

[27 - 6 - 1931 తేదీని గుంటూరులో జరుపబడిన ఆంధ్ర
గాయక మహాజన సభలో అధ్యక్షోపన్యాసము]

ఆ॥ వె॥ ఆట పాట మాట-మీటలఁ దననోటి
పాటివారిఁ గూర్చి-పాటుపడుచు
బ్రదుక నెంచు మేటి-చడువరి లయకాఁడు
పొందఁగలడు మంచి-యెందునైన॥

కం॥ కన నింపుకాని దాటా
విస సొంపొదవింపని గడ-బిడ యొక పాటా
తనివి న్నెంచుటకన్న
నృనులకు మఱి లేనిపోని-పడికట్లేలా॥

సీ॥ తేటతీయని మంచి-తెలుఁ గల్లఁజెల్లని
 కట్టడి కలగూర-గంప పన్ను
 గొంతెత్తి యందము-ల్లరియింపఁ జాలని
 మోట యరవ దాడ-పాట పాడు
 మువ్వడి నొయ్యారముగ గుల్కనేరని
 జేబ కక్కుర్తి తె-తెక్కలాడు
 తన పుట్టుతెల్వి చం-దము చూపలేని తా
 టో పెర్వుతెక్కల-గోలుచూపు

మీట పాటాట మాటల-మెలపుతోడఁ
 గలుగవలయు నొగులు నేర్ప-వలనుగాదు
 అరుదు లయకాండ్లు నాడెకాం-డంతకన్న
 మిగుల నబ్రము వేలు పె-ఱుఁగు నిజంబు॥

సీ॥ ఆటపాటల యెడ-నందరు నొక్కటే
 యొక్కొక్క పల్కున-కొక్కొక చవి
 ఎవరంత వారు వా-రెవ్వారి పడికట్లు
 వారి వొకరొకరి-దూరరాదు
 కుత్తుక విని నేర్చు-కొనవలయు న్నాట
 చెలువము కనిపట్ట-వలయునాట
 వ్రాతలు పనిముట్టు-మోత లుసులుతెల్వి
 తేటల యందము-నెలుపలేవు

తన్ను గన్నవారి-నెన్నఁ జాలక తన
 నాటుమాట సరిగ-ఁజాటలేక
 పిక్కపెట్టు నాల్గు-ముక్కల దెగనీల్లు
 కొంటె ములుచ బ్రతుకు-కూటిచేటు.

శం॥ దుడ్డు గడించుకొనుటకై
యడ్డడ్డగ వ్రాత గొలికి-యదనుకొలందిన్
దొడ్డలవలె దలలూపెను
నెడ్డెల నాయూటపాట-లెటు మెప్పించున్॥

సీ॥ ఎవని నడత చూచి-యెల్లవా రడకువ
కొందురో వానిదే-గొప్ప యాట
ఎవని కుత్తుక విన-నెంతరో యందలు
వానిదే కడులెస్స-యెన పాట
ఒరుల మేలున కెవ-దొడ లప్పగించునో
యావానిదే నిబ-మైన మాట
ఎవఁ డిర్లుపొర్లుల-నెల్ల మెప్పించునో
యవానిదే సుళు-వైన మీట

మాట పాటాట మీట లెచ్చోట నైనఁ
దెల్లముగ విని కనువారి-కెల్ల నెపుడు
పిన్న పెద్దలకు న్వేస-వేల కెవఁడు
నలుపునో హాయి యట్టివాఁ-డె లయకాఁడు॥

సీ॥ కుక్కతోఁకం బట్టి-గోద రీదినయట్లు
తడబడి మరగాళ్ళ-నడచినట్లు
పడుచు పెండ్లాముతో-బడుగు గూడినయట్లు
గుడ్డి *ముక్కద్దము-గొన్నయట్లు
బోసి కొండచెరుకు-ముక్క నమలినట్లు
చెవిటి తీఁగెలమీట-దివిరినట్లు
ప్రాజదువుల మూఁగ-వల్లె కేసినయట్లు
గొద్రాలు నొప్పుల-గొల్పినట్లు

ముక్కద్దము = సులోచనము.

గోటునకుఁ గాని కూటిక-కూర్తిఁ గాని
యొరులఁ జల్క-నఁజేయుట-గుఱిచికాని
పాట మాటాట మీఁటల-పను లొనర్చు
వాఁడు నిక్క-పు లయకాఁడు-కాఁడు కాఁడు॥

గీ॥ నెమలి బసవడు *చింబోతు-నీటికోడి
కోయిల *యరబ్బి యేనుంగు-కొడమల వలె
ఆటపాటలు హాయిగాఁ-జాట లేని
వాఁడు నిక్క-పు లయకాఁడు-కాఁడు కాఁడు॥

కం॥ తప్పో యొప్పో చెప్పెద
నెప్పటి కే యాటపాట-లింపగునో యా
చొప్పెఱిగిన లయకాఁడే
పప్పునఁ గాలిడిక యడఁకు-వ న్మొప్పందున్॥

కం॥ లేనిది రా దున్నది పో
దేనెలపుల యాటపాట-నెప్పటి కవియే
మేనెఱుఁగని లయకాఁ డెటు
కానీ యవ్వాని కొగుల-కట్టడులేలా॥

నీ॥ ఆడఁజాలని వాఁడు-పాడుఁ, బాడనేని
వాఁడు చదువుఁ జదు-వోడువాఁడు
మాటలు చెప్పెడు, మాటలు నేరని
వాఁడు మీటంబట్టి పనియొనర్చు,
కొలుపుగద్దెయ నెక్క-నలవి గాకున్నవాఁ
డందముల న్మొచ్చు, నదియుఁ జేత
కానివాఁడు తనకుఁ-గలకొలంది న్నయ
కాండ్రకు న్దగిన కా-న్కల నొసంగు,

* చింబోతు = మేకపోతు, అరబ్బి = గుఱ్ఱము (అరేబియా జాతిది);

ఆటపాటల చవిలేని-మోటకొయ్య
కయ్యమునకు మాన్మందుగాఁ-గాలుదువ్వు
ఉబ్బర న్నెక్కి యందఱ-నుసురు పెట్టు
నెల్లరికి లేనిపోని త-ప్పెన్నుచుండు॥

సీ॥ క్రొత్తగాఁ గవగూడు-కొన్న యాల్కగల స
యాటకు మించిన యాటయేది
లేయాడున న్నోర్కె-లేకయే వెలువడు
పాటకు మించిన-పాటయేది
తల్లిదండ్రుల యొడి-న్నిల్ల ల జలిబిలి
మాటకు మించిన-మాటయేది
కూటమి ముద్దుల-గుసగుస లీలల
మీఁటకు మించిన-మీఁటయేది

కూటికై దేవులాడెడు-కొంటెయాట
పాట లవియెల్ల వెలయాలి-వగల మాడ్కి
పూటకూళ్ళింటఁ గొసరిడు-బువ్వలాగు
తోక్కము స్వచ్ఛపెట్టుఁ బ-ర్వచెడఁగొట్టు॥

సీ॥ వలచిన పంటలు-పండించుకొని తిని
తోటివారల కిచ్చు-దొడ్డవాఁడు
వానగాలులకు లోఁ-బడని యిల్పిన్ని తా
నుండి యొరుల నుంచు-నోర్కెకాఁడు
మాటుగోరక మందు-ప్రమాకులనెల్ల తె
గుళ్ళు పోఁగొట్టెడు-గొప్పవాఁడు
ముందువెనకలు చూచి-ముప్పుతెప్పించి యం
దఱి తొందఱ న్నాన్పు-తగిన వాఁడు

వల వే పల్కు లెల్లరి-మేలుకొఱకుఁ
 బాటుపడి యెంతయు గ్నాటి-వారిలోనఁ
 బాటికెక్కిన చదువరి-మాటకారి
 గట్టి లయకాఁడె కంటి క-గపడువేల్పు॥

గీ॥ తేలుకుట్టిన కుక్క గ-గోలు మాడ్కి
 చిచ్చుగొక్కిన తిమ్మని-చిందులాగు
 కూటికకూర్చి నిడు మొట్ట-పాటకాదు
 గోటుచూపెడు త్రుళ్ళుపా-టాటకాదు॥

గీ॥ ఆటపాటలు మప్పట-కలవికాదు
 ముక్కుసెవులట్లు మేనితో-బుట్టవలయు
 మొద్దురొద వాలకము తోలు-బొమ్మలాట
 వెక్కిరింపు లల్లరిమూఁక-వింతజోక॥

గీ॥ ఈవు దంచుము ప్రక్క లే-నెగురవై తు
 నన్న సామెతఁగాఁ బాడు-చున్నవారి
 కన్న నెక్కువ తలదిప్పు-కొన్న కల్ల
 మెప్పురుల నల్ల లయకాఁడు-తప్పనాఁడు॥

గీ॥ వ్రాలు నమలరాదు-వడి రవళుల తోఁడు
 తప్పరాదు నెత్తి-త్రిప్పరాదు
 చెప్పుకొన్న ముక్క-లప్పగించనాడు
 మడ్డు కోరఁగూడ-దు లయకాడు॥

గీ॥ డొంగతన మెన్నడుఁ నేయఁ-దు లయకాఁడు
 వెలితి మాటాడఁ డెప్పుడైన లయకాఁడు
 తినఁడు నంజుడు చంపఁడెద్ది లయకాఁడు
 గొప్ప చదువరిమిన్న యగు లయకాఁడు॥

జంట|| ఎదిరిపట్టు న్నను-టెట్లు నా కోడి
పదనుకొలంది నా-హల్చాపువాడి
నాటువల్కుల గుట్టు-నన్నిటవాడు
పాటెఱింగిన చదు-వరి లయకాడు||

గీ|| ఆటపాటల మరులుకొ-న్నట్టివారు
కాపురమునకుఁ గొఱగారు-కనుకఁ గోరి
మగువలకు మైకపు చదువు-మప్పరాదు
తెల్వి తేటలు గల నాల్గు-తెగలమగలు||

గీ|| వ్రాల నర్వుల కొల్వొపై-వారికొఱకు
తలఁపు వేలుపునుదులతోఁ-దెలుపవలయు
వడిరవళు లింపుగాఁ దన-వారిపట్ల
నాటుమాటలతో నాట-పాటచాలు||

గీ|| ఆటపాటలు వెలయని-చోటు లేదు
తలఁపులకొలంది మంచిచె-డ్డలు వెలువడు
ఒరుల మేలొర్చి యాడకువ-నొప్పువాడు
వెలితిచూపబోని చదువ-రి లయకాడు||

గీ|| గొంతు లేవదు మంచు మి-క్కుట మగునెడ
కడిది వేడి కుత్తుక నిలు-కడ నడంచు
పాళమా చలియెండల-స్పరఁగుఁ గనుకఁ
దెలుఁగునాటు దాపలిచోటు-వలుకునేటు||

గీ|| అందరికి మేలు సల్ప ముం-దంబ వేయు
నొప్పిదము నడిపింపఁ గే-లూతచేయు
పాటుబడి యెల్ల చదువుల-పర్వమోయు
తెనుఁగుపట్ల గుంటూరు పె-ట్టినదిపేరు||

* జంట=ద్విపద (దీనినే దాసుగారు వేషాకచో "అడ్డుదోయి" అని పేర్కొనిరి.)

కం॥ వ్రాసితి నా తోచినటులు
కోసితి గోతములు చెడ్డ-కో మేలునకో
దాసరితప్పులు దండము
తోసరి మన్నింప వేడు-దు న్జడువరులన్॥

4. ఆట పాట

సీ॥ ఆట కింపగు మేని-యందము, పాటకు
నగిన కుత్తుకపాడి-దనరవలయు
గాని నేరుచుకొన్న-కట్టుపాటులఁ దిన్నఁ
గాకుండెడు-స్వేపి-తోచకరణి,
జాకలియే మేలు-చదువుకొన్న యతని
కన్న సనెడు సుబ్బు-కల్లగాదు,
తెలివితేటలు మప్ప-వలనుపడదు, వెక్కి
రింపు నిక్క-మువలె-సొంపెటులగు,
అఱవలటు నిక్క-పుఁ దెలుగు-అఱవనేల
ఎరవునగఁ దాల్చుఁ దనకున్న-పరువుపోవు
కొలఁదిసేపుండు నంటించు-కొన్నరంగు
కనుకఁ దగువాఁ డొరుల వాల-కముల గొనఁడు॥

తే॥గీ॥ ఆటపాటలు రాక కొ-య్య *సలి సల్పి
యబ్బకాండను *బెల్లించి-డబ్బులాగు
నాలిముచ్చ నంజుడుదిండి-చీల్చిపేగు
గీచు బయకాఁడు చదురు నె-క్కింపఁదగఁడు॥

ఆ॥వె॥ వేల్పుకొడులఁ గాని-విడిగ నాటుతెనుంగు
నుడులుగాని కూర్చు-కడిమి లేమిఁ

* సలి = సందర్శి; బెల్లించు = బుజ్జవముతో మోసగించు;

బదరి చూటలల్లు-పాడు నేనే చదు

వరి నటంచుఁ గొంటె-వదరుచుండు॥

*కోయిల॥ పిన్న పాపల ముద్దుపల్కులు-పెక్కు దిన్నెల నమ్మువా
ర్కిన్న ముట్టఁగ వేయు కేకలు-మించుబోడల గున్నులు
నన్నగిల్పుల నవ్వుచూటలె-గాదిగ న్ననుకుల్కు లా
యన్నపిల్పుల కన్నమప్పిన-కూటపాటలు నేలులా॥

*మూపు॥ చచ్చినవారల మెచ్చు
నచ్చిక బ్రతికున్నవాఁ-మలుఁగునఁ బుచ్చున్
నచ్చి యవిటి యెరు పన్నిక
నచ్చొత్తింపించి తనదె-యనిచాటుకొనున్॥

తరువోజ॥ కులికి పరంగిప-ల్కుల వెల్లి నగుచుఁ-గొలుపుబానిసె
గోటు-కొనియాడుకొనుచు
తలఁదిప్పుకొంచునం-తయు నెట్లినలులఁ-దనకుఁజెల్ల నిగొప్పఁ-
దాఁజెప్పుకొన్ను
దులువల న్బొగడుచు-దొడ్డవారలకుఁ-దొసఁగులూరక
మోపి-దూఱుసలుపుచుఁ
దెలిసిన బెద్దల-స్థగడుచు మంచి-దిగనాడు చులిపి యెం-
తేఁ దెగనీల్లు॥

ఆ॥ వె॥ అందమైన అనలి-మందికు త్తుకలఁలే
దలులఁ గాన నెమలి-యాలపోతు
చింజి, బాతు, మావి-చిగురుమేపరి, తేజి
యేన్లు గొంతుక లేడె-యెన్నవలసె॥

గీ॥ కూటికకూర్చి నాడిన-దాటకాదు
పాడినది పాట కా దెవో-చీడగాని

*కోయిల=మత్తకోకిల; పరంగి=పాశ్చాత్యపు, విజాతీయపు. *మూపు = కంద
నదళము (నం. వృంధము)

లాటికి న్నొంగి కడుఁ దగు-లమునఁ జిక్కు
మందికన్న మిగులఁ గాఱు-పంది నయము॥

*బంగా॥ వెలుఁగులతేనికంటె మఱి-వేఱగు నేదియు లేదు కావున
నల్లఁవఁగ నెల్ల దిన్నులు ప-దంపడి వేలుపెయ్యఁచుఁ బ్రాతప
ల్కులు కల వందువల్ల మన-లో మనకేమియు వాసి కానరా
దలమటనూని యందఱము-హోయిగనందుము తన్ని నెప్పుడున్ ॥
(అడ్వర్టైజర్, 1-3-1944)

5. విణీయ

పూలగుత్తి (మంజరీ ద్వీపద) :

ప్రాఁబల్కుల నైప్పఁ-బడియెను వీణె
వాయింఁచు చిద్దరు-బాపండ్లు పాడ
బాఱుఁ డొకఁడు పాడ-వలయు నటంఁచు
కలిమిచెల్వగు వీనె-గావున నిద్ది
పుడమియేలిక చెంత-మ్రోగింపఁబడును
ముక్కుదుల స్వీణె-మొరయింఁచు దరువు
పెరవెఱిగిన గాణ-పెన్నోవ కరుగు
బల్క-వలయుఁ జదు-వరి మాటకారి
లయకాఁడు పాతర-ల న్దొక్కవలయు
నా యాటకానికే-యందఱు న్నూడు
గుడ్డ లొసఁగి కొల్చి-కొనియాడుచుండఁ
బాపనిచేఁ దప్ప-బై వానివలన
బాడించుకొనెడు దే-బలు కొఱగారు
చదువులకు న్దగు-జన్నిగట్టొకఁడె

* బంగారము = చంపకమాలావృత్తము. చంపకశర్దమునకు సంస్కృతమొద
బంగారమును నర్థమున్నది.

కడమవారికి విదై-కానించు చేటు
 అడుగుపుట్టువునుండి-యాటపాటలను
 వీణెమీటులు గొన్న-వెంబటి చెడును
 పరగు నాల్గు తెగల-వాదైము లెల్ల
 గంట తాళము దొట్టి-గట్టు రకంబు
 చివరల స్పరిబిగి-చినతీగెదినుసు
 చిల్లుల న్నాలిపో-సెడు పనిముట్లు
 దట్టపుతో ల్కూసి-తట్టు జంతరము
 అన్ని వాయిదముల-కా వీణె రాజు
 పట్టరాద దిక్కొండు-బాపండు దక్క
 వీణెకుఁ బనస సం-పెగ కజ్జ లెస్స
 యతుకులేకున్న న-య్యది మ్రోయు సరిగ
 కుండకుఁ దగుదండె-కొనకు నాదోఁత
 వాటమై నెఱసరి-వాయి నొప్పరి
 హెచ్చుతగ్గు రవళి-నిరువదినాల్గు
 కంచుమె ట్లుక్కుతీ-గలు మూడు తిదప
 నిత్తడితివ్వ రహి నిర్బరదాల
 దొలకడుగుకడెము-దొండ్లు నాల్గింటఁ
 గొక్కెము కొండీల-కు నీసికట్టి
 ముడివైచి బాటుడు-పూస లమర్చి
 కుండమీఁద నీట-కుదురుగా నిల్చి
 యద్దాన నుక్కురే-కమరించి మెట్ల
 పైనుండి మేరువ-పట్టియ న్వరుస
 వెడలించి తగునట్లు-బిగియించవలయు
 నొకదానికంటె నిం-కొక్కటి హెచ్చు
 తగ్గురవళితీగ-తరబడి నెసఁగు

ప్రక్కతీగెలు మూడు-^{*}వలము సన్నములు
 సుతి కటు కూటిల-బొప్పించి ప్రక్క
 పీటవాపున నిల్పు-పిడికట్టు రేఖ
 దాటించి కొండుల-నగిలించవలయు
 మేరువ కవ్వలం-బిడాల కిరపు
 కావించు కుత్తుక-నగివెతోడి గ్రిది
 బెజ్జముతోడి తి-రి గుబ్బకాయ
 జవళి మాక్రొగ్గింప-జంపిల వలయు
 మయినంబు నీలిసాం-బ్రాణిగుగ్గిలము
 కరగి నీటనోబిసి-గట్టిగాఁ బిడిచి
 సెజూపి దండెకుఁ-బెరివెపు గాడి
 పూడిచి మెత్తని-మద్దపై మెట్లు
 రవళి యిర్వడినాల్గు-రకముల హెచ్చు
 తీరుగా పైనాల్గు-తీగెలన్నిల్పు
 కుఱుచ లెడంబగు-గొప్పట జేర్పు
 దరబడి న్దండె మొ-గన్విప్పు గనక
 లావుసన్నముల కొ-లతఁ బ్రక్కతివ్వ
 తిగమూడు బొగడల-దిండ్లాని యొళిగు
 ప్రక్కల న్దూసి వె-ల్వడు బిరడాల
 దొలకల బిగిసి సు-తుల జంట నిచ్చు
 దండీయ కడ్పునై-దనరు తనాచి
 కిగువక మెట్లు మ-యినము మొదళ్ళ
 నాల్గుతీగెలు నంటి-నాటి దిరముగ
 దండీయ వెదురిరు-తట్టుల నిపిరి
 కావింతు వీణె డా-కడ్డబయకాండ్రు

* వలము - (శ్రికాకుళం హందలికడు) = స్థూలము, తావు.

చెలఁగు వీణము మానిచే జేసుబడుచు
 లాగుల వెదురునూ న్లగువుల లెస్స
 పదుకాటు అనఁతుల-న్బరగు దర్వులను
 లయకాఁడు మువ్వఁగు-ల న్దసరించు-
 అందఱ నెల్లెడన్-హాయి జొక్కి-య
 నెటనైన వీణకాఁ-డే మగవాఁడు
 ఆటపాటలమేటి-యకా మాటకారి
 వీణకాఁ డైనచో-విన్నాణ మెసఁగు
 వబదియెండ్లలో-పే విద్దెయైన
 బండియెల్లరకుడు-వ స్వీలుకాదు
 పాటకొలది లోకు-వకు వచ్చు విద్దె
 పచ్చిపచ్చిగనుండు-బడుచువాయిదము
 నలువదియెండ్లక్రిందట నాకుఁ గట్టు
 మొసగె నీ వీణ మై-సూరేలు రాజు-
 తడమీటుజోడ్పీటు-దాఁటులులాగు
 జంటక తెరమీటు-బాచ్చిముఠట్టు
 విడుపులనడ్చునవి యన్ని వేళ్ళ
 దాపలచేతివే-ళ్ల నోళ్ల పనులు
 వీణతీగెలు గల్పు-నక్కటిమీటు
 నలువేళ్ళ దీఁగెలు-నాల్గు నున్నెట్ల
 గీలించి రవళి ప-ల్కించెడునేర్పు
 పదివేళ్ళు గోళ్లతోఁబనిచేయఁదగిన
 వాద్యము వీణ త-ప్ప మతేది కాదు
 వాద్యము లన్నిటన్-బాదుసా వీణ
 నెఱవాది వీణకా-నికి మించి లేదు
 అరచేతుల వెడలు-పాదోత్రవేళ్ళు

గోళభింకము వీణె-కుంబానిక-వచ్చు
 అన్ని మెట్ల రవళి-కందిన గొంతు
 కలవాఁ డొకఁడె వీణె-కాఁడు నిక్క-ముగ
 మెట్ల నన్నిట సుతి-మెలగింపలేని
 కొయ్యగొంతుక వీణె-కుంబానిక-రాదు
 అమ్మబ్బల నెఱుంగ-నట్టి యుంబేద
 పొట్టిగిడన మూతి-ముడ్చు సన్నాసి
 నిరుపేద చాకిరి-నీలుగుబోతు
 కోణంగి వెకలి వె-క్కురుపెల్ల కాయ
 సొట్టవా డడిబండ-సుద్దులమారి
 సుడిగోరుదాల్పు నం-జాడుతినుకూళ
 డబ్బాసతోడ తం-టాల్చుడు కొంటె
 మెల్ల కనులవాఁడు-మిడిగుడ్లవాఁడు
 కొఱవినలుపు తిరు-గుడుగుడ్లవాఁడు
 దిబ్బవాఁడు న్దల-త్రిప్పెడు వాఁడు
 పోకిరి వీణియ-న్మోగింపఁదగఁడు
 గట్టు వాద్దెములజే-గంటయే తేస్స
 చిల్లి వాయిదముల -న్బిందమే మేలు
 డబ్బెనయలలు తో-ల్దాపు వాద్దెముల

6. దెబ్బకుదెబ్బ

గీ॥ తెలుఁగు కిట్టని యటవల-వెలి యొనర్ప
 వలయు నన్నిట నిగ్గున్న-తెలుఁగువారు
 అద్దె యిచ్చి యేడ్పించెడు-నటవకొయ్య
 ద్రిప్పు చొడచాటకు దేలు-తెలుఁగు పడదు॥

- గీ॥ ఆనిక రవంతయు న్నేని-యజవగోల
యేల మా తెలుగుదొర-లాలకింతు
ఎఱుకగలవారలయ్యుఁ దా-మివిపట్ల
వప్పు పట్టకుంట తెనుగు-గొప్పపాడి॥
- గీ॥ పిక్కుచిట్టవల్లింపు త-బిబ్బిబ్బపాట
పొసఁగ గొంతు తెఱవలేని-ముక్కుమాట
కంపుతీఁగ పరంగి వా-యింపుతాట
యనువుకాదు తెనుగుచోట-నఱవయాట॥
- గీ॥ రెండునాల్కల త్రైర్వడ-గాండ్ర పాట
వారి చేచమురంటని-బాతుచేట
మనము తెలుగువార మిఁక నే-మఱక యజవ
బొల్లి యెకిరింత వాలక-మొల్లదగదు॥
- ఆ॥ వె॥ తెలుగుపాట లడ్డ-దిడ్డముగాఁ బాడి
యబ్బకాండ్రవలన-డబ్బలాగి
యిప్పుడు తెనుగుమాట-లేవగించెడు పాఁటి
తిండిపోతు చెంత-నుండవలదు॥
- గీ॥ ఆటపాటలు తమయంత-నబ్బనలయుఁ
కజ్జమ్రాతలు వ్రాతలు-కానిపనులు
పోతుకట్టువముగలాని-పోరుగునల్ల
యంటయజవలకుఁ దెలుగు-కంటసంబు॥
- గీ॥ పలుకు వ్రాతల పోలిక-నబ్బట్టి తెలుగు
కన్నడం బప్పచెల్లెండ్ర-కరణి గలసి
మేలుగా రెండు సీమల-నేలవచ్చుఁ
గాని యజవలతోఁ బాతు-కానిమాట॥

శం॥ తెలుగు తమకు మప్పిన పం
తులు త్యాగయ యతని మంచి-మడుపుల దూట
నలకొన్న యటవపెయ్యెల
తొలంగదోలునది తెలుగు-దొర లిఁకమీఁదన్॥

గీ॥ దాటితివి నీ వటవ తుక్కు-నోటి బోను
నలగవా తోరెనాగాండ్ర-నాల్కల నిఁక
నుండు మాయంట నీ యడ్డు-లొత్త వలయుఁ
జెలఁగి నేడెల్లి మా తెల్లు-పలుకుతల్లి॥
(అక్టోబర్, 1-4-1942)

7. కుదురుచుక్క పేరు*

("వాగ్దేయకార హర్యక్ష" శ్రీకట్టా అచ్చయ్యకవి ప్రణీత
శ్రీకృష్ణాంతార భారత-గ్రంథపీఠిక)

గీ॥ నన్నుఁ గొనియాడు నినుఁగాని నా యడుగుల
నొత్తు బవరదాసుఁగాని-మెత్తు నల్లు
నేటి చదువరులందు మీ-సాటి యాట
పాటమాటల నేర్పరు-ల్పరగు టరును॥

ఆ॥ వె॥ తెన్నునాడు తెల్విశేటలు లేకున్న
తెలుగువాఁడు వేల్పుపలు కెఱుంగఁడు
ఇంటి నాల్గుమూలలే తెలియని ముల్పు
యెటుల మింటి తెన్ను తెన్నుగలఁడు॥

గీ॥ ఏలఁ దనుదానె మెచ్చుకొం-చెల్ల వారు
నీయనెడు చిగికిచేటను-బెత్త వాఁల
బ్రమె పోతన్న పన్నని-బారతంబు
కొఱఁత నీతోడ సచ్చయూ!కొంత నీతి॥

* కుదురు = పీఠిక; చుక్క-పేరు = సక్షతమాలిక.

ఆ॥ వె॥ ఆట పాట మాట-లండలు మెచ్చున
ట్లాడలి సొంపులేని-చెడుగు లెల్ల
వ్రాతకొయ్యమోత-వాలకంబులచేత
*నబ్బకాండ్ర చెంత-నుబ్బుచుండు॥

ఆ॥ వె॥ ఒడలు వంచి పాటు-పడ కాటపాటలు
చేతగాక మీట-చేత గొంతు
గొప్ప చదువరివలె-బొప్పండ్ర చెంగటం
గూటికొఱకు డాబు-కొట్టుచుండు॥

ఆ॥ వె॥ ఓజ నలువనోట-నూడిపడిన పాటు
లేము వ్రాతకూత-లెఱుగుదుమని
అబ్బకాండ్ర యొద్ద-డబ్బు లంకించెడు
కొయ్యఁ ద్రిప్పు బ్రతుకు-కూటిచేటు॥

గీ॥ ఆట రాకున్నవాని కెం-దైనఁబాట
వ్రాత చదువులు మంచి న-డ్వడులు లేవు
కడఁగి యాడిన పిదప ము-క్కంటి డవిణ
వలన మోగించె యబదునాల్లు-వాలనూళ్లు॥

గీ॥ ఒడలు బింకముకా నాడ-కున్నయెడల
జెల్ల +దొఱపరికిం గాని-చిందుపరిగ
తెలివితేటలు మెచ్చెల్లు-కలుగఁజాల
వెంతనేర్చుకొన్న స్వేలు-పిడనియెడల॥

గీ॥ కలుగు నెన్నఁదో యే రెండు-కాళ్ళదొరకొ
యాటపాటలు మాటలు-నల్లు నేర్పు

* అబ్బకాండ్ర = మూడుడు; † లంకించు = తేరగాగైకొను; ‡ వదునాల్లువాల
మాళ్లు = చతుర్దశ మాహేశ్వరసూత్రమాలు; + ఒఱపరి = సుందరవిగ్రహము.

ఎల్ల చదువులు సాగసు నూ-తేండ్ల బ్రతుకు
పేరుపెంపులు నేలపై - గోరినటులు॥

గీ॥ పంట సమకూర్చుకొను టిండ్లు-పన్నుకొనుట
వలిపెదుస్తు వేసికొనుట-వండుకొనుట
మండులెఱుఁగుట యదనుల-మార్పుఁగనుట
తోడివారలఁ బెంచుటే-దొడ్డచదువు॥

గీ॥ ఒక్కొక్కని కొక్క నేర్పుపెం-పెక్కుచుండు
నొకని మించిన గొప్పవాఁ-దొక్కఁడు గలఁడు
తూలనాడఁ దెవనినై న-దొడ్డవాఁడు
వేలు పందట్టిపల-వెలయుఁ గాన॥

గీ॥ బారతము వేల్పునుడువులం-బట్టి తెలుఁగు
ముక్కకున్నుక్క దోపిరి-ముందు గాని
త్రొక్కఁజాలరు నీవలె-న్గొత్తతోవ
నచ్చయా! యట్టి నేను నీ కచ్చివచ్చె॥

గీ॥ నీ నుదుల కూరుపెంతయు-న్నే నరసితి
తెల్వితేటల నెవనికిం-దీసిపోవు
లందరు న్మెచ్చుకొనునట్టు-లాడి పాడి
చదివి వినిపింప నచ్చయా! చాలునద్ది॥

గీ॥ ఆటపాటలలోనివే-యరసి చూడ
నింగినేలల పనులెల్ల-నిక్కముగను
తీరుపేరులఁ జెందని-దినుసె వేదు
పలుకు లందములు న్వేల్పు-పట్లు గనుక॥

కం॥ బెప్పుగ నీమపలుకులం
జెప్పంజాలరు కలుపక-జేజేనుదులన్

జప్పనయని తప్పెంతురు
దొప్పచెవుల కన్ననాకొడుకు లంద టిసీ॥

గీ॥ వేల్పులం గొల్పుకొనుటకు-వీలుకాని
యాటపాట చదువు లెల్ల-బూటకములె
కూటికై దేవులాడుటా-టోటుటంకు
బొంకు టకటంకు బడిముని-ముచ్చడనులె॥

గీ॥ ఆటపాటవలనఁగాని-మాటలల్లు
కొనుటచేఁగాని *దుడ్డు గై-కొనెడువారు
యిట నటన్ రెంటఁ దాముచె-డుటయె గాక
తోడివారికి వేటువీ-త్తు లగునుండ్రు॥

అ॥పె॥ ఆటకాఁడు, కల్ల-మాటలల్లెడువాఁడు,
పాటకాఁడు, కొయ్య-మీటువాఁడు,
ఎఱుకఁజెప్పువాఁడు-చెఱపనిచేటలు
తంబళి బవినీఁడు-తార్చువాఁడు॥

కం॥ *ముడికాఁడు, సంబివాడు
నృదుచులనమ్ముకొనువాఁడు, పలుక, వీసికియున్
జెడుగులని చెప్పనేలా
పడిసేటు న్నన్నగాఁడ్లు పారసివాఁడున్॥

కం॥ ఈ యుసురు లేని వ్రాతలు
వాయింపులు టవళికాండ్ర-పన్నిక లే వే
ల్పియక సుంతయు రాబో
వేయెడఁ దగు నాటపాట-లెవ్వరికై నన్॥

* దుడ్డు = దబ్బు; * ముడికాఁడు = తార్చుడుకాఁడు;

కం॥ ఆటపాటమాట-లందలు న్నెచ్చంగ
పెక్కు వేలమంది-క్రిక్కిరిసిన
గొప్పకొలుపు చూరఁ-గొనువా డొకండె ని
క్కముగ మేటి చదువ-రి మొనకాడు॥

గీ॥ రంకు రామాయణంబు, బా-రతము బొంతు
చియ్యడిడి యగరుగుండె-యయ్యవార్లు
తొలుచదువుల నిగ్గ ని తల-తోక లేని
దబ్బుల న్నూర్చి బొప్పండ-డబ్బుఁ గొందు॥

సీ॥ చచ్చినవారల న్నెచ్చెడి తుటరి
తనగొప్పఁ దాఁ జాలు-కొనెడి తులువ
పెంచెడివారల-న్ద్రొంచెడి యడిబండ
నాసినోమునఁ దోచు-నాలిముచ్చు
నేను చదువఁనిగా-నై న నామాట ని
క్కువ హని తెగవాగు శ్రొయ్యద్రిప్పు
పాటలల్లెడు పని-పల్చన యని బోడి
మాటలు కూర్చు టా-టోటుకాడు
వ్రాతేకూతల డబ్బు రాఁ-బట్టుకొనెడు
మందికన్న నెన్నో రెట్లు-పంది నయము
ఎటుక గల మంచివాడు నో-రెత్త కెల్ల
వారి మేలునకై పాటు-పడుచునుండు॥

అ॥వె॥ ఆట పాట మాట-మీటులు తోచిన
తెల్ల సలుపవచ్చు-నెగ్గులేదు
కోరి కేల్పుఁగొల్పు-కొనుపట్ల దప్పులే
యొప్పు లగుచునుండు-నోడకలిమి॥

కం॥ పాట కనదరం బగునే

యాట విన స్వీలుపడునె-యద్దిర యేమీ

బూటకపు వ్రాతకూతలఁ

డాటోటులు ౪ వెంబరలక-డ స్వీలుగుటల్॥

గీ॥ దొడ్డ చదువరి కన్నాకు-తోటిపాటి

వారి మేలునకై పాటు-పడుచునుండు

యిరుగుపొరుగులకు స్వంతు-సరిగ పంచి

యిచ్చి యడఁకువతోడ నూ-తేండ్లు బ్రతుకు॥

ఆ॥ వె॥ తోటివారికొటకు-పాటుపడెడివాఁడె

నిక్కమైన చదువు-నేర్చినాఁడు

ఒరులఁ జెఱచియైన-నొక్కఁడే కుడిచేడి

తిప్పకాయబ్రతుకు-తిండిచేటు॥

కం॥ *ఎంబన్న నిట్లు గూర్చితి

నమ్మరొ ముక్కుమొనీని-యలఁతి తెలుఁగు నీ

యెంబదవపడి న్నాయె

పుమ్మన్నించిననుఁ గావు-మో యిలువేల్పా॥

8. తెలుఁగు గొండ్లి

(సంగీతము గొప్ప)

మరజరి॥ ఎలమిఁ బాటాట వాయించుల కెల్ల

బోగాల జంగాల బుట్టించె నల్వ

కనుక వారల గొంతు-కై గాలినుల

నొరెంత తన్నుకొ-న్న స్వక్కు తెగల

కెన్నఁడు రాబోవ-దిది నిక్కువంబు

౪ వెంబర = అవిధేయ; * ఎంబన్న = అసమర్థుఁడు,

సరిగ నా తెలిసిన-జంగాలలోనఁ
 గడఁగుకాల్గుంటి వేం-కటసామి పాట
 కోటయ్య దేవర-గొంతు, పిడేలు
 మావ్వాడ దమ్మని-మద్దెల సొగసు
 ముగ్గు నీలయ్య యిం-పులుగుల్కు మ్రోత
 యంపోలు తమ్మన్న-దా కుత్తుకుల్కు
 పాన్గంటి వీరేసు-వడిచాటుమీలు
 మాపొడ్డుసుందరి-మాలిమిపాట
 సాలూరి చిన్నమ్మి-చౌకమా కూత
 యల కోటిపల్లి సూ-రహ యంజచుఱుకు
 బొబ్బిలి మాలచ్చి-బుల్పుపోకడలు
 బావనారాయణ-ప్రన్నని పాట
 కలికి వంగోలు వేం-కటలచ్చి హొయలు
 నెరి మండపేట మా-నికము సోయగము
 మద్దెలవారు జం-పావారు సరిది
 వారు కొమరగిరి-వార్చేటపట్టు
 వారు, డెబ్బదియేండ్ల-పడి దెలుసీను
 నేఁగన్నవారు మ-తెండతో; ముసలి
 నొట మఱచిన నా-యై పోర్చవలయు
 నే చదువులనైన-నీ తెన్నవారి
 కన్నఁ గన్నాకు లె-క్కడనైన లేరు
 ఏలూరు రాగవు-నెక్కు పోచాలు
 బందరు సోముని-వరుస రెట్టింపు
 ఏనుగెక్కినవాని-యిరువే పు త్తు
 బెడవాడ రత్తయ్య-పెనుపు తీరికలు
 భాస్కర్ల రత్తయ్య-వరుసల పెంపు

అడి కుమారస్వామి-యానిక సాంపు
 బాస్సెకారుల బిగి-పన్నిక కోపు
 గడ్డిబొద్దుల బొట్టె-కడువడి యడుగు
 నిగుడు నురట్ల మా-ణిక్యము గొండ్లి
 రేపాల కొండనా-రీమణి హాయి
 మంచి చదల్వాడ-మధురము జలుగు
 మావాడ దమ్మని-మద్దెళ గొప్ప
 కోటయ్య దేవర-గొప్ప వాయింపు
 గరుడాచలంబు బం-గారంపు రవళి
 ఈ తెల్గుసీమలో-చే గని విన్న
 లయకొండలోన మే-ల్బంతులా పోంట్లు
 పొందమ్మిత లోడ్డుపాడవునా మేను
 చిటునగు సుప్పాణి-చేరు పల్చలు
 ముంగురు లుంగ్రాలు-ముద్దురు నోరు
 డిల్లపో వేపుడు చా-డికోరు కాపు
 చదువరులం దెల్ల-చావడులందు
 నన్మచ్చుచుండు పి-న్నవుకద నీవు
 నీయింటిపేరును నీ పేరు గొప్ప
 దొంకితి వేలక బా-డుగు రామమూర్తి!

గీ॥ తెల్వి తేటల తోడుత-న్దీగె మీటు
 చెలువమెల్ల నీ తోడనే-చెల్లి పోయె
 ఇంక నీవలె వీసె పా-యించువాడు
 రచ్చ వగపడడోడ పొడ్డు-రామమూర్తి!

9. "తదరనా" అను తిల్లానా

కన్నడరాగము - 40వ జాత్యేకతాళము.

ఉద్గాహము॥ పల్లవి॥

గమ్మరి సారినిరిస॥ నిర్దపమ పగామప ॥గ॥
 తద్దిరి నారె దిరిస తానదిరి తదారిస ॥త॥
 రిరిగ మరి సనిరిస॥ పమ పనిధప సనిధప ॥గమ్మ॥
 దిద్దిరి నత నదిరిన దిన తనరిన తదిరిన ॥తద్ది॥

మేలాపకము॥ అనుపల్లవి॥

పన్నిధపమగామప॥ సరిగమరిసనిధప॥
 దిద్దిరినతదారిస తద్దినతదిరితదస
 మప్పమనిధపధమప॥ మధమపమగమరిసరి॥గమ్మ॥
 తద్దిరినతనదిరిన తదసతరినతదిరిన ॥తద్ది॥

ఆభోగము॥

సా స స స స ప ప ప ప ప ప సా స స స స స॥
 తద్ది ర త స స త త స దిన ది ర్ద స రి న ద స
 సా రి స నీ స ని దా ని ధ పా , , , , ,
 సనిధప నిధపమ సానిధపమరిగరి సనిధమాధని సరిగామధపమ
 ధిరుగుడు ధిరుగుడు తాటతక ధరిటతక ధేటతక ధోట తక
 రీ గరి సనిధని॥ సపాగమ గమగ నిధాససగరిసనిధమధనిస
 యుంతరి టతక॥ ధళంగు తకడధి గిణతోంకిటతక ధళంగుతకధధి
 రి గ మా రి గా రి స ని ధ మ ప మ రీ॥
 గిణతోం ధళంగు తకడధిగిణతోం ॥గమ్మనిసా॥
 ॥తద్దినా॥

ధ్రువము॥

పగమరీస నిసరిగమపా మానిధాపా॥

విజయరామ గజపతి మహారాజ సంస్థా

మపధాప మాప సానిరిస నిధాపమాప ॥గమ్మరి॥

పితగాన వార శాలవెల రామచంద్ర ॥తద్దిరి॥

ధ్రువాభోగము॥

సరిరి పపగా మపపగా పగామ రిసని॥

సరిగ్గా మపని ధనిపధమధపధమ పస

నిసధని రిసరి సనిస ధనిపద మపగ మరిస॥

సన్నిధ నిర్ధప ధప్పమ పమ్మగ+మరిస+

ధిర్గుడు ధిర్గుడు ధిర్గుడు ధిర్గుడు ధిర్గుడు

రీగమ నిధనిస రిగామ రిసపమ గమరీ॥ గమ్మరి॥

ఝుంతరి కిటతక థళంగు తకదధి గిణతొం ॥తద్దిరి॥

[రచన : 19-7-1920]

10. చల్లవల్లి సువర్ణఘంటాకంకణ కీర్తన

[ఈకీర్తనను నేకరించిన శ్రీ గూడూరి నమశ్శివాయగారు దీనిగుఱించి యిట్లువాసిరి :
 "చల్లవల్లి సంస్థానములో గండపెండేరము తొడిగించుకొన్న సమయమున ఆశువుగాచెప్పి
 అభినయించారు శ్రీ దాసుగారు. చల్లవల్లి రాజావారు రాగము తాళము నిర్ణయించి తనపేరు,
 దార్యపేరు, తన తండ్రిపేరు, ఊరిపేరు రాచాలని, చలానా అక్షరములు నిషిద్ధమని పాట
 పాడుతూ అభినయించాలని చిక్కునమస్యను ప్రతిపాదించి యివ్వగా దాసుగారు వెంటనే ఆశు
 వుగా ఈకీర్తనపాడి అభినయించి రాజావారిని సంతృప్తిపరిచారు. రాజావారు దాసుగారి
 పాండిత్య ప్రాగల్భ్యానికి మెచ్చుకొని 24 నవరసులతో బంగారుతోడా చేయించి రత్నాలు
 ఘోషిగి దానికిరువైపుల బంగారుగంట లేర్పరచి కాలికి స్వయంగా తొడిగారు."

ఈ సన్మానము 1914 సం॥లో జరిగినట్లు తెలియవచ్చినది. అదే వత్సరమున బంద
రులో గూడ దాసుగారికి గండపెండేరపు సన్మానము జరిగినట్లు తెలియుచున్నది. సం.]

కేదారగౌళ రాగము-రూపకతాళము

అవరోహణ

సరిమ పనిస-సనిదప మగరిస

పల్లవి

మల్లికార్జున ప్రసాద! శ్రీమంతు రాజశేఖరా!
తల్లి మార్కీ సంతతులను దయతో పోషించె దీవు

అనుపల్లవి

పల్లలిత యశోనిధివో-రిమాగరి-విశాలాక్షీ
వల్లభ! సరి మగరిగరి-చల్లపల్లి నగరిశా! మ॥

చగణము

కల్లగాదు-పసనిదప-చల్లగ-సరి-నీపే
రల్లగరిమ వెన్నెలవేళ గమప మిత్రము లెల్ల
దుల్లసిల్లు మాప చకోరము లగుదురోయి అహితు
లెల్ల ఘూకముతాదురు-పారి-అంకినీడు పుత్ర!
తారితాంధ్ర ఝణు సరిమ పసనిసరి ఝంకరి
ఝణురిం రినీదప మగరి తహరి తహఝం
రిసానిధ పమప ఝంతరి కిటతక మహా నిధప
దధిగిణతోం నిధపమ పామగరి దధిగిణతోం
సనిదపా మమగరి దధిగిణతోం ॥మల్లికా॥

11. కావ్యనక్షత్రమాలా

శ్లో॥ రాధామోహన రాజేంద్రదేవ ఏష సభాపతిః

శతవర్షాని జేతీయాత్క-వితా ప్రాణవల్లభః॥

- శ్లో॥ సమస్త విద్యాకూపారాస్సభాస్తాః కవీశ్వరాః
శృణ్వన్తు కృపయా కావ్యతత్త్వం వచ్చి యథామతి॥
- శ్లో॥ కవి స్సాక్షాత్త్రయీమూర్తిః కావ్య మేతచ్ఛరానరమ్
న కశ్చిద్వస్తుతో భేదఃకార్యకారణయో స్తయోః॥
- శ్లో॥ శబ్దార్థరూపకా కావ్యవిశేషా సంప్రదాయతః
రంజనాయ ప్రయుక్తాచేల్లోకస్యేతౌ సలక్షణౌ
- శ్లో॥ దివ్యమర్త్య విభేదేన ద్విధా కావ్యం నిగద్యతే
దివ్యం ప్రకృతिसంసిద్ధం మర్త్యం భవతి కృత్రిమమ్॥
- శ్లో॥ వైదికం లౌకిక మితి ద్విధా కావ్యం విభిద్యతే
వైదికం దేవతాస్తోత్రం లౌకికం మర్త్యవర్ణనమ్
- శ్లో॥ సంస్కృతం ప్రాకృత మితి ద్వివిధం కావ్య ముచ్యతే.
సంస్కృతం పండితాలాపః ప్రాకృతం బాలభాషితమ్॥
- శ్లో॥ కావ్యం త్రిధా చాఢందసార్వ భాషారూపేణ కీర్తితమ్
సామ శ్రీరామచరిత గీతగోవింద నామకమ్॥
- శ్లో॥ లయాంతర ప్రయోగేన రాగైరపి వివేచితం
నానారస సువిర్వాహ్యం కథం కావ్య మితిస్మృతం॥
- శ్లో॥ తస్మాద్విద్వాన్స్వేవ వచేత్ వీవన్వత్సే దితిశ్రుతిః
కవిస్సంగీతసాహిత్యో భయవేత్తైవనేతరః॥
- శ్లో॥ సంగీతమపి సాహిత్యం కవిపండిత శబ్దవత్
పర్యాయ పదతాం యాతి కాన్యత్వముభయోర్యతః॥
- శ్లో॥ సంగీతహీన సాహిత్యం యఃప్రయోక్తుంయతేతచేత్
హాస్యాస్పదో భవేదన్ధ వన్నతాభి నయోత్సుకః॥

- శ్లో॥ స్వకృతే నై వకావ్యేన నృత్యన్తాయస్సభానదః
న శక్యతే రంజయితుం కవినామ న సోఽర్హతి॥
- శ్లో॥ నృత్యన్తాయస్ స్వరచితం కావ్య మాలాపయన్కవిః
స్వయం తీర్త్వా తారయతి సంప్రదాయా త్పరాశపి॥
- శ్లో॥ యఃకోపి ప్రతిభాశాలీ కవిర్లోకే విశిష్యతే
మహీయతే నభస్యేక ఏవాయం లోకబాంధవః॥
- శ్లో॥ సమస్త విద్యా నిపుణః కులీన సుందర శృంగీః
ఘన గంభీర మధుర స్నిగ్ధకంఠః కవిర్భవేత్॥
- శ్లో॥ క్రూరాశనః పరాధీనో నిస్త్రపోఽధోనిరీశ్వరః
బహిష్కృతో విగ్రహదో న కావ్యం సంప్రయోజయేత్॥
- శ్లో॥ స్తుపన్పురాణ మజ్ఞాతం కవిం జీవంత మూక్షిపన్
అత్యంతం పండితమ్మానీ వికత్తయతి మాదృశః॥
- శ్లో॥ ధర్మార్థ కామ మోక్షాణాం కావ్యమేకైక సాధనమ్
ప్రత్యక్షా జీవతామూర్తిః కవిరేవన సంశయః॥
- శ్లో॥ సంగీతం పుష్ప ముద్దిష్టం సాహిత్యం తద్రజః స్మృతమ్
ఆస్తిక్యం ఫణి ప్రోక్తం కైవల్యం రస ఈరితమ్॥
- శ్లో॥ లోకసామాన్య వేద్యం స్వ భావాలంకార శోభితమ్
.....
- శ్లో॥ కవిస్స ఏవయః కర్మ కరోతి జనరంజకం
నామరూపాత్మకం సర్వం కావ్యమేవన సంశయః॥
- శ్లో॥ సరసం పరిదర్శ శుద్ధ మపూర్వం లక్షణా నిర్వితమ్
సాహిత్యం సుప్రసన్నం స్యాత్ గుణాలంకార భూషితమ్॥
- శ్లో॥ కావ్యం త్రిధా ప్రాకృతం సం స్కృతం వైకృత మిత్యపి
స్యాల్లోక రంజకం యచ్ఛే త్కృతం సహజ పండితైః॥

శ్లో॥ ఇంద్రస్వయం సభాధ్యక్షః! ప్రధానోఽపి బృహస్పతిః
సామాజికాః సుమనసః! సుధర్మా భారతీసదః॥

శ్లో॥ కావ్యనక్షత్ర మాతేయం! శృతామందధియామయా
కవిప్రబోధాయ పాయా! దపాయాన్మాం జనార్దనః॥

శ్లో॥ అద్యశ్రీ భారతీతీర్థ! వసంతోత్సవ పోషకః
బగన్నాథ నృపాలోఽయం! జేజీయాచ్ఛరణాం శతమ్॥

12. చదువులు - కవితలు

శం॥ పదునెనిమిది చదువుల నఱు
వది నాలుగు నెప్పుల నెఱ-వాది యొకండే
చదువరి మొద్దులనైన
నదలించినపట్ల మాట-కారియనఁదగున్.

సీ॥ తెలుగు మొదలు నాట-పలుకులు పడుచుల
లాగు పెన్మిటి పేకు-లాటఁ గనవు
*సోమిసానులు వేల్పు-సుద్దులు గడిపడి
కట్లకు లోనయి-పాట్లుపడును
పుట్టుతెనుఁగు దయ్య-పుంబెట్టు నుడువతో
నతుకఁడు తగుమాట-లల్లువాఁడు
తల్లినుడ్వేఱుఁగని-ద్రావకు జేజేల
నుడి గ్రుడ్డి కద్దము-వడువగుఁగద.

తెల్లముగఁ జేటతీయని-తెల్లు గాని
చదువరికిఁ దెఱగంట్ల ము-చ్చటలు గాని
అచ్చముగ నెంచుకొన్నట్టు-లల్ల లేని
కడమవాఁడెల్ల నొక మాట-కారి కాఁడు॥

సోమి సానులు = సోమిదమ్మలు.

ఆ॥వె॥ వాతనుండి కాని-వాతవలనఁ గాని
తలపు సరిగఁ దెలుప-వలనుపడదు
మొండికెత్తి నన్ను-బోటి తెల్సి తెల్ప
నట్టి వెడగు డాబు-కొట్టుచుండు॥

ఆ॥వె॥ కూటికొఱకుఁ గాని-గోఁటునకు న్గాని
కాక వెట్టి చేతఁ-గ్గాని మాట
కారి పోలిక లయకాని తీరునఁ దెగ
నీలుచుంట మనిసి-నెత్తి వాలు॥

ఆ॥వె॥ పాటలల్లువారు-కోటానకో ట్లాట
పాట మాట మీట-చాటువారు
చదువుపిచ్చి యిష్ట-ముదురుచున్నది కుక్క
మూడె పిందె లిట్లు-పుట్టె దుదకు॥

తరువోజ॥

తొల్లింటినారు చ-దువుకొనుటెల్ల-దోడివారలకుఁ జెందోప
చూపుటకు
మళ్ళి పుట్టెడు తెవు-ల్కొన్నించు మంచి-మందిచ్చి నిచ్చలుం-
బ్రతికించుకొఱకు
అల్లరిచేయుచి-డ్డజాడుతెల్ల-కల్లి బిల్లిగమాట-లల్లువా రగుచుఁ
డిల్లరమూలం-జెల్లరే! పొడి-చిక్కించుకొని డబ్బు-
చెలరేగుచుందు

పూగుత్తి*
అక్కర తరువోజ-యాట వెలంది

* పూగుత్తి-గ్రంథమునందే వేటొకచో 'జంతి' యని పేర్కొనబడినది.
మఱియొకచో 'చెండు' అని 'మంజరికి' కిని యన్నియు మారుపేర్లు.

సీసము కండము-చెండడ్డుదోయి
 తేటగిరి రగడ-తెలుగు కూర్పులకు
 ననురెడు వడి తొలి-యక్క-రమునకు
 రగడ కందం బక్క-ర యడుగుదోయి
 తప్పక వెండియున్-దరువోజ కెపుడు
 కాళ్ళ రెండవ వ్రాయి-కారాదు వేలు
 పూవుచెండే తొలి-పుట్టిన దరువు
 వళిగాని రెండవ-వ్రాయిరెట్టింపు
 గాని వాలాయము-నలుగు సామెతల
 ననువగు నేలయం-దచ్చతెనుంగు
 *దయ్యపునుడువు మీ-ద న్నిదై లల్లు
 దిన్ననివా డచ్చ-తెలుగునఁ బల్కుఁ
 డక్కరి వేల్పుమా-టల డాబుచేయు॥

ఆ॥ వె॥ మొలక తేలికము-తెలిరుల నవకము
 మొగ్గ సోగతనము-పూవు తావి
 అలరుతేనె తీపి-తెలుగునకే కాని
 మోట లాఁలి నాటు-మాటకేడి॥

అడ్డుదోయి॥*

ఎదిరిపట్టు నేరు-బెట్టు నాకోడి
 పడనుకొలంది నా-వాల్చాపు వాడి
 ఈ యడ్డుదోయిలా-గిం కొక్కచాని
 జేయఁజాలిన మాని-సే నల్వసాని॥

*అడ్డుదోయి = ద్వితీయ క్రింద 'జంట్' యన్ననునిదే))

* దయ్యపు నుడువు = సంస్కృతదావ.

నడియక్కరము॥*

సరిగ నా తీర్మాకుఁ జూప-జాలు నద్దంబులు మీరు
పరికించి మీలోన నన్ను-బాగుగాఁ దెలిసికొన్నాఁడి
అరిది నేను న్గూడ మాట-లల్లువాఁ డనుకొని యుబ్బి
యరడింతు మీ ప్రాపుచేశ-నో చదువరి మిన్నలార!

సీ॥ కొలువునకే చదువులు పాటలాటలు

ప్రాతలు వాదెము ల్పనికివచ్చు
గావునఁ జదువరి-కడపుకక్కూర్తితోఁ
దొల్లి మానిసికొలు-వొల్ల కచ్చ
జేడల నమ్మి కొ-ల్చి తన మంచిబ్రతు కీ
జేతించుకొన నిప్పు-జేటి కాని

కూళ్ళు కుడిచి మూఁగు నాళ్ళ ముచ్చట కండ్
కావరమునఁ గన్ను-గానలేక

విజ్ఞవీగుచుఁ బెద్దల-పేరు చెఱచి
వావివరుసలు కనని పా-పాలముద్ద
*పిక్కపెట్టి పల్లించిన-వేల్పునుడుల
నబ్బకాండఁ దలంద్రిప్పి-యుబ్బుచుండు

రగడ॥

అన్ని విద్యల-నారిలేకన, జన్ని గట్టులు-పాటికొనిక
తొంటిపెద్దల-దొడ్డ నడ్వడి, నంటుచుం ద్రన-యంబుమావ్వడి
కల్ల మెప్పులఁ గాచిపొంగరు, లొల్లెనాండ్రు-లోనఁ గుంగరు
నంజదున్నిని-నఱుకలాడరు, పుంజుపందెము-పోరుచూడరు

* పిక్కపెట్టు = కంఠస్థముచేయు (పోదాబుద్ధి గోలివలె - ఇది శ్రీకామక మాండలి
కము):

తప్పువట్టరు- తాల్మీదూలకు, తప్పునాడరు-తాగిసోలరు
కొల్పునన్నెయి- క్రొవ్వడంతురు, వేల్పుముచ్చట-వెల్లడింతురు
తగ్గిచీకటి తప్పుచేయరు, మగ్గితుంటరి-మన్నిడాయరు
పిల్లలంబెను-పేర్మిబిల్లురు, తల్లిదండ్రుల-శనికొల్లురు॥

సీ॥ కోటనో నాటనో-మాటకారి యొకండు
గాని యర్దుగఁ పాట-కాఁడు గాని
జగమంతయు న్మోచ్చ-సాగెడు న్ముదిసిన
వటకు ముందెందేని-గొఱతలేక
ఇప్పు డూరూర నింటింటను కన్న నా
కొడ్డులు కూటిక-కూర్చి తోడ
వెలువడుచున్నారు-వేనవే ల్కెసరు
ల్లాణలు చదువరు ర్వేణెకాండ్రు

బాపురె యవిటి కడవాడ-వాఁడు-చెవిటి
*క్రిక్కలై చదరునఁ బయి-కెక్కుచుండ్రు
అచ్చు చవకయ్యె బొప్పండ్రు*-మెచ్చుటయ్యె
౪లపకకు నిద్దెల్లె గు-లాములయ్యె॥

తే॥గీ॥ రాదు వ్రాతకు నుడిగాని-రవళిగాని
౪పుడుక కుత్తుక యందము-ల్నుడువలేదు
*అంకు లలరించు నిక్కము-లరయలేక
డబ్బు పెచ్చించి బొమ్మలా-టఁ గను పెడఁగు॥

కం॥ తొలుచదువుల వేల్పునుడి
నైలివిస్ఫరికింప నారి-తీరినవాఁడే

* క్రిక్క = బట్టువాడు, వంది. ౪లపక = ధనము; * రవళి = రాగము;
౫పుడుక = గంటము, లేఖిని; * అంకులు = దేవతలు; * బొప్పండ్రు = మాడ్చులు.

౪ కొలువునఁ దన యూరినొడువు

పలుక నతని మాటకారి-పల్కు నిలఁబడున్

తే॥గీ॥ తెల్లునాడునఁ దీయని-తేట తెనుఁగు

వేల్పునుడు లొండుచోటులఁ-దెల్పుచుండు

బిన్న బెద్ద లెల్లడఁ గడుఁ- *బిచ్చలింప

నాటపాటల మేటియా-మాటకారి॥

తే॥గీ॥ ఎల్ల రెవరంతవారు వా-రెందునైన

నొక్కొకని కొక్క నేరుపు-దక్కియుండు

నిండుచూపునఁ గొఱవడు-నీల్లుఁబోతు

తన్నుఁదా మెచ్చుకొనుచుండు-నన్నునలెను॥

తే॥గీ॥ ఎందుకో పెద్దలు *పడిక-ఘేర్పటచిరి

యాటపాటలు కొల్వున-కనువగునటు

తెల్లముగనున్న నలిగిన-తెన్నుమాని

త్రొక్కుఁ బెడత్రోవ నావంటి-నిక్కుఁబోతు॥

సీ॥ పెద్దలంబేద లి-ష్టే తెల్వితేటలు

పంపారు తటి కన్న-వింతవింత

త్రోవలు కనిపెట్టి-క్రొంగ్రొత్త చవుల వే

డ్కల నోలలాడమి-ములుచతనము

వాడుకనుడులఁ గ-బృమూలఁ జొన్నరదేల

నన్ని తెగల వాసి-నెన్న నేల

వారువీరనక యే-వారలైన న్నోడు

కూడి యుండుగు కూడు-కుడవరేల

.....
 ౪. కొలువు = సభ; * విచ్చలింప = ప్రశంసించు; * పడికట్లు = సమయములు,
 మరియుదలు.

పంచుకొని యాస్తి యందఱు-స్నభతుకరేల
మనిసి కొండొరిమిక కంటె-మంచియేది
యనుచుఁ దోచినయల్లెల్ల-నటచు వెకలి
మింటి నెగదన్న తీతువు-వంటిచెడుగు॥

గీ॥ అనుగు తలిదండ్రులు నెబ్బద-లయ్యవార్లు
రాజులు స్వేల్పు లేర్పర్చు-నోజ నడుచు
నాటపాటల చదువరి మేటిమాట
కారికి న్గోర్కె లెల్లఁ జే-గూరుచుండు॥

గీ॥ ఇంతకు న్మానిసుల చేత-నెదియులేదు
వేల్పుతలఁపుల మళ్ళింప-వీలుకాదు
తోడివారలతో నెదు-రాడరాదు
తెలియ మేమాదుమో యికెం-దేనిమీఁద॥

కం॥ తెలిసియుఁ దెలియక పెరమా
టల డాబులు కొట్టునట్టి-టాటోటులు న
వ్వులపాల్గారే తమతమ
నెలవుల వాఁడుకగు మాట-నే పల్కునెడన్॥

కం॥ చీట్లాటకుఁ దిట్లాటకుఁ
బోట్లాటకు బేరసార-ములకు న్గరిడి
పట్లకుఁ జీవాట్లకుఁ బడి
కట్టుడిగిన మాట వ్రాత-పనిగొనవలయున్॥

ఆ॥వె॥ ఆట పాట మాట-మీట చదువు పడి
కట్లఁబట్టి జఱుప-గాదు వీలు
వేల్పుకొల్పునందు-వెల్లడిగాఁ దప్పు
లొప్పు లగుచు మేలె-యప్పతిల్లు॥

సీ॥ అంకుల కొల్పున-కంకింపకున్నచో
 నాటకా దది పేరు-లాటగాని
 జన్నపుడిండుల-నెన్నఁబోవనియెడఁ
 నాటకాదది *బంగి-చాటగాని
 వేల్పుల గొప్ప తో-పింపనేరని చోట
 మీటకాదది మోట-మీటగాని
 జేజేల నెపుడు కై - సేయని పట్టున
 మాటకాదది కాని-మాటగాని

మోలఁ దెలుగంట్ల రావింపఁ-జాలనష్ట
 చదువుకాదది నెఱి గ్రుడ్డి-చదువుగాని
 జియ్యల న్నది నెలకొల్పఁ-జెల్లనపుడు
 వ్రాతకాదది చెదపుర్వు-వ్రాతగాని॥

గీ॥ చదువరులకయి కబ్బము-లొదవుకాని
 సంతకము చేయలేని ము-ల్చలకుఁగాదు
 అట్లుకావుననే మాట-లల్లువాఁడు
 పద్దెములఁ గూర్చుకొల్లఁడు-పల్లెమాట॥

గీ॥ యుడియఁడ *చుక్క-పేరు ని - మ్మాడ్కిఁ జేసి
 నాఁడ నేఁగూడ నొక మొన - కాఁడ నగుచుఁ
 గనికరంబునఁ గైకొని - కావు నన్ను
 నేలనింగుల నేలు నా - పాలి వేల్పు.

చెండు॥ నా యాటపాటల - న్గారవించుటకు
 రప్పించితివి నన్ను - రాణతో నిటకు
 తెలివితేట లలరు - తిత్తి బ్రలామ

* బంగిపాట లేక భంగుపాట = భంగు నూరుకొను కాశీ నన్నెకల్లు.

యమడియఁడు = మూర్ఖుఁడు; * చుక్కపేరు = నక్షత్రమాల.

చెండు = మంజరీద్వీపద (స్థలాంతరమున నిది 'బంతి' యని వ్యవహృతము).

బ్రతుకు హాయిగఁ జదు - వరిచందమామ॥
 బారువ *మేరువ-పల్కువీణియుకు
 బారువ యసారువ-పైడితాణియుకు
 బారువ చేరువ-పాడిపంటలకు
 బారువ పారువ-నాబగుగాఁబట్టు॥
 తేటతీయని యచ్చ-తెలుఁగల్లువాఁడు
 సాటిగానని కయి-సరి మొనకాఁడు
 తియ్యని తెలుఁగన్న-దే పల్కు వెరవు
 దయ్యపునుద్వ గో-తాలోకయు తెరవు॥

13. కవిత్వము - కవులు

గీ॥ సాఁగి కమ్మెచ్చున న్వచ్చు-తీఁగ కరణి
 సాలెపురుగు కడుపులోని-నూలువలెను
 దబ్బున నొబ్లిపడు కొండ-ధారమాడ్కి
 సహజకవిత బయల్వెడి-సన్నుతిఁగను॥

ద్వీ॥ కొతికి యీడుపుకాళ్ళ గుట్టపునట్టు
 గతి-బల్మిలాగిన కవన ముండెడును॥

గీ॥ కావ్యదోషంబు లరసి జ-గదుపకృతిగ
 నుల్లసము నీతి ప్రజ కుప్ప-తిల్లునట్లు
 వింతవలెఁ బాఁతసంగతి-నెల్లడించు
 వేడబము మాని సహజ-విత్వశాలి॥

కం॥ కనుపర్చు నెల్లముగాఁ
 దన కావ్యాదర్శమునఁ బడార్థము లెల్లన్

* మేరువ = వీణాగ్రము: య సారువ = దిబ్బ: * పైడిరాణియ = బంగారము లభించురావు;

జనములకు నృశ్కవి యా
తనివలె మేల్పుట్టుటకు నితరుల వశంబా,

గీ॥ అతుకు లుంచక పద్యము లల్లవలయు
యమకము నైప్పవలెను ర-సము చెఱపక
అనవసరముగఁ జొన్నరా-దాంధ్రకృతుల
రచనచేయు కవి తన గీ-ర్వాణమెల్ల.

కం॥ పదముల పొందికచే రస
మొదవించియు-శ క్తి చూపియు నసత్కావ్యం
బు దెలుపరాదేకవియున్
గదుకొని “తారాశశాంక” కారుని మాడ్కిన్.

గీ॥ చదివినానని ప్రాస విశ్రమము వ్యాక
రణము తప్పక యాశువి-రచన చేయఁ
గలననుచు నీరసముగ నూ-కవలెఁ గబ్బి
మల్లి మూఢుల లోఁగొను-నతఁడు కవియె.

గీ॥ కాళిదాసుని రఘువంశకావ్యముఁ గను
గొనియు భవభూతినాటకమునుఁ జదివియు
బాణు గద్య మరసియుఁ గవనము చెప్ప
వెఱవఁడద్దిర నావంటి వెఱివాఁడు.

గీ॥ పూర్వకపు లందరున్ గడు పూజ్యు లందు
భాగవతులయి గోస్తనీపాకముగను
గృతులొనర్చు నధికుల సంస్కృతమున-జయ
దేవుఁ దెనుఁగునఁ బోతనం దెలిసి యెఁతు॥

సీ॥ పూర్వప్రబంధము పోల్కికై చచ్చిన
యీగ నంటించెడు హీను డొకడు

ప్రౌఢకల్పనలని పన్ని తనకుదానె
 యర్థం బెఱుంగ లేని వ్యర్థుడొకడు
 కృతిని నిఘంటువు వెతకి ముదురు తాటి
 ముంజవలె నేయు మూర్ఖుడొకడు
 తేటతెల్లంబని తెన్నబాసకు బట్ట
 తెరచి చూపించెడి దేబె యొకడు

కలివశంబున శాగద కలువయ్యె
 బిదపకాలంబున దలంపు పిచ్చియ్యె
 అచ్చు చవకయ్యె మూఢులు మెచ్చుటయ్యె
 అహహ యెందుకు కవులైరి యాధునికులు॥

సీ॥ ఘనశంఖమో యన కంఠంబు పూరించి
 మేలుగా శ్రుతిలోన మేళవించి
 నియమము తప్పక నయఘనంబులఁ బెక్కు
 రాగభేదంబుల రక్తిసలిపి
 బంతు లెగిర్చిన పగిది గాలజ్ఞతన్
 జాతి మూర్ఖున లొప్ప స్వరముబాడి
 చక్కని నృత్యమున్ సర్వరసానుకూ
 లమ్ముగాగ నభినయమ్ము చేసి

స్వకృత మృదు యక్షగాన ప్రబంధసరణి
 వివిధదేశంబులన్ బిన్నపెద్దలు గల
 పలు సభల హరిభక్తి నుపన్యసింప
 లేని సంగీత కవితాభిమానమేల॥

ఉ. సంతసమొప్ప నాదికవిస్సన్నుతిసేసెద వేయిసారు ల
 ర్పింతును దేవభాష యను కీరసముద్రము త్రచ్చిత్రచ్చి శా

కుంతల నాటకామృతపుండ్రును దీసిన వాగ్విలాసు నా
శాంత యశోవికాసుని మహాకవి భాసునిఁ గాఢిదాసునిన్.

14. సీమపల్కు

చెండు॥ వ్రాలు నాల్గైన్నిది - పగడలు సీమ
పలుకున కంకుల - వలె గొంతునొరసి
యయియు యె యెలు పొట్టి - వయిదు రెట్టించి
యైయాలతోడ నే-డాలు హ కలుప
నాల్కతో రెండేన్లు - నణటడ తదక
చగజయర జలశ - సల్పొమ్మిదేడు
పుట్టువ పబమలు - మోవిపై నాల్గు
నాటు మాటల కెందు - నన్దలపోయ
నులియెనఁ దెజగంట్ల - నుడిఁ బోలిలేదు
కావున నాకుఁ ద - క్క - నిఁకెవరైనఁ
జెప్పలేకుండి రీ - సీమ నొవుడుల
నిదినజకేనియు - నీ మీఁదనైన
నే మాట లల్లువా - రెచ్చటఁ గలరు
మాటల కూర్పు సీ - మనుడులతోడఁ
జెప్పలేకున్న ని - స్సీ చదువేల॥

[మినెన్ ఎ. వి. ఎన్. కళాకాలా షష్టిపూర్తి సంచికలో]

Vol. VII] Mid Term 1938-39 [No. 3.

15. నాటు తెలుగు

ఆ॥ పె॥ తేట సీమ తెలుగు - మాటాడఁ జాలని
తెలుగువాఁడు వేల్పు - పలు కెఱుంగడు
ఇంటి నాల్గు మూల - లే తెలియని ముల్పు
మిన్ను పెన్ను కొప్పు - నెన్నఁ గలఁడె॥

క॥ వెలయా లిల్లాలగునా?
యలుకులుకులకోడె యింటి-యాతండగునా?
అలవాపు *వలంబగునా?
కలగల్పు తెలుంగు వాడుక తెనుంగగునా?

సీ॥ తన కన్నవారు వీ-రని చెప్పజాలక
*వలితండ్రి మిద్దెల-సలుపుకొంటె
బ్రతికున్న గొప్పవా-రలఁ గొని యాడక
*మిన్నేగు క్రిక్కల-నెచ్చుతులువ
తన లోటుల న్మాటు-కొని తగువారల
నూటక దూతెడు-నుడుకుఁ బోతు
తేటతీయని సీమ-తెలుఁగు పలుకు కూర్పు
కొఱకానిదని వాగు-౪కొయ్యదిప్పు
ఆట పాట మాట-లం దాటితీరిన
మేటియే చదువరి-మేలుబంతి
కలుఁగఁ డట్టి *రెండు-కాళ్ళకన్నా కెందు
నేనిఁ దెనుఁగునేల-యెడలఁ దప్ప॥

కం॥ వేలుపునుడులం బుట్టిన
వే లాతి ౪విలాతిపలుకు-లెల్ల యనుచుఁ దా
మేలాగో తొలిచదువరు
లీలేత కలఁక తెలుంగు-నెన్నిరి తుదకున్॥

ఆ॥వె॥ వేల్పునుడులఁ దెలియ-వేలుపు న్బొడగన
న్గాఁదరంబె రెండు-కాళ్ళమేటి

* వలము = లావు; స్థౌల్యము (శ్రీకాకుళము, విశాఖ మాండలికము); * వలి-
తండ్రి = గారి తండ్రి (తల్లికి ఉపభర్త); సలుపు = కాలమువెళ్లబుచ్చు. * మిన్నేగు =
నవ్వగ్గనులగు; క్రిక్కి = వంది, బట్టు; ౪ కొయ్యదిప్పు = దుర్విదగ్ధుడు; * రెండు
కాళ్ళ కన్నాకు = నరశ్రేష్ఠుడు; విలాతిపలుకులు = దేశ్యశబ్దములు.

అందరాని పండ్ల-కట్టసాపక తన
సీమ తెలుగు పల్కె-చెప్పవలయు॥

ఆ॥ వె॥ మొలక లేతటికము-తలిరు పిదపిదన
చెలగు తీగె చెలువ-మలరు తావి
తేనెతీపి సీమ-తెనుగునకే గాని
తవులబో దిక్కి ను-డువులకైన.

సీ॥ వాడిరి వేలుపు-పలుకులు తెనిగించు
నప్పుడు తొలి మాట-లల్లువారు
కాని తమంతట-న్గావించు కూర్పుల
నానాటికి న్దెల్లు యనవురు గనుక
ననలు తాలు నేర్పు-పొనరించునటు తెన్లు
వేల్పునుడి బెడద-పెట్టు కొనిరి
చదువరు లేమని-చాటుకొంచుండిరి
గోటుతోడ నొప్పట్ట-కూటికొఱకు

ఆ॥ వె॥ ఆడ లేనివాడు - పాడనేరడు పాడ
జననివాడు మంచి-చదువెఱుగడు
చదువుకొననివాడు - కుదురుగాఁ బల్కుడు
పల్కుడగనివాడు-వ్రాసుకొండు.

క॥ ముక్కంటి యాడి *డవిణ
న్గొక్కునఁ బబదునాల్లు నూళ్ల-వ్రా ల్మొఱయించెన్
మిక్కిలి యాడక పాడక
నిక్కముగాఁ జదువ వ్రాయ-నేరఁ డెవండున్॥

ఆ॥ వె॥ ఆట పాట మాట-లా | వాతచదువులు
కూటికొఱకు నెఱపు-కొంటు చెడును

యనవురు = మృదువైనది. * డవిణ = డమరుకము; యబదునాల్లు నూళ్లు = చతుర్థమా హేశ్వర సూత్రములు;

చదువరై నవాఁడు-జంజాట మొల్లఁడు
వేల్పుకొలుపునందె-వెలయుఁ గాని॥

తే॥గీ॥ వెలయునేలవఱకు బొడ్డు-తెలుఁగుసీమ
యెందునైనఁ దెలుంగున-కీడులేదు
తెనుఁగువారికిఁ దెల్వి-పెట్టని *హవణిక
నొక్కి-చెప్పెద నిక్కము-నిక్కమిద్ది॥

తే॥గీ॥ జతి భవర్పఁగఁ దెలుఁగుసా-మెతలయందు
గడియొ టెండవ వ్రాఁయియో-తొడగుచుండు
తెలుఁగుతోఁ బుట్టె జెలువ మిం-పలరు నడిక
యెల్లెడఁ దగుఁ దెనుఁగుమాట-లల్లువాఁడు.

తరువోజ॥ పలుకవచ్చు న్నోడి-వారితో, జాబు-వ్రాఁయునప్పుడు, పసి-
పాపల చెంత,
కలయికల, న్నంత-కము సల్పలేని-కాపులయెడ మల-
కలచెంత, సరకు
విలుచు తఱిన్, దిన్న-నెలకిచ్చునపుడు,-బేర కాండ
యెడల,-బెనకువ పట్ల,
నలుకున నెగతాళి,-నంగడిలోన,-నాపాటి యాపాటి-
యల్లరి తెలుఁగు॥

కం॥ పాడవలయుఁ బాఱుఁడు తగ
నాడవలయుఁ జదువరి యని-యని తొలుఁబలుకుల్
పోడిమిగఁ జాటు మాటల
నాడుకొనెడు తెలుఁగువార-౪లడిబండలొకో॥

సీ॥ వడి గోరువెచ్చ గు-బ్బలఁ గ్రుమ్ము కాగిలి
బెట్టుగ మొదలంటఁ-బట్టు మోవి

* హవణిక = అలంకారము. ౪ అడిబండలు = పనికిమాలినవారు.

యనుచుఁ దీయని సీమ-తెనుఁ గల్ల లేనివా
 ని కెడమయడుగు పెం-డేర మేల
 తన నాటుమాటల-న్దాఁ గూర్చి వినుపని
 ద్రాబ కు త్తు త్త కి-తాబు లేల
 కూడుగుడ్డ లొసంగి-తోడివారలఁ బెంప
 జనని కొంటెకు వ్రాత-చదువు లేల

బ్రతుకు కొనసాగు వలనుల-వెతకికొంచుఁ
 బాడిపంట పెనుచు చిండ్లు-పన్నుకొనుచుఁ
 బాడుచాడుచు వేల్పుల-స్వేడుకొనుచు
 మనెడు హాయిగ నూతేండ్లు-మంచివాఁడు॥

ఆ॥వె॥ కొయ్యమ్రోత వ్రాత-కొఱగాని టక్కరి
 పనులుగాని వేల్పు-పనుపుకాదు
 ఎఱుక కలుగువార-లీ టక్కులకు లొంగ
 రెన్నఁడైన నిక్క-మెన్నుచుండు॥

కం॥ పనుపరియగు మగవాఁడున్
 గనిపెంచని యాఁడుది కొఱ-కా రెట్టనైనన్
 తెనుఁగు విలాతి న్దొలిచె
 ల్లి న యా చదువరులె *మూద-లిక నా నుడికిన్.

తే॥గీ॥ అడుగు కాపు, కోసుటి తొడ, -యొడయఁ డెఱక,
 మూతి పాడు, ఛండొండొరిమిక-నొప్పదవి లాఁతి
 నాటువారలకన్నఁ గ-న్నాకు లగుచుఁ
 దెలుఁగు తల్లి నేల-పరుపు నిలుపనలయు॥

ఆ॥వె॥ కలవు తలలు కాళ్ళు-గాని జబ్బలు తొడల్
 కలికమునకునైన-గానరావు

పెంఠ దెట్టు లీ య-విటిబిడ్డల న్గని
కరము నోమ తెలుఁగు-కన్నసీమ.

[విశాఖ ఎ. వి. యన్ కళాశాల పబ్లికేషన్స్ సంచిక సం - VII - సంఖ్య
1938 - 39]

(అనుస్థానము)

తిరిపం బెత్తికొనుచు సో
మరియై తినమరిగి క్రొవ్వి మతకరియై క
ల్లరియై చదువరి ననుకొను
బరికాయకు నాటుతెలుఁగు-పలు కెటులబ్బున్ ||

గీ|| వదలుఁబోతునకే గాని-చదువు వ్రాత
బంక, నిక్కముగా మంచి-వానికేల
దొడ్డవాఁడు నోరెత్తక-తోటిపాటి
వారలకుఁ గూడుగుడ్డలు-పంచిపెట్టు||

గీ|| నేలనెంతో తెనుఁగుదొర-లేలినారు
తెలుఁగువా రిర్వురు గవర్న-రు లయినారు
పాఁడిపంటలకు నెల్లు-నాడుతోడు
తెలుఁగుపలుకు నిక్కంబుగఁ-జేనెలొల్కు||

VII వర్ణన స్తవకము

1. శృంగారచాటువులు - సమన్యలు

- ఉ॥ వీడిన రైకతో సగము వీడిన కొప్పున రాలు పూలతో
 బేడిసమీల కన్గవను వింతగు నిద్దరమబ్బు చొక్కుతో
 వీడిన నీవి నొక్క కయి వెల్లంగబట్టి మహానుభావనన్-
 “గూడుము ప్రాణము ల్నిలిపి గొబ్బకఁ బ్రోవుము చేడఁ జంపగాఁ
 గూడదటంచు నాడు పలుకన్వినవా యది నీవెఱుంగవా
 వేడి తమి న్బయింబడిన వెట్టగగూడినఁ బాపమున్నచా
 కూడు”మటంచు నన్ను మఃనుకొంగున లాగు నొయారమైన నీ
 బాడలు గంటిఁగాదె యింకఁ జాలదె స్వర్గము వేఱయున్నదే!
- ఉ॥ “చక్కని నవ్వుమోము, కడుసన్నపుఁ గొను, వెడందరోమ్ము, బల్
 నొక్కులకొప్పు, సోగయగు నున్నని చామనచాయ మేను, పె
 న్నిక్కు బుజంబులుం, జివురునిగ్గుల మోపి, దయారసంబు నల్
 దిక్కులఁజొక్కు వాల్గనులు, తీయని మాటలు, మొల్క మీసముల్
 గ్రక్కునఁజుట్టిరా బవిరిగడ్డను దిద్దిన పవ్వనంబుతో
 నిక్కడి కేగుదెంచి నీకు నిట్టుల మాటల బొటలం గడుసె
 జొక్కఁగఁజేసి నా మనము జారఁగఁగొంటివి, భూసురేంద్ర! నే
 దక్కిలి నీకు నన్నెదను చాలెదో మారుని కప్పగించెదో
 నిక్కము జెప్పమా యిపుడు నిన్ బతివూతెద” నంచు వేడు నా
 చక్కదనాలకుప్ప! నిను సంస్మరియించెద జీవితేశ్వరీ!
- చ॥ వలపుల మీరిమిది నునువూతెర తేనియ లానియాని గు
 బ్బల నెద గ్రుమ్మిగ్రుమ్మి పలుభంగుల ముద్దులు వెట్టివెట్టి ‘నే
 వలచిన వన్నెకాడ యిక వద్దర జాగని పైకిలాగు నిన్
 దలచిన గుండె యుల్లుమని తల్లడకుండుగజే తలొదరీ!

ఉ॥ సన్నపు మోటిక ల్గులుగు చక్కని చన్నులఁ బైట జారఁగా
చెన్నగు వీణ మోపి శ్రుతిచేయుచు మెట్టులమర్చి తీగెలన్
క్రొన్నెలవంక లొప్పు కొనకోళ్ళను మీటుచు నీదుచెంత నా
చిన్నన వాద్యగానముల సేత దలంచెద భీముశంకరా!*

చ॥ క్రమ మెఱుంగఁగలేని నిధివ్రాత బలమ్మునఁ దమ్ము మోయు మ
ధ్యముపయి నీదుచన్ను లిసుమంతయు నక్కటికంటు మాని యు
బ్బి మదకతోరభావమున విస్తరమంది చలింపజేసి జృం
భము నటుజూపకున్న ఊతమర్దనబాధలపాలుగావుగా,
అమితవిజృంభణమ్ము లబలా! తగునా? సుజనాళికెప్పుడున్.

సీ॥ వలిపపయ్యెదలోన నిలువక పలిగుబ్బ
చనుదోయి మెరుగులు చొకళింప
పగడంపు వాతెరఁజై నొకించుక దాగి
మొగమునఁ జిలునవ్వు మొలకలెత్త
కొలఁకుల నునుగెంపు జలికించు క్రొవ్వాడి
దిట్టచూపులు తలచుట్టి రాగ
నునుకొప్పులో నునిచినయట్టి పువ్వుల
తాపి పైకొని తుమ్మెదలను బిలువ
తొడపులకు నెల్లఁ దొడవైన యొడలితోడ
వలపులకు నెల్లఁ దనమేను వలపుదెలుప
చిన్నిపాటలతోడ చినన్న నిన్ను
వలచి కొల్పుట కన్నులనంపు వయ్యె.

* వీరు శ్రీ సోమంచి భీముశంకరంగారు. రసికాగ్రేసర చక్రవర్తి; నాడు ఏలూరులోను, తదుపరి విశాఖలోను ప్రముఖస్వామివాది. దాసుగారికి పరమా ప్తులు. వీరి వలపుక తె పేరు 'చిన్నన'. ఈపద్యములన్నియు శంకరంగారి శృంగార కూరత్వ సంకీర్తనములే. కొన్ని శంకరంగారు చేయించిన అష్టావధానములలో నారాయణదాసుగారు పూరించిన సదుస్యలు. కొన్ని పద్యములు, ఊహలు శంకరంగారి పాత్రను చెందునట్లున్నను అసంబంధతయు నొక "శంకరనారాయణ దీక్షనరీ" సం.

మ॥ ధనమా రాదు, దురాశ పోదు, పరతత్వజ్ఞానమా లేదు, కృష్ణనియందా మది నిల్వఁబోదు, సుమఖాణు న్నోర్వగారాదు నిన్నెనయన్ లోకములోన వాదు, విరహం బిట్లుండగానీదు, పావనవంశంబు స్వతంత్ర మీదు చెలియా! వాంఛ ల్లుదల్కుట్టునే.

గీ॥ మరుఁడు క్రొవ్వాడి శరముల మసల రొప్పుఁ
బ్రాణములు రాలిపోకుండఁ బట్టె నాశ
పువ్వులను గాలిచే రాలిపోవనీక
పట్టు*తాళికవలెఁ గాక బ్రతుకగలమె.

గీ॥ కెంబెదవి గంటువరపు సీత్యతులఁ గరపు
మయి గగుర్పాటుసేయు బైపయిని డాయు
రేయి జెలరేగు బవ లెడబాయ బాగు
జెలియ పోలిక జలియును దెలియ వెలయు.

గీ॥ చిగురుకెమ్మోవి తేనెలఁ జిందుదాన!
గునిసియాడెడు చక్కని కొప్పుదాన!
గండుమీలనుబోలు వాల్గనులదాన!
మనసు నిన్నెడబాయదేమె నెఱజాణ!

గీ॥ ముద్దు గులికెడు చిన్నారి మోము, గండు
మీలదల్కారు కన్నులు, పూలచెండ్లఁ
బోలు చన్నులు, తీయనిమోవి, చిన్న
నడుము గలదాన నిన్ను నే విడువగలన?

ఉ॥ కోరికదీరదాయె, నిను గొబ్బునజూడగ దూరమాయె, నీ
వారికి భారమాయె, సుమఖాణుని వైగము ఘోరమాయె, నీ
నేనుపు నేరమాయె, మరి నిందలు నారులునూరులాయె, నా
పేరున లోపమాయెగద భీతమృగాక్షి యిఁకేమివాయుదున్.

* తాళిక = పేరాకులుగల శ్రీరాశవృక్షము.

గీ॥ తొలుత నీ చూపు తూపులతోడఁ గ్రుమ్మి
కడగి యొయ్యారముగఁ గొన్ని యడుగు లిరిగి
నిలచియున్నావ యని నన్ను నీవు తిరిగి
తిరిగి చూడగ నేలనే తీశెబోడి.

ఉ॥ నీ దయఁబొంది మారుని తృణీకృతు జేసిననాఁడు మెచ్చి రో
హో ధృతివంచు నిప్పుదొహహో హో యని నవ్వెద రెంత వెఱులో!
యే దుగమం దనఁగుని జయించుట లెట్టులు నిన్నుఁబాయగాఁ
గాదె క్షణంబు నత్సరముగాఁ బ్రకృతి నివృత్తు లెలంగెడున్.

ఆ॥ట॥ పల్లెటూరి మాట లల్లువాఁ డొక్కఁడు
వానినట్టెఁ దిట్టువాఁ డిఁకొకఁడు
సిద్దెకొఱుక నొకఁడు చెప్పుగొఱుకు నోఁడు
వ్రాఁతకూఁత లిట్లు బూఁతులయ్యె॥

కం॥ తత్సమమా తద్భవమా
మత్సద్భవం లి కెవ్వరనుచు-మత్సరమతులై
యుత్సాహంబు చేఱచి విచి
కిత్స స్తుత్సితము వ్రాయఁ-గేలెటువచ్చెన్॥

శ్లో॥ చక్రభ్రమణకరత్వా త్కుదృష్టిభి ర్ద్వారం వర్జ్యమానత్వాత్
శ్రుత్యన్త ఫేలనత్వాత్ మశక త్వామేవ మాధవం మన్యే.

శ్లో॥ రామేతి ద్వ్యక్షరం నామమానభంగః పినాకినః
గర్వభంగో భార్గవస్యశౌర్యభంగశ్చ వాలినః

శ్లో॥ అంగుళ్యాభరణం తే, చిత్రతర మమూల్య మిందువడస ఇదమ్
భవదీయ హృదయమివ మాం, రంజయతి రాగసంయు క్తమ్.

శ్లో॥ ఏతచ్చిత్రపటంభాతి, శాద్వలాభం సువిస్తరమ్
తస్మిన్ తనోషి భో విద్యక్, ఫలవృక్ష ఇవోన్నతిమ్.

గీ॥ తల్లిదండ్రుల వలెను నా కెల్లగతుల
చేసి రా వారణాసి లక్ష్మీనృసింహుఁ
దాతనికి భార్య కామేశ్వరమ్మ గూడి
వారి చెంగట నున్నంతవఱకు సుఖుఁడ.

కం॥ గానకవితావధానని
ధానముల న్నాగుజనుల దయగొనువాఁడన్
నే నారాయణదాసుఁడ
నా నెగడిన యాదిభట్ల నారాయణుఁడన్.

[ఈ పద్యము లన్నియు అప్పుడప్పు దాశువుగా ఉర్లాము
ఒక్కలి, బందరు, ఏలూరు, రాజమహేంద్రవరము మొ॥ పలు తావు
లలో అష్టావధాన సందర్భములందుఁ జెప్పినవి]

2. వయ్యారిపిల్ల

(మాళవ - చతురస్ర)

ప॥ వారెవా దొరికింది-వయ్యారిపిల్ల
నేరువున దీనిదరి బేరమునకొల్ల
రారమ్మని కొట్టిందిరా పెంకెజెల్ల
కోరికోరనట్లు దాచుకొంది ముంతచల్ల॥

౧ దీని కనుదామరలు తేటి గనుకల్ల
ఆనవలె దీని మోవితేనియలు చెల్ల! వారె॥
మేనిహొంబాయ గెల్వ మెరువున కొల్ల
మానుమని మానదుగా మాటకారిగుల్ల॥వారె॥

౨॥ ఆటపాటలకెల్ల యద్దే పుట్టిల్ల
తేటముగ దీనిపొందు దీపిఁ జిరుపుల్ల
కూటమికి దీని గోరుకొందురే యెల్ల
కాటుకల దీని చూపు గాలాపుముల్ల॥వారె॥

3. వీరోత్సాహము

సీ॥ బ్రతుకుసుంకము లేని బలమె చాలును శర
భములకు వేతె కై వారమేల
కట్టుబా తెఱుంగని దిట్ట మొక్కటె చాలు
సింగంబులకు వేతె చిన్నెలేల
కష్టంబు తెఱుంగని ఘనత గల్గినజాలు
బెబ్బులులకు వేతె బిరుదులేల
పన్ను తెఱుంగని పరువొక్కటియె చాలు
వడిదేగలకు వేతె పదవు లేల?

వీర భరతభూమి స్వైరవిహరుల
పేరఁ బుట్టితి మను పెంపె చాలు
లాతికొలుపు గోటులాగేల యేనుఁగు
నెక్కి దిడ్డి దూర నేగునట్లు.

ఆ॥ వె॥ మనదు శక్తి యైకమత్యము బొందక
యలఁతి పగతునైన నడచు తెట్లు
లెన్నునందు బడక రెండుజాముల యెండ
కడఁగి దూదినైనఁ గాల్చుఁగలదె॥

గీ॥ మీసములు రోసములు^గగల మేను మనది
ఇల్లు వాకిళ్ళు పై పోటు లెల్ల మనవి
ఆటలుం బాటలుం బలుగోటు మనవి
బలుపు పెనుదిండి సోమరిపాటు మనది
కాని మన తల్లిదేశము కాదు మనది॥

ఆ॥ వె॥ పన్నుటొంప మెడకుఁ బై యేలుబడి పూజ
లరుతలందు మోయునట్టి మనల

నింగిలీషు కాపు లేమరి నప్పుడు
పగతుపులులు రేగి పట్టుకొనవె॥

గీ॥ తేనెపట్టగు నిండియా జేశమునకు
తెరపపగతురు వేమరు చురుకుఁజూప
నీగలఁజెనఁ బోలుల రేగఁబోక
కతుకుచున్నాము సోమరి యతుకుమెతుక॥

కం॥ తలిదండ్రు లరణ మిడి కో
వెలచేతన్ గొన్న సొమ్ము వీరభరతల
క్ష్మీలవముగ లాగుకొని కై
స్తులు స్వచ్ఛందబిరుదు నెగడుదు నిచ్చోటన్॥

4. భరవత్సరపు కఱపు

నీ॥ మింటఁ బవలు బొల్లి - మేఘంబులున్ రాత్రి
తోకచుక్కయు నెప్పు - దోచుచుండె
వాన యొక్కితయు - లేని కారణమున
నేళ్ళు చెర్వులు నూతు - లింకిపోయె
పోతనీటన్ జవి - వోయి కొంచెములగు
మారగాయల వెల - గొప్పదయ్యె
నిలువచేసిన ధాన్య - ములు కొట్లలోనుండి
యంగళ్ళు చేరక - యణగియుండె

ధాన్యవర్తకు లడియాసఁ - దగులుచుండ
నగల వర్తకులకుఁ బెద్ద - దిగులుపుట్టె
పొలముకాపుల నాగళ్ళు - మూలపట్టె
పశువు తెంగిలియాకుల - పాలబడియె॥

కం॥ త్యాగము చెడఁ బేదలు కా
రాగృహము నిండికై చొ - ర న్నడఁగిరి బల్

తీగలు చెట్లు న్నాడెన్
క్రాగిన చమురువలె నెండ-కాయుచునుండెన్.

సీ॥ వారుణ జపములు-పలుమాలు చేయించి
చేయించి తుదకు వి-సిగెడువారు
తాయి లింగము గాఁగ-వేయికుండల నీళ్ళు
వెలిపించి పెదవులు-విఱచువారు
భక్తితోడ విరాట-పర్వపారాయణం
బాచరించి నిరాశ-నందువారు
గొప్ప పిరంగులు-కొండమీఁద న్నిన్ను
గుఱిపెట్టి పేల్చి వే-సరెడువారు

కలియుగాంతం బిది యనుచు-దలకువారు
పాలకుల దోస మిది యని-పలుకువారు
రేఁగి సిద్ధాంతులను వెక్కి-రించు వారు
నగుచు నన్నియెడల జన-మడరఁజొచ్చె.

ఆ॥ వె॥ పగలు డాఁగి రాత్రి-పడిన తోడనె తోఁచు
చుక్కలవలె స్త్రీలు-సొంపుమీఱ
గములుగట్టి నీళ్ళ-కై బతుల్యెడలుట
వయసువాండ్ర కన్ను-పండువయ్యె॥

కం॥ అంగనలకు శ్రమ యయ్యెన్
*గంగాధరులకును మిగుల-గర్వంబయ్యెన్
రంగుచెడె స్నాననిష్ఠలు
ఎంగిలి భాండముల శుద్ధి-యిసుకయె చేసెన్॥

* గంగాధరులు = నీళ్లకావిక్కుమోసి జీవించువారు.

సీ॥ తొమ్మిది నూతులు-తోడితిఁ గుండకు
 సగమైన గాదని-వగచు నొకతె
 తాటిచేదకు మడి-దక్కమిఁ దేనెతి
 ముంత మునుఁగ దంచు-మూల్గు నొకతె
 బిందె బోరగిలంగఁ-బెట్టి కూర్చుండి సీ
 రెప్పటి కూరు నం-చేడ్చు నొకతె
 ఇంత దూరము వచ్చి-యింక నెట్లు లూరక
 పోగలెద ననుచుఁ-బొగులు నొకతె
 కాలు జాతీయు బావిలోఁ-గూలకొడ్డుఁ
 బట్టి బ్రతికి వచ్చితి నని-వడచు నొకతె
 కడవ నడిదారిలోఁగ్రిందఁ-బడిచెడ శివ
 మెత్తినట్లార్చు చింటికి -నేగు నొకతె.

సీ॥ చీలు లంటించి పోషింపజాలక పసు
 లెచ్చటికై నఁ బోనిచ్చు వారు
 వర్తకుల్ నెత్తినో ర్బాదుకొనుచునుండ
 దొమ్మి ధాన్యపుకొట్లు దోచు వారు
 నీరయినను గడ్పునిండఁ ద్రావులకు లే
 కెండి వర్గయి పడియుండు వారు
 ఇదిగో వీసెడు పైడి యిండు చేరెడు జొన్న
 లైననం చింటింట నడుగు వారు

అన్నపానములకు నేడ్చు నర్భకులను
 గొంచి యెంతయుఁ గన్నీరు గార్చు వారు
 మీకె బానిస లాదుము మాకు గంజి
 పోయెడని వీధులందు వాపోవు వారు.

చ॥ తలుపులు మూసి లేవెచటఁ-దాళము పెట్టెకు వేసిలేదు, కు
క్కలయిన బంటులై న మఱి-కావలియుండుట గానరాదు, వీ
ధులఁ బడియుండిన న్ధనము-దొంగిలఁబో రెవరైన సుంతయున్
భళిభళి రాజెనండు పరి-పాలనము న్గజవల్లు చేసెడున్.

౭. నందన వత్సరపు సువృష్టి

సీ॥ తొలి తెల్లకొండల పలెనున్న మొగిళులు
గొప్పలై నీలిరంగులఁదనర్చె
మాదిపింజెల లాగు దొడ్డ మబ్బుల నేకి
కరువలి పఱపులుగా నొనర్చె
వెండి చబుకు ద్రిప్పి వేసినయట్టులు
మెఱుము తోడుతఁబెద్ద యుఱుము పుట్టె
నేలఁ గమ్మని తావి నెగడించు చందంద
వలుదలై లెక్క చినుకులు మొదలిడె

మింటికి న్నంటికిఁ దఱచుమీఱ వాస
ధార లను తీఁగెల బిగించి యాటవ వడి
వీణె వాయించు నెఱజాణ గాణ మాడ్కి
నందముల గుప్పి గాలి పాడం దొడంగె.

సీ॥ పల్లంబు నంకఁ బ్రవర్తించె నీ ర్విశే
ష్యము జాడఁజను విశేషణము భంగి
అడవి కార్చిచ్చుల కాదేశమై కొండ
వఱద యాగమ మయ్యెఁ జెఱువులకును
గమిఁ బ్రకృతిప్రత్యయము లట్టు లన్యోన్య
మెడయ కేళ్లుం గొల్వ లేకమయ్యె
కర్మభావ ప్రయోగములందుఁ దప్పని
యాత్మనేపద మటు లలరెఁ గప్ప

వడి సతాకిక విగ్రహవాక్యము గతి
 గోకిలరవంబు వాడుక న్నేకయుండె
 పల్లవిత బహువ్రహి సంపటల మగుచుఁ
 బ్రబలి వ్యాకరణము వలె వాన వెలిసె॥

ద్విపద॥ అంత నానందరా-జ్యాభిషేకంబు
 వింత తీరున సలి-పె ఘనలోకంబు
 నందనకొక క్రొత్త-నవకము దోచె
 పొందమ్ములుం గల్వ-పూవులు పూచె
 కారుమబ్బుల చూలు-గనుపట్టె మింట
 నేరుపుతో నాడె-నెమలుల జంట
 పచ్చికబయలు తి-వాసి దలిర్చె
 మచ్చిక నావుల-మంద లెలర్చె
 సల్లలితముగ గొ-జ్జంగులు వీడె
 నెల్లెడల న్నేక-బృందము పాడె
 మొదట ముత్తెపుడెల్లు-పువ్వులసోస
 పదపడి వడగళ్ళ-పటపుల వాన
 పిదప నెంతయుఁ బొల్చె-వెలినీటి డాలు
 ఎదిరి త్రుళ్ళింతల-నిడెఁ గ్రొత్త మీలు
 బింక మెడలి దుక్కి--పెల్లలు విచ్చె
 కుంకముపుర్వులు-గునగున వచ్చె
 కోరి తొల్కరిపండె-గోనేళ్ళు నిండె
 బేరులకు న్గుండె-బెదరుచునుండె
 కూరగాయలు చవి-గొని మెండుకొల్పె
 గౌరమ్మ జాతర-కడు వేడ్క-సల్పె
 ఆలుమగలఁ జలి-యంటఁగఁ జేసె
 సోలి బంగరువరి-చూలును మూసె.

శ్లో॥ జ్ఞానావలంబనాః కేచిత్ | కేచి త్కర్మావలంబనాః
వయంతు హరిదాసానాం | పాదరత్నావలంబనాః॥

శ్లో॥ శూద్రస్యచ శుచిత్వంచ | శిష్టోపద్రవ కారణమ్
ఉపాషితస్య వ్యాఘ్రస్య | పారణం పశుమారణమ్॥

సీ॥ ప్రీతిగా భోగవతీతరంగిణి! నీకు

పిల్లతరంగ మంపించు మమ్మ!
గంగాభవాని! నీ కరుణకుఁ బాత్రులఁ
జేసి మమ్మెపుడు రక్షించు మమ్మ!
భూదేవతా! నీదు బొజ్జలోనున్న య
మృతముచే మమ్ముద్ధరించు మమ్మ!
జగదీశ్వరీ! దుర్గ! చయ్యన న్గోరిన
జీవన మిచ్చి పోషించుమమ్మ!

వరుణదేవుడ! త్వరగ మా బావిలోన
నీరు నుబికించు నీకు జోహా రొనర్తు
గణపతీ! విఘ్నములఁ బాపి కడు బిరాన
సెలలు పుట్టించు మా మాతి చేరువుగను.

గీ॥ చాటుగా నుండియైన నీ సఖుని సేమ
మరయుచున్నావు హా ప్రేమకడ్డుగలదె!
మబ్బులో నుండి యైనఁ బద్మమాల మేలు
దెలుపఁజాలెడు సూర్యుని వలెను మిత్ర!

6. గోదావరీనది

సీ॥ ఏయెడఁ బెట్టని యెరువు వండునఁగ్రొవ్వు
చేనిలంకలఁ దనలోన నిల్చి
మొలనూలువలె సేతు వులియఁగ లేచి-కా
ల్వలకేలు చాచి జీవనము లొనఁగి

సంసాగము న్నడుపు స్వతరంగముల వంటి
 పడవల న్దరులకుఁ బ్రజల నడిపి
 పెరిగిన కొలఁది న-త్పురుష జీవిత మట్టు
 లెల్ల ప్రాణుల కుపకృతిగఁ దిరిగి

దాతయటు లన్నిచోట్లఁ బ్రఖ్యాతి వడసి
 పండితునివలెఁ బూజ లెప్పట్లఁ గాంచి
 ఆర్యుగతిఁ బూర్వమర్యాద ననుసరించి
 సప్తఋషి పద్ధతుల గోద-బలధి నెనసె॥

7. కృష్ణానది

సీ॥ కుంభినీకాంతకు-గుబ్బితౌ మెట్టల
 నతుక గరుడపచ్చ-పతక మగుచు
 తనపేరు దక్షిణో-త్తరదిక్కుల ప్రేబ
 వళ్ళు పాఱుచుఁ బొగ-బండి చాట
 సతతము సేతువు-సందుల న్దోసిల్చి
 రవికి మంత్రాన్వితార్ఘ్యంబు లిడుచు
 ఎలనవ్వు నురుఁగుల-నల లను చేతులం
 గాపంబు వాప జనములఁ బిలిచి

కనకదుర్గాంబకు నైలి-క తై పగిదిఁ
 జల్లగాలులు వీచుచు-స్నానమాడు
 ధన్యులకు నాయుగాకోగ్య-ధనము లొసఁగుఁ
 దీయనీర్ జల్లి కృష్ణాన-దీమతల్లి.

8. త్రివేణి

సీ॥ ప్రాచికి యమున, యవాచికి గంగ, యు
 దీచి సరస్వతి-యేగు చెనసి

మప్పిరిజడ పోల్కి- * మొనరుచోఁ బేరంది
 తెలి నీలి రంగులఁ-గలసిమెలసి
 నిత్యప్రయాగ కా-గ్నేయమున న్బాటు
 చెల్ల తీర్థములకుఁ-దల్లి యగుచు
 పిన్ననాఁ డొనరించు-కొన్న పెండిలి దంప
 తుల కాది తెచ్చి సం-తుష్టివీరి

మగలకడ నాండ్రకు నెలుల-పొగరు దుల్చి
 బలిమిఁ దనలోనఁ బడి ప్రాణ-ములు విడచిన
 యాత్తులకు శాశ్వతైశ్వర్య-మందఁజేసి
 క్రాలుచుండు త్రివేణి ము-క్కంటిరాణి.

9. కాల్యలు

ఆ॥ వె॥ పానగోష్ఠి నెమ్మి-వలెఁ గొన్ని కాల్యలు
 వాన కురియునంత-నరకుఁదోచి
 పంక శేషము లయి-యింకెడున్ మఱి కొన్ని
 మన్ననపుడు సుజన-మైత్రివోలి॥

10. కొండధార

సీ॥ మీఁదుక్రిందుల దప్పు మేరఁ ద్రుళ్ళిడుచోఁ జ
 తుర్విధ వాద్యమాధురి వహించు
 చెలఁగి చరాచర జీవులఁ బెంచుచో
 సదయ బౌద్ధ ప్రశాసనము మించు
 సుడిగొని తిప్పి వస్తువు ముంచి తేల్చుచో
 డాగురుమూతలాట మఱపించు
 పై కుబ్బి బండల బంతు లాడించుచో
 గారడీని కరలాఘవముఁ గాంచు

* మొనరు = ఒప్పు.

నిగుడు కార్చిచ్చు పాటి నిధనతార
 తీరపుష్పిత సకల ధాత్రీజవార
 కలితడిండిర ననమధు తులితనీర
 స్వచ్ఛముక్తా ప్రభాపూర యద్రిధార॥

11. నూతులు

ఉ॥ నూతులు కొన్ని సజ్జనమనోగతిఁ జేయుఁ బరోపకారముల్
 ప్రీతిగఁ దీపులై, సులభరీతిగ జీవనదాయకంబులై
 యేతటినైనఁ; గొన్ని కడనేవగఁ, జేదుగ, నంటరాశ, దు
 జ్జాతులశాసనం బటు లెసంగెడు నప్పుల, గష్టకారులై.

12. దిగంతరేఖ

గీ॥ అగపడు నిర్గుణం బయ్య సగుణము వలె
 వైపరీత్యముగాఁ జూపు వస్తువులను
 కలదనుచుఁ గాని లేదని కాని చెప్ప
 నలవియే మాయమాడ్కి దిగంతరేఖ॥

13. కొండల వరుస

గీ॥ పిన్నపెద్ద లెనయు నేను పిండు మాడ్కి,
 మేలి మచ్చుల బారట్లు, మేఘపంక్తి
 వలెను, గన్నట్టెడు న్గొండవరుస దవ్వు
 వలన నల్లగ, నున్నగఁ, గలసినట్లు॥

14. మోదానము

సీ॥ ఆలడెక్కల నంటి యాడెడి మిడతల
 నేటాడు గోరల మాటులకును

ఆఁబోతు మూపుల నలరు నేట్రింతల
 వలన నూరెడు నీలపాటలకును
 గూళ్ళలోఁ బరపులకొఱకు నాఁదోకల
 వెంబడు కాకుల వేటలకును
 చిరుజాలపై జలజలబారు సెలయేటి
 నీటిపై లగుముకి చాటులకును

చెలఁగి యుబ్బుచు నిసుకతినైలను గంతి
 బరుగులిడుచుండు బసులకాపరులు గలిగి
 చుట్టు చెట్టులు నొకవంక చిట్టివంక
 బరగు పచ్చని పచ్చికబయలు గంటి.

[రాజమహేంద్రవర-అష్టావధాన సందర్భము]

15. అడవినేల

సీ॥ నాగరులకు రవంతయుఁ బోల్ప శక్యము
 కాని తీరు మృగఖగముల నిండి
 దుక్కి గత్తంబు లదును పదనులు శేక
 వలసిన యెల్ల పంటలను బండి
 అక్కడి కక్కడే-పెక్కు వంకల్లయెండ
 వేడి తాఁకని యేళ్ళతోడ నిండి
 స్వర్గసరకముల న్బరిహసించెడు మెట్టు
 పల్లము లందెప్పు పోళ్ళ మండి
 అలరెదో పాపతిమిర దవాగ్నికీల!
 అఖలరోగఘ్న దివ్యౌషధాలనాల!
 సంతత స్వైరసంచార సౌఖ్యమూల!
 కడలి యుప్పెఱుఁగని కొండ యడవినేల!

16. వేగుఁ జుక్క

ఉ॥ 'వెన్నెల కాచికాచి నన-విల్తుని మామ చనంగ నీవు నీ
చిన్నెలఁ జూపనేల కడు-సిగ్గునుచూలినబేల!' యంచుఁ ద
న్మన్నన చేయరెవ్వ రని-మంచి చెలింబలె వేగుఁజుక్క హొం
జెన్నుల లేతయెండ యను-చిచ్చునఁ జొచ్చె ననంగఁ గ్రుంకెడిన్॥

17. శ్రావణమాసము

సీ॥ తేనెపట్టులవలె వానమబ్బులఁ గ్రమ్ముఁ
బైరుపంటల కెల్లఁ బ్రాపకమ్ము
జాజి చెంబేలి గొజ్జఁగి తావులం జిమ్ము
నేరెడు తాటి పండ్లూర రెమ్ము
ఏళ్ళఁజెర్వుల నీళ్ళ కెఱ్ఱరంగుల తిమ్ముఁ,
ద్రోవలందు నడంగఁద్రొక్కు దుమ్ము
నెఱయు నాఁగాఁకర నేతిదొండల కిమ్ము
మఱపించు ముసురుల మన్నుఁగ్రమ్ము
చవక పచ్చికలుం, గ్రొత్త జన్నిదమ్ము,
పరి నుడుచు పాట, గుగ్గిళ్ళ వాయనమ్ము,
జాడలిడు వేట, క్రొవ్వెలచేడె సొమ్ము
పావకోళ్ళమ్ము హాయియా శ్రావణమ్ము॥

18. శీతకాలము

శ్లో॥ నీరపిపాసాఽతిమితా | గతిరివశీతీ కఠోరగర్భిణ్యాః
స్వప్నానస్థాబహుళా | సందర్భవిహీనకావ్యరచనేవ.
శ్లో॥ శ్యామాగాఢపరీరంభః | యూనాంహర్షాభివర్ధకమ్
నిర్మలా కారహైమంత | మహాశీతాంశుమర్భరమ్॥

VIII హితోపదేశ స్తవకము

1. విజ్ఞాపనమ్

- శ్లో॥ కిం బ్రాహ్మణః శ్వవృత్తిస్థః! కిం రాజాఽఽజి పరాజ్ఞుభిః
కిం వైశ్య స్సంతతాఽలస్యః! కిం శూద్రో దాసవర్జితః॥
- శ్లో॥ కిం స్త్రీ సంస్కారరహితా! కిం కవి ర్గ్రంథతస్కరః
కిం దేశ స్తీర్థరహితః! కిం వపు ర్వాసిపీడితమ్॥
- శ్లో॥ కిం గృహీ గతపత్నీకః! కిం సతీ ద్విర్వివాహితా
కిం యతి ర్విషయాఽఽసక్తః! కిం శిష్యో ధనలోలుపః॥
- శ్లో॥ కిమాయు ర్యోగరహితం! కిన్నా విశ్వాసఘాతకః
కిం దేవో భక్తవిముఖః! కిం మహం దురహంకృతిః॥
- శ్లో॥ సుకృతం కిం కలావస్తి! దీనసంరక్షణం వినా
అతీంద్రియార్థ కథనం! గగనాంబుజ వర్ణనమ్॥
- శ్లో॥ విష్ణుభాగవత స్సాధుః! శివభాగవతోఽధికః
దేవీభాగవతః పూజ్యో! వేదాంతీ విప్రలాఙ్కరః॥
- శ్లో॥ జీవితేచ్ఛా యావదస్తి! తావత్తావత్త్వేన వాసనా
సర్వే వృథా శ్రమారంభా! వినా కేశవకీర్తనమ్॥
- శ్లో॥ నజ్ఞాయతే తథా బ్రహ్మ! యథా సూర్యో నదీప్యతే
తస్మాత్సర్వేషు యోగేషు! భక్తి రేవ గరీయసీ॥
- శ్లో॥ మద్యం మాంసం త్యజేయశ్చే! ద్వజేయ స్సాన్వితం యది
అన్యోస్య మైత్రీం కుర్వన్తో! భవేయ స్సుఖినో జనాః॥

[ది అడ్వైట్, 1-6-1942]

2. విచారణ

శ్లో॥ పండితంమానిభిః క్రూరైః । రపి స్వాఽర్థపరాయణైః
మంత్రార్థః కథితో నూనః । పశుహింసా విఘాయకః॥

శ్లో॥ సర్వ ప్రాణ్యుపకారాయ! దై నసృష్టిః ప్రపర్త తే
సదా స్వపరనాశాయ! నిర్మాణం జాయతే నృణామ్॥

శ్లో॥ స్వభావ ప్రతికూలం నః చరే త్త్రిర్యగపి స్వయమ్
కుర్యాదేవ జగద్ద్రోహం । సర్వ విద్యోఽపి మానవః॥

శ్లో॥ మాంసాశనం మద్యపానం । మృగయాఽపి దుగోదరమ్
వృద్ధోద్వాహో నచోదండ । పారుష్యం నాశకారణమ్॥

శ్లో॥ వృథా శ్రౌత స్మార్త కర్మ । వ్యర్థం వేదాంతచింతనమ్
ఇతి మత్వా సహస్రాంశుం । నమస్యతి విచక్షణః॥

శ్లో॥ ఉల్లాఘో నభవే స్మర్త్యో! వినౌషధ నిషేవణమ్
నానుకూలం భవేద్దైవ । మంత్రేణాఽపి పౌరుషమ్॥

శ్లో॥ ఈశ్వరధ్యాన విషయే । స్వతంత్రోఽఖిల ఏవనా
సర్వధర్మానపి త్యక్త్వా । సృభిర్భేద్యో దివాకరః॥

శ్లో॥ కిం రాజ్యేనాఽస్వతంత్రస్య । దుర్జనస్య కులేన కిం
కిం ధనేన కదర్యస్య । కులటాయా వ్రతేన్ద్ర కిమ్॥

శ్లో॥ స్యాదాస్తికో నాఽఽస్తికోవా । సర్వ లోకహితే రతః
యస్సనవ జగత్పూజ్యో! నాఽత్ర కార్యావిచారణా॥

[అడ్వర్చయిజర్, 1-7-1942]

3. దుః స్వభావః

(గ్రహమాలిక)

శ్లో॥ న క్తంచర ప్రేత భూత । పిశాచాంశ సముద్భవాః
సర్వేఽపి ప్రాణిన స్తేషు । నికృష్టా ఏవ మానవాః॥

శ్లో॥ అత్యంతదుర్బలాః క్రూరాః ధూర్తాః కుటిలమానసాః
విద్వన్మన్యాః స్వార్థపరాః లోకోపద్రవకారిణః॥

శ్లో॥ భీరవ స్తస్కరా లుబ్ధాః పరస్పర విరోధినః
గేహే శూరా జంజపూకా ఆత్మస్తవ పరాయణాః॥

శ్లో॥ కృతఘ్నాః స్త్రీజితా మూర్ఖా వృధాసంసారలంపటాః
కర్ణజ్ఞా వైతణ్డికా అన్యోన్యకలహప్రియాః॥

శ్లో॥ న బ్రాహ్మణా న రాజన్యా న వైశ్యానాంపి శూద్రకాః
సర్వేపి సంక్షరా ఆత్మగి భరయః కేవలం నరాః॥

శ్లో॥ శ్రుతిస్మృతిచ్ఛలేనై వ పంచయంతే మిథో నరాః
నిష్కామతో దైవభక్త్యా సహి కోపి ప్రవర్తతే॥

శ్లో॥ శుకోవా వామదేవోవా మర్త్యో దేవాంశసంభవః
జీవన్ముక్త స్తాద్భుతోపి నభూతో నభవిష్యతి॥

శ్లో॥ పరోపకారార్థమేవాపి వత్స్యచ్ఛేతోపి మానవః॥
స్వయంక్లిశ్యన్నపి ముహూ రభవిష్య జ్జితేంద్రియః॥

శ్లో॥ కరబద్ధా అస్వతంత్రా నాస్తికా అపి యాచకాః
నిరర్థకా నరా ఏతాన్ సృష్ట్వా ధాతా కలంకితః॥

(అడ్వర్ట్ యిజర్, 1-9-1942)

4. దేశారిష్టమ్

శ్లో॥ శ్వవృత్తి రపి శర్మణాం వర్మణా మస్వతంత్రతా
గుప్తానాం మఖదీక్షైవ దాసానాం తత్వచింతనమ్॥

శ్లో॥ అధికార స్సంకరాణాం స్వైరతా కులయోషితః
కవిత్వ మవ్యుత్పన్నానాం బాలానాం రాజ్యపాలనమ్॥

శ్లో॥ సంన్యాసోపి కిశోరాణాం యాజనం సర్వలింగినామ్
భైషజ్య ముబ్రాహ్మణానాం భిక్షూణాం దారసంగ్రహః॥

శ్లో॥ ఆర్యాణాం మేచ్ఛసాంగత్యం ప్రసర్భా పాణిపీడనమ్
హీనజాతి నమస్కారః కదర్య ధనసంచయః॥

శ్లో॥ మాంసాశనం మద్యపానం మఖేషు పశుమారణమ్
వరకన్యా విక్రయణం గో మహీసుర నిందనమ్॥

శ్లో॥ స్త్రీ పాశశాలా గమనం వాద్యచిత్రానురక్తతా
అధర్మ సం గామచర్యా సాధు దీనాఽఽర్త హేలనమ్॥

శ్లో॥ అత్యంత స్వార్థ పరతా సామరస్య విహీనతా
పరధర్మానుసరణం శిష్టాఽఽచార విదూషణమ్॥

శ్లో॥ అనార్యదేశ సంచారః స్వబంధు పరివర్జనమ్
అపాత్రదానం నాస్తి క్యం వితండావాదచాతురీ॥

శ్లో॥ స్వవర్ణాఽఽశ్రమ సుత్యాగః శుష్క గ్రంథావలోకనం
అవహ్లోద్యోగాధిపత్యం పుణ్యభూమి వినాశనమ్॥

(అడ్వర్ట్ యిజర్, 15 - 11 - 1942)

5. వై పరీత్యమ్

శ్లో॥ కయాఽపి క్రూరపద్ధత్యా బహ్మకర్మ వినాశితమ్
రజస్వలా ర్తవం కవ్యం పితృపాత్రే ప్రపూరితమ్॥

శ్లో॥ స్వామిద్రోహీ గురుద్వేషీ కృతఘ్నః సాధునిందకః
ధర్మధ్వజీ మాంసభోజీ మద్యపాయా విశిష్యతే॥

శ్లో॥ మేచ్ఛాచాగః పుణ్యభూమ్యాం ద్విజైరప్యవలంబితః
అపాస్తం సంస్కృతం దాసీ పుత్రోఽప్యధ్యాపయత్స్వయమ్॥

శ్లో॥ వార్ధకేఽపి వ్యవాయేచ్ఛా సుభిక్షేఽప్యతిలుబ్ధతా
బాల్యేఽపి వేదాంశచర్చా సంన్యాసేఽప్యర్థసంగ్రహః॥

శ్లో॥ త్రయ్యూఃప్రాయః స్వాఽర్థపరైః । రపాఽర్థః ప్రతిపాదితః
దేవస్వమపి నో భూమి ర్ద్వై రాఽఽక్రమ్యతే జనైః॥

శ్లో॥ కలికాలవశాదార్యావ ర్తే సర్వేఽపి సంకరాః
చాతుర్వర్ణ్య వ్యవస్థాఽపి మృషా శశవిషాణవత్ ॥

శ్లో॥ నవయావన ప్రమత్తాః కృతా రాజ్యాఽధికారిణః
స్త్రీ స్వాతంత్ర్యం ప్రతిజ్ఞాతం నష్టం భాగవతం మతమ్॥

శ్లో॥ ఉదరంభరయోఽల్పజ్ఞాః ఆత్మస్తవ పరాయణాః
స్వీయధర్మ పరిభ్రష్టా బ్రహ్మవ ర్తే ద్విజాతయః॥

శ్లో॥ యదాఽఽస్తికో జంజప్యతే నాఽఽస్తికోఽపి స్వభావతః
కిం వక్తవ్యా భారతీయ బహులీకృత దుర్దశా॥

(అడ్వర్ట్ యిజర్, 15 - 1 - 1943)

6. నిర్ణయః

శ్లో॥ రజస్తమ స్స త్వగుణైః । కీడత్యాత్మా యథార్థతః
ముక్తోఽపి లీలయా బద్ధః ఇవ భోభూయతే స్వయమ్॥

గీతి॥ ఆత్మైవేదం సర్వం యద్యాతం యచ్చ భవ్యమితి శ్రుతయః
యతివిషయాః సంసారీ కథం నాతి న యది విష్ణుభాగవతః॥

1-8-43

వర్ణభేదనిరాసకానాం

7. సిద్ధాంతః

శ్లో॥ యదా శ్రౌతం స్మార్త కర్మ సర్వం సంత్యజ్యతే తదా
పరస్పరానురాగేణ భవేయః సుఖినో జనాః॥

శ్లో॥ న మాత్సర్యం న విద్వేషో న స్వార్థపరతా భవేత్
యద్యత్స్పృహ్యతే సుసుప్త్యై స్వివాహోఽనర్థదాయకః॥

శ్లో॥ సమానభోగభాగ్యాః సుఖః సంతృప్తాః స్వైరజీవనాః
జాతీవ్యపస్తాం సంత్యజ్యః సదా సర్వత మానవాః॥

శ్లో॥ వైధవ్యం నస్త్రీయః క్వాపి పుంసో విధురతా నహి
ధూరైః న్వార్థపరై రేవం సచార్థః ల్పితః శ్రుతేః॥

శ్లో॥ సంతృప్తిః స్వర్గసోపానం వినయః కార్యసాధనమ్
అహింసా పరమోధర్మః స్త్యగః కైవల్యకారణమ్॥

శ్లో॥ భార్యా శత్రు ర్నానుకూలా లుబ్ధ ఏవ నిరర్థకః
ఆలస్య మేవ వైయర్థ్య మశ్రద్ధైవేహ పాతకమ్॥

శ్లో॥ అనాయాసేన మరణం వినా దైన్యేన జీవనమ్
స్వర్గసోపసా వనారోగ్యం సరణో నాత్రసంశయః॥

శ్లో॥ ప్రత్యక్షదేవతా మాతా మిత్రం ప్రత్యక్షదేవతా
ప్రత్యక్షదేవతాఽఽచార్యః సూర్యః ప్రత్యక్షదేవతా.

శ్లో॥ పరోపకారః కర్తవ్యో యావదాయుః సమాప్యతే
న దీర్ఘసూత్రతా కార్యా ధర్మస్య త్వరితాగతిః
[అద్వైతయిజర్, 15-9-48]

8. వేదపాఠకః

శ్లో॥ తిస్థాయిత్రస్తాలజ్ఞః శ్చంవో భాషావిశారదః
సుందరః ప్రతిభాశాలీబలవా న్వేదపాఠకః॥

శ్లో॥ అసభ్యోభాజకః కూరః సమ్యక్సేదం నయః పఠేత్
సాధ్వీ సై న భజేన్నూనం యా సూతే శ్రుతిపారగమ్॥

శ్లో॥ గాయ స్మృత్యే ద్నదే ద్విజ్ఞా నితి వేదే విధీయతే
ప్రయ్యాం ప్రయోక్తుం శక్తశ్చే ద్దాయకోపి కవిః స్వయమ్॥

శ్లో॥ దిగంత విశ్రాంత కీర్తిర్భ్రహ్మకేజో విరాజితః
ధర్మాంతఃకరణః సత్యః వాగేవ శ్రుతిపండితః॥

- శ్లో॥ సంతుష్టః సద్గుణగ్రాహీ! సర్వభూత దయాపరః
సర్వతంత్ర స్వతంత్రోయః! స ఏవ వామ్నాయకోవిదః॥
- శ్లో॥ రంజకం కర్మ సంగీతం! సాహిత్యం తత్ప్రయోజకమ్
గీత సాహిత్యోభయ! విత్స్వయం మంత్రం సముచ్చరేత్॥
- శ్లో॥ వేదవిద్వా స్వయంతీర్ణః! పరాం స్తారయితుం ప్రభుః
దానపాత్రంబ్రహ్మవిద్యః! శిష్టాచార పరాయణః॥
- శ్లో॥ వేదాధ్యయన సంపన్న! సైవ మూతా పతివతా
యదృచ్ఛాలాభ సంతుష్టః! స ఏవ శ్రోతియోత్తమః॥

9. యథార్థకథనము

- గీ॥ కూడు కూరుకు కూటమి-పాడిగనుక
నూపి రున్నంత కెవరైన-నాపలేరు
ఎదియు నక్క-అలేదను-పదరుబోతు
నింటిలోపలికి నొర-నివ్వరాదు॥
- ఆ॥వె॥ ఆలుమగల పెండ్లి-యాస్తిఁ గొంటకు గాని
పడుచుచేత మాన్పఁ-బనికిరాదు
అంద టొండొరిమిక-హోయిగా మనఁగల్గు
నాఁడు పుస్తెముడుపు-వేడబంబు॥
- గీ॥ ఎపుడు కోమటులు న్గాఁపు-లే *నికంబు
తక్కు రెండు తెగలవారు-*తప్పకాయ
పాడిపంటలు సమకూర్పు-వారు దక్కఁ
దెల్లముగఁ గుండగొయ్యలు-తిండిచేటు॥

* నిరము = నిర్కము; తప్పకాయ = విత్తపట్టనికాయ, ౪ కుండగొయ్య =
దుష్టుడు.

గీ॥ కాని పగవారు తముఁబట్టి-కట్టిపెట్టి
యేమి చేసినఁగాని నో-రెత్తలేక
మేము పాటుండమం చెకి-మీండ మనుచు
సిగ్గు విడిచిన చెడుగొట్లు-చెప్పుకొందు॥

ఆ॥వె॥ మేలు కీడు, క్రిందు-మీఁదు, కలిమి లేమి,
వంత జోక, కలిసి-బ్రతుకు చెల్లు
చెప్పి తూచఁ దరమ-కప్పలతక్కెడ
తప్పు లొప్పు లెపుడు-తప్పుకుండు

గీ॥ చెడ్డకుం చెడ్డ, మంచి మం-చికిఁ గలిగెడుఁ
గోరి తాఁ జే సికొన్నట్లు-కుడువవలయుఁ
గనుక నందటియెడ మేలు-గా నడిచెడు
వాఁడు మిక్కిలి తన్నితో-బ్రతుకుచుండు॥

ఆ॥వె॥ వ్రాత చదువు మాట-పాట యాట లివెల్ల
కొయ్యదిప్పు తెవులు-గొంటుపనులు
హెచ్చు తగ్గులెంచ-కెల్లరికి నేమిలు
కొలుపువాని తల్లి-కొత్తడి యగు॥

గీ॥ వేల్పుపన్నిక యంత కా-వించు మేలె
కోరి ముప్పు సలుపుకొందు-కొంతమంది
కలుపుఁగోలుతనము చవికంటు చిలుము
నెట్టన నిక్కు-వము తుద-కిట్టు లేల॥

గీ॥ తెలిసియు నెల్వకే తప్పు-సలుపు మమ్ము
గావుమా వెలుఁగులతేడ-కన్నతండి
అనుచుఁ బగటివేల్పు న్నొల్పు-నట్టివారు
వలసినన్నెండ్లు హాయిగా-బ్రతుకగలరు॥

గీ॥ ఒకటి గల్గినవాని కింకొకటి లేదు
రెండు కల్గినవానికి దిండిలేదు
ఇన్ని గల్గినవానికి యీవి లేదు
కవులకును గాయకుల కేటి గారవంబు.

గీ॥ మూఁక పుస్తకముల నాల్గు-మక్కలేర్చి
చచ్చిచెడి సున్నమై జ్ఞప్తి-తెచ్చుకొంచు
నిఖిల మెఱిగిన యట్టుల-నీల్గుచుండు
చెనఁటి తన కన్నవారలం-జెప్పఁగలఁడె॥

సీ॥ కూళజంతుల కెండ గాలివానలకు లో
గ్గనియట్లు గృహములు కట్టవలయు
పసుల బాధింపక పను లన్నియున్ యంత్ర
ములచేత మాత్రమే సలుపవలయు
మనుజుల నే నెపముననైనఁ జంపరా
దెట్టి యిక్కట్టుల నెట్టరా
భోజనసామగ్రి పుష్కలంబుగఁ గూర్చ
వలయు నగలు నాణెములను మాని

మద్యమాంసము లెంతయు న్మానవలయు
వావివరుసలు తప్పక బ్రతుకవలయు
సకల లోకోపకారము సల్పు నీతి
కొలది నాచారములు మాడ్చుకొనవలయును

10. విద్య -

సీ॥ రిష్టకర్మం బోలి రెట్టిజేయును నైజ
మగు తెల్విదీపము నంటి విద్య

కష్టకాలంబునఁ గడు బీదటికమున
 నుల్లము నోదార్చుచుండు విద్య
 దుర్వార దుర్మోహ గర్వాభిలో మున్లు
 నప్పుడు పైఁదేల్చు తెప్ప విద్య
 సర్వోపకారంబు సలుపఁగఁజాలెడు
 నెల్ల యంత్రముల పుట్టిల్లు విద్య

యట్టి విద్యలఁ బ్రతిఫల మడుగఁబోక
 బోధ చేయుచునుండు నీ మూగ గురుల
 పాత్రముల నిట్లు పబ్లికు సాత్తుగాగ
 నిచ్చు నాతని శ్రేష్ఠిగా మెచ్చరాదె॥

శ్లో॥ అన్నవస్త్రాది దానేభ్యః! విద్యాదానం హి గౌరవమ్
 ప్రాప్నోతి విద్యాభివృద్ధిం! నశ్యంత్యన్నానయః క్రమాత్॥

11. భాగవతుఁడు

గీ॥ ప్రజలు వినఁదగినది యొక్క భాగవతమే
 భాగవతునకు మించు పావనుఁడు లేఁడు
 భక్తియెడ నెవ్వఁ డెఱైన-బలుకవచ్చు
 వితము కాదు వేదవ్యాస-మతమే యిది॥

గీ॥ పారవశ్యము కా దాడి-పాడకున్న
 భక్తిపరవశుఁ డొక్కఁడే-భాగవతుఁడు
 ఋషికిఁ దప్ప శాస్త్రంబు ప్రా-కృతునకేల
 గొంతు లేకున్నవానికే-కొంగజపము॥

గీ॥ వేలకొలఁది జనులు రక్తి-నోలలాడఁ
 బాడియాడగ లేనిప్రా-ధ్వకుఁడెల్ల

బోడిమాటల తోడుత-నొబ్బద్దుపుచ్చి
డాబుచేయు దేబలకడ-డబ్బులాగి॥

గీ॥ బ్రాహ్మణుండ శిష్టాచార-పరుడ నంచు
తెలిసి తెలియని వేదాంత-ములఁ బలుకుచు
కూడుగుడ్డలకై దేవు-లాడుచుండుఁ
బోతరంబున నాషాఢ-భూతిగాఁడు॥

ఆ॥వె॥ నెపముఁగొన కెవరి క-డుపుమీఁదఁ గొట్టక
నంజు డెట్టులై న-నమలబోక
హెచ్చుతగ్గు లెన్న-కీశ్వరుదాసులై
పాడియాడువారె-భాగవతులు॥

సీ॥ సకల జనములకు-స్సంతోషకరముగా
నాటపాటలలోన-నారితీరి
నలుదెస లృధురకం-రధ్వని న్నాఝ్రోగఁ
గృష్ణ నామామృత-వృష్టి గురిసి
భామవేషమునఁ బుం-భావసరస్వతి
యనఁ జతుర్విధముల-నభినయించి
బృందగాయకుఁ డయి-యందంబు కాపాడు
కొనుటకై సాధువ-ర్తనము నెఱపి

అంగుదార్లు మద్దెలకాఁడు-హాస్యగాఁడు
తనకు బాసటయై నిల్వఁ-దన్నయుఁ డయి
జంకుగావక తెరమీఁద-జడను వేయు
భాగవతునకు మించు వి-ద్వాంసుఁ డెవఁడు॥

గీ॥ కొసరి సంగీత సాహిత్య-రసికులెల్ల
హాయి హాయి యనంగఁ దా-నాడి పాడి

అఖిల దేశంబులందుఁ బ్ర-ఖ్యాతి గన్న
భాగవతుకన్న సమ్మాన-పాత్రుఁ డెవఁడు॥

గీ॥ పతిగ భావించి కృష్ణుని-భామవేష
మలరఁ దాల్చి సిద్ధేంద్రుఁడు-గొలిచెఁ నొల్లి
ఆ మహాయతి మతము తా-మనుసరించు
భాగవతు లెల్ల సమ్మాన-భాజనములు.

గీ॥ భామవేషముతో విష్ణు-భాగవతుఁడు
పాడియాడఁగఁ బుణ్యంబు-ప్రజల కబ్బు
చూడఁదగిన చాడుది, మగ-వాఁడు కాఁడు
తరుణియై గాని హరి యమృ-త మిడినాఁడె.

గీ॥ పాడునది యాడవలయు వి-ద్వాంసుఁ డనుచుఁ
జాటు వేదవిద్యుక్తుల-నరకుగొనక
బోడిమాటలతోఁ బ్రొద్దు-పుచ్చు నాలి
ముచ్చు సోమరి కెటువచ్చు-మెచ్చు పెచ్చు.

12. ఉగము నరయిక *

చెందు॥ ప్రొద్దుతోఁ గూడిన-గ్రుడ్డి సొట్టలును,
బగటివేలుపునకుఁ -బది పదకొండు

* టిప్పణి:- ఉగము=ఆయువు

ప్రొద్దు, పగటివేలుపు=రవి.

గ్రుడ్డి=కురుడు. సొట్ట=శని.

నని=, శని. తల=రాహువు. తోక=కేతువు.

జాబిల్లి=చంద్రుడు. నేలబిడ్డడు=కుజుడు.

నెలపట్టి=బుధుడు. వేలుపుటొజ్జ=గురుడు.

పడుచు=కన్య. ఎద్దు=వృషభము.

త్రాసు=తుల. కవగది=మిథునరాశి. గాము=గ్రహము. కలువరితేడు=

చంద్రుడు, మిన్నానికము=రవి. ఇలాదొర=క్షేత్రాధిపతి.

మూఁ డాటు రెండు తొ-మ్ముదుల యందున్న
 సనిచుక్క, తలతోఁక, -జాబిల్లి, నేల
 బిడ్డఁడు, నెలపట్టి, -వేలుపుటొజ్జ
 పందొమ్మిదిరువది, -పదునెన్నిదేండు
 పది, యేడు, పదునేడు, -పదియాలువరుస
 నిడుదురు తమతమ-యేండ్ల యుసులులఁ;
 బడు, చెద్దు, త్రాసు, క--వగదుల నున్న
 యెల్ల గామాలు తమ-యేండ్ల నిచ్చెదరు;
 తలతోఁకలందుఁ దొ-ల్తనొకటి యిడినఁ
 దక్కినయది పోదు; - తక్కుగాములకుఁ
 గలుగ దిన్నాటీవి; -కలువలతేని
 యెదుటఁ బదింట, నా-ల్లింట, నొక్కంట
 నెసఁగు మిన్నానిక-మిడుఁ దనవంతు;
 తొడరు రాబడి యిలు-దొరఁ బట్టి కలిమి.
 వెలలేని బంగారు-వేకువరాణి
 వెల్లడించుతమిట్టి-వింత లెల్ల పుడు

13. పెండ్లిగోడు

పెండ్రోవకు న్దవ్వు-పెండిలిగోడు
 వేల్పుఁ గొలువలేరు--పెండ్లాడువారు
 పెరగొప్ప కోర్వదు-పెండిలి గొడవ
 పెండిలి వెలిచవి-స్సెంపు గావించు
 తనయిల్లు తనయా స్తి-తనయాలుబిడ్డ
 తా వేటు తక్కునం-దటికంటె ననుచుఁ
 బెండ్లి యాడినవాఁడు-పెడదారిఁ ద్రొక్కుఁ
 దోడివారలకుఁ దా-దొరగాఁ దలంచు

దెబ్బన నెక్కువ-తిని క్రొవ్వి నీల్లుఁ
 బొందుగ మూనాళ్ళ-ముచ్చట బ్రతుకు
 గడచు హాయిగఁ బెండ్లి-కట్టు తేకున్న
 మగ లాడువారికి-మగవార లెల్ల
 కోరిన కూటమి-కూడుగూరుకులు
 మానఁదరమ యెట్టి మానిసికైన
 చెప్పన దొక్కటి-చేయున దొకటి
 యొడలితో మానిసి-కొదవెడు తెగులు
 మగువయో జగజాణ-మగవాడు మొద్దు
 మగవాని దన యిచ్చ-మైఁ ద్రిప్పు నెలత
 వెంగలి మగవాడు-వెలదుక న్నమ్ముఁ
 జేయుఁ గుల్లాముగాఁ-జెలి మగవాని
 నాడుదానికి లొంగి-యబ్బకాఁ డెపుడు
 కానిగడ్డిఁ గఱచుఁ-గడు తెల్విమాలి
 పెండ్లియాడనివాఁడె-వెలఁదికి మగఁడు
 సమకూరు క్రొంగ్రొత్త-చవు లేవగించి
 ప్రాతతుక్కు న్వాడు-వాఁ డుత్తదేబ
 పనికిరాని ముసలి-పల్కుల కులికి
 బ్రతుకుహాయి న్మాను-వాఁ డుత్తదేబ
 మడికట్టుకొన్నట్లు-మగువలుతక్కి
 పొందు హాయి న్సభా-ముగ* మానుకొనరు.
 పెండ్లియైన న్గాని-వెట్టి కుదురదు
 వెట్టి మానక గాని-పెండ్లి కాబోదు
 వేదుతోజ నగు నొ-వ్వేయనవచ్చు
 కోరికోరి తగుల్చు-కొనుముప్పుపెండ్లి

* సభాము = స్వభావము.

నేర్చినవారు పెం-డిలి నాడఁబోరు
 ఆ స్త్రీకొఱకుఁ బెండ్లి-యాడెడు న్బడుచు
 పాడినద్వఁగ మగ-వాఁడు పెండ్లాడు
 పెనిమిటి న్నాఁటిడి-వెలఁది కులికెడు
 మున్నెఱుక న్బట్టి-పొగులుచునుండు
 కానిగడ్లు కఱచుఁ-గలికికై మగఁడు
 ఎఱైన మగఁ డాలి-కే లొంగవలయు
 మగువ లావెక్కెడు-స్మగవానిఁ గూడి
 పడఁతిఁ గవయు మగ-వాఁ డెండిపోవు
 *కాల్దొక్కు వేయి యి-క్కట్ల పుట్టిల్లు
 పెండ్లి లేకున్న నొ-ప్పి కడుఁ గొంచెంబు
 సీరాము లేమయ్యె-సీదఁపైఁ దగిలి
 దమయంతి నలుఁగోరి-తల్లడపడదె
 ఎటు కుడ్చె గ్రోవది-యేవుర న్నూడి
 గౌరు జలందరుకారియ న్గొనదె
 యమి యన్ననే కవ-యఁ దివుర లేదె
 కూతురి న్గవకూడఁ-గోరఁచా నలువ
 పంతుల యాలినే-పయికొనండ నెల
 ఎనసె సహలైతో-ఁగింతికొపుంజు
 పెనఁగరా కొడ్కుతోఁ-బెరుమాళ్ళ యాండ్రు
 జమదగ్గి తనయాలిఁ-జంపించలేదె
 తన పెన్నిటి న్గాలి-తాఁ ద్రొక్కుకొనదె
 పెండ్లి యెవ్వరికై నఁ-బెట్టని చిలుము
 ఆటపాటల వేడ్క-నణఁగించుఁ బెండ్లి
 చిన్ననాటి చెలిమిఁ-జెడగొట్టుఁ బెండ్లి

* కాల్దొక్కు = పెండ్లి; 4 ఇంతికొపుంజు = ఇంద్రుడు.

కొన కోర్వలేమిఁ ద-గులువడుఁ బెండ్లి
 కాణాచి యెల్ల-యి-క్కట్లకు నెప్పండ్లి
 కంఠే బొట్టెఱుఁగని-కడమమిడ్కులకుఁ
 గానరాజేమి యె-క్కడనైనఁ గొఱత
 ఓజగాఁ గ్రొంజవు-లూరించు నోరు
 తీట గోకుకొనక-తీట దెట్టెన
 ఆకలి వేసిన-యప్పు డేదేని
 మ్రొంగకుండఁ దరమ-మేనితొల్పులకు
 కనుక నొండొరులకుఁ-గ స్తి సలుపక
 కలసిమెలసి పొల్తు-కలు మగవాండ్రు
 కోరుకొన్నట్టుల-నూటమిదేలి
 హాయిగా మనుచుంట-యెపు కాదెపుడు
 సీదలే నికముగాఁ-జెలున లందఱును
 మఱియు సీరాములే-మగవార లెల్ల
 ఒండొరువుల కయి-యొదవుచున్నార
 లింతులు న్మగవార-లెల్లరు న్నూడ
 పాడిమై దోఁతెంచు-పను లాపరాదు
 వెలిచవు ల్గోరుట-వింత కాబోదు
 ఆకలి దప్పిక-లణఁపరానట్లు
 కలయికకోరిక-నట్ట వీల్కాదు
 ఎవ్వారి పెండ్లి వా-రేయాడుకొండ్రు
 నడుమఁ బైవారు సం-దడిపడ నేల
 కుడుపు కూటమి కూరు-కుల చేవ లేని
 బొప్పండ్రె యీ లేని-పోని చదువుల
 నుబుసుపుచ్చుకొనెద-రూర్కొనలేక
 లాతి మైతాలుపు-లకు లేని తెల్వి
 తేట లెవ్వారి కెం-దేనియు న్గలనె

గాలిగాఁడు1 న్నడ-గఁడు2 పోలిగాఁడు3
 సాలిఁడు గిజిగాడు-సన్నగాఁడైన4
 మనిసికంటె న్వేయి-మాటులు నయము
 తెఱవకు లేదు ము-దిమి యెన్నఁడైన
 ముప్పదేండ్లకె తీసి-పోవు మగండు
 కూడు కూడిక కూరు-కుల యిమ్ము గొంట
 కంటె మేలేదియు-న్నాదీ బ్రతుకున-
 అతివకు మగఁడు పెం-డాడని వాఁడు
 నెలత మగల మార్చి-నెలతప్పవచ్చు
 ఆల్మగ ల్జతపడు-టరు దెందునైన
 ఆడువారలకుఁ ద-ప్పన్నది లేదు
 చేతకాని మగఁడు--చెలువ నెగ్గించు
 పిల్లల న్గనుటయే-వెలఁదుల పాలు
 మందిని బెంచుటే-మగవారి వంతు
 కడమ పెండిలి వేడు-కలు బూటకములు
 ఆడువారలు మగ-లైదేండ్ల యీడు
 మొద లొండొరువులతోఁ-బొందు సల్పెదరు
 కీలారిపడ్చున కె-గేల్వట్టె నలువ
 యాకెయే గాయత్రి-యై వాసిగొనదె
 తొడుసులేక దదీచి-తొత్తు సుబద్ర
 పిప్పలాదు న్గని-పేరెక్కలేదె
 మాలని కూఁ తచ్చ-మాలి వసిష్టు
 నంటి యరుందతి-యై వాసిగొనదె =
 యెవరి పిల్ల నయిన-నేలొక-నవచ్చు

1 గాలిగాడు = గాడిద; 2 నడగఁడు = గుఱ్ఱము; 3 పోలిగాడు = పక్షివిశేషము.

4 సన్నగాడు = (సన్నలకుఁ దగినట్లు వర్తించు కుక్కయని అర్థము గావచ్చు). 5 కీలారి = గొల్ల; 6 అచ్చమాల = అక్షమాల - ఇది అరుంధతికి మొదటిపేరు.

దాఁ గోరి వచ్చిన-దానికెగ్గేది
 దొడ్డవారికిఁ దెగ-తోఁ బనియేమి
 క్రొత్తడి యగుఁ బెండ్లి-గొడవయే లేక
 వలచిన చెలువ నె-వ్వఁడు కూడఁగలడు
 కూడుగుడ్డలఁ బంచు-కొనుచుందురేని
 చాటుమాటులు లేక-జరిగెదరేని
 డబ్బుకై యాట పా-ట చదువు వ్రాఁత
 బడికొల్వుబానిస-పని చేయరేని
 కొఱగాని నగలు తొ-డ్లులు చాల్పరేని
 అదనుపదను లెర్ని-యర్గెదరేని
 ఒండొరిమికతోడ-నుండెదరేని
 పాడిపంటల కెల్ల-వా రొడ ల్వంచి
 పాటుపడెదరేని-బ్రతుకు లిమ్మగును
 తరమ యా కప్పల-త్రాసుము ల్నిల్ప
 *తటి యోజమై సల్పు-తబ్బిబ్బు మాన్ప
 పాడితప్పింప నె-వ్వారితరంబు
 ఆఁడువారలు పెండ్లి-యాడకున్నపై
 మగవారలకు లొంగి-మన్నుచుండెదరు
 ఆఁడువారలకుఁ బ-దాటేఁడ్లు వాఁడి
 యీడగు, న్మగవాండ్ర-కిరువదొ క్కేఁడ్లు
 కడ కాఁడు పోతు తె-గలు రెండె మిగులు
 పెండ్లిలికట్టుల-స్థిగియింపఁబోక
 వదలుట నయమగు-స్పడుచుల న్మగల
 నాది నీదనుచుఁ దం-టా తెచ్చుకొనక
 కుట్టల న్గనిపెంచఁ-గోరువారెల్లఁ

* తటియోజమై = సమయానుకూలముగ.

తమతెగ పదుగు ప-దవు లెన్నుకొనక
 యొండొరు కోర్కె-పై-నొప్పుగాఁ గవయు
 చుంటయే పాడిమై-నొడఁగూడు పెండ్లి;
 మగవారికంటె న-మ్మగువల కోర్కె
 యోజమై మెండుగా-నుండుటవలన
 గడిమీఱ *కుగ్గుడు-న్దాపాడుకొంద్రు
 వెతకి కోరిన మంచి-పెనిమిటి న్దప్పఁ
 దిలకింపఁబోరు లాఁ-తిమగవారలను
 వాకిట నిల్వక-బ్రతుచుండెదరు
 పెనిమిటి పోలిక-నిబ్బడల న్దంద్రు
 తమతమ తెగల సా-దరు నెలకొంద్రు
 క్రొత్తడు లనుపేరఁ-గొమరారుచుందు
 రందందఁగొంద టి-ల్లాంద్రుందురేమొ
 కాని నిండుమగండు-కలుగఁ డెందైన
 పడుచుతనము వడి-పరుగిడుచుండు-
 ముప్పదిరెండేండ్లు-ముగిసిన పిదప
 నలవాటుపైఁ బ్రాతు-లాడుచుండెదరు,
 ముదిసినకొలఁదిఁ జూ-పుల నుడ్లతోడ
 దేవులాడెదరు, బ్ర-తికినంతదాఁకఁ
 బడుచువారలపయి-బాళిగొనెదరు,
 వావివర్సలు కట్టు-పాట్లు తగవులు
 నగలు పగలు దుడ్డు-నయగార మెల్ల
 కలయికకు న్గొఱ-కాని పన్నుగడ
 ఎల్లప్పు డొకరితో-నే యేడ్వనేల?
 పండుగ నాడునుం-బాఁతమగండ?

* కుగ్గుడు = మరియద.

మూనాశ్శబ్రతుకున-ముచ్చటదీరఁ
 గ్రొంగ్రొత్త చవులెల్లఁ-గుడిచినవారె
 నేర్పరు ల్గాని పెం-డిలి కట్టుపాట్ల
 దురపిల్లు వారి బ్రతుకు తిండిచేటు
 నేల యందటి తల్లి-నింగియే తండ్రి
 తక్కు వావుల యాక-తాయ పన్నికలు
 మైతాల్పునకు నడు-మన్నొడు నేల
 1 ఒండొరిమిక నూపి-రున్నంతదనుకఁ
 దమ హెచ్చుతగ్గుల-నలపోసికొనక
 కొఱగాని తొలుఁబలు-కుల జోలిఁగనక
 యెదిరించుకొని యూర-కే చనిపోక
 కూడుగుడ్డలు పంచు-కొను నెల్లవార
 లెవరికి వారలే-యెక్కువ వారు
 హెచ్చుతగ్గు 2 లడిగొ-ట్లెంచుకొనెదరు
 కూడు కూటమి కూరు-కుల వసతికయి
 పాటుపడుచు నెల్ల-వారుండ్రుగాక!
 కొంటెతనము మాను-కొందురుగాక!
 3 అరుజుతినుట 4 కోపు-నానుటఁ దొఱఁగి
 యందఱు మందరు-లై మండ్రుగాక!
 కనికర మోర్పు ని-క్కము గండ్రుగాక!
 ఎండదొరకు మ్రొక్కు-చెంతేనిఁ దెల్వి
 మీఱఁ 5 బెంద్రోవలో-మెలఁగెదర్గాక!
 వాయింపు వ్రాతల-స్వదులుకోవలయు
 నాటపాటల వేడ్క-నానుకోవలయు

1 ఒండొరిమిక = పరస్పరైకిమత్యము; 2 అడిగొట్లు = కుత్సితలు; 3 అరుజు =
 మత్స్యము 4 కోపు = మద్యము. 5 పెంద్రోవ = మోక్షమార్గము.

నంద తొక్కే-మాట - నాడుకోవలయు
బొదుపుగాఁ గాపుర - ము నేయవలయు
తేకువమై నిట్లు-తేటతెల్లముగ
నికరమా నాటుతె-నే తెల్పనెంచి
యెల్లవారలకు మే-లే సల్పఁగోరు
నా కోర్కు- లీడేర్చు-నా యిలువేల్పు॥

(అడ్వర్టయిజర్, 15-3-1944)

14. శిశునందక్షణము

[శ్రీ గవర్నమెంటువారి కోరికపై చెప్పినది]

బిలహరి - త్ర్యశ్రగతి

1. తల్లులార! కులస్త్రీమతల్లులార! వినుఁడి
పాధని సరిగ రిసనిధా సాని ధాప మగ సారీగ
పిల్లల మెలకువ తోడ న్బొంచి మంచిపే ర్గానుడి
పాధ పాపాప మగరి నాసరీరి గాపా
2. చూలు న్నాపాడుకొనెడు చొప్పు చూచుకొండి
పాధ సరిగ సనిదపా ధరి సనీధ పాదా
మేలిపదవి సుతులకన్న మించితేదు సుండి
సనిధా పామగ రీసని ధాససారి గగపా
3. పతిసేవ న్గులకాంతకు వన్నెవాసు లలరు
ధరిసగ రిస నిద పాధ సనిధ పాద గగధా
సతీపతి సుతులె మొగంబు సభల నె త్తగలరు
సానీధప మాగరీస సారిగాప ధనిపా
4. సంతోషము దైవభక్తి స్వచ్ఛమైన యుడుపు
ధాసధగా రీసని ధనిదా నిపా మగపధా

ఇంతులకు స్తోరినటు ఫలింపంజేయు గడుపు.
ధాస నిదప మాగరీగ ధపామ గరిసాసా

5. గొడ్డుతనము వీగుకొన్న కులాంగవయె జాణ
నీపథ సారిగా పమగ పమగారి సధసా
అడ్డును గర్భరోగముల నల కస్తురివీణ
గాధా పామాగ రీగ పామగరి సారీ
6. సంతానం బిచ్చు నుగ్రవష్టి సేతుయాత్ర
సారిగా సధాస నీధ సరి ధపమ గరీసా
ఇంతి కత్తమీది భక్తి యెపుడు తామపాత్ర
ధదపా మగపా మగరిగ ధాపమ గారీగా
7. నెలతప్పిన యూపెకుఁ దగు నిత్యము సంతుష్టి
రిసరిగ రీసని ధాపా ధససనిధాప మధా
సలలిత గీత పురాణ శ్రవణ మన్న పుష్టి
రీసనీ ధపా మగారి సారి గాప ధాసా
8. మేను నీరువట్టి తక్కుమీఱ దృష్టితాకు
రీగారి మనీధపా ధరి సానీ ధాపమగాధ
పోనొప్పడు పైకిఁ బ్రాయపుం గ్రంజాలారద్రు మీకు
పాధాపమ గారి సరిగ పామగరి సరీగ
9. సీమంతపు నాటి సాగసు చెప్పందరము కాదు
పాధసానిధనీ పధారి సనిధప ధారీ
వీమిటారియు నప్పు డింటింటఁ దిరుగరాదు
పధా సాని ధరీ సనిధప దప మగరిగాపా
10. మితాహార విహారముల మెలఁగవలయు మీరు
గపధసా నిధపదనీ పధాగరి సానిసా

కతుకరాదు పడనికూడు గర్భిణులౌ వారు
సనిదపా మాగరిగరి సనిధసా రిగాపా

11. కడుపుతో నుంటినునుచు కదలకుండరాదు
మగపథ సరిగా రిస నిధరీస నీధపాధా
బలువగు పని గూడదు తడిబట్ట వల్ల కాదు
సానిద పామగరి సని ధసారి గాప ధసీపా

12. అంతయు లోని శిశువులకు నబ్బుఁ గల్గి గుణము
మాగారి ససాగరి సరిసనిధపా మగదా
సంతానాభివృద్ధి యెడ జననియె శారణము
రీసనిధాపమా గరిస సారి గాపధా సనిధ

13. రేపవ లొంటి నుండకుండు రెండు బాములై నపుడు
రీగారీ సానిధ పదరీ నిదప మగ పాగరి
ఏపీడై న న్నిము జడిసింపఁ జేయు నొకప్పుడు
గపథ సనిధ పామగారి గాపధాస నీధా

14. వలయును నియమంబు పాలుబడ్డ నాటినుండి
రిసగరిగప ధరినిధపా దాస నిధా పాధా
కలయఁదిరుగు శిశువునకు న్నప్తమగున్ జండి
ధాసనీ ధపమగరిసరి గాధపమగరి సా

15. శార ముప్పు పులుసు మిగుల గర్భిణి తినరాదు
రీసని ధాప మగా పధరి నీధ పమ గాధా
ఓరిమి లేమియ్యేచూలున కుపద్రవము పాదు
సనిధపా ధపామగారి సా సరిగాగా పా

16. మునుగరాదు నీట నిండుప్రాద్దుల చూలాలు
ధగరిసా నిధ నిపాధారి పాధగరిస నీధ

తనివిదీఱఁ బురిటివేళఁ ద్రావవలయుఁ బాలు
మాగప మాగారి సారిగారి గపా మదపా

17. నొప్పులకు న్దాశలేక నొక్కుకొనున్ గడుపు
ధాసని ధాపధా ధాప ధరిసా రిసరిధా
ఎప్పుడు నిండుచూలాలి కేకతంబె చెడుపు
గపదస నిధరి సని దపా ధపా మదా పధా

18. కడుసాగసుగఁ బురిటి లలంకరించి యాపైని
రిసని దపద సానిధ నిపదారి సానిధారీ
సలుపపలెఁ బ్రసూతికుఁ బరిచర్య మంత్రసాని
సానిధాప మగరి సారి గాపాధస నీదా

19. బొడ్డుకోసి తుడిచి వెచ్చపుట్టంబుల మూసి
రీసగరి సరి నిధప నిధ పధ నీధ పాద
బిడ్డనునిచి కడుగవలయుఁ బిదస నూనెరాసి
గాప మగరి సారిరి గధ పమాగ సా

20. పుట్టినపుడె గట్టినేలఁ బురిటిపిల్ల - బెట్టి
ధాపధసరిగ సరిగమ ధసనిధ పాదా
బట్టకప్పుకు డదిచిరము బ్రతుకెడు చలిబట్టి
ధాపధా గధా పమగరి గాపమా గరీగా

21. నూనెరాసియైన నొడలు నొవ్వఁ దోమరాదు
సారిగరిస నీదపాద రీని ధాప ధారీ
పూని మిగులవేడి నీరు పోయ వల్ల కాదు
పానిదాని పాధపామ గాపమ గారీసా

22. మేన గోరువెచ్చనీరు మెత్తని ప్రాతిభ్య
సానిధా సనీధ పాధరీ రిస నీధా

నూనెపూత తల్లి పాలునుం బిడ్డకు మేల్పు
ధాసనీ ధపా మగారి సారిగా ధపమ

23. తల్లి ముట్టుపాలె యాముదంబుకన్న నయము
గాప పాధ ధాసని ధారీ నిధాపమా గపధరి
ఉల్లి పాచి కాలుక పోనూడ్చు కంటి రోగభయము
పానిధానీ పాధ పమగ పామరి రిసారీ

24. పోతపాలు చీకటిగది బొగ్గులకుంపట్లు
గారిసాని ధపదానిపథాగరి నిధారీ
రోతగాలి పసిపాపల రోగపు పనిముట్లు
పాధ పమాగ పామగారి సారిగాప ధాసా

25. గంటవలె ఆముదపు దివ్య కాలుచుంటమేలు
రీసగరీ సగరీ సని ధాపాధాస నీధ సాధా
కంటికి రెప్పలు బిడ్డనాచు వైద్యురాలు
పదపా మాగా రీసరీ గాపధాస నిదపా

26. వలయు న్బాలెంతలకున్ బధ్య మేటివలకు
మగపద సారిగ రిసనిదరీ సానిధపదరీ
బలపడు పాపకుం దన చనుబాలుండుటకొలకు
నీధపదా పమాగరిగః సామాగరి సారీ

27. ఏమరరాదు పిల్లల నొకింతేనియుం దల్లి
గారిసారి నిధ పాధని పాదా సనిధరీ
ఆమె తేదరమె పోయిన ప్రాణంబుల మల్లి
ధరిసనీ ధసానీ ధప ధానీ పధ పాపా

28. కనక బాలసూర్యోదయకన్నా రుల ప్రాపు
మగపధ సరిగారిస నీధప మగపా ధారీ

గను బుడుతల నంటపు రోగములు పవల్కాపు
సాని ధాపధా పమగ పామ గారి సాసా

29. బొడ్డు దేనితోడనైన మూయు తెగ్గుతెచ్చు
రీసగరిగ ధపమగారి గాపధాస రినిధపాధ
బిడ్డకనులు గడుగకున్న వేగ గ్రుడ్డితనము వచ్చు.
సారిగారి గాపమగరి గపధసనీ ధాపా

30. పాలు రెండుగంటల కొకపరి పవలు, ప్రేయి
మాగ పాద సానిధపద రిసరిగారి సనిధా
వేళ మూడుగంటల కొక విడుత గ్రోల హాయి
పధపధ నిపధ సనిధాపమాగ రీస రీగా

31. కడుపు సడలవలయు రేబగళ్ళు మూడుసార్లు
గపధసా నిధా రిసని ధప మగారి గాధా
కుడుపరాదు పా లేడ్చినకొలది బెక్కుమార్లు
పధరిసాని ధాప మాగపద సరిగరి సాసా

32. పగలురాతి రించు మించు పడుకొనునది బిడ్డ
రిరిగగ పపధా ధాసస రిరిసస నిని ధాధా
దిగవిడిచిన గాలి న్మఱి దిసమొల నగు జెడ్డ
సరిగా పధ సనిధా పామగరి సరిగ పాపా

33. జననీజనకులు సర్వేశ్వరకరుణ సతమ్ము
ధధప సనిధరీ నీదపదాస నీధపా ధా
తనయు బెనుప నారాయణదాస దీవనమ్ము॥ తల్లు

15. చదువరి బాపడు

తేట నాటుపలుకు-తెల్పుట గాని
యచ్చ వేలుపుమాట-లల్లుట గాని

వేల్పుపొగడ్త కా-వింపంగఁజాలు
 కడిమి లేకున్ననా-కన్నకొడుకులు
 కడుపుకక్కుర్తితోఁ-గలగల్పు నుడుల
 బొల్లికబ్బము వన్ని-బొప్పొడు మెచ్చ
 నీల్లుచున్నార లెం-తే సిగ్గుమాలి
 తొమ్మిదిరెట్టి చ-దువుల నన్నింటఁ
 జదుర గాని యతఁడు-చదువరి కాఁడు
 వెల్లడిగా నెల్ల-విద్వేలలోన
 నారితీరని బ్రతు-కన్న నెంతపాటి
 పెంచు పదెన్నిది-విద్వేల నేలఁ
 గలవాఁ డొకండె-నిక్కముగు బాపండు
 బాపనివలన నె-వ్వరికైన మేలు
 బాపఁ డొక్కడె చదు-వరి యనఁదగును
 ప్రానుడుల స్వేల్పు-పల్కుల న్గాని
 వేతె పదెన్నిది-విద్వేలు లేవు
 ప్రాఁజదువులు వేల్పు-పల్కులు రాని
 వాఁడు నిక్కముగ బా-పండు కాఁబోఁడు
 తెఱగంట్లనుడి నారి-తీరినవాడె
 పన్నఁగలడు నాటు-పల్కు కబ్బముల
 అన్ని విద్వేలు తన-యంత నేర్చుకొని
 నేరుపఁగల జాణ-నికపు బాపండు
 నేలవేల్పు తన ప-న్నికఁ దప్ప నొరుల
 యెంగిలిముక్క లెండే జాటుకొనఁడు
 నాల్గు తెగలు గల-నాడులం దెల్ల
 బాపఁడు వేల్పుల-ప్రాపని యొరులు
 మ్రొక్కుకొనుచు నుంట-మొదటి నాయంబు

బాపండపట్లఁ గ-ప్ప న్నాఁతివాండ
 పజ్జఁ జదువుకొను-వా డెల్లఁ జెడును
 జన్నిగట్టులు తప్పఁ-జదువుకోరాదు
 ఆడువారలకు మ-ఱడుగుపుట్టులకు
 బూత్తిగానేచదు-వులు పన్నిరావు
 తాము చెడుటగాక-తక్కినవారి
 చెఱుతురు విదై నే-ర్చిన నట్టివారు-
 పెనిమిటి న్గొలుచుట-నెలఁదికిఁజదువు
 బాపండఁ బెంచుట-పై వారి చదువు
 చదువుసందెలు చెల్లు-జందెగట్టులకు
 తగ దాడువారికి-నర్దువారలకు
 నిక్కఁపుబాపఁ డెం-దేఁ గడు నరుదు
 జన్నిగ ట్టుసుఱుల-జంపనొల్లండు
 నంజుఁడు కలనైన-నమలఁ దలఁపఁడు
 ఎవరికైనఁ దనంత-నెగ్గు చేయండు
 నేర మొప్పుకొనెడు-నికపు బాపండు
 తోటివారికయి చ-దువరి సాటుపడు
 నేలవేలు పొకండె-నికపు చదువరి
 కడమవారి చదువు-కడు బూటకంబు
 కూటికై పాఱుఁడు-కొలువఁబోఁ డొరుల
 బాపఁడు వేల్పుఁద-ప్ప న్నేడుకొనఁడు
 చదువు చెప్పవలయు-జన్నికట్టొకఁడె
 యొజ్జలు కాఁగూడ-దొరు లెన్నఁడైన
 డబ్బు బాపండు పొ-లచుతిండి కిడఁడు
 అరుజ మెక్కఁడు. విద్ది-యలు పన్నిరావు
 ఆడువారికి మఱి-యడుగుపుట్టులకు

జేటగు న్జదువులు-చెప్పటవలన
 కోర్కెతో నొలులఁ దాఁ గొల్వొందుకాని
 యందఱు న్దనుగొల్వ-నలరుఁ బాపండు
 కల్ల లిచ్చకము పల్కఁడు నేలవేల్పు
 నికపు చదువరి మా-నిసికి లొంగండు
 నేలవే ల్పెల్ల మానిసులకు మేటి
 కల్లపుట్టువు జన్ని-గట్టు నెదుర్పు
 బాపని కగ్గికిఁ-బడఁతి కెంచేని
 నేరము లెన్నరు-నికపు మానినులు
 వాసి బంగరువంటి-వాఁడు బాపండు
 విఱుగు తఱుగులేక-వెలయు నెల్లపుడు
 పరగు విద్దియ లెల్ల-బాపని సొమ్ము
 బాపని నెగ్గించు వారు చెడెదరు
 వేల్పుముచ్చట నేల-వేలుపు దప్పఁ
 బాడియాడుచు విను-ప నొరుఁడు తగఁడు
 బాపండు వీణియఁ-బట్టనొఁ గాని
 తోలు వాయిదము లం-దుట మంచి కాదు
 బాపనివలనఁ దప్ప న్నేల్పుకతల
 నాలించువా రిందు నందు చెడెదరు
 కనఁ గళ్ళు,వినఁగుత్తు-కలు మేలు గాన
 బొమ్మలాటలు కొయ్య-మ్రోతలు కీడు
 మంది నాడుతెగయు-మగతెగ రెండె
 యైన వావివరుస-నరయుట తగవు
 చదువరిబాపఁ డిజ్జగమున మేటి
 తక్కుమానిసులయందఱిలోన నంచు
 చెప్పఁజాలినయట్లు-చేయలేకున్న
 నా తప్పుల న్నాచు-నా యిలువేల్పు.

16. కోమటి గొప్ప

(సింగరేణిలో హరికథా సందర్భమున చెప్పినవి.)

సీ॥ విక్రమాదిత్య పృథ్వీపతికి న్మంత్రి
 యైనట్టి భట్టి వైశ్యప్రముఖుఁడు
 కాళిదాసుఁడు తన కావ్యము న్నొనియాడ
 సల్పు మాఘకవి వైశ్యప్రముఖుఁడు
 జన్మభూమికి స్వరాజ్యప్రాప్తి సమకూర్చ
 శ్రమపడు గాంధి వైశ్యప్రముఖుఁడు
 పరమకారుణిక శేఖర నిరాడంబర

స్వామ్యుపాసుండు వైశ్యప్రముఖుఁడు

అద్దిరా ! కుబేరుండు వైశ్యప్రముఖుఁడు
 చాఁగు! ఆంజనేయుండు వైశ్యప్రముఖుఁడు
 ఔర! నందనందనుఁడు వైశ్యప్రముఖుఁడు
 వైశ్యకుల ముత్తమము నాల్గువర్ణములకు.

కోరిన దినుసులఁ- గోటానఁగోట్లు
 పాటించి యొసఁగు సం-పాసారు¹ లార
 అడుగుకొం తెలుఁగని-యయ్యల్లలార!
 గొనబుగా బ్రతికెడు-కోమటులార !
 వాసికెక్కిన మేటి-వాసీఁడు² లార !
 నగరున మెలఁగెడు-గాణెకాండ్రార!
 యలనల్లనయ్యలా-రా! మీరు నాల్గు
 తెగలఁ గన్నాకులై-తిరి నిక్కముగను
 గొప్పయేలిక చంద్ర-గుప్త మీవాఁడు
 విక్రమార్కుని వజీ-రెద్ద మీవాఁడు

1. సంపాసారి = కోమటి. 2. వాసీఁడు = కుబేరుడు.

గురువు, చదువరి మా-గుండు మీవాఁడు
 పొగడందు శార్ఙ్గదే-వుండు మీవాఁడు
 గద్దటికాఁ డల్ల-గాంధి మీవాఁడు
 తెప్పమూయని నుడ్డు-తేఁడు మీవాఁడు
 జాబితాలు నే-స్తంబు మీవాఁడు
 వాఁడిమగడు గాలి-పట్టి మీవాఁడు
 మీ పిన్నపాప సా-మి న్నన్న తల్లి
 మఱి పెక్కు-లేలఁ బె-ర్మాళ్ళు మీవాఁడు
 పొదుపుగాఁ గాపుర-ము న్నల్పి కూడు
 కుడిచి మీ రొరువుల-కు నెబ్బట్టుచుండ్రు
 సాదరు న్నాపాడఁ-జాలిన నేర్పు
 కలవారిలోఁ దల-కట్టులు మీరు
 మందిలో మీవంటి-మంచివా రేరి?
 మేనితాల్పుల కెల్ల-మేల్బొంతు లీరు
 తక్కువారెల్ల మీ-తరువాతి వారె
 తక్కినవార లం-దఱు మిమ్ముఁ బట్టి
 బ్రతుకుచుందురు తొలుఁ-బలుకఁటు నమ్మ
 దగును “నారాయణ-దాసు”ని మాట॥

(అడ్వర్టైజర్, 1-5-1942)

17. కాపు గొప్ప

- గీ॥ అడుపుపుట్టువులకు మొక్కు లిడఁగవలయు
 దండ మంజలికే కాని-తలకుఁ గాదు
 ఉలికి మినువాఁక సైదోడు-లలఁతు లనుచు
 తిండిబోతులౌ ద్రాబలు-తెగడఁజనదు॥
 గీ॥ పాడిపంటలకై తగు-పాటుపడక
 మెల్లవారల కన్న దా-నెక్కువనుచు

ఊబవాడయి చదువుల-డాబుచేయు
నాలిముచ్చుకంటె న్నడు-మేలుకాపు॥

క॥ తమ యిరుగుపొరుగు పేదల
కు మేని చెమరూడ్చి మిగుల-కొదనలు తీఱన్
గమతములకుఁ దలకొని పె
క్కు మార్లు పని సల్పఁదగిన-కోపు ల్కాపుల్॥

గీ॥ అన్ని రకముల యిమ్ముల-కాపు కాపు
తగిన యిటుబుట్టువుల మేలు-దాపు కాపు
పాడిపంటలు సమకూర్చు-ప్రాపు కాపు
రేపుమాపుల సత్పుఁ డే-యైపు కాపు॥

గీ॥ నలువ యిల్లాలు గొల్లది-నల్ల వేల్పుఁ
గలిసి కడతేరె గూను-బు-క్కాపడుచుది
వేడ్క ముక్కంటి తలకెక్కె-బెస్త బొట్టె
కడఁగి పెరుమాళ్ళు సాపడె-న్దాపు కూడు॥

తరువోజ :-

పలుచని కడుపులు-బటువుతొ లొడలు-వలుద మూపులు బిరి-
నడిన యెఱకలు
బలసిన తొమ్ములు-వడకు నడుములు-వంగని యటుతలు-
వాడి మోకాళ్ళు
మెలివడు మీసలు-మిలమిల చూడ్కి-మేటి ముక్కులు మేల్కి-
మించు మైదాలు
కలకల నగవు ల-గ్గలిక పరువులు-గల పంటకాపు మ-న్దలె
మా బాగు॥

(ఆంధ్రప్రదేశ్ సారస్వతానుబంధము)

18. మందలింపు

బంతి॥ వారక యొరుల కొంపలు దీయు చెడుగు
 దొంగ సంతకము ల-తుకు కల్లరీడు
 ఆస్తికై చుట్టాల-నంపించు చెనటి
 ప్రాజదువుల దూఱు-ప్రాచీనవిత్తు
 ఆలి విచ్చలవిడి-సరిగించు కొజ్జ
 పాఱుల నెగ్గించు బానిసకొడుకు
 చేసిన మేల్మొఱ-చెడు కొయ్యద్రిష్ట
 కోతిపిడికిలి నె-క్కొను పిసినారి
 ఒరు వ్రాలు మార్చెడు-నులిపిరిగొట్టు
 నవ్వుచుఁ గుత్తుక-ల్నటికెడు తులువ
 కూడని బిరుదులఁ-గొను దుక్కిముచ్చు
 చదువరివలెఁ దెగ-సాగెడు పెంకె
 గొప్పకై మ్రొక్కించు-కొను దుండగీడు
 తగువాని పనిలాగు-తంటాలమారి
 తెలిసినయట్టుల-నెగనీల్గు గడుసు
 కొండెముల నైప్పు-కొని మను పలువ
 తగవరిలాగున-తలత్రిప్పు లండు
 పై వారి పెంపు సైఁ-పని రాలుగాయ
 తెగవాసి కోర్చని-దేవురుగొట్టు
 ఒరువ్రాత తనదని-యులిసెడు ములుచ
 పంతుల పేర్కొందు-వలుకని యటవ
 తబ్బిబ్బు మాటాడు-తాటదమ్మండు
 వట్టి నేరము పన్ను-పాపాలముద్ద
 పగడి మేయుచు దీర్పు-వ్రాసెడు కొండె
 తగవులఁబెంచి వ-దరెడు తాటోటు

కడు మదిసియుఁ గన్ను-కానని ద్రాఁబ
 తరుణము వేచి మం-దట సల్పు చిలిపి
 నోమించి కుత్తుక-నులిపెడు దుడుకు
 దోపుడు కావించి-దొరయగు తూట
 మాటకూర్పరి వలె-మలసెడి గోపు
 కీడొనరించి తూ-గెడు నాలిముచ్చు
 తనతప్పు నొరుల మీ-ద న్రుద్దు పలుగు
 ప్రాడ్వాకులకుఁ దన-పస యిడు దేబ
 ఆడుది చెప్పిన-ట్లగు నపసంతి
 దొరప్రాపున న్గడు-ద్రుల్పెడు పంద
 కడఁగి యెంగిలికూడు-కతికెడు లేకి
 కోరి గొప్పనైప్పు-కొను నీల్లుబోతు
 మేలు చేసిన వాని-మెచ్చని బండ
 తిన కీక దుడ్డు పా-తెడు పీతిముచ్చు
 తమ పాటు లిక్కనై న-దలపోసికొనుచు
 కైలాటము న్మాని-కడ తేటవలయు॥

19. నిరుకు

చెండు॥ కలవలెఁ గల్గ ని-క్కముగ నిదెల్ల
 నరసినకొలది మా-యమగు నోచెల్ల
 ఇది యిట్టులని తెల్పు-నెవరికిం దరమ
 యొండొరిమిక మను-చుండుట మేలు॥

IX అనువాద స్తబకము

1. “India’s Glory”

PREFACE

When I heard the children of the Home School at Bangalore sang India’s praise composed and set to music by Miss Robinson, its founder and teacher. my heart gave some extra beats and I decided to have it translated into Telugu and Sanskrit. To find one who could do this job was difficult. Prof. Narayana Das, the retired Principal of the Maharaja’s Music Institution was the nearest approach to this task. The grand old Maharaja of Jeypore would have been the best, but I felt diffident to ask him for such a trifle. The old artist of Harikatha sang both his translations to us yesterday (16 Nov. 38). I wish we had a free system of notation to which his way of singing could be noted down. I asked my friends if they would say something about it. Then the revered old Pandit, ‘Mahamahopadhyaya’ Tata Subbaraya Sastry said “It is Narayanadas alone who can sing it like that”; such is the charm of the Telugu Harikatha performer’s power.

Fort Vizianagram,
17th Nov. 1938

}

Lalita Kumari Devi.

INDIA’S GLORY

(Original Song)

Let us sing of India’s glory
Of our native land
Let us hear her fame in story
India, Mother land !

Lofty are her walls and mountains
 Famous are her sons,
 Glorious are her river fountains
 Fair her story runs.

Refrain.

2. India, hear thy children's promise
 That they make to thee
 Help us keep our honour stainless,
 Make us great and free.
 All I have and am and can be,
 Life and strength are thine,
 All I offer to thy service
 Mother land of Mine!
3. Heroes who have gone before us,
 Strove and fought and died
 Counting not the pains they suffered
 for their country's pride.
 Valliantly they bore the burden
 Till their latest breath
 Seeking neither praise nor guerdon,
 Faithful unto death. (Refrain)
4. When we children have grown older
 To our task will bring
 Love that shall make all the greater,
 India's strengthening
 Hope our star, and truth, our glory
 Honour that endures,
 These shall send fair India's story
 Ringing down the years. (Refrain)

దాసుగారి సంస్కృతాంధ్ర గేయానువాదములు :

౧. హిందూ దేశ మహాత్వమ్

[రాగిణి భైరవి - ఏకతాళః]

ఉద్ఘాతాః॥ గాయామ వయ మస్మదీయ జన్మ
భూమి హిందూ దేశ మాహాత్వమ్॥

ధ్రువః॥ శృణువామ తస్యా యశశ్చరితే
భారతఖండౌ మాతృజనపదమ్॥

ఆభాగః॥ ఉన్నతా భి త్తయోఽపి పర్వతా-
స్తస్యా సుతాః ప్రసిద్ధా భవన్తి॥

మేలాపకః॥ మహితా స్తదీయ నదీప్రసాతా
రమ్యమ్ తచ్ఛారిత్రమ్ భావతి॥

॥హిందూ॥

చరణమ్॥ పుణ్యభూమే ప్రతిజ్ఞామ్ శృణు త్వమ్
త్వదీయ ప్రజా స్వద్య యాం కుర్వన్తి॥
పాహినః, స్వచ్ఛక్తిర్మి స్థాపయ,
కుర్వస్మాన్న హత స్వచ్ఛందాన్॥
మమ సర్వమహాః సాంప్రతం భావి
జీవనం బలమపి తవైవ సన్తి॥
దదామి తేఽఖిలం సపర్యాయై
మామకీన మాతృవిశ్వంభరే॥

॥హిందూ॥

౨. వీరా యేఽయాసిషుర్నః పురా
ప్రాయాసిషు రయుత్సత శర్మాస్థిషత॥
నవిగణయ్య కష్టా న్యసహిషతా
ప్యాత్మీయ విషయాభిమానార్థమ్॥
ధైర్యేణాభృషత తేఽతిభారమ్

తేషా మన్త్యశ్వాసమ్ తావత్ ||
గవేషయన్తో నను కిమ్వా ప్రతి
ఫలం శ్రద్ధయా వ్యయపర్యంతమ్.

|| హిందూ ||

5

వయ మర్భకా యదై ధిష్మహి వయ-
సా నేష్యామోఽస్మాకం కృత్యం!
ప్రియం కరిష్యతి సమం యదధికం
బ్రహ్మవర్తోత్సాహవర్ధకం ||
మనోరథోఽస్మద్యోగ్యతారాపి
సూన్యత మస్మదీయం మహత్త్వం!
హ్యేతాన్యద్యోషయన్తు సుందర
సుకర్మభూమివృత్తం వర్షేషు

|| హిందూ ||

2. ఇందూ విలాతి గొప్ప

నీమతెలుగు పాట

(దర్బారు రవళి - వగడ దెబ్బకైముడి)

ఎత్తుగడ || ఇందు మాగాని గొప్ప పాడుదము
యింపెసలార మన పుట్టుకనేల,

నిలుకడ || విందుమా దాని పే రుబుసునందు
వేడ్కమీఱి నిందూర్ తల్లి సీమ,

నిండు || మందములు పొడుగు లాయా యలవలు
మలలు పేర్గనిరి దాని పాపండు

మేళగింపు || నందే పొంగి పాటునేటి యూట
లెగసి పరుగిడు నద్దాని ముచ్చట

ఇందూ = హిందూ; విలాతి = దేశము; వగడ = ఒకటి, కైముడి = తాళము
(వగడ దెబ్బ కైముడి = ఏకతాళము) రవళి = రాగము.

౧ అడుగు॥ వినుమ వ లైగల మాణెమ నీకు నీ
 బిడ్డలు కావించుకొనెడి మనవిన్,
 మనుచు మమ్ముల, న్నాకుఁ దోడగుము-
 మచ్చలేని మా పరువు నిల్పునూ,
 యొనరుచు మెక్కువ విచ్చలవిడి నా
 కున్నదెల్ల నేనుగాగల కలిమి
 మనుగడ లావు నీవె నీకిడెదం-
 బా! కలయంతయునాకన్ననాడ!

ఇం.

౨ అంజ॥ మాకు మునుముందు చనిన మొనకాండ్రు!
 మార్కొనిరి మగుడఁబోరిరి చెల్లిరి,
 శేకువఁ, దమ యెఱుకకూరిమి న్గుఱు
 తింపక, తామార్చుకొన్న నొప్పులు;
 వీఁకమీఱఁ నాళిరితమ కొసయూ-
 పిరి వఱకు న్నార్దు తగని పూటము2
 పోకడదనుక న్నమ్మికతోడన్
 బొగడికఁగాని మాత్రై న నలయక.

ఇం.

౩ కాలు॥ పిల్లల మీదున, మే మెదిగిన యెడ-
 వెల్లడిగాఁ బనిపట్టించెద మీఁకఁ,
 బెల్లుగ నాదట నాడిక చేవ
 న్బంపలరింపన్ జాలు సరాగము
 చెల్లఁగల కోర్కీ మా మేలుచుక్కరి
 చెలువగు నిక్కంబు న్నా మెఱవడి,4
 నల్లపు డేడాదుల మ్రోగించునిఁ-
 కిందుమాగాణి మేల్పొలుపొందు.

ఇం.

1. అణెము = దేశము, 2. పూటము = భారము. 3. మేలుచుక్క = శ్రేమతార.
 4. మెఱవడి = అతిశయము, గౌరవము.

2. The Seven Ages of Man

— *Shakespeare*

All the world's a stage,

And all the men and women merely players;
 They have their exits and their entrances;
 And one man in his time plays many parts,
 His acts being Seven ages. At first the infant,
 Mewling and puking in the nurse's arms;
 Then the whining School-boy, with his satchel
 And shining morning face, creeping like snail
 Unwillingly to school. And then the lover,
 Sighing like furnace, with a woeful ballad
 Made to his mistres' eyebrow. Then a Soldier,
 Full of strange oaths, and bearded like the pard,
 Jealous in honour, Sudden and quick in quarrel.
 Seeking the bubble reputation
 Even in the Cannon's mouth. And then the justice,
 In fair round belly with good capon lin'd,
 With eyes severe and beard of formal cut,
 Full of wise saws and modern instances;
 And so he plays his part. The sixth age shifts
 Into the lean and Slipper'd pantaloon,
 With spectacles on nose and pouch on side;
 His youthful hose, Well sav'd, a world too wide
 For his shrunk shank, and his big many voice,
 Turning again toward childish treble, Pipes
 And whistles in his sound. Last scene of all,
 That ends this strange eventful history,
 Is second childishness and mere oblivion;
 Sans teeth, sans eyes, sans taste, sans everything.

[From 'As You Like It' - Act II - Scene VII]

అనువాదము :

మానవదశా సప్తకము

చంపకమాలిక :

అరయుఁగ నాటకంబు జగమంతయు నందలి నాటశల నరుల్
 పొరిఁబారి వారికిన్ గలవు పోకలు గాకలు నొక్కఁడొక్కఁ డి
 తైరఁగున నేడు వేషములు దెల్పెడు నాతని కాలమందు, క
 న్ద్రువక దాదిచేతులనో నెక్కొని యేడ్చెడి కందు ముందు పై
 మురియుచు లేతయెండఁబడి మోమునఁజెన్నలరారఁ జంకలన్
 జరుపుచుఁ బుస్తకంబులిడి సాగని డెందముతోడ వత్త కా
 యరహిని బ్రాఁకుచుఁ బడికినేగెడు కుట్టఁడు; వెక్కఁగొల్మిపై
 నొరసినమాడ్కి వేండచును నూర్పులఁబుచ్చుచుఁ జొక్కిసొక్కియ
 త్తటి తనలేమ కన్నొమఁబదంబున సాడెడి వన్నెకాఁడు; పై
 దురమున గోరమీస మెగదువ్వుచు బల్బిరుదంద బాసలన్
 నెరపుచు నీటిబుగ్గవలె నెగ్గెడు కీర్తిపిరంగి నోటిలో
 నటిమఱి దేవులాడు మగ డాపయి మీదికి బొజ్జ తేచి బల్
 దఱచుగ వింతతీరు ముడతల్వడ దిద్దిసగడ్డ మొప్పఁగా
 విరివిగ గన్నులందున గభీరత మించఁగ మంచిపదతు
 ల్గఱపుచు లక్ష్మ్యముల్ దెలుపు న్యాయవిచారణకర్త యంతఁబెం
 పరి వదులై న నల్వతోడవాపయివేలఁగ ముక్కునందు డా
 లొరసి సులోచనంబు లిరవొందఁగఁ బక్కను సంచియుండ న
 క్కఱమయి చిన్నినాట నిమ కాలొడ వొక్కెడ నొప్పుమీఱబొం
 గురుమగగొంతు సన్నవడి కుట్టతనంబున నుండుపోలికన్
 మఱిమఱి కీచుకీచునయి మాఱఁగ నాటవవేషమేగు; నం
 త రయముతోడుతన్ పసితనంబు పదంపడివచ్చె నామయిం
 దొరగిన కన్నుపల్లుచవితో తుద కెవ్వియు లేక నెవ్వియున్

గుఱుతు లెఱుంగరాని యొక గొబ్బన నేడవ వేష మిట్టులం
దఱు కడువంతగా ఈన కథల్ నుడువంగ ముగింపుఁ బొందెడున్.

[‘ఆంధ్రభారతి’ నుండి.]

దీనికిముట్టారు కృష్ణారావుగారు సంపాదకులు. 2వ సంపుటము. 2వ సంచిక-జూలై, 1911.
ఇది శ్రీ గూడూరి నమశ్శివాయగారి నేకరణ. వారికి మా కృతజ్ఞత. సం.]

3. షేక్స్పియరు సొగసులు

[గీర్వాణాంధ్రములలో అనువాదము]

మూలము :

To guild refind gold, to paint the lily
To throw a perfume on the violet
To smooth the ice, or add another hue
unto the rain bow, or with taper-light
To seek the beauteous eye of heaven to garnish
Is wasteful and ridiculous excess :

౧. శ్లో॥ శా॥ స్వర్ణే హేమవిలేపనం సమధికే రక్తోత్పలే రంజనం
చాంపేయప్రసవే సుగంధకలనం హైమోపలే స్నేహనమ్
దేవేంద్రస్య శరాసనే సముదితే వర్ణాంతరప్రాపణం
దీపే నార్క-రుచిప్రదీపన మతివ్యర్థమృహాసాస్పదమ్.

౨. ద్వి॥ బంగరుపూత మే-ల్బంగారమునకుఁ,
జెంగలువకు రంగు-సేత, నెత్తావి
సురపున్న కెరవుతె-చ్చుట, మంచుగడ్డ
మఱి నున్నుసేయుట, -మరియొక రంగు
నగవైరి వింట నొ-నర్చుట, పట్ట
పగలు వెలింగెడు-భానుని కాంతి
హెచ్చింపఁ జేవ తి-నె తిపట్టుటయు
నచ్చపు నగుఁబాటు-నధికము వృధయు.

B. He was a man, take him for all in all
I shall not look upon his like again.

(Hamlet-Act 1. Sc. ii)

౧. శ్లో॥ సోఽభూత్పుమా స్సర్వధైవ
సంపూర్ణ సుగుణాకరః
నాహం కదాపి వీక్షిష్యే
తస్య ప్రతినిధిం పునః

౨ ద్వి॥ పురుషుఁ డాశీఁడు సం-పూర్ణ గుణుండు
నరయఁ బోవ నిఁక నే-నతనికి సాటి.

C. O, She doth teach the torches to burn bright!
It seems she hangs upon the cheek of night
Like a rick jewel in an Ethiop's ear
Beauty too rich for use, for earth too dear!
So, shows a snowy dove trooping with crow
As yonder lady O'ur her fellows shows.

(Romeok Juliet - Act I-Sc.2)

౧. శ్లో॥ అత్యంతప్రజ్వలితు మబలా శిక్షతేఽహోప్రదీపాన్
రాత్రౌ కాశీశవణ విచలదత్నభూషేవ భాతి
సౌందర్యంచానుభవితు మతిశ్రేష్ఠ ముర్వ్యా అమూల్యం
వాయస్యోఘే చరతి వరటావ స్సఖిమండలే సా.

౨. గీ॥ చిలుకలకొలికి దివిటీల - వెలుంగనేర్పుఁ
గలిగి వజ్రంబు పగిదిఁ జీ-కటిని మెఱయు
నందమంద నత్యధికంబు-నవని కరుదు
కాకులం దంచ యది హోడి-గరితలందు.

D. The world is grown so bad
That wrens make prey where eagles dare not perch.

Since every jack became a gentleman
There is many a gentle person made a Jack.

అను.గీ. జగము చెడె, డేగ వాలగ సాహసింప
కున్నచో జీనువ యెఱ తిన్నునుండె నెల్ల
నీచుఁడున్ ఘనుఁ డౌటచే నెరపఁబడిరి
తక్కువారుగఁ బల్వురు తగు మనుసులు.

....

4. కాళిదాసుని సొగసులు

[ఆంధ్రాంగ్లములలో అనువాదము]

A మూలశ్లోకః॥

తస్మి శ్యామా శిఖరిదశనా పక్వబింబాఞ్ఘరోష్ఠీ
మధ్యేతామా చకితహరిణీప్రేక్షణా నిమ్ననాభిః
శోణీభారా దలసగమనా స్తోకనమ్రా స్తనాభ్యాం
యా తత్రాస్తే యువతివిషయే సృష్టిరాద్యేవ ధాతుః.

[మేఘ సందేశము - ఉ. భా. 21]

౧.సీ॥ పల్పని మైదీగఁ బరగెడు నెలనాగ,

నడుబవ్వనంబున న్దనరుచామ,

నూదిపల్పలున సొంపగు ముద్దియ,

నిండారఁ బండిన దొండపండు

నగెడు వాతెఱఁ గల ననఁబోడి, సన్నని

కౌను కుల్కెడు మచ్చెకంటి, బెదురు

లేడి చూపుల వన్నెలాడి, లోతైన పొ

క్కిలిఁ గల్గు చిలుకలకొలికి, పిఱుదు

బరువుమై నడ్చు మెల్లన, వంగు సుంత
చన్నుగవ వ్రేగుతోడ నే యన్నమిన్న
యలరుచుండెడుఁ జెలువల సలుపఁ దలఁచి
నలువ యొనరించు తొలిచుచ్చు నాఁగ నచట

౨. She who is there, a lovely and delicate woman of middle-age, sharp toothed, scarlet lipped, tender waisted, gazzle eyed, deep navelled, slow footed on account of heavy loins, slightly bent down by breasts, is like the first female creation of the Creator.

B శ్లో॥ ఆకారసదృశప్రజ్ఞః | ప్రజ్ఞయా సదృశాగమః
ఆగమై సదృశారంభః | ఆరంభసదృశోదయః॥

[రఘువంశము - I - 15]

౧.గీ॥ సాగసునకుఁ దగినట్టి తెల్విఁ గలవాఁడు
తెలివికిం దగు చదువుల వెలయువాఁడు
చదువులకుఁ దగిన పనిని సల్పువాఁడు
పనికిఁ దగినట్టి పెంపునఁ దనరువాఁడు.

౩. He is as intelligent as beautiful, as learned as intelligent, as engaged as learned, as famous as engaged.

C. శ్లో॥ ఆభరణస్యాభరణం ప్రసాధనవిధేః ప్రసాధనవిశేషః
ఉపమానస్యాపి సఖే ప్రత్యుపమానం వపుస్తస్యాః.

[విక్రమోర్వశీయము : II-3]

౧.కం॥ తొడవులకుఁ దొడవు, వేసం
బుల చందంబునకు వేసముల చందం బో
చెలికాఁడ! దాని యందం,
బలరారెడు రూపు పోల్కియకాఁ బోలికకున్.

౨. Ornament of ornaments, decoration of decorations,
simile to simile, friend! her beauty is.

D.శ్లో॥ సిఠాంశుకా మంగళమాత్ర భూషణా
పవిత్ర దూర్వాంకుర లాంఛితాలకా
వ్రతాపదేశోజ్జిత గర్వవృత్తినా
మయి ప్రసన్నా వపుషేవ లక్ష్మ్యతే.

[వికమోర్వశీయము : III-12]

అను.గీ॥ తెలిసలువ యెదువతనంబుఁ దెల్పు తొడవు
గరికిపోచల నలరు ముంగురులు కల్గి
నోముకట్టున బింకము నొరగు మేన
కలఁక దేరినయటు నాకుఁ గానఁబడియె.

[గమనిక : ఈ షేర్షీయరు కాళిదాసుల సౌగంధ్య మచ్చు లివి యేవో అవధాన
సందర్భములందు దాసుగారు చెప్పినవి. ఆ మహాకవుల కావ్యనాటకముల అంతరంగ వైభవ
మును చతురస్రమైన అనువాదమున సమగ్రముగా దర్శింపవలె నన్నచో దాసుగారి "నవరస
తరంగిణి" చిత్తగింపవలెను. హేమా హేమీల అనువాదములను దాసుగారి అనువాదములతో
పోల్చిచూడగా దాసుగారి హస్తలాఘవము ఆమోఘమనిపించును. సంపాదకుడు].

5. రామాయణరత్నము

వాల్మీకి మూలశ్లోకః॥

నిత్యం తే బంధులుబ్ధస్య తిష్ఠతో భ్రాతృసౌహృదే
ఆర్యమార్గం ప్రపన్నస్య నానుమన్యేత కః పుమాన్॥

అనువాదము :

అనయంబు చుట్టాల యందునఁ దగిలి
తోబుట్టుల స్థూర్మితోఁ జూడఁగలిగి
తగువారి త్రోవఁ దిన్నఁగ నడ్చు నిన్ను
నుగల్గఁజేసెనందు వెంటడఁ భోవకుండు.

6. భర్తృహరి శృంగార శతక శ్లోకము

మూలశ్లోకః॥ ఉరసి నిపతితానాం స్రస్త ధమ్మిల్ల కానాం
ముకుళిత నయనానాం కించి దుస్మీలితానామ్
ఉపరి సురత భేదస్విన్న గండస్థలానా
మధరమధు వధూనాం భాగ్యవంతః పిబంతి॥

ఉ॥ అక్కున వ్రాలివ్రాలి బుజమందునఁ గ్రొమ్ముడి వీడి చిందులన్
ద్రొక్క సగంబు మోడ్పువడు తొంగలిరెప్పల విప్పి చెమ్మటల్
జెక్కులఁ గ్రమ్ముచుండ మగసేతలఁ జొక్కెడు తీగెబోండ్లలో
దక్కిన మోవిపానకము ద్రావెడువా రెటువంటి ధన్యులో!

X ఆశాసన స్తబకము

1. సభా శుభాశంసనము

కం. కేశుఁడు సురసరిదంబుజ

కాశ కరక చక్ర రూప కవి ఖగ వృషభా

ధీశాబ్జ దుగ్ధజలధి గి

రీశ నిభ దరాంకవాసుఁడిల మిముఁ బ్రోచున్.

2. శ్రీమదానందగజపతి మహారాజా

గీ. ఆశ్రితులపాలి దాక్షిణ్య మరుల యొద్ద

శౌర్యముం గోవిదులకడ సా త్త్వికతయు

నెసఁగు నేలినవారి కభీష్టజయము

లిచ్చుఁగావుత సంతత మీశ్వరుండు.

3. శ్రీ పప్పు సోమనుందరము

(చెన్నపట్టణము)

కం॥ నీ కూతురు నీ యల్లుఁడు

శ్రీ కృష్ణుని కరుణచేత—చిరజీవులుగా

ప్రాకట సంపద నలరుచు

జోకఁ గనుత! పప్పు సోమ-సుందరనామా!

శ్లో॥ తవ పుత్రీ జామాతా

భీష్ట సుఖై ర్నూత్నదంపతీ జివ్యాస్తామ్।

శతవత్సర పర్యంతం

సుధీవినుత! పప్పుసోమసుందరశర్మన్!

4. శ్రీ కోట సన్యాసయ్య

(రాజమహేంద్రవరము)

మంజరి॥ కోట సన్యాసయ్య గుణనిధి రావు
సాహేబు బీరుదందు సరసుఁ డొనర్చె
స్వగృహంబున నెబ్బిండ్లి జగముల్లసిల్ల
నార్యాపురంబున నతివై భవముగ
నూత్న వధూవరుల్ నూతేండ్లు సకల
సంపదల న్నొనసాగఁ దలఁచి
హరిదాసు దీవననఖిల సుఖముల
శ్రీకృష్ణుఁ డితని రక్షించుఁగావుతను!

5. శ్రీ గొట్టెముక్కల జగన్నాథరాజు

(విశాఖపట్టణము)

గీతమాలిక॥

పగటితేఁడు, చాల్పేరిటి-పడఁతి మగడు1
రెంట్రతాగుడు తిండి మె-ట్టంటు వేల్పు2,
ఏడుకొండలవాఁడు కా-పాడుచుండ
సరిగ శ్రీ పూసపాటివా-ర్సాగివారు
సన్నిహిత బంధువులువియ్యము న్నెఱపఁగఁ
బ్రభమపుత్రిక సూర్యనా-రాయణమ్మ
రామచంద్రరాజునకు భా-ర్యగ నొనర్చెఁ;
దన ద్వితీయ తనయ నప్ప-లనరసమ్మఁ
జలిపె వెంకటపతిరాజుసతిగ నొక్క
నాఁడె గొట్టెముక్కల జగ-న్నాథరాజు॥

1. శ్రీరాముఁడు. 2. సింహాద్రి అప్పన్న.

6. శ్రీ గరిమెళ్ళ అప్పయ్యపంతులు

(విజయనగరము)

గీ॥ అచ్చతెనుఁగున దీవింతు-నలరుఁగాక!
 పెండ్లి కూతురు ముద్దుల పెండ్లికొడుకు
 కోరినట్టుల సిరులెల్లఁ గుడిచి, హాయి
 బ్రతుకుదురుగాక! నూతేండ్ల వఱకు వీరు॥

7. పనివారలు

చెండు॥ పంటకాపులు పంట-వారు కోమటులు
 ఓడఁ గడపు వార-లుప్పమ్ము వారు
 బండి తోలెడువాండ్రు-పండ్లమ్ము వారు
 వడంగులు నిబ్బడ్లు-వానెడు వారు
 కైకాలవాండ్రు¹ లేక-గలఁ గాఁచు వాండ్రు
 చాకళ్ళు మంగళ్ళు-చచ్చడి²వాండ్రు
 పాటకాండ్లాటర్లు-వాయింతువాండ్రు
 కొమ్ముకాండ్రు నూబ్బట-కూళ్ళిడువారు
 కంసాలవాండ్లూరి-కావలివాండ్రు
 మొనకాండ్రు పలు రక-ముల కూలివాండ్రు
 కూడుగుడ్డలు సమ-కూర్చెడు పట్లఁ
 గోటివారల కెల్లఁ-దోడ్పడు వారు
 సులిమైన నెవ్వరి-నొప్పింప కెపుడు
 పొదుపుగాఁ గాపుర-ము న్నల్పువారు
 నుదుటి చెమట నూడ్చి-నూతేండ్ల వరకు
 హాయిగా నెందైన-నలరుచుండెదరు॥

1. కైకాలవాండ్రు - లేక - కైకోలవాండ్రు = ఒకానొక బట్టలనేతపనివాండ్రు తెగ;

2. చచ్చడి = చండాల జాతివిశేషము; 3. ఆటర్లు (ఆటరి-ఏ. వ.) = నర్తకులు.

8. దీపన

చెండు॥ ఇచ్చెద నని తుద-కివ్వని గడుసు
 ఎదుటఁబొగడి వెన్క-నెగ్గించు కొంటె
 ఇల్లాండ్రకు న్దప్పు-లెంచెడు చెడుఁగు
 నమ్మించి కుత్తుక-ల్పఱకెడు చెనఁటి
 తలకు మించిన యప్పు-తాఁజేయు ద్రాబ
 చదువరివలె దెగ-సాఁగెడు పెంకె
 ఆటపాటలఁ జుల్క-నాడెడు మంకు
 కోలనామము తో గ-గుడునాలిముచ్చ
 బొప్పండ చెంత డా-బులుగొట్టు బోడ
 తేరగా వచ్చు నా-స్తింద్రుల్లు తులువ
 కొఱమాలి జోగెత్తు-కొను లొల్లెగాఁడు
 దోపిడి కావించి-దొరయగు పలువ
 వేలుపు మాటాడు-వెంబరవిత్తు
 తగవరివలె నీల్లు-తంటాలమారి
 పగిడి మేయుచు నుల్కు-పార్పతై కాఁడు
 కుడువ కివ్వక డబ్బు-కూర్చెడు పిసిడి
 కందుల న్మదుసశ్శ-గారిండు పలుఁగు
 డొంగఱికము త్రాగు-డు న్నల్పు చిలిపి
 మగువలచాటున-మను పారుఁబోతు
 పడుపుదస్తున మను-బానిసకొడుకు
 ఏల్బడికయి పోర-నిలిగెడు వెడఁగు
 తొడుకుల న్వేల్మికై -దునుమాడు సుడియ
 మెయితాల్పుల న్జంపి-మెక్కెడు కఱటి
 తన పదుగు బడాయి-దాఁజాటు నులిపి
 వ్రాతవాయింపు కు-ట్రల మను టంకు

మినుకులనోము ల-మ్మెడు జన్నిగట్టు
 గుబ్బెత న్నవఁగూడఁ-గోరెడు ముత్త
 తనతోడిపాటియం-దటి నెట్టులెనఁ
 గ స్తి పెట్టెను దుడు-కం డెడఁకాఁడు
 ఒరులకుఁ జెప్పిన-ట్లుండని గొంటు
 మేల్కొని యిఁక నైన-మెలఁగెడున్గాక!
 నేనె ననిద్దుకొ-నెడఁగాక! యెపుడు
 నా నేరములఁగాఁచు-నాయిలు వేల్పు॥

9. గుంటూరు గానసభ

అమృతవాహిని-ఏకతాళః

- ఉ॥ సర్వ భారతీయాంపి పర-స్పరమైత్ర్యా మోదంతామ్।
 ధ్రు॥ ఉర్వీమండలేనవరతం కృత-యుగధర్మే వర్తంతామ్।
 మే॥ వాగ్దేవీ కృపయా నితాంతమ్॥
- చ॥ ప్రతివత్సర మీదృ గ్గానసభాః-పత్త నేషు జాయంతామ్।
 సతత మాసేతుశీతనగం స-త్సంగగుణా గీయంతామ్।
 వాగ్దేవీ కృపయా నితాంతమ్

XI స్వవిషయ స్రవకము

1. నా మాట—నా యెఱుక

చెండు : అజ్ఞాడ నా పుట్టి-నట్టి 1కుప్పమ్ము
 నా తలదండ్రులు-నరసమ్మ చేన్లు
 అదిభట్టి టిపే-రయ్యవారేను
 పదువున2 కా బర-ద్వాజుడే మొదలు
 నాల్గేండ్ల యీడున-నాకెల్ల చదువు
 లబ్బెద మంత నే-నరసిన కొలది
 నేఁ బుట్టులయకాడ-నే మాటకాడ
 నాట పాటల మేటి-ననిపించుకొంటి
 నా కెదుర్చేదికే-నాడుల నైన
 వేవేల మందికి-వినుచు నాగొంతు
 గజ్జె విప్పెద రేయి-కడముట్ట బాడి
 యందగాండ్రతలక-ట్టందురు నన్ను
 ఎకిమీండ్ర కానుక-లేఁ గొన్నవాడఁ
 దోడాలు మైసూరు-దొర నాకు వేసె
 నా కంకినీడు పెం-డారమ్ము తొడిగె
 గైకొందు నెలకు రొక్కము నూలు విజయ
 నగరేలు గొప్పతేండ్ల నేనరువలన
 పారసి వేలుపుపలు కింగిలీసు
 తెలుఁగు వ్రాసి చదువు- తెలివి నాయాస్తి
 నాయన్న పేరన్న- నాచిన్ననాటి
 నుండియు న్గలిసి నే-ను న్బాడి యాడి

1. కుప్పము = గ్రామము; 2. పదువు = గోత్రము

యింతదాక న్నట్న-మెలమిఁ గొనెదము
 పదునాలు గేండ్లవై-బడి యింగిలీసు
 మొదలిడి నే ఎప్పె-ముగియించినాడ
 పదునెన్నిదేండ్ల ప-ర్వము మొద లాట
 పాట మాటలఁ బట్టి-బ్రతుకుచున్నాఁడ
 కన్యాకుమారి క-ల్క-త్తాల వరకుఁ
 నటవ కన్నడి మల-యూలి బంగాలి
 తెలుఁగుసీమల మెప్పు-తెచ్చుకొన్నాఁడ
 ఈవికాండ న్దప్ప-నెవ్వరినేని
 చీరికి న్గొన మంచి-చెప్పెడి పట్ల
 నాయంత నేర్చితి-న్జదువుల నెల్ల
 నాయడ్లు లొత్తి వం-దలు మనుచుండ్రు
 ఇంచుమిం చిపుడెన్న-దేండ్లు నాయీడు
 గాని యిప్పటికి నేఁ-గట్టెద న్గజ్జె
 నలు మాటలల్లు వాఁ-డ న్నాటి మీఱ
 హరికథామృతము, కై-యాము, తారకము
 కలగల్పు తెనుఁగుగా-కాళిదా సేక్కిన్ని
 యరుల యందములు, ప్ర-హ్లాద మొదలుగ
 బదకొండు హరికథల్, -బాటసా, రూస్య,
 సత్యవ్రతి, ముకుంద-సతకము ల్కాఁడు
 సారంగనాటి, క-చ్చ తెలుఁగుతోడ
 నూర్గంటి, వేలుపునుడి-పెరుమాళ్ళ
 వెయిపేర్ల వినకరి, -పెద్దమొక్కు-బడి
 విడిసీమ తెలుఁగున-వేలుపువంద
 గౌరుపెండిలి యుమ-ర్క-య్య చౌకట్లు
 తరుణముకొలఁది నా-దబ్బు తెన్నెన్నొ॥

కలిగితి 1 నెత్తురు-గంటి యేడాది
 2 తూపుచుక్క నెల యం-దున విబూదెరేయి
 4 పదికంగులకు 5 నెల-పట్టితోయమున
 నేపదుపులనై న-నీతెన్నువారి
 కన్నఁ గన్నాకు-లెక్కడ నైన లేరు
 తనుదాఁ బొగడుకొంట-తన్ను కొన్నట్లై
 ఊపిరిపై దీపి-యున్నంతవరకు
 నా తలవంపుల-న్జాటుకో లేను
 నా రిలయైపుల న్గాచు-నా యిలు వేల్పు॥

....

మగయాడు పెండ్లిండ్లు-మానుకో వలయు
 నంజుడు త్రాగుడు-న్మానుకోవలయు
 వేలుపునుడుపుల-న్విడనాడవలయు
 పొత్తుగా నెల్ల రి-మ్ముగ మనవలయు
 వాయింపు వ్రాఁతలు-వదులుకోవలయు
 కడఁకతోఁ దమసీమఁ-గాపాడవలయు
 మైవంచి యందఱుంబొట్టడవలయు
 ముది పిన్నయ లిటులఁ-బోవఁగావలయు
 నా మాటలివ్వి వి-న్న న్మేలుకలుగు॥

....

నన్ను నే నగపర్చ-నా తరమాన
 నాకన్న వేఱు ది-నస్సులేనపు
 నన్ను గాంచెడు వారు-నాకన్న నెవరు

1. నెత్తురుగంటియేడాది = రక్తాక్షిసంత్సరము; 2. తూపుచుక్కనెల = శ్రావణమాసము; 3. బూదెరేయి = పూర్వరాత్రము; 4. పదికంగులకు = పదిగడియలకు; 5. నెలపట్టితోయము = బుధవారము; 6. ఐపు = తప్పు.

తనకన్న వేలుపు-తఱచిన నేడు
 నింగి నేల లివెల్ల-నికముగఁ దానె
 కనుఁ దన్ను దాఁ గూర్కు--కల మెలఁకువల
 నోజమై లేనిది-నున్నట్టు లుల్కు
 మేని తాలుపు కల-మెలఁకువలందు
 పసిపాపవలె నీడ-పట్టు చాటాడు
 దగులమున నిక్కి-తలడిల్లుచుండు
 నుబునునకై పొంగు-నుత్తుత్తఁ గ్రుంగు
 నాతోనె పవళించు-నాతోనె లేచు
 నాకంటె వేఱు ఓ-నసులే హుళిక్కి
 నా కల మెలఁకువ-ల్నా యున్నిఁ దెలుపుఁ
 గాని నే నన నేమొ-కనఁ జాలకుంటి
 నన్ను నేనే కన్గొ-ననేని వెట్టి
 నాకు వే ర్కలదని-నమ్మ వీల్కాదు
 కల్లనికాని, ని-క్కంబని గాని
 యేదియు నైలియక-యే మనుచుంటిఁ
 ద్రావినవాని క-రణి యే దెట్టెనె
 నే లేని పట్ల నా-కేదియు నేడు
 కనుకనే నే నిట్లు-గాంచున దెల్ల
 నేనె న న్నినింగి-నేలల పోల్కి
 నరయుచు నిట్టుల-నాటాడుకొనెద
 నాజోక నావంత-నా బ్రతుకెల్ల
 నా యాటప ట్టిద-న్నఁగ నుత్తకల్ల
 నే న్నాయుడలు చూపు-నేర్పరి న్నాని
 నాకు నా తెల్వికి-న్వాసియే లేదు
 ఎఱుకువ మఱుకువ-యెప్పుడొండొంటఁ

దెమల కుండుట నాకు-దీరని పాడి
వేతేదియు న్నాకు-వెదకిన న్నేదు
తెలిసికొంటిని నన్ను-దెలివి నా చెలువు
విన్నవలె న్దలు-విట్లులు లేక
యే నుంటి హాయి నా-కింకే కొఱంత॥

2. యథార్థరామాయణము

గీ॥ నాయొనర్చు యథార్థ రామాయణంబు
పీఠికాపురమందు విన్పించినాడ
కుక్కుటేశ్వర మాధవు లోక్కరైదీర్ప
నాఱు రాత్రులు నన్నొరు లాదరింప.

3. నందిగామ హరికథాభివర్ధనీ సభాప్రసంగము

సీ॥ ఆదరమున నన్ను నందల మెక్కించి
యూరేగు వేళ మీ కున్న వేడ్క
కథకులు రుక్మిణీ కల్యాణ మైదుగు
ర్వినిపింప మీ తన్ని గొనని ప్రేమ
వలసిన యుపచారముల నెల్ల హరిదాస
వరులకు మీచేయు వైభవంబు
ఏక దీక్షగ బదునెన్నిది దినములః
బ్రబలు మీ కార్య నిర్వహణ శక్తి
మిగుల మీ నందిగామకు మీరు తెచ్చి
నట్టి సత్కీర్తి యింతన నలవి యగునె
శ్రీ హరి థా పరీక్షా విశేష కృత్య
మాచరించెడి యో సభాధ్యక్షులార!

సీ॥ న న్గారవించిన నరపాలురం దేక
పత్నీవ్రతులు, భాగవతులు, సకల

విద్యా రసజ్ఞులు, విశ్రుత కీర్తులు,
 గో విప్ర భక్తులు, భావవిదులు
 పావన చరితులు, పాలన దక్షులు,
 శతజీవి యొడ్డె నిశ్శృంకవిభుఁడు
 వేంకటాచలపతి వెల్పాటి నియోగి
 ప్రస్తుతంబున కృష్ణరాజోడయరు
 మేటిసంగమపురి కసింకోట నూజి
 వీడు మైసూరుల న్గొనియాడఁ దగిన
 రాణివాసంబుల న్గాపురంబు సల్పు
 వారు కృతయుగపురుషులవలె నలుపురు.

4. భంగుపాట*

మాలచ్చి భంగుపాట-నీ-ర్పచ్చుకున్న పూట-కడు
 హెచ్చునాదుపాట-జగ-మెల్ల నాకొకరూట ||మా||
 చెలువైన నోటిచుట్ట-యొక-చేత పొడుముచిట్ట
 తొలుదొల్తనన్నపుటొడ్డు-తెలవారేదాకలడ్డు ||మా||

5. ముకుంద వందనము

కం. పొందుగ నిన్నుం బాడుట
 కుం దప్ప మతెట్టివృత్తిఁ గొల్పింపకు న
 న్నుం దయతో నారాయణ!
 కందళితానంద! మూలకంద! ముకుందా!

* “భంగుపాట — అనగా భంగు నూరుకొను కాశీనన్నెకల్లు. పొడుగు మహాలక్ష్మి
 యనెడు నొక వేళ్ళాంగినయింట పలువురు సంగీతజ్ఞులు కలుసుకొని భంగు తయారుచేసి
 నేవించుటయు. ఆ నిషామత్తుతో నొకరినిమించి యొకరు పట్టువంతములాడి తమతమ గాన
 విద్యాకౌశల మగవర్చుకొనుచు పాడుచుండుటయు నిందు చిత్రితము. ఈ భంగునిషా సుమారు
 1908 సం॥వరకు దాసుగారు నేయుచుండిరి”. — నారాయణదాస జీవితచరిత్రము.

కం. ముం దెట్టులనో! పసితన
మందే నీభక్తి పొడమె బాగుగ నది ని
ల్పం దగురా నారాయణ!
కందళితానంద! మూలకంద! ముకుందా!

కం. మందులమారివి నీదెస
డెంద మిటుల భ్రమముఁ జెందెడిన్ విడువక ప్రో
వందగురా నారాయణ!
కందళితానంద! మూలకంద! ముకుందా!

కం. ఇందలి తొకిక దంభము
లందున నా మనసు నిల్పి కనవరతము నిన్
జెందింపుము నారాయణ!
కందళితానంద! మూలకంద! ముకుందా!

కం. డెంద మెఱుంగని కొఱత గల
దందుకు గుండెదను దెల్పు మదియేదో గో
విందా! హరి! నారాయణ!
కందళితానంద! మూలకంద! ముకుందా!

గమని :- దాసుగారు 'ముకుందశతకము' రచించినట్లు వారి మేనల్లుడు శ్రీ మరు
వాడ వేంకటచయనులుగారు తమ నారాయణదాస జీవితచరిత్రమున ఉటంకించిరి. కాని యా
శతకము నేడుపల్లభ్యమగుటలేదు - ఈ అయిదుపద్యములు తప్ప

....

6. పరిదేవనము

గీ॥ కొర్నిదుక్కి కొల్వు గుదిబందము ల్పడ
నచ్చువిడుచు కోడె నైతి నేను
విజయనగర హూణ విద్యార్థు లందు-నా
రాయణుండ్ల హరి పరాయణుండ్ల,

ఉ॥ ఎక్కడనుండి వచ్చితిని? ఎందుల నుండితి తొల్లి బామునం?
 దక్కడ కేల వచ్చితిని? ఎవ్వడ నే నిక నెందు బోయెదన్?
 నిక్కము జక్కగాఁ దెలియ నేరనుగా మది నెంత జూచినన్
 మ్రొక్కెద నీకు నా కివి సమూలముగా వినిపింపు మోహరీ!

ఉ॥ స్నానము సున్నఁ జుట్టితిని, సందెకుఁ బెట్టితి పెద్ద నామమున్,
 మాన శిషో వ్రతంబులకు నాకును క్రోసెడు దూర, మెంతసే
 పైనను వన్నెలాండ్ర వలలందున నెమ్మది చిక్కుగాని నీ
 ధ్యానము తె న్నెఱుంగ నకటా నను నెట్టులఁ గాతువో హరీ!

గీ॥ నాకుఁ గల శక్తికొలఁది యీలోకమందు
 గలుగు చోద్యంబు తెల్లను గంటిఁ గాని
 యెందునైనను నిర్మలానంద మొదవ
 దేమిహేతువో తెలుపుచుయ్యా ముకుంద!

కం॥ తేనెవలె మొగము మొత్తదు
 మేనికి సరిపడకపోదు మితి గనపడఁబో
 దానందంబున నీపయి
 గానంబునుబోలు చవిని గానను గృష్ణా!

7. స్వాంతసాంత్యనము

కం॥ బౌరా లే దీలోకము
 నారాయణుఁ డీవు నీగుణం బిటు నానా
 కారములఁ గాంచుచుంట వి
 చారింపకు వేదశాస్త్రసారంబిదియే.

శ్లో॥ మా శోచ స్త్వం వృథా జీవ
 మృషైవ స్వప్నవ జ్జగత్
 ఆత్మేత్థం మ్రదితోఽ ప్యేవ
 లీలయా క్షీడతి ప్రభుః.

కం॥ నను గని పెంచిన తల్లీ
నెన రోరుపు నీకు సొమ్ము నీనేర్పిన తె
న్నున నడిచి చెడని సిరులన్
గొనుచుంటి న్వలితివడక-గ్రుమ్మరు చుంటిన్.

8. వింతకల

గీ॥ ఆంజనేయాలయము నొద్ద-హరికథకయి
సిద్ధముగఁ జెప్పనుంటి ని-శ్చింత నపుడు
నాకు పాయస మిడె నంగ-నాచి పెద్ద
యొక్క డపుడందు వేవేగ-డొక్కనొచ్చి॥

కం॥ మిగుల విరేచన బాధన్
దగిలి కడున్గుందుచున్న-తరి నద్దారిన్
సొగసై న యందలంబున
నగణితముగ నొక్క-రాజు-నరుగుచునుండెన్॥

రా॥ ఆరాజన్యని ముందువెస్కలను ఖడ్గాలంకృతుల్ కొందరున్
భూరిస్ఫారధనుశ్శరంబులను స-మ్మోదంబుగా కొందరున్
ఘోరంబైన తుపాకి చేతనమరన్-గొందర్ హయారూఢులై
బారుల్ దీరిచి యేగుచుండి రట యబ్రంబెంతయో దోచగన్॥

సీ॥ అంతట నద్దారి నరుగుచుఁగొందరి
తోడ వేంకటపతి తోఁగివిభుఁడు
“బొబ్బిలి వెలమ లిప్పురిలోన మా త్రోవ
మలగవలయు కూతమాని మాస
వారి మోయించగవలయు నుత్తమరాజు
సరస మీకీ గోటు జన”దనంగ

ఊచలు న్గుండ్లు ప్రయోగింపు చవ్వారు
వెంటాడ మనరాజు వెరచి పార

అతనితోఁగూడ నేను జీ-వేచ్చ నపుడు
పరువుబెట్టుచునుంటి న-ప్పట్ల నెన్ని
మూలలం దాగి యొదిగినన్ -గోలవాటు
తప్ప కీ రాజు పరిజను-ల్లరణిఁగూల॥

క॥ కట్టాషధమునకై రా
పట్టి ననుసరించి నేను-బర్విడుచుండన్
నెట్టన దనయింటిదరిన్
ముట్టి విభుఁడు కోలదాకి-బోరగిలపడెన్ ॥

ఉ॥ అప్పుడు రమ్యవేషులు జయంతివీరరసానుభాషులున్
దెప్పున యామ్యదిక్కురుగుదెంచెడు నాథుని వెంట శంఖముల్
మెప్పుగబట్టుచున్ బగర మేకలపోల్కి బిరానఁ జంపుచున్
గుప్పున నబ్బిటోత్తముల క్రోల్పులులట్టుల నాకుఁదోచఁగాన్ ॥

ఆ॥వె॥ వెరపుచెందు నన్నుఁగరుణించి వారిలో
నొకఁడు చంపఁదగ దొహ్మో విడుపుఁడు
దేవదాసు డితని-తెన్నేగవల దని
తెలిపి భటులతో న-దృశ్యుఁడైన.

క॥ అబ్బురము వెరపుఁబెనఁగొన
గొబ్బున నే నొషధంబు-కొఱకై మన దు
ర్గబ్బయిలు వెదకుచేగన్
దబ్బున నద్దారి తప్పఁ-దగనాయెదుటన్ ॥

ఆ॥వె॥ బెండకాయ బొట్ల-గండుపిల్లలు కొంద
రేగుదెంచి వినయ-మెలయ పాడు

మనుచుఁగోరి యెటులొ-సనుగూడి యడవిలో
నేటికాల్వలఁబడి-యీదుచుఁజన॥

సీ॥ అవుడు గోదావరి యానకట్టు మొదల
లోతైన ఖానాల రీతి పొడవు
టొడ్డు లందగరా కహో బోవుటకు నేల
దారి గల్గక మితిమీరి నీట
నిండిన కాల్వ లనేకముల్ గనఁబడ
నెద్దియుఁదోఁచక యింటికేగు
తొందరతో నొక్క దొడ్డికాలువఁబడి
నే బారలవైచి యీదుచుండ

మిగుల నిరకటమయి నన్ను-మెదలనీక
గచ్చుగోడలతో నున్న కాల్వయందు
నొకఁడు నన్నెట్టులో పట్టి యొక్క పంజ
రంబునందుంచి యింద్రజాలంబుఁ జూప.

సీ॥ ఎటువైపు జూచిన నింతులు మువ్వరు
గుంపందు నిరుపమకోమలాంగి
తాళక త్తియ యొక్క తరుణి, మద్దెలకత్తె
యసమానసుందరి, యాటకత్తె
యింకొకరితె యిట్టులెల్లరసంబుల
హావభావప్రేక్షి యలరుచుండ
నలుప్రక్కలందున్న నిలువుటద్దంబులఁ
బలు ప్రతిచ్ఛాయల పగిది వేరు

వేరు వేషంబున నివ్వంతవింత గీత
ములను నా చూడ్కి మనసు లద్భుత విమోద

వార్ధి ముంచిరి నాపయి వలపుఁదెలుపు
సొలపు కన్నెగ బేడిసతళుకు మెరయ॥

కం॥ అప్పుడు నా యధికారియు
జప్పున నన్నయట దోలు సమయంబున నా
గొప్ప తమాసకు నామా
లప్పలు సుంకంబుగట్టి యరుగుచునుండన్ ॥

ఉ॥ హాయిగ బంజగంబెడలి యట్టిటు స్వేచ్ఛగఁ దారుచున్న న
న్నాయతబాహు లున్నతులు-నదృఢతభీకరమూర్తు లప్పుడెం
తో యదలిగిచి దీర్ఘ పటు-దుర్భరపాశనిబద్ధఁజేసి యి
స్సీయని యీసడించి తమ యిర్వునకై కొని పోవుచుండగాన్ ॥

గీ॥ వారితోడ మంచి-వాడొండు నన్నట్ట
గనికరించి నాదు-కవిత వొగడి
వినుఁడు మనదు తురక-వేదంబులో నిట్టి
వాఁడు పూజ్యుఁడనుచు-వదిలిపించె॥

కం॥ తిరిగి ముదంబున నిటునటు
దిరిగెడు నాచెంత నంత దివిజాకారు
ల్బరువడిఁ బెంజెడదారుల్
తేరువునఁ గానంగఁబడిరి-తీక్షణవిరాగుల్ ॥

సీ॥ వారినిఁగని భయ-భక్తుల నేఁ జెంత
జేర వా ర్థాయమెఱ్ఱెరొ! యంత
పిడికుచ్చులం బోలి-పిన్నవయస్సున
భూషణంబులు లేని-మోటయోగి
నులు కొంద రగుపడి-కలకల కిన్నెరుల్
వాయించుచుం బాడి-పోయి దవుల

వేయితీరుల నెలపాయంపు టొప్పల

కుప్పలు వయ్యారి-గొల్లబోంట్లు

వన్నెకాడ నిన్ను వలచినామని తీయ

పాట సోయగంపు మాట లలర

పదములొత్తి నన్ను బ్రతిమాలి కృష్ణ కృ

ష్ణా యటంచుఁ బూజసేయఁ గంటి॥

మ॥ మరి యందొక్క తె నాదు వెంటఁబడి శుంభద్రూపలావణ్య సుం
దర పద్మాస్య కురంగ నేత్ర విలసత్తారుణ్యసంయుక్త నన్
“సరియా? ధర్మమ? నాథ! యేలుకొన కీచందాన వై రాగ్యమున్
బరువెత్తంగఁ గతంబుఁజెప్ప” మని నిర్బంధింప నే నంతటన్॥

ఆ॥వె॥ ఆపెతోడ నంటి నో పిశవాణి! నన్

బల్మిపర్పఁబోకు వట్టి భ్రాంతి

స్త్రీలపొందు చేసిచేసి విసికితి నీ

జాడఁబొమ్ము జోడు కూడ దింక॥

కవిరాజ విరాజితము :

అనుచు విదల్చి విరాగత నొందినయప్పుడు నన్గని చూపరు తె
ల్లను భళిరా యని స్తోత్రము చేయఁజెలంగిరి యంతట నే నొక దా
రినిబడి పోవుచు నొక్కటఁ బెన్గజబ్బందమునన్నడి చిక్కుకొనన్
ఘనముగఁ గాచిన నిర్గుణత త్వముకై మొరవెట్టితి నిప్పగిదిన్॥

యదుపల కాంభోజి - మిశ్ర

ప॥ అన్నా! వెన్నుఁడ! నన్ను నీ-యందుంచు

అన్నిట మూర్ఖుడ నా మొ-రాలకించు

౧॥ చోద్యము గజ మిప్పటికిశూన్యమయ్యె

ఆద్యంతరహితా! నీ ధ్యానమె మిగులయ్యె॥

కం॥ అని పాడుచు నంతట మేల్

కొని యద్భుతమంది కలను గూర్చి యిటున వ్రా

సిన నారాయణ దాసుడ

ఘనులీభావంబుఁ దెలుపఁ-గల రెట్టిదియో॥

....

గమనిక : ఈ “వింతకల” పరమార్థమును “వేదాంతపారీణ” శ్రీ ఓరుగంటి నీల కంఠశాస్త్రిగా రిట్లు వివరించియున్నారు.

— సంపాదకుడు

“శ్రీ దాసుగారు ఇరువది పద్యములలో తమ “వింతకల”ను వివరించి తుదిని “ఘనులీ భావంబు దెలుపగల రెట్టిదియో” యని యనుటచే నీ వింతకల ఘనభావమును దెలుపునట్లు సూచించిరి. ఇట్టి నిగూఢ భావములను అన్యూప దేశము లుగా దెలుపుట శ్రీ దాసుగారి రచనల యందచ్చటచ్చట నగపడును. దానినిబట్టి గాంచినచో—

పూర్వ సంస్కార విశేష వశమున జీవుడు పరమేశ్వరస్తుతి జేయగోరుట, జీవునికి హితమువలె దోచు విఘ్నము లద్దానికి గలుగ నారంభించుట, అంత హార్ద ములగు సుగుణ దుర్గుణములకు పరస్పర సంఘర్షణము, తుదకు సంస్కృతుడగు జీవుడు గావున ఆతని సుగుణశక్తులకే విజయము లభించుట, అద్దానిచే పరమేశ్వర స్తుతికి అనువగు మార్గము ఏర్పడుట, కాని ఈశ్వరానుగ్రహమునకు ద్వైతరూపమగు కర్మాశ్రయణము వలన (మధ్య జాలుర ప్రేరణము) దరి గానని మహానదియగు సంసారమున (గోదావరి) బడి ఈదుకొనుచు సంసార సుఖమును పంజరమున గదలుటకుకూడ నవకాశము లేని విధమున బంధింపబడుట, ఆ సంసారము స్త్రీ సుఖ ప్రధానమనియును త్రిగుణాత్మకమగు ప్రకృతి సంగతిచేతనే పురుషునికి సంసార ప్రాప్తియగుననియు సూచించునట్లు మువ్వరు స్త్రీలు ఈ భక్తజీవునికి ప్రత్యక్షమై సర్వరసములను బ్రదర్శించుట, త్రిగుణాత్మకము (త్రికోణాత్మకము) అగు ప్రకృతియే బహుభావములనందు ననెడి ఔపనిషద సిద్ధాంతము దోప ఆ మువ్వరి స్త్రీల దర్పణ ప్రతిబింబములా యనునట్లనంత స్త్రీ స్వరూపము లగపడుట, అందు జీవుడు ముగ్ధుడగుట, అంత తన యధికారియనగా పరమేశ్వర రూపుడగు గురువు తన్నీ

సంసారమునుండి యుద్ధరింపనెంచుట (పంజరమునుండి వెడలుట), అప్పటికిని ప్రకృతి తామసశక్తులు జీవుని తమవశమున నుంచఁ బ్రయత్నించుట, ప్రకృతిగత సాత్త్వికశక్తి రామసశక్తులనుండి తన్ను విడిపించుట, అంత సాత్త్వికాతిశయముచే వైరాగ్యమునందుట (జడదారులు వైరాగ్యమునకు గుఱుతు), అట్టి స్థితిలోగూడ జీవుని సంసార సుఖములు (ప్రకృతిశక్తులు—గొల్లపడుచులు మొ॥) మోహపెట్ట నెంచుట, అనంతరము భక్తజీవుడు గుర్వనుగ్రహముచే గల్గిన సంపూర్ణవైరాగ్యముచే (బల్మి పర్చబోకు వట్టి భ్రాంతి, స్త్రీలపొందుచే విసిగితి) సంసారమును విదల్చికొని, సత్పురుషస్తుత్యుడై యుండియు సత్పురుషస్తుతిచే గర్వితుడగుట (గజ బృందమునఁ బడుట), అయినను తన బలీయమగు జ్ఞానదృష్టిచే గర్వమును నశింపజేసికొని పరమేశ్వరుని ధ్యానించుకొని వివేకియై తుదకు సంపూర్ణముగ సంసారమునుండి విముక్తి నందుట, అనగా మోక్షమునందుట, అదియే మేల్కాంచుట అని యూహింపదగు. ఇట్టిభావమే శ్రీ దాసుగారి హృదయమగునని తోచెడిని”.

9. హరికీర్తనము

ప॥ దేవా నీ చిన్నెల, భావమెరిగి చాల-విద్యామోదము గొంటిరా
మేల్కొంటిరా

అ॥ గ్రీవమున కౌస్తుభము డాల్చుట-కేవలము నిర్లభే పమె యగు, గుణావలంబితమైన యీ జగదాత్మ గలిగితివనుటగాదా॥

౧॥ ఉరమున శ్రీవత్స మున్నదనగ నిన్ను-స్థిరమై ప్రధానము
జెందెననుటగాదా

కరమొప్పు బుద్ధి పెన్గదయైయున్నదికాదా-యరయ భూతము
లిండ్రి

యాదు లనెడిరెండు; రెండుతెరంగు లయిన యహంకార, ము
రాజిలగ

శంఖశార్ఙ్గరూపములు గాగ నీదు-కరంబులను భరింపలేదా ॥ దేవా॥

౨॥ అలరు చక్రము చేతనందితి వన నతి
చలమై గాలికి జవమున మీరి పెం

పలరు మనంబునఁ జెలఁగితివని కాదా
పలు భూతకారణము లయిన పంచభూత

మిత్ర॥ ముల మాలపై జయంతిగ నీ
కలరుగాదె భూతాత్మక
ములు బుద్ధ్యాత్మకము లనెడు పెక్కు లింద్రియములు నీ
శరములుగాదా ॥ దేవా॥

XII మణిప్రవాళ స్తవకము

[ఈ మేలుబంతి ముద్రణ పూర్తియగు సరికి చాసుగారి అనిబద్ధ రచనములు కొన్ని మా దృష్టికి వచ్చినవి. ఈ గ్రంథమెట్లును చాటు-ప్రబంధము గావున వాని నీ సంపుటియందుటంకించుట మంచిదని యట్లు చేసితిమి-సంపాదకుడు.]

1. రాధారుక్మిణీ సంవాదము

జెంజోటి-చతురస్రగతి

- రాధ - మిరమిర చూడ్కుల నా సా-మికిన్ దిష్టిపెట్టకే
హరిదరి నే నున్నయప్పు-డతివ! నీ పప్పుడుకదే ||మిర||
- రుక్మిణి - పరమపురుషుఁ జూడకున్న-వారి కన్ను లెందుకే
అరయఁగ దేవుని పెండ్లికి-నక్క! యందరు పెద్దలే ||పరమ||
- రాధ - చక్కని చిన్నదాన వని-చాల విజ్ఞవీఁగకే
నక్కయని నన్వేషిరించి-తక్కులాడి! నిక్కకే ||మిర||
- రుక్మిణి - మిక్కిలి హరిభక్తిలేని-మేని సాగసు లెందుకే
అక్కవైతి వమ్మవైన-నందుకే నేమందునే ||పరమ||
- రాధ - కడుం గయ్యాళిగంప-గడుసుమాట లాడకే
సడిసడి నీకును నాకున్-సంబంధం బెట్టులే ||మిర||
- రుక్మిణి - వడిగ మేనల్లు నత్త-వలచి ముద్దరాలగు నే
కడలియుప్పు నడవియుసిరి-కాయ చందమామనే ||పరమ||
- రాధ - మేరమీరి పిన్నపెద్ద-తారతమ్య మెఱుఁగవే
కారు రాచదాన! చెంప-కాయ లిప్పుడు తిందువే ||మిర||
- రుక్మిణి - మీరు గొల్లవారు గాన - మేరమీరు టుచితమే
నారాయణదాసుల కె-న్నడును భయము కల్గదే ||పరమ||

(రీవా సర్కార్ శ్రీరాణి అప్పలకొండయాంబగారి సమక్షమున రుక్మిణి కల్యాణము హరికథ చెప్పుచున్నప్పుడలవోకగా ఆశువుగా

దాసుగారి కీర్తన పాడిరట. తత్త్వములందరు నాశ్చర్యచకితులైరట. అది అచ్చయిన వారి రుక్మిణీకల్యాణమునందు లేదు. అసలు రాధా రుక్మిణుల సమావేశ మొక అపూర్వసన్నివేశము. దాసుగారి కీ ముచ్చట యెందుకు పుట్టినదో మరి !)

2. బాల రామాయణ కీర్తన

[చిన్నపిల్లలయందు సైతము శ్రీహరిని దర్శించు దాసుగారు వారికోసము షట్కాండల రామాయణకథను సంగ్రహించి పది పండ్లెందు చరణముల పాటగా వ్రాసి పసివారిచే పాడించి పరవశించెడి వారట. అందుండి దొరకిన రెండుచరణముల నిట పొందుపరిచితిని. సం.]

౧॥ ఆడుదమా గుమ్మి-యాడుదమా-మంచి
కోడె కత్తియ లెల్ల-గూడుదమా
పాడి మీరగ పాట-పాడుదమా-భక్తి
తోడుత రాముని వేడుదమా॥

౨॥ దశరథ నృపతికి పుట్టినాడె, అల్ల
కుశిక సుతుని వెంట బెట్టినాడె
నిశాచరుల నెల్ల గొట్టినాడె తపసి
నెలత శాపమును బోగొట్టినాడె॥

3. పసిపాప

ఆ॥వె॥ వెక్కి వెక్కి యేడ్పు వెంటనే చిలునవ్వు
నడుమ నడుమ బుస్సలిడుట, పాల
గ్రుక్క మ్రింగినంత గునగున లాడెడు
వేడ్క తెలిసి యనుభవించనై తి.

(దాసుగారికి 39వ యేట లేక లేక యొక్క ఆడపిల్ల పుట్టినది. అతః పూర్వము, తదుపరి కూడ వారికి పిల్లలన్న కడు ప్రీతి. బాలల దరహాసమున బ్రహ్మాండమును దర్శింతురు. బ్రహ్మానంద మనుభవించురు, గంటలకొలది పురిటింటి పసికందులను కంటి రెప్పలార్పక పరికించుట

వారి కొక పరిపాటి. అట్టి యొకానొక సందర్భమున వారి మనసు ప్రసవించిన భావమిది.

4. వేసవి

[ఈ పద్యము 1921 ప్రాంతమున దాసుగారిచే రచింపబడిన దంభ పుర ప్రహసనము అను పద్య రూపకములోనిది. ఇందలి పాత్ర లానాటి కతిపయ విజయనగర పురప్రముఖులకు ప్రతీకలట. అచ్చయిన దని వినికెడి. గ్రంథ మలబ్ధము. ఎట్లొ యీ యొక్క పద్యము మాత్రము దొరికినది. సం.]

ఉ॥ కాలువ కంపులన్ బరగు గాడుపు తెల్లెడఁ, దేళ్ళు కుట్టి గ
గ్గోలుగ నేడ్చు నేడుపులు, కుక్కల వేటలు, దోమకాటులున్,
ప్రేలెడి సోదె బూచులును, రేగు విశూచులు, పొక్కు పుండ్లునున్
గాలెడి నిండ్లు గల్గి నరకంబయి వేసవి వచ్చె నిచ్చటన్.

5. శ్రీ జయంతి కామేశం పంతులు

[పంతులుగారు బరంపురములో ప్రఖ్యాత న్యాయనాది. వదాన్య మూర్ధన్యుడు, మంచి పండితుడు. కళాసురభిళ హృదయుడు. సహృదయ సమాట్ట. బాల్యము నుండియు దాసుగారి యెడ బద్ధప్రణయము. వీరి ప్రశంస మేలుబంతిలో స్థలాంతరమున ప్రసక్త మైనది. ఇవి మరి రెండు పద్యములు. సం.]

కం॥ పొడ వాఱడుగులు మేల్మి ప
సిఁడి మేను వెడంద తొమ్ము చిక్కని నడుమున్
జడు పెఱుఁగని వాల్చూపులు
కడపుట్టులు మా జయంతి కామేశునకున్.

కం॥ తన పెనుదోసిలి తోడన్
పెను చూడక పంచిపెట్టె వేసారులు కో
రినవారి కెల్ల రూకలు
కనలే మెన మా జయంతి కామేశునకున్.

సీ॥ *పరమ భాగవతశేఖర! శ్రీజయంతి కా
 మేశ్వర పండిత ఋషభ! భూమి
 దేవతాచక్రవర్తి! దాతృమూర్ధన్య!
 వెలనాటి వైదికకుల వతంస!
 కవిసార్వభౌమ! నిష్కషటాంతరంగ! స
 ర్వస్వతంత్రా! పంచబాణరూప!
 సంతతతారక మంత్రతాక్షరద్యయ
 భ్యాస లోలాంగుళి పద్మరాగ!
 ప్రథిత సత్కీర్తి! నవరసరసికమాళి!
 సమద పంచాననబల! ఆజానుబాహు!
 న్యాయవాది ప్రధాన! ఇహపరవేది?
 ఆగమజ్ఞా! వినుము త్యాగభోగరాయ!

6. కాళింగాంగన

శా॥ నాళీకంబులఁగేరు కన్నుగవ సన్నల్ చెల్లువాటింపఁగా
 శ్రీలింతేసివ సందె చూతమనుచు నైన్నారు చందోయిపై
 గాలింబయ్యెద దూలఁగా జనులు దన్తాంక్షించి వీక్షింపఁగాఁ
 గాళింగాంగన చెర్చుఁజేరు హాయిలుంగంటిన్ మనోజ్ఞంబుగా.

(ఇది దాసుగారి స్వీయచరిత్రమునందలి పద్యము. అందు దీని
 సుదాహరించుచు వా రిట్లు వ్రాసిరి :- “కోటిపిల్లి యనుగ్రామమున
 పంతులు - అనగా పై జయంతి కామేశింగారు - నేను గలిసి యేబది
 గంటములకు చెరియొక పాదము చొప్పున నేబది పద్యములు కవిత్వము
 చెప్పితి మందులో నొక పద్య ముదాహరించెద.”

ఈ స్వీయ చరిత్ర మింకను గ్రంథరూపమున ప్రకటితము
 కాలేదు. త్వరలో కావచ్చును. దీని వ్రాతప్రతి శ్రీ కర్కా ఈశ్వర
 రావుగారి కడనున్నది. సం.)

(* ఈ పద్యము 1884 సం॥లో అనగా దాసుగారు తమ ఇరువదియవయేట బరంపుర
 ములో పంతులుగారి లోగిలిలో చెప్పినది. స్వీయచరిత్రములోనిది. పంతులుగారు దాసుగారి
 ప్రథమ దశాబ్ది జీవితచర్య నాశువుగా తెలిసికొనగోరుట సందర్భము, పంతులుగారే దాసుగారి
 స్వీయచరిత్రకు ప్రథమ శ్రోత. అసలు తద్రచనకు సంకల్ప ప్రదాత. సం.)

7. 'ఆంధ్రభీష్మ' శ్రీ న్యాపతి సుబ్బారావు పంతులు

[ఆంధ్రభీష్మ బిరుదాంచితు లీ పంతులుగా రానాడు రాజ మహేంద్రవరమునకు మకుటములేని మహారాజు. నిండైన గుండె గల వారు. పండిత పక్షపాతి. వృత్తిచేత న్యాయవాదియయ్యు ప్రవృత్తిచే పరమధార్మిక పట్టభద్రులు. తమ యింట వసురాయ వీరేశలింగ ప్రముఖులతో నొకనాడు పండిత పక్షము తీర్చి దాసుగారిచేత అష్టావధానము చేయించి వారి అఖిండి ప్రతిభ కాశ్చర్యచకితులై ఘనసన్మానము చేసి బహుధా గౌరవించిరి. వీరి ప్రశంసయు మేలుబంతిలో వేరొకచో గలదు. ఇది మరియొక పద్యము. సం.]

సీ॥ నవనాగరికుల సంఘంబున నుండియు

పితృపంథ నెడయని చతురుఁ డెవఁడొ
కలియుగం బిట్టుల చెలరేగినన్ సాధు

వృత్తిని విడువని విబుధుఁ డెవఁడొ
దుష్టులచేత సాధుక్షోభ కల్గిన

పట్టున నెదిరించు దిట్ట యెవఁడొ
పిన్న పెద్దల నెల్లఁ బ్రియమారఁగాఁ జూచు
ధీరుఁ డెవఁడొ కర్మవీరుఁ డెవఁడొ

నిరత మన్యోన్య మైతితో నెగడె నెవఁడొ
జాతినీతులు తప్పక జరిపె నెవఁడొ

పరువు మర్యాదలకు పాటుపడె నెవఁడొ
సుగుణముల ప్రోవు న్యాపతి సుబ్బారావు.

(పంతులుగారు దివంగతులై నప్పుడు 'వీరుడు పోయెను. రాజ మండ్రులో నిక నేమున్నది?' అని విచారించిన దాసుగారు ఆ వీరుని లక్షణ మిట్లు వక్కాణించిరి) :-

క్రూరులచేత సాధులకు క్షోభ లభించిన యపు డక్క న
వీరుఁ డొకింతయేని తడివెట్టఁడు కంట నిజాపదర్శమై

....

....

....

....

8. కీ॥ శే॥ బొడ్డు వెంకటేశము

[వీరికి నాడు విజయనగరములో కమ్మదొరగా రని పేరట. పరోపకార పారీణులు. దానధర్మదయాగుణ సంస్థానము వీరి హృదయము. దాసుగారికి బాల్యమిత్రులు. సహాధ్యేత. ఆయన నాజన్మాంతము దేవునివలె కొలిచినవారు. వీరు పరమపదించినపుడు దాసుగారి హృదయమునుండి దూసుకొని వచ్చిన వీ పద్యములు. సం.]

గీ॥ హితుల వర్జించి బంధుల నెల్ల విడిచి
యాశ్రితుల దుఃఖవారాశి యందుఁ ద్రోసి
యిహసుఖానుభవమ్ముల నేవగించి
నిష్కళంక జీవితమును నెఱయ నెరపి
వెడలితివె ముక్తిపై నాశ వేంకటేశ!

గీ॥ కాదనవు నీవలన నుపకార మున్న
పొమ్మనవు యాచకులకోర్కె వమ్ము చేసి
జీవితంబెల్ల మానవసేవ సలిపి
వెడలితివ ముక్తిపై నాశ వేంకటేశ!

గీ॥ నీ కుటుంబము వృద్ధియై నెగడుఁగాక!
కడఁగి నీ యాత్మకున్ శాంతి కల్గుఁగాక!
నీ యశము శాశ్వతంబుగ నిల్చుఁగాక!
అమల గుణధుర్య! వేంకటేశార్యవర్య!

9. పప్పు వెంకన్నగారి పాట

[వీరు విజయనగరము ఆనందగజపతి ప్రభువుల ఆస్థాన మలంకరించిన గాయక గ్రామణి. (వీరి తమ్ముడు అయ్యవారు దాసుగారి శిష్యుడు) తాను గురుకుల క్లిష్టుడై సంగీత శాస్త్ర పాఠోరాశి పారదృశ్యుడగుట వలన వెంకన్నగారు గురుశుశ్రూష లేక స్వయంకృషివల్ల సాధించుకొన్న దాసుగారి సంగీతము నుం మెచ్చుకుండెను. కాని యొకపరి

భాసింకోట జమిందారు నింట కల్యాణ సందర్భమున ఆయన కచేరీ, ఈయన హరికథయు జరిగెను. దాసుగారి హరికథలో వెనుకపాటకు నాడు వెంకన్నగారే నియుక్తులైరి. రాగము, తానము, పల్లవి, స్వరము, ముక్తాయి - ఒకటేమిటి అన్నిటను ఇరువురు నహమహమికచూపిరి. పప్పువారి పట్టుకంటెను ఆదిభట్ల వారిదే పైచేయి అయినది. హరికథా నాతరము తిరుపతి వెంకటకవులు దాసుగారి కాశుకవితాభినందనచందన మలదిరి. వెంకన్నగారును తన కన్న వయసున పిన్నయగు దాసుగారిని కౌగిలించుకొని - “నాయనా ! నీవు గురు శుశ్రూషవల్ల నేర్చుకొననక్కరలేకుండ సరస్వతి నీ నోట తాండవించిన”దని ప్రశంసించిరి. అప్పుడో మరెప్పుడోగాని దాసుగారు వెంకన్నగారిపాట కిట్లు ఏటి కోల్లైత్తిరి - సం.]

సీ॥ ఒకసారి పావుర మొదిగి వచ్చినయట్లు
వానకోయిల పిట్ట పలికినట్లు
ఒకపరి మేల్పటా నొడిసి పట్టినయట్లు
మించుతో మబ్బు గర్జించునట్లు
ఒకమారు వెన్నెల లొలికి కాసిన యట్లు
కొలనిలో జలకేళి సలుపునట్లు
ఒక తూరి గవ్వ గిలకరించినట్లులు
చేడతో పూల చెండ్లాడునట్లు
చిన్ని నా యన్న నీ పాట వెన్నముద్ద
లేసినట్లులు జవ్వల నెగచినట్లు
సన్న చెంబేలి జాజాలు జల్లినట్లు
చిన్నపూదేనె పై పయి చిందునట్లు.

10. లోకముపోకడ

ఆ॥ వె॥ ఎఱ్ఱచీరఁ జూచి వెఱ్ఱి యెనలు బెట్టి
వరుగు లిడుచు నార్చు బట్టె వోలె

ప్రతిభ జూచి యోర్పు ప్రాజ్ఞతలేమి పై
కుబ్బి శక్తిహీను లుల్కుచుండ్రు.

గీ॥ తా నెఱుంగుదు ననెడు విద్యలకు మేర
అల దిగంతపురేఖ హద్దల్లు కో-చుఁ
గాన సంపూర్ణ పాండిత్యమూఁగి తనుచుఁ
గులికి సభనాడుటలు పిచ్చికళలు గావె.

ఆ॥ వె॥ కాకిజాతి తెలుపు, కడు లంచగొండికి
న్యాయమందుఁ దలపు, నాస్తికునకు
పాప మందు జడుపు, పడుచు బోగపు తొత్తు
కొకని యందు వలపు నుండు టరుదు.

కం॥ కులశైలంబులు దలఁకిన
జలనిధు లింకినను సూర్యచంద్రుల సన్మం
డలములు నేల దొరంగిన
పలుకఁ డబద్ధంబు సత్యవాది గుణనిధి!

ఉ॥ సానుల యొద్ద నిచ్చకము సల్పుచు లొంగుచునుంట కర్హమా
దానము సేయకుంటకు వృథా దినముల్ సరిపుచ్చుచుంటకున్
జ్ఞానియు జాణయైన తన నాథుని గన్గొనునట్లు భార్యకున్
మానము లజ్జ ప్రిమయును మాటికిఁబోరఁగ ప్రితిమిరెడున్.

[ఈ పద్యము లన్నియును దాసుగారు తీరికూర్చుండి కోరిచెప్పి
నవికావు. వారి జీవిత సంఘటనలు కొన్ని వీని యుత్పత్తికి కారణ
ములు నుద్బోధకములు నైనవి. అందుకోసము శ్రీమరువాడ వెంకట
చయనులు గారి “శ్రీమదజ్ఞాడాది భట్టనారాయణదాస జీవిత చరి
త్రము చూడఁదగును. చివరి పద్యము ఆనందగజపతి మహారాజుగా
రిచ్చిన సమస్యకు దాసుగారి పూరణము - సంపాదకుడు.]

శ్రీ దాస వాఙ్మయ ప్రచురణ సంవర్ధకులు

శ్రీశ్రీశ్రీ పి. వి. జి. రాజుగారు

[Raja Saheb of Vizianagaram]

శ్రీ కర్రా ఈశ్వరరావుగారు

గుంటూరు

శ్రీ సిహెచ్. రామలింగేశ్వరరావుగారు

..

శ్రీ కె శ్రీనివాసరావుగారు

..

శ్రీ జి. యస్. చయనులుగారు

హైదరాబాదు

శ్రీ కర్రా జగన్నాథరావుగారు

..

శ్రీ పి. ఏ. గుప్తాగారు

గుంటూరు

శ్రీ చేబ్రోలు రామయ్యగారు

..

శ్రీ మల్లవరపు ఎన్నయ్యగారు

..

శ్రీ చేగు కృష్ణమూర్తిగారు

..

శ్రీ వడ్లమాని ఉమామహేశ్వరరావుగారు

..

[Rotary Governor, Dt. 315]

శ్రీ బొమ్మిడాల భానుమూర్తిగారు

..

శ్రీ నాశం నరసింహారావుగారు

..

శ్రీ జాగర్ల మూడి చంద్రమౌళిగారు

..

శ్రీ పి. ఆర్. పార్థసారథిగారు

..

శ్రీ వై. కే. యస్. ప్రకాశరావుగారు

..

శ్రీ యస్. ఎన్. జయంతిగారు

కలకత్తా

శ్రీ జె. వి. రమణగారు

మదరాసు

శ్రీ ఆర్. భాస్కరరావుగారు	బొంబాయి
శ్రీ కె. వి. నరసింహారావుగారు	కొవ్వూరు
శ్రీ ఎన్. ఎన్. ఆర్. పంతులుగారు	గుంటూరు
శ్రీ ఎన్. రామారావుగారు	చిలకలూరిపేట
శ్రీ జి. యన్. రావుగారు	బొంబాయి
శ్రీ బెండపూడి లక్ష్మీపతిగారు	కలకత్తా
శ్రీ వి. యన్. రెడ్డిగారు	గుంటూరు
శ్రీ కొల్లూరి వెంకటేశ్వర్లుగారు	..
శ్రీ తడవర్తి బసవయ్యగారు	..

ఈ శుదాన్యశేఖరు లంటరికి

మా కృతజ్ఞతాభివందనములు

. -ప్రకాశకుడు

మొదట నిర్మాణము చేయించిన గంగుల
 "గంగుల నిర్మాణమునకు గంగుల నిర్మాణము
 నిర్మాణమునకు గంగుల నిర్మాణము" —యనన్య.

నిర్మాణమునకు
 "నిర్మాణమునకు గంగుల నిర్మాణము
 నిర్మాణమునకు గంగుల నిర్మాణము" —యనన్య.

“తొండమెత్తిన మత్తకుండాల మారము
గ్గినపండ్లు నెమరువేసినది నేడు.” —యస్వీ.

254

“వాగ్వశీకృత సరస్వతి యెవ్వఁడనిన పీఠ
డను నాటకకుఁ దొడవైనవాఁడు.”—యస్వీ.

“ఒక పండితోద్దండు, ఉద్ధతుం దొక యోధ
ఒక మహాసమ్రాట్టు నొక మహర్షి” —యస్వీ.

THE END OF THE WORLD

— THE END OF THE WORLD —

